

Doctor D. Cesáreo Rodrigo,
Presbítero.

LECTIONES PHILOSOPHIÆ,

QUAS

IN COLLEGIO VALLISOLETANO ORDINIS EREMITARUM S. P. AUGUSTINI

PROVINCIAE SS. N. JESU INSULARUM PHILIPPINARUM

DICTABAT ET EXPLICAT

P. LECT. FR. JOACHIM ALVAREZ Á JESU

ejusdem familiae alumnus.

Omnis sapientia á Domino
est, et cum illo fuit semper.
et est ante ævum. *Eccl. 1-1*

AD EJUSDEM COLLEGII USUM EDITÆ.

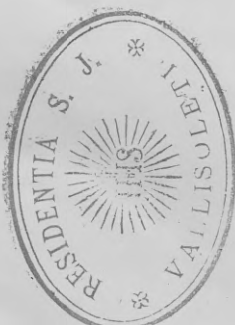
VOLUMEN SECUNDUM.

DISPUTATIONES ONTOLOGIAE ET COSMOLOGIAE.

VALLISOLETI.—APUD GARRIDO.

1868.

B 40.213

LECTIOES PHILOSOPHICAE

DE AN

IN SALVATI VALLENTINAE MUNDI UNIVERSITATE A. 1. AUGUSTINI

TRINITATE ET P. JOAQUIN ALVAREZ

PROBATI ET EXPLICIT

P. LICHT. DE JOAQUIN ALVAREZ A JESU

Ecce, amantissime Jesu, ante tuæ infinitæ Majestatis et Misericordiæ
tronum iterum provolutus offero hoc secundum Philosophiæ volumen,
accipe et dá quod petis.

est, et cum illo sit redigat
si est ante eum. (Eccl. 1:1)

Fr. Joaquin Alvarez
á JESU.

AD EUSDEM COLLEGI USUM EDITA

VOLUMEN SEQUENTIUM

DISPUTATIONES OTOLOGICAE ET COSMOLOGICAE

Venerabilis Pater—A. P. G. G. G. G.

1882

FR. CŒLESTINUS MAYORDOMO LECTOR ET EX-PROVINCIALIS
PROVINCIAE SSMI. N. JESU EREMITARUM S. P. N. AUGUSTINI IN-
SULARUM PHILIPPINARUM, COMMISSARIUS GENERALIS EJUSDEMQUE PRO-
VINCIAE PROCURATOR, NEC NON VICARIUS PROVINCIALIS AC EJUS IN
PÆNINSULA COLLEGIORUM VISITATOR, etc.

Quum recognitum ac examinatum fuerit à RR. PP. Lect. jub. FF. Emmanuele Jimenez et Joachimo Garcia, Stud. Reg. in Collegio S. Mariæ de la Vid, quibus hoc munus commisimus, *Lectionum philosophiæ volumen secundum*, complectens *Disputationes Ontologicas et Cosmologicas*, quas in nostro Vallisoletano Missionum Collegio dictavit et explicat R. P. Lect. F. Joachim à Jesu Alvarez earumdem Missionum alumnus; cumque iidem RR. PP. nihil in eis invenerint Sacrosanctæ Rom. Ecclesiæ doctrinæ, aut bonis moribus contrarium, quinimo ob earum disputationum doctrinæ pondus, sermonis perspicuitatem et eximium opinionum delectum, ut in lucem edi possent perutile esse probaverint; facultatem damus, ut hoc secundum volumen typis mandetur, si iis, ad quos de jure pertinet, ita videbitur. In cujus rei fidem has litteras manu nostra subscriptas dedimus.

Matriti in nostra Commissariæ domo die Festo SS. Trinitatis 7 Junii an. D. N. Jesu Christi 1868.

Fr. Cælestinus Mayordomo.

JOANNES IGNATIUS, MISERATIONE DIVINA SANCTÆ ROMANÆ
ECCLESIAE PRESBYTER CARDINALIS MORENO, ARCHIEPISCOPUS VALLISO-
LETANUS, JUNCARLE DE AMBÍA PRIOR ET DOMINUS, REGALIS AC PRÆ-
CLARI ORDINIS HISPANICI CAROLI III MAGNÆ CRUCIS EQUES, REGNI
SENATOR, REGIUSQUE CONSILIARIUS, etc. etc.

Quum operis cui titulus: *Lectiones Philosophiæ, quas in Collegio
Vallisoletano ordinis Eremitarum S. Augustini, provinciæ SSmi. Nominis
Jesu insularum Philippinarum, tradebat R. P. Lector Fr. Joachim á Jesu
Alvarez ejusdem familiæ alumnus, volumen secundum Ontologiæ ac
Cosmologiæ disputationes* complectens, jussu nostro examinatum,
nihil contineat, juxta censuram, Ecclesiæ doctrinæ contrarium, qui-
nimo studiosæ juventuti utile sit; licentiam, ut typis mandetur atque
in lucem edatur, quod ad Nos attinet, impertimur. In ejus fidem
præsentes litteras expedire decrevimus Vallisoleti 5 Septembris 1868.

Joannes Ignatius Cardinalis Moreno
Archiepiscopus Vallisoletanus.

L. † S.

De mandato Emmi. ac Rmi. Domini mei Cardinalis Archiepiscopi,
DR. D. CÆSARIUS RODRIGO,
Canonicus S.rius.

PHILOSOPHIÆ TRACTATUS SECUNDUS.

METAPHYSICA.

INTRODUCTIO.

1. Metaphysica, si ex *etymo* quærimus vocis significationem, idem sonat ac *post physicam*, vel *ultra physicam*; hinc etymologice sumpta, est: *Scientia, quæ physicæ succedit*, quæ definitio *historica est*: quæ enim de hac scientia scripsit Aristoteles post physicorum libros collocata sunt, sive ab ipso Aristotele, sive, ut probabilius est, ab aliis, qui Stagiritæ scripta in ordinem classesque redigerunt: sed quomodocumque sit, harum scientiarum subordinationi optime consonat.

2. Si vero Metaphysicam, prout nunc sumitur, et juxta philosophorum mentem, definire volumus, dicemus: esse *scientiam speculativam, quæ circa ens generatim illiusque affectiones per mentem abstractas, speciatim vero circa substantias spirituales, prout naturali lumine cognoscuntur, versatur*; vel pressius: *scientia, quæ naturam sensibilem transgreditur*.

3. Ex ipsa ejus definitione habemus ejus divisiones; nam 1.º: dum agit *circa ens generatim, atque illius affectiones per mentem abstractas, Ontologia* nuncupatur; et

quia leges physicæ abstracte sumptæ affectiones entis proprie non sunt, pars illa Metaphysicæ, quæ de iis pertractat, nomen illi speciale est, videlicet *Cosmologia* (1): 2.º dum agit *speciatim de substantiis spiritualibus*, *Pneumatologia* audit, á *pneuma*=spiritus, et *logos*=ratio, seu tractatus; et quia spiritus sunt vel creati, vel increati: hinc pars illa, quæ de increato pertractat, *Theologiæ naturalis* nomine insignita est, á *Theos* (Deus) et *logos* (tractatus), *naturalis* vero, quia eo modo de Deo agit, prout *lumine rationis cognosci ac contemplari* potest; altera vero pars, quæ de creatis occupatur, *Psychologia* nominatur (2), á *Psyche* (*anima*) et *logos*; et etiam accepta pro illa parte, quæ modos exponit, quibus anima suos exercet actus, ejusque facultates ipsas expendit, vocatur *Dynamilogia*; ac si totum contemplatur hominem, vocatur *Anthropologia*.

Agemus itaque, Deo annuente, de iis omnibus, scilicet, de Ontologia, Cosmologia, Psychologia et Theologia naturali, seu Theodicea. In Ontologia et Psychologia vero nunnulla attingemus, quæ ad scientiam Esteticam pertinent; aliqua etiam, quæ in Logica subindicata sunt et supposita, in iis perscrutantur, et probationibus stabiliuntur.

4. Animadvertere oportet, quod quamvis Ontologia, appellari ab aliis soleat Ideologia, nihilominus vetustiorum illam appellationem retinendam existimamus; tum quia á sensistis nomine ideologiæ abutitur, tum etiam quia hæc scientia non proprie ideas, sed objectivas rationes et entitates persequitur.

5. Cæterum, quæ sit Metaphysicæ excellentia et utilitas ex singularum, quas in se complectitur, scientiarum dignitate et prærogativis æstimari potest; accuratissimas

(1) *Kosmon* (mundus, ornamentum) nomen græcum á Pythagora inter Latinos primum usitatum, et *Logos* (ratio, tractatus).

(2) Nomen *Psychologiæ* primo usurpatum á Goclenio fuit.

enim de rebus notiones tradit; quasi aliarum disciplinarum parens illis principia subministrat, quibus suum robur accipiant in demonstrando; res spirituales omnium præstantissimas contemplatur, et quæ ad nostram originem, naturam et finem pertinent, sedulo investigat. Ab ipsa, ait S. Thomas (1), omnes scientiæ (naturales) dependent, utpote ab ipsa accipientes sua principia et directionem; atque illius neglectu, ait Baco á Verulamio, est cur pauci progressum in aliis scientiis faciunt. Ridiculam igitur arrogantiam et ignorantiam suam profitentur ii, qui Metaphysicam, inter scientias naturales principem ac nobilissimam, quasi inutilem ac fribolam dedignantur, aut ut inextricabilibus spinis circumseptam insipienter prædicant. At fallacis illius scholæ empiricorum elapsi sæculi reliquiæ vix ullæ extant: multæ enim ac magnæ calamitates et tenebræ ex ea philosophandi ratione exortæ nos docent, quâ fide digni sint tales scelesti ac impii homines. Nihil mirum, compertum enim est, quovis tempore depravatos exstitisse animos, aut bene moratos, prout Metaphysica prave, vel recte decreta sua pronuntiaverit; igitur summopere interest Metaphysicæ studio incumbere, certisque atque indubitatis principiis animum imbuere, ut iisdem, quibus in nos Religionis hostes utuntur armis, impetantur ac debellantur. Faxit D. O. M.

(1) Lib. 3. Cont. Gent. c. 25.

METAPHYSICÆ PARS PRIMA.

METAPHYSICA GENERALIS,

SEU

ONTOLOGIA.

1. Ex tradita Metaphysicæ definitione et divisione (introduc. 2.—3.) patet Ontologiæ definitio: itaque Ontologia est: *Scientia speculativa, quæ circa ens generatim illiusque affectiones per mentem abstractas versatur*; seu: *Scientia rerum prouti notionibus maximè abstractis exhibentur*. Hæ porro notiones in hac scientia non considerantur *subjectivè*, id est, ut sunt mentis actus ac proles, sed *objectivè*, id est, in eo, quod repræsentant et continent expressum. Ideæ hoc modo spectatæ dicuntur *conceptus objectivi, notæ*, seu *rationes objectivæ*, rerum *conceptibilitates*. Ecce ergo quare, ut diximus (4), hanc scientiam Ontologiam cum veteribus, potius quam Ideologiam, appellamus, cum insuper entis notio ea sit, ad quam supremæ istæ abstractæque notiones reducuntur. Verumtamen hoc humile opus nostrum ea parte (Ideologiâ) non carebit, ut alibi videre licet.

2. Hujus scientiæ munus est, supremas has notiones expendere, illustrare, earumque objectivum valorem, ubi opus fuerit, tueri et explicare; deinde principia prima, quæ ex iis efflorescunt, constituere, declarare ac constabilire; hincque manifestum apparet, quanta sit ejus dignitas, uti-

litas et necessitas. Profecto quamcumque scientiam quis excolat, in ea sæpe hærebit, sæpius minus accurate loquetur, et confuse disputabit, si disciplinæ hujus ignarus sit: neque is unquam vere sapiens esse, aut dici poterit, quod et experientia probat. Hinc Aristoteles hanc unicam scientiam *sapientiæ* nomine insignivit; et merito quidem, quandoquidem ipsa est æque pulcherrima ac præstantissima apex, ac vertex omnium naturalium scientiarum, et viam planissimam aperit ad ipsam sacram Theologiam, in qua nec passum firmum dare valebit, qui in quæstionibus Ontologicis ideas illustrando intellectum non acuerit, alte defigendo contemplationem in ejus variis decretis.

3. Præcipuas notiones hujus partis Metaphysicæ, quæ *generalis* vocatur, seu *Ontologia*, ita disponemus: Cum ejus objectum sit ens, entisque affectiones mente abstractæ, primum obtinebunt locum examen et explicatio notionis entis: utrum, et quomodo ens sit primum intellectûs objectum, quot et quales sint proprietates, quæ sequuntur omne ens: sequetur ejus analogia, et criticum examen de principiis, quæ ab entis et non-entis, seu nihili, notionibus dimanant, quæ omnia complectetur Sectio prima. Agemus deinde in Sectione secunda de rerum essentia, existentia, natura et origine atque intelligibilitate possibilium: subinde agemus de proprietatibus transcendentalibus singillatim, earumque oppositis. Sectio hæc in duos articulos ad majorem claritatem distributa ibit. Circa entium perfectionem, tum quoad esse, tum quoad essendi modum, versabit Sectio tertia. In quarta vero locum obtinebunt quatuor primæ Categoriæ, id est; *Substantia* et *accidens*, *Quantitas*, *Relatio*, et *Qualitas*. In quinta denique et ultima pertractabimus de sex reliquis categoriis, id est, de *Actione* et *Passione*, ibique de entium nexu; de *Ubi*, quapropter de spatio, loco et distantia; de *Quando*, atque ideo de tempore; de *Situ* et *Habitu*. Hic est ordo, qui nobis opportunior visus fuit. De omnibus agemus possibili brevi-

tate, nec plus quam par est vestros teneros animos grave-
mus; vos interim hortantes ut, posteaquam has notiones
scite perspectas habeatis, iis deinde contenti non sitis.

SECTIO PRIMA.

De ente, ac de principiis, quæ ex ejus notione dimanant.

DISPUTATIO 1.^a—DE ENTIS NOTIONÆ.—DE NIHILO ET
EJUS CONCEPTU.—DE ENTIS ANALOGIA.—QUOT ET QUALES
SINT PROPRIETATES, QUÆ SEQUUNTUR OMNE ENS.

4. Notio entis non est capax definitionis propriè sump-
tæ. Etenim aliqua notio propriè definitur, cum in elementa,
quæ complectitur, evolvitur. Atqui notio entis, simplicissi-
ma cum sit, ex pluribus elementis non constat. Insuper
quidquid cogitemus, quidquid significemus est ens; ergo
notio entis non est capax definitionis propriè sumptæ. At-
tamen omnes probe scimus quid nomine entis intelligatur:

Intelligimus, ut ait S. Thomas (1), *id, cujus actus est
esse, et quidquid habet actum essendi.*

5. Verumtamen *esse* duobus modis concipi potest, vel
ut est *actus existentiae*, vel ut est *actus essentiae*; id est,
vel ut *purum esse*, uti nullam involvens contradictionem;
vel ut in *aliquo genere contentum*, id est, aliquâ essen-
tiali notâ determinatum: primo v. gr. *Deus est: mundus
est*; secundo modo: *Deus est bonus: mundus est contin-
gens*. Si primo modo tantum concipiatur, vocatur simplici-
ter *ens*; si vero secundo modo, vocatur *res*. Itaque cum
aliquid de ente disputatur, hoc debet esse aliqua ejus pro-
prietas, seu determinatio; ergo Ontologiæ objectum non
est propriè *ens*, sed *res*, id est ens determinatum. Hæ vero
determinationes aliæ sunt essentielles omni enti, quæ sunt

(1) De Ente et Essent. præm.—et in L. 10. Metaph. Sect. 2.

quinque, scilicet: *res, aliquid, unum, verum, bonum*; aliæ vero dividunt ens, non ut genus in species, sed in diversos modos essendi, eæ sunt decem categoriæ, diversimode consideratæ, ac considerantur in Logica; etenim in Logica considerabamus eas tamquam aliquid ideale, hîc vero in Ontologia tanquam aliquid reale extra mentem existens (1).

6. Ens potest esse *actuale*, et *potentiale*: seu *in ordine physico et reali*, et *in ordine metaphysico et ideali*. Est in ordine *metaphysico*, seu *ideali*, omne id, quod cum nullam involvat contradictionem capax est progrediendi ad *actum*, id est, ad existendum, seu subsistendum in propria natura. Est in ordine *physico*, seu *reali*, cum jam hanc existentiam, seu subsistentiam recepit. Potest etiam subsistere *per se* et *in se*, vel tantummodo *in alio*; primum est *substantia*, alterum *accidens*; quamvis hoc proprie ens non sit, sed solum *ens entis*, seu analogice ens. Potest ens esse *per se quid completum*, et principium suarum operationum; et potest tantummodo *cum aliquo alio concurrere ad aliud ens completum efficiendum*; primum est *suppositum*, alterum *pars*, vel *substantialis*, vel *accidentalis*, vel *integralis* etc (2).

7. Oppositum enti est *nihil*: etenim

Nihilum est negatio, sive *absentia entis*: hinc scholastici illud simpliciter *non-ens* vocare solent. De nihilo loquens S. P. Augustinus (3) perbelle ait; «Nihil nec corpus est ullum, nec spiritus, nec his substantiis aliquid acci-

(1) S. Th. loc. cit.-vid. Logicam.

(2) Ens etiam potest contemplari vel *in seipso*, vel *in relatione ad alterum*, ex hoc secundo modo resultat *ordo*, *pulchritudo*, etc. et etiam relationes tum accidentales, tum essentielles, ut variæ causarum species, de quibus omnibus agemus.

(3) *Op. impf. Cont. Jul.* l. 5. n. 44.

»dens, nec ulla informis materies, nec inanis locus, nec »ipsæ tenebræ, sed prorsus nihil.»

8. Nihilum, cujus notionem modo declaravimus, enti communissime accepto opponitur. At nihilum appellari etiam solet id, quod opponitur enti secundum aliquem modum determinato, ita ut denotet absentiam alicujus modi entis. Nihilum hac ratione spectatum distinguitur in *negativum*, et *privativum*.

Nihilum negativum est absentia alicujus modi entis considerata in se ipsa, v. gr. *non videre; non habere rationem*.

Nihilum privativum est absentia alicujus modi entis considerata in subjecto, quod ad illam habendam naturaliter comparatum est, v. gr. *absentia visûs in animali; absentia rectitudinis moralis in homine*.

Ex his in promptu est intelligere discrimen inter *negationem*, et *privationem*. *Negatio* enim nihil aliud denotat, nisi simpliciter aliquid non esse, quin denotet ullum subjectum, cui inesse illud aliquid naturale sit; nullam proinde simpliciter involvit imperfectionem. *Privatio* autem denotat aliquid non esse in subjecto, cujus natura illud expostulat, et ideo involvit imperfectionem (1).

9. Jam, *ens* mente conceptum potest esse tale, ut solummodo in intellectu illud cogitante existere possit, nullo vero modo extra in seipso, et tunc vocatur et est *ens rationis*; est igitur ens rationis: *Id, quod à ratione cogitatur ut ens, cum tamen in se entitatem non habeat*; v. gr. *genus, species, tenebræ* etc.

10. Denique, nomen ens non est univocum, sed analogum analogiâ attributionis: etenim

1.° Ens nec est genus, nec species, nec proprium, nec accidens, nec quid simile, sed hæc omnia transcendit ac complectitur; ergo quamvis nomen sit idem, *non eandem*

(1) Cons. S. Th. In lib. 1. Sent. Dist. 13. q. 1. á. 4. solut.

constantè rationem et essentias significat, sed diversas, maxime cum de Deo et de creaturis dicitur; ergo non univocum, sed æquivocum est, ea æquivocatione, quæ dicitur consilio, propter aliquam relationem ad ens proprie sump- tum, seu infinitum; ergo est analogum attributione.

2.° Non eodem modo dicitur ens de substantia ac de accidentibus; nam uni competit per se, alteri per accidens; non eodem modo de Deo ac de creatoris; ergo etc. (1).

Notate. Ens et res dicuntur primo de rebus existen- tibus, quæ actu realitatem habent; secundo per analogiam attributionis de iis, quæ possunt existere; hæc namque realitatem habent solummodo abstractam. Propterea ens possibile non est primum quod cognoscitur ac vocatur ens.

3.° Postremo, ad Disputationem hanc concludendam, videamus quomodo S. Thomas demonstrat proprietates transcendentales entis.

»Sicut, ait ipse (2), in demonstrabilibus oportet fieri
»reductionem in aliqua principia per se intellectui nota:
»ita investigando quid est unumquodque: alias utrobique
»in infinitum iretur, et sic periret omnis scientia, et cog-
»nitio rerum. Illud autem quod primo intellectus concipit
»quasi notissimum, et in quod omnes conceptiones resol-
»vit, est ens.... unde oportet ut omnes aliæ conceptiones
»intellectûs accipiantur ex additione ad ens. Sed enti non
»potest addi aliquid quasi extranea natura.... quia quælibet
»natura essentialiter est ens.... sed secundum hoc aliqua
»dicitur addere supra ens, *in quantum exprimunt ipsius*
»*modum*, qui nomine ipsius entis non exprimitur, quod du-
»pliciter contingit: *uno modo*, ut modus expressus sit ali-
»quis *specialis* modus entis; sunt enim diversi gradus enti-
»tatis, secundum quos accipiuntur diversi modi essendi,

(1) Cons. Ammon. in isag. Porphyrii, c. de specie; S. P. Aug. tract 38. in Joa.

(2) De vero q. 1. a. 1.

»et juxta hos modos accipiuntur diversa rerum genera:
 »substantia enim non addit supra ens aliquam differentiam,
 »quæ significet aliquam naturam superadditam enti; sed
 »nomine substantiæ exprimitur quidam specialis modus
 »essendi, scilicet *per se ens*, et ita in aliis generibus (quan-
 »titas, qualitas etc.). *Alio modo* ita quod modus expressus
 »sit modus generaliter consequens omne ens; et hic modus
 »*dupliciter* etiam potest accipi: *uno modo* secundum quod
 »consequitur omne ens *in se*: *alio modo*, secundum quod
 »consequitur unumquodque ens *in ordine ad aliud*. Si *primo*
 »*modo*, hoc dicitur, quia exprimit in ente aliquid *affirma-*
 »*tive*, vel *negative*. Non autem invenitur affirmative dictum
 »absolute, quod possit accipi in omni ente, nisi essentiam
 »ejus, secundum quam esse dicitur, et sic imponitur hoc
 »nomen *res*, quod in hoc differt ab ente.... quod ens su-
 »mitur ab actu essendi, sed nomen *rei* exprimit quiddita-
 »tem, sive essentiam entis. Negatio vero, quæ est conse-
 »quens omne ens absolute, est indivisio: et hanc exprimit
 »hoc nomen *unum*; nihil enim est aliud unum, quam ens
 »indivisum. Si autem modus entis accipiatur *secundo modo*,
 »scilicet secundum ordinem unius ad alterum, hoc potest
 »esse *dupliciter*: *uno modo* secundum divisionem unius
 »ab altero: et hoc exprimit hoc nomen *aliquid*; dicitur
 »enim aliquid *quasi aliud quid*: unde sicut ens dicitur unum
 »in quantum est indivisum in se; ita dicitur aliquid, in
 »quantum est ab aliis divisum: *alio modo*, secundum conve-
 »nientiam unius entis ad aliud: et hoc quidem non potest
 »esse, nisi accipiatur aliquid quod natum est convenire
 »cum omni ente: hoc autem est anima, quæ quodammodo
 »est omnia, *ut dicitur in 3. de anima*. In anima autem
 »est vis cognitiva, et appetitiva. Convenientiam ergo entis
 »ad appetitum exprimit hoc nomen *bonum*... convenientiam
 »vero entis ad intellectum exprimit hoc nomen *verum*.»
 Habetis igitur tam profunde, quam perbelle demonstratos
 illos entis modos transcendentis, de quibus non semel

mentionem fecimus, et de quibus cito sermonem instituemus: interim sit:

DISPUTATIO 2.^a—UTRUM ENS SIT PRIMUM INTELLECTUS OBJECTUM, ET QUOMODO.—DE PRINCIPIIS, QUÆ AB ENTIS NOTIONE DIMANANT.

11. Præcipuas theorias, quæ ad originem notionum entis et non-entis spectant, duobus propositionibus complectimur.

PROPOSITIO I.^a *Notio entis prima est, tum in ordine cronologico, seu temporis, quo intellectus notiones rerum acquirit, tum in ordine logico, quo notiones inter se continentur.*

Prima pars hujus propositionis hoc significat, quod intellectus rerum materialium essentiam, quæ est ipsius objectum (1), primo, prout est ens, concipit (2). Altera pars significat, in conceptum entis omnes reliquos resolvi.

12. *Prob. prima pars.* Mens humana ita comparata est, ut á notionibus magis communibus ad notiones minus communes progrediatur. Atqui nihil in rebus communius, quam ens, intelligi potest. Ergo mens humana objectum sibi proportionatum, nempe essentiam rerum materialium principio, prout est ens, intelligit.

Minor hujus argumenti facile perspicietis, si consideratis, quod, quidquid in singulis rebus invenitur, sive substantiale, sive accidentale, est quoddam ens; quidquid enim est, ens est; non-ens est nihil.

Major autem ita demonstratur. Mens humana ita comparata esse debet, ut principio cognitionem rerum imperfectam adquirat, deinde ipsam gradatim perficiat, quia

(1) Cons. salv. Tong. *Inst. Philosoph. Psych.* lib. 3. c. 5. art. 2.

(2) Cons. S. Tho. *Sum Th.* 1. p. q. 5. a. 2.

non in actu cognitionis, sed in potentia ad cognoscendum à Deo creatur. Atqui cognitio, quo magis communis est, eo minus est perfecta, quia quo magis communis est, eo pauciores notas proprias objecti, quod repræsentat, complectitur, ita ut primo concipiat puram existentiam, seu esse, deinde pergit ad cognoscendas notas, quæ essentiam constituunt. Ergo mens humana ita comparata est, ut notiones rerum magis communes prius, quam minus communes assequatur.

13. Hoc ens, quod primo concipitur, prout est objectum primæ notionis, est ens indeterminatum, communissimum, et *objectum cognitionis directæ*; sed ita comparatum, ut varias determinaciones accipere possit, et habere aliquas realitates, quæ eundem determinent, quæque sunt *objectum cognitionis reflexæ*. Ergo ens, quamvis primo conceptum, non est *nihilum*. 1.º Quia nihilum non est capax ullius determinationis, nec existentiam accipere potest; dum é contrario, *ens* hujusmodi est, ut in singulis naturis rerum diversis modis determinari posse intelligatur, et ideo existentiam physicam accipere potest. 2.º Nihilum est negatio entis; igitur si ens indeterminatum esset nihil, esset ens non-ens. Hæc sufficiant ad explodendum *ensideam* nihilum Heghelii.

Itaque primum, quod intellectus in re aliqua concipit, est *esse purum*, seu ens, deinde ejus determinaciones: v. g. in homine; primum concipit *esse*, seu *ens indeterminatum*, deinde *substantiam, corpus, animal etc.*

14. *Prob. secunda pars.* Notio aliqua in aliam resolvitur, quoties hæc illam continet. Atqui notio entis, ut ex dictis patet, reliquas omnes notiones continet (1). Ergo in notionem entis omnes reliquæ notiones resolvuntur. Hinc si ab omnibus notionibus removeantur cunctæ diffe-

(1) Vid. Disp. 1.^{am} n. 10.—3.

rentiæ, quibus á se invicem discriminantur, remanet ens, quod omnibus commune est (1).

15. *Hinc colligitur.* 1.º Notio entis, quæ est prima omnium, cum sit communissima, non essentiam, sed *actum essendi* repræsentat; quidquid enim cogitatur, hoc ipso, habet aliquam existentiam, saltem intentionalem, nempe in ordine logico; non essentiam, quia hæc est maximum, quod de entibus cognoscimus, et ultimum reflexionis terminum.

2.º Ens, cujus notionem omnium primam intellectus sibi conficit, est illud, quod *actum essendi realem*, non vero *possibilem* denotat; quia ut intelligatur aliquid esse possibile, præcedat necesse est cognitio notarum illarum, quæ ejus essentiam constituunt, et deinde hæc ejusmodi elementa, seu notas esse ad invicem sociabiles, et inter se in *unum* componi posse. Habere autem realitatem ex eo patet, quia quidquid est intelligibile, in tantum est intelligibile in quantum *est*. Hæc vero realitas est objectum materiale intellectûs, non autem semper est objectum formale, id est, eam cognoscit directe et confuse, usque dum ope reflexionis cognoscat quid sit.

16. PROPOSITIO II.^a *Nihilum ab intellectu cognoscitur, non per se ipsum, sed per ejus oppositum, nempe per ens communissime sumptum.*

Prob. prima pars. Illud cognosci non potest per se ipsum, quod nullam habet realitatem, nec aliquod esse proprium. Atqui nihilum nullam realitatem, nullum esse proprium habet. Ergo nihilum per se ipsum ab intellectu cognosci repugnat.

17. *Prob. secunda pars.* Intellectus non potest intelligere absentiam cujusdam specialis determinationis entis, nisi intelligat aliquod objectum, in quo illa determinatio

(2) Const. Tong. Ont. Cap. 1. art. 1.

entis invenitur, v. g. nobis non licet intelligere absentiam rationis in bellua, nisi ex eo, quod rationem homini inesse novimus. Atqui non ens, seu nihilum denotat absentiam entis communissime sumpti: Ergo intellectus non potest intelligere nihilum, nisi per ens communissime sumptum, cui nihilum opponitur.

Et sane, quemadmodum uno conceptu omnia quæ sunt complecti possumus, ita omnis realitas cogitatione una removeri potest, et sic remota concipi, nihil de ipsa affirmando, nihil negando. Quare S. Thomas statuit «intellectum notionem nihili sibi conficere ex eo, quod absentiam »entis concipit.»

18. Et nec dicatis, cum Parmenide: perinde esse concipere nihilum ac non concipere quidquam. Nam lapis v. g. non concipit quidquam, et tamen nihilum non concipit. Qui non concipit quidquam *actu* intelligendi caret, at qui concipit nihilum per remotionem entis, *actum* intelligendi exercet. Videamus jam quæ principia dimanent ab entis notione.

19. Cum intellectus ens considerat, *actum essendi* (15), quem in illo contuetur in se ipso verbo mentis per iudicium reprodicit. Iudicium vero quod tunc efformat est hoc: *Ens est*; seu: *Quod est est*. Hoc dicitur principium *identitatis*: quod principium ex notione nihili per remotionem *esse* formam quoque negativam assumit: *Quod non est, non est: nihilum non est*.

20. Si intellectus comparat ens cum non-ente, statim agnoscit alterum alterius exclusionem esse: hinc iudicium efformat: *Esse excludit non-esse*, et vice versa. Cujus exclusionis necessitate perspecta, iudicium in modale transformatur, videlicet in hoc: *Impossibile est esse et non-esse se invicem non excludere*; seu *Idem non potest simul esse et non esse*. Hoc dicitur principium *contradictionis*, quia *esse* et *non-esse*, quæ sunt ejus termini, contradictoria sunt.

Idem principium aliis verbis Logici sic efferunt: *Impossibile est duas contradictorias esse simul veras.*

21. Demum ex immediata oppositione entis cum ejus negatione tertium dimanat principium, scilicet: *Quælibet res aut est, aut non est:* quod dicitur principium *exclusi medii*, et est idem ac illud Logicorum: *Impossibile est duas contradictorias esse simul falsas.*

22. Verumtamen, quamvis in ordine apprehensionis primum sit principium *identitatis*, in ordine tamen *affirmationis* principem locum obtinet principium *contradictionis*: principium *exclusi medii* sequitur principium contradictionis: principium *identitatis* est ipsum contradictionis principium incomplete expressum.

23. De principio contradictionis igitur hæc teneto.

1.° In eo dicitur *idem*, seu *eadem res* absolute, quia complectitur omnia, quæ cogitari possunt, sive actu sint, sive non: dicitur *idem*, seu *eadem*, quia ad contradictionem requiritur identitatem subjecti in utraque propositione.

2.° Verbum *esse* sumitur tum *absolute* et *indeterminate*, tum *relative* et *determinate*: quia per hoc principium æque affirmatur impossibilitatem *esse* et *non-esse simul*, ac impossibilitatem habere aliquam certam realitatem, aut determinationem et simul illam non habere.

3.° Dicitur *simul*, seu *eodem tempore*. Primo quia complectitur omnia, quæ sunt, aut cogitari possunt, et proinde tam de necessariis, quam de contingentibus; ideoque sine hoc addito esset falsum. Secundo, quia cum etiam complectatur cujuscumque rei determinationes, hæc diverso tempore diversæ esse possunt. Tunc igitur notio temporis solum omitti potest, cum determinatio, quæ asseritur, vel negatur, est de iis, quæ essentiam subjecti constituunt, vel ipsi repugnant; sic absolute dicimus: *triangulus non potest esse quadratus: animal non potest non esse sensitivum: Deus non potest esse injustus* etc. unde Aris-

toteles eum ita exposuit: *idem simul inesse, et non inesse eidem et secundum idem impossibile est.*

Ad hunc tantummodo casum pertinet illud Kantianum principium: *Prædicatum quod rei repugnat, illi non convenit* (1), quod principio contradictionis subrogandum perperam existimavit Kantius (2).

DISPUTATIO 3.ª—UTRUM PRINCIPIUM CONTRADICTIONIS SIT
PRIMUM ET SOLUM CUJUSQUE VERITATIS PRINCIPIUM.

24. Sicut ratio entis est omnium prima, quæ á mente in re quapiam cognoscitur (quod enim nihil est nec cognosci per se quidem potest, ut supra dictum est), ita principium, quo mens utitur ad demonstrandum aliquid esse, vel non esse, debet esse omnium omnino primum, per se notum et evidens, quod veritatem suam directe manifestet, et á quo ad aliarum veritatum cognitionem adducamur.

Varia sunt pro qualibet scientia axiomata per se nota et manifesta, sed aliquando contingit, ut cavillosi et pertinaces, homines sceptici ea, licet evidentissima, impudenter negent; juvat igitur hujusmodi axiomata revocare ad principium aliquod ita per se notum et evidens, ut ne á pertinacissimo quidem negari possit, quin eo ipso affirmetur, quodque veluti implicitum sit cæteris (3).

Utrum et quod sit aperient sequentes propositiones.

PROPOSITIO I.^a *Principium contradictionis est omnium primum in ordine reductionis, non tamen in ordine demonstrationis.*

25. *Prob. 1.ª pars.* Illud merito dici potest primum omnis veritatis principium in ordine reductionis, quod ita

(1) *Log. transc.* l. 2. c. 2 sect. 1.

(2) *Cons Balm. Filosof. fund.* l. 1. c. 20.

(3) *Cons. S. Tho. 2.ª Metaph. lect.* 5.

evidens est, ut á nemine possit negari, quod nulla indigere potest demonstratione, quodquè tale est, ut ad ipsum reduci possit omnis veritas, sive absolute, sive hypothetice necessaria; atqui hisce characteribus gaudet principium contradictionis; Ergo etc.

I. *Ita evidens est, ut negari, aut in dubium vocari non possit, quin supponatur et affirmetur.* Qui enim illud negaret, ideo illud falsum diceret, quia putaret non esse verum; ergo hoc ipso judicaret id, quod falsum est, non posse simul esse verum; ergo ipsum principium certum supponeret. Pariter, qui de ipso dubitaret, ideo assensum retineret, quia timeret nec falsum esset; ergo hoc ipso judicaret *illud simul verum et falsum esse non posse: ergo etc.*

II. *Nulla indiget demonstratione.* Illud enim demonstratione non indiget, quod præsupponitur ad omnem demonstrationem, et sine quo nulla potest esse demonstratio. Atqui tale est principium contradictionis. Omnis enim demonstratio requirit aliquod principium verum, ex quo proficiscatur; atqui non præsupposito principio contradictionis, nullum tale potest esse principium; quia tunc omnis propositio *vera simul ac falsa, aut neque vera neque falsa pari jure dici potest: ergo etc.*

26. III. *Ad principium contradictionis cætera omnia reduci possunt.* Sane principium contradictionis ex conceptibus entis, et non-entis efflorescit. Atqui conceptus entis et non-entis sunt illi, ad quos, veluti ad omnium supremos, reliqui omnes reducuntur. Ergo principium contradictionis ejusmodi est, ut ad ipsum omnia reliqua principia reducantur. Inde fit, ut principium contradictionis sit fundamentum reliquorum principiorum, quia firmitatem suam cæteris principiis omnium scientiarum communibus largitur; siquidem siquis investigare velit, cur de illis principiis ne minimum quidem dubitare possit, statim apprehendit id ex eo evenire, quod si falsa essent, idem simul affirmaretur et negaretur: unde reliqua principia possunt

indirecte demonstrari (1) per principium contradictionis contra illos vaferrimos, á quibus impugnantur; quisquis enim iliquod illorum impugnat, ad idem simul esse et non esse asserendum tandem cogi potest. Inde est quod ipsum supponant cætera principia á philosophis excogitata, et ad ipsum isti confugiant veluti ad salvationis portum, nec in scepticismo sumergantur. Quid sibi vult illud Cartesii (2) *Cogito, ergo sum?* Nonne supponit hoc contradictionis principium? utique. Si idem posset simul esse et non-esse, posset simul cogitare et non cogitare, existere et non existere. Quid sibi vult illud alterum Auctoris *artis cogitandi* (3) et Cartesianorum: *Quidquid in alicujus rei clara et distincta idea continetur, potest de illa vere affirmari*, nisi hoc, quod est non potest simul non esse? Tolle principium contradictionis, et habebimus, esse simul claram ideam et non esse etc. Ergo hoc principium est omnium primum.

27. *Prob. 2.º pars.* Scilicet, *principium contradictionis non esse primum in ordine demonstrationis.* Etenim ex reductione veritatum aliarum, sive sint absolute necessariae, sive sint dato aliquo facto necessariae, (v. g. *mundus est*, quia dum est necessario est), ad principium contradictionis, nequit inferri, easdem per aliud analytice; vel synthetice demonstrari non posse: etenim vera probatio, seu demonstratio omnino requirit ut sit deductio, non tantum ex prioribus, sed etiam ex notioribus principiis. Jam vero plures veritates, æquali prorsus evidentia ac ipsum contradictionis principium, nobis innotescere manifestum est; hinc sponte sua fluit, principium istud posse quidem dici primum omnium in ordine reductionis, non autem in ordine demonstrationis. Unde tale est, ut

(1) *Indirecte*, inquit, quia principia communia, cum ex se perspicua sint, demonstrationem proprie sumptam non admittunt.

(2) 1. P. princip.

(3) 4. P. cap. 7.; Purch. 1. p. *Metaph.* c. 4.

virtute sua influat in omnes scientias, non vero in omnes *actu* et immediate; et edeo non est hujusmodi, ut ex ipso, sine principiis propriis cujusque scientiæ, veritas rerum elici possit. Hæc contra Woltium (1).

28. *Advertite*. Statuendo principium contradictionis tamquam primum cujusque axiomatis et veritatis principium, non ideo in contradictionem incidimus ad ea, quæ in Logica statuimus de evidentia; principium enim contradictionis habet rationem suæ *certitudinis* in evidentia, quæ est veluti fons, ex quo fluit cognitio principiorum, sive lumen, quo percipiuntur. Aliud enim est principium *veritatis*, aliud principium *certitudinis*: sive alia est ratio cur talis propositio sit vera, et alia est ratio propter quam propositioni veræ absque ullo errandi periculo intellectus adhæret; primum igitur veritatis principium est principium contradictionis; primum autem certitudinis est evidentia.

Hæc confundunt Cartesiani, dum statuunt suum principium, ut primum veritatis principium.

29. Ad secundum quæstionis membrum, utrum sit *solum principium contradictionis*, negavit Leibnitijs et alii, statuentes, *principium contradictionis* esse primum principium veritatum necessariorum, et principium *rationis sufficientis*, quod significant his verbis: *Nihil est sine ratione sufficiente*, esse primum principium veritatum contingentium.

Ratio sufficiens potest definiri: *Id omne, quo aliquid intelligitur, vel potest intelligi*: vel communius: *Id omne, quo intelligitur, vel potest intelligi quid sit res, aut quare sit, aut cur sit*; igitur cum quæritur: *quæ sit essentia alicujus rei*: vel *quare possibilis sit*; aut *cur cognoscibilis sit*; vel quæritur: *cur aliquid existat*: nihil in iis quæstionibus investigatur et quæritur, nisi ratio sufficiens, quæ

(1) *Ont. part. 1. Sect. 1. cap. 1.*

si adæquate adducitur, nihil amplius investigandum remanet; nihil enim est, quod rationem sui sufficientem non habeat, quæ si tollatur, ipsum rationatum tolli necesse est, et quæ si ponatur, ipsum quoque rationatum necessario ponitur; igitur principium rationis sufficientis et ipsum verum principium est.

30. Huic subordinatur principium alterum, quod vocant *causalitatis*, quodque aliqui perperam cum principio hoc rationis sufficientis confundunt: est hoc: *Nihil fit sine causa*: vel melius: *Quidquid existere incipit, efficientem sui causam habet*. Attamen hoc principium causalitatis minus sese extendit, quam principium rationis sufficientis. Etenim illud existentiae solummodo incipientis ordinem respicit; alterum vero tum essentialium, tum existentiae, tum cognitionis ordinem, tum denique ipsam possibilitatem complectitur. De iis postea, nunc sit

PROPOSITIO II.* *Principium rationis sufficientis est verum, et valet non solum pro veritatibus contingentibus, sed etiam pro veritatibus necessariis, ita ut tamquam principium ipsarum habendum sit, sed non tamquam PRIMUM PRINCIPIUM (1).*

31. *Prob. prima pars.* Nulla res, nec rei modus potest esse sui causa, ut patet; ergo ut aliqua res potius existat, quam non existat, atque existat potius hoc modo, quam illo alio, non solum requiritur aliquid, quod sit causa, cur existat, atque aliquid quod sit finis, ob quem existat, sed etiam aliquid, per quod ad potius existendum, quam non existendum, atque ad existendum potius hoc, quam illo modo determinetur. Atqui illud, à quo res ad certo quodam modo existendum determinatur, est ratio

(1) Cons. Fourn. *Ont. Sect. 1. c. 1. et 2.*; Sansev.; *Elementa philosoph. christ. cum antiq. comp.* Neap. 1864. = vol. 2. cap. 2. arts. 1. et 4.

sufficiens existentiae ejus. Ergo nihil existit sine aliqua ratione sufficienti. Ergo principium rationis sufficientis est verum.

Confirmatur. Ac primo, certum est, Deum hunc mundum non sine aliqua ratione condidisse. Nam, cum creatio mundi non sit necessaria, sed liberum opus Dei, aliquid esse debuit, per quod Deus se ad mundum creandum determinavit. Atqui id, per quod Deus se ad mundum creandum determinavit, est ratio sufficiens, ob quam mundus existit. Ergo mundus non sine ratione sufficienti existit (1).

Secundo, certum quoque est, omnes res, ex quibus mundus conflatur, inter sese connexas esse (2), alioquin unitas mundi ab illis effici haud potuisset. Jam vero haec connexio rerum mundanarum commonstrat, Deum singulis naturis rerum certos existendi modos non sine peculiaribus rationibus dedisse, quia ad illam connexionem efficiendam requiritur, ut unaquæque natura eum modum existendi habeat, qui loco, quem occupat, muniisque, quibus fungi debet in mundo, respondeat. Atqui id, quo res ad certo modo existendum determinatur, est ratio sufficiens, cur existat. Ergo præter rationem sufficientem existentiae mundi, rationes sufficientes existentiae singularum rerum, ex quibus mundus constat, esse debent. Igitur nihil sine aliqua ratione sufficiente existere pro certo habendum est.

32. *Prob. 2.^a prop. pars.* Non solas res contingentes, ut neotericis placet, sed necessarias quoque, contendimus habere rationes sufficientes suæ existentiae. Ad cujus rei intelligentiam præmonendum est; si mundus ad Deum referatur, nullas res in eo inveniri, quæ absolutam necessitatem habeant, quia Deus mundum ex sua libera voluntate creavit; verum, si res, ex quibus mundus constat, in se

(1) Cons. Salv. Tongior. Theol. nat. lib. 4. c. 1.

(1) Id. Cosmol. lib. 2. c. 1.

spectentur, in multis absolutam necessitatem inveniri, quippe quod multæ ita á Deo productæ sunt, ut aliter esse nequeant; puta, ut suo loco ostendemus, essentiali, et proprietates, quæ ab essentia necessario promanant. Quod cum ita sit, neotericorum deceptio manifesta est. Etenim nihil eorum, quæ existunt, est, uti dictum est, sine aliqua ratione sufficienti; atqui in mundo sunt, non solum res contingentes, sed etiam necessariæ; ergo non solum rerum contingentium, sed etiam necessariarum rationes sufficientes sunt; ergo principium rationis sufficientis valet etiam pro veritatibus necessariis.

Tamquam principium igitur veritatum tam contingentium, quam necessariarum habendum est principium rationis sufficientis. Et sane, si cujusque rei, sive contingentis, sive necessariæ aliquid esse debet, á quo ipsa ad certo modo existendum determinatur, consequens est, in analysi, sive, ut Scholæ ajunt, in *resolutione* cujusque veritatum contingentis, cum necessariæ, tandem ad aliquid posse perveniri, ex quo, cur potius uno, quam alio modo existat, intelligatur. Atqui id est, quod ratio sufficiens dicitur. Ergo omnes veritates tam contingentes, quam necessariæ in effatum rationis sufficientis resolvi possunt. *Resolvi possunt*, inquam, non vero debent, quia quamvis certum sit, nihil esse sine aliqua ratione sufficiente, tamen non semper rationes rerum sufficientes detegere nobis licet.

34. At principium rationis sufficientis nequit haberi tamquam primum, nec ipsarum contingentium veritatum, aliter ac sensit Leibniti. Nam, illud principium omnium primum dici nequit, quod in aliud se superius resolvitur. Atqui effatum *rationis sufficientis* in principium *contradictionis* resolvitur. Ergo dici nequit esse primum principium pro veritatibus contingentibus.

Minor probatur. Si nihil in re est, per quod ipsa ad certum modum existendi potius determinatur, quam non determinatur, consequens est, posse eandem rem certo

quodam modo *simul esse et non esse*, quod destruit ipsam rationem sufficientem ad esse, si v. g. posset simul non esse. Atqui id contradictionem involvit. Ergo effatum *rationis sufficientis* in principium *contradictionis* resolvitur.

Accedit, quod principium primum ita esse debet ex se perspicuum, ut non solum demonstrationem *directam*, sed etiam *indirectam* respuat. Atqui effatum rationis sufficientis etiam argumento directo, ut vidimus in prima propositionis parte, demonstrari potest, et suo exemplo confirmant ipsi ejus patroni (1). Ergo effatum rationis sufficientis tamquam primum principium assignari nequit.

35. At, quæritur denique, principium contradictionis estne *objectivum*, an *subjectivum*? Relictis opinamentis et erroribus, dicimus: principium contradictionis esse *subjectivum*, utpote immutabile, et lex fundamentalis operationum rationis, effluens á notionibus abstractis entis et non-entis: in suis vero applicationibus esse *objectivum*, et omnia quæcumque sunt, aut excogitari possunt, ipsum complecti (2).

(1) Storchenau. *Institu. Log. et meta. Ont. Sect. 1. cap. 2. §. 20.*
(2) Cons. Caj. Sansev. *Philosoph. Christ. in comp. redact. Vol. 2. Ont. cap. 1. art. 4.;* Jos. Prisco. *Elem. philo. specul. Tom. 2. c. 1. art. 2.*

SECTIO SECUNDA.

ARTICULUS PRIMUS.

*De entis essentia et existentia, atque proprietatibus
transcendentalibus.*

DISPUTATIO 4.^a—DE ENTIS ESSENTIA,—NATURA,—EXIS-
TENTIA.—QUID HÆ SINT.—PROPOSITIONES AD ESSENTIAM
ET EXISTENTIAM SPECTANTES.—LOCKII, GIOBERTIQUE ERRO-
RES.—QUOMODO DICENDÆ SUNT ESSENTIE INFINITÆ.—
COROLLARIA.

36. Hactenus de ente disseruimus, prout intellectus illud in rebus absolute considerat, comperimusque, quidquid in natura rerum nobis occurrere velut quoddam *esse* à nobis intelligi. Verum quandoquidem intellectus in rebus creatis et *esse essentiæ*, et *esse existentiae* intelligit, necesse est, ut et de istis breviter disputemus.

37. *Esse essentiæ*, seu simpliciter *essentia* definitur: *Id, quo aliquid in certa rerum specie collocatur* (1); quoniam vero res ex eo quod ad certam speciem pertinet, efficitur id quod est, atque à cæteris rebus discriminatur, essentia etiam definiri solet: *Id, per quod res est id quod est, et à cæteris rebus discriminatur.*

38. In qualibet re sunt quædam notæ, quarum una vel altera sublata, rei conceptus constare amplius non potest. Quædam aliæ vero sunt, quibus cogitatione præcisis, vel etiam reipsa deficientibus, adhuc tamen intelligitur *quid res sit*. Illæ igitur notæ, non istæ, rei essentiam constituunt. Sic, ut exemplo utar, parum refert an circulus sit majoris, vel minoris magnitudinis, sit ex lapide,

(1) Cons. S. Th. *De ente et essent.* Cap. 1.

auro, vel papyro etc., quocumque enim modo hæc se habeant, circuli ratio non mutatur. Circuli enim propria ratio in eo sita est, *quod omnia peripheriæ puncta à centro æquidistant*. Idcirco, si ab hac essentiali nota præcindimus, circulum amplius non concipimus.

39. *Essentia* dicitur quoque: 1.º *ratio rei*, quia ipsa est ratio, ob quam res est id quod est; 2.º *quidditas*, quia est id, quo respondetur ad quæstionem, *quid res sit?* 3.º *forma*, quia forma, ut videbimus, est id, quo res in specie constituitur, atque distinguitur à materia, per quam species in aliquo individuo determinatur; 4.º *natura*, quia ipsa est principium, ex quo proprietates, et operationes rei nascuntur, seu promanant; est enim natura: *Entis ad certo quodam modo operandum dispositio atque tendentia*; seu, *Ipsa essentia prout vim ad operandum includit*.

Rerum essentia ex duplici modo, quo considerari et explicari potest, dividitur in *physicam* et *metaphysicam*.

Essentia dicitur physica, cum essentialia constitutiva, ut in re sunt considerantur, nulla abstractione, aut artificiali partitione adhibita, ut cum consideratur hic liber ex papyro scripta certo ordine conflatus; homo ex corpore organico et anima rationali unita compositus.

Dicitur vero metaphysica, et etiam *notionalis*, cum constitutiva entis metaphysica considerantur, essentia nempe divisa in partem communem, *quæ genus est*, et in partem propriam, *quæ est differentia*; quæque igitur nullum determinatum individuum exhibet, v. g. si hominem considerem ut *animal rationale*.

40. *Existentia* proprie definiri non potest, est enim notio simplicissima, et admodum clarissima: cogitate quid in mente revolvitis, cum dicitis: *existo, existit*. Solet tamen ita describi: *Actus, quo res, sive essentia est*: vel, *Id, quo res actu est*; seu: *Id, quo res extra nihilum sistitur*; vel brevius: *Actualitas essentiæ: Ultimum rei complementum: Complementum possibilitatis*, etc. Sed hæc

omnia nihil revera exhibent clarius, quam hæc unica vox: *existentia*; hujus vocis etymon significat emersionem quamdam ex alia re. Tamen de Deo etiam dicitur, quamvis, ut optime noscimus, Deus causam minime habeat. Ex quo videtis, existentiam esse id, quo respondetur quæstioni, *an res sit*.

41. Controversum fuit inter scholasticos utrum existentia ab essentia distinguatur; hinc inde se á se diviserunt, aliis affirmantibus, negantibus alteris.

Nos solum dicimus: 1.º Conceptus essentiæ et existentia esse certe distinctos. Possumus enim cogitare de una, quin ad alteram attendamus. Cujus distinctionis fundamentum invenit mens in rerum contingentia, quæ ex se et in suo conceptu existentiam non includunt, quam tamen ab alio recipere possunt.

2.º In Deo, cujus essentia est ipsa ipsius existentia, ut actus purissimus, minime distingui, nec cogitatione, existentiam ab existentia.

3.º Essentiam existentem ab essentia abstracta et in statu realitatis metaphysicæ realiter distingui distinctione negativa, ut ens á non-ente; quo sensu videtur intelligi debere S. Thomas quotiescumque docet essentiam ab existentia realiter distingui (1).

4.º Probabilius videri: *Existentiam ab essentia actuata realiter non distingui* (2). Veniamus ad alia frugis melioris.

42. Quoniam Lockius, eo quod ei perspectum non fuerit verum discrimen inter sensum et intellectum, cujus solius est essentias attingere, negavit nos posse cognoscere rerum essentias reales, cui Giobertius astipulatus est, sit

(1) Cons. S. Tho., *Sum. Theo.* 1. p. q. 13. art. 3.

(2) Cons. Suarez, *Metaph. Disp.* 31. Mihi videtur á pluribus ignorari verum hujus quæstionis statum; unde video alios prabare id, quod alteri non negant.

PROPOSITIO I.* *Multarum rerum essentiae reales á nobis cognoscuntur.*

Ac primo quidem, nulli dubium esse potest, quin intellectus probe cognoscat essentias illarum rerum, quarum constitutio ab ipso dependet. Etenim non potest intellectus ignorare ea, quæ ipse excogitavit et conjunxit, cujusmodi sunt artefacta omnia, ut v. g. navis, aratrum, liber, et generatim machinæ quæcumque, et instrumenta ad certos fines et usus ab ipso cogitatione inventa, alioquin minime ea excogitare ipse posset. Deinde quæcumque intellectus construit in ordine ideali et abstracto, quæ quidem iis constant essentialibus determinationibus, quæ mens ipsis assignat.

Secundo. Dubitari nequit, quin etiam multis in rebus quasdam differentias concipiamus, quæ illas constituunt in determinato entium gradu á cæteris distincto, suntque veluti fontes, unde earum attributa pullulant. E. gr. quisque admittit bruta differre á plantis, et plantas á lapidibus, eo quod bruta sentiant, non vere plantæ; et plantæ vegetent, non autem lapides. Atqui hujusmodi differentiae sunt reales, ipsamque rerum constitutionem, id est, essentiam ingrediuntur; nam sive cogitentur, sive non cogitentur, sive his, sive aliis nominibus illæ appellentur, sive ad has, sive ad illas species revocentur, semper verum est bruta sentire, ob idque á plantis differre; ratum igitur, firmiterque sit essentias rerum á nobis cognosci.

43. *Præterea.* Res, agente S. Thoma, per suam essentiam cognoscibilis est, et in specie ordinatur vel in genere (1); quapropter, si realis cujuslibet rei essentia nos late-ret, haud possibile foret nos scientiam rerum acquirere; quia tunc omnis nostra cognitio non circa ea, ex quibus res constituuntur, sed circa ea, quæ de rebus nobis ap-

(1) *De Ente et Essentia* c. 2.

parent, versaretur. Atqui id nonnisi á Scepticis asseri potest. Ergo, si nullius rei essentia realis comperta nobis esset, purus, putusque Scepticismus obtineret.

44. Sed illud præterea contra Giobertum, qui non dubitavit asserere, essentias reales in se *inintelligibiles*, seu *inexcogitabiles* esse, speciatim adnotandum est, quod ex ejus sententia hoc maximum absurdum etiam fluit, nempe ne Deum quidem essentias rerum cognoscere posse. Etenim essentiæ rerum, ipsius Gioberti iudicio, sunt immutabiles. Ergo si ipsæ *objective*, seu in se inexcogitabiles forent, numquam posset fieri, ut intelligibiles evaderent, et itaque impossibile esset, ut Deus mundum et omnes res possibles cognosceret, nisi in se ipso, et non *objective*; quod etiam facit impossibilem creationem, quia Deus non cæco modo, sed per intelligentiam operatur.

45. Veruntamen, certum est, rerum naturalium essentias imperfecte admodum á nobis cognosci; constat hoc ex eo, quod rerum naturalium essentias intellectus cognoscere non potest, nisi quantum ad id sensitiva intuitione, aut intime sensu jubatur, ac propemodum manuducitur. Sensitiva autem cognitio intima rerum constitutiva non attingit, sed solum quasdam earum qualitates directe, aut quosdam effectus, cætera solum indirecte. Non aliam igitur essentiarum hujusmodi notionem intellectus habet, nisi eam, quam notæ istæ præbere possunt cum indeterminatis notionibus entis, causæ, subjecti conjunctæ; unde essentiam omnem primo concipimus obscure per indeterminatum realitatis conceptum, ac deinde ulteriori accedente experientia et comparatione rerum ad invicem, ut realitatem, quæ per determinatas qualitates certosque effectus se manifestat. Sic v. g. corporis essentiam concipimus ut realitatem, quæ se manifestat extensione ac vi resistendi (1).

(1) Cons. Caj. Sensev. *Elem. phil. Christ. etc. vol. 2. art. 5.*

Vehementer igitur errarunt Lockius et Giobertius; sunt enim nobis cognitæ essentiæ rerum, non quidem omnes in se, sed in suis manifestationibus propriis atque constantibus, quæ, quid illæ sint, satis in conceptu nostro determinant.

46. Ad enucleatius declarandam essentiæ notionem sint:

PROPOSITIO II.*—*Essentiæ rerum sunt indivisibiles, non tamen incompositæ omnes.*

Prob. prima pars. Essentia rei constituitur ex omnibus iis, quibus res est id quod est. Ergo, subtracto vel minimo eorum, quibus res est id quod est, essentia rei pereat necesse est. Si enim minui hæc concipiantur, vel augeri, jam non amplius rem illam habebimus, sed aliam; adinstar numeri quaternarii v. g., vel quaternarii, cui si vel minimum addimus, vel minuimus jam non illud numerum, sed aliud quodcumque habebimus.

Prob. secunda pars, contra Cartesianos (1). Loquimur de essentiis finitis, minime vero de infinita. Quælibet essentia ejusmodi esse debet, ut habeat tum aliquid, per quod à cæteris discriminatur, tum aliquid, per quod cum cæteris consentit; quia si hoc secundum deesset, res, quæ in mundo sunt, nullo nexu continerentur; sin alterum, omnes res unum idemque forent. Quapropter, cum res definiuntur, sive earum essentia significatur, addibetur *genus proximum*, quod complectitur aliquid commune rei definitæ cum aliis, et *differentia*, quæ exhibetur aliquid, ex quo res definita à cæteris discriminatur. Ergo essentiæ rerum ex variis principiis sunt compositæ (2).

(1) Cartesiani censuere, essentias rerum in unica proprietate consistere, atque hanc, quod ad spiritum attinet, esse cogitationem, quod ad corpus, esse extensionem; utrumque falsum.

(2) Jam palam diximus, hanc conclusionem spectare tantummodo ad res creatas; in Deo enim, ob infinitam Ejus simplicitatem, omnia unum idemque esse nullus sanæ frugis philosophus inficiatur. Sans.

47. PROPOSITIO III.^a *Essentiæ rerum, prout sunt in intellectu Divino, sunt æternæ, necessariæ, et immutabiles.*

Prob. Essentiæ rerum, prout in intellectu Divino sunt, sunt ipsæ ideæ archetypæ, secundum quas Deus res in propriis earum *rationibus* novit, prout Divina Essentia est à creaturis diversimode participabilis (1). Atqui ideæ hæ, secundum quas Deus res novit, sunt æternæ, necessariæ, et immutabiles, cum sint ipse Deus. Ergo essentiæ rerum, prout sunt in Divino intellectu sunt æternæ, immutabiles, et necessariæ. Inferius melius hæc intelligetis.

48. PROPOSITIO IV.^a *Essentiæ rerum, prout in rerum natura sunt, non sunt æternæ, sed in tempore.*

Prob. Deus cum tempore res condidit. Ergo essentiæ rerum spectatæ prout in rerum natura existunt, non sunt æternæ, sed cum tempore, et in tempore.

49. PROPOSITIO V.^a *Essentiæ rerum, prout sunt in rerum natura, sunt non absolute, sed hypotheticè necessariæ, et immutabiles si referantur ad Deum, à quo ad actum reducuntur; sunt autem absolute necessariæ, et immutabiles, si referantur ad principia, ex quibus constituuntur.*

Prima pars, id est, *non esse absolute necessariæ*, clara est; etenim Deus ex libera sua voluntate res creavit. Ergo essentiæ rerum, prout in natura existunt, si referantur ad Deum, à quo ad actum reducuntur, non sunt absolute necessariæ. Attamen

50. *Sunt hypotheticè necessariæ.* Etenim res per essentiam suam sunt id quod sunt. Ergo posita earum crea-

(1) Cons. S. P. Aug. *Tract* 1. in Joan. sub fine; id. *Lib.* qq. 83. q. 66. item S. Thom. *Sum. The.* 1. p. q. 15. a. 3.

tione, ipsæ essentiis suis destitui non possunt, nec novas acquirere, quin sint id, quod supponuntur, et simul non sint; quod quidem repugnat; ergo etc.

51. *Prob. secunda pars.* Sunt autem absolute necessariæ et immutabiles, si referantur ad principia, ex quibus constituuntur. Etenim illud est absolute necessarium, cuius oppositum repugnat. Atqui repugnat essentiam iis principiis destitui, ex quibus constat; quippe quæ simul esset, et non esset; scilicet, esset quatenus sumitur et supponitur esse, et simul non esset, quia non haberet principia ex quibus constituitur; sunt igitur necessariæ. Sed insuper, quod necessarium est, immutabile quoque est, cum aliter se habere nequeat. Hinc S. Bonaventura «quod non potest, ait (1), aliter se habere convertitur cum necessario».

Solvitur difficultas.

52. Sed vobis occurret difficultas. Essentiæ rerum, prout sunt in natura, sunt aliquid factum; atqui quidquid factum est mutabile est, ergo etc. Confirmatur ex perpetuis mutationibus, quæ in rerum natura fiunt, et per quas una res in aliam mutatur, v. g. lignum in cineres, rectangulum in triangulum, etc.

R. *Conc. maj.*; *Dist. minor.* Quidquid factum est, est intrinsecus mutabile *ratione accidentium*, quibus essentiæ individuantur, *conc. min.*; *ratione principiorum proximorum* ex quibus quælibet res constituitur, *neg. min.*; et deinde *nego cons.* et *conseq.*

Ad confirmationem. R. *negando.* Falsum est enim in his omnibus mutationibus mutari essentias; etenim solummodo quædam essentiæ singulares et compositæ existere cessant, aliæque illis succedunt, quæ prius non existebant, quæque aliqua primi compositi constitutiva sibi vindicant;

(1) In 1. sent. Dist. 38. a. 2. q. 2. ad arg.

vel hæc elementa aliter coagulantur in novamque speciem ingrediuntur.

53. Illæ vero mutationes, quæ accidentia tantum attingunt, ut, v. gr. hominem ex indocto fieri doctum, aquam ex frigida calidam etc., sunt tantummodo accidentales, per has nec esse rei mutatur, nec res in aliam ingreditur speciem.

54. Restat ad hanc absolvendam Disputationem animadvertere, quo sensu dicantur essentialiæ *infinite*. Porro dicuntur quoad extensionem, non vero quoad comprehensionem. Etenim notarum, quibus constant, complexio perfectionem aliquam finitam exhibet, sed in individuis *indefinitis* existentiam nancisci potest; eorum enim possibilitatis origo et radix fundamentalis, divina nempe Essentialia, infinita inexhaustaque est; dicimus vero *indefinitis*, quia simul ad actum reduci nequeunt omnia possible, ut patet.

55. Ex omnibus hactenus dictis bene intellectis sequentia facile eruētis:

1.º Notæ, seu determinationes reales constituunt ens in suo esse; earum negatio, seu defectus illud circumscribunt et limitant.

2.º Nulla realitas in se spectata alteri realitati in se spectatæ contradicit; nam ubi nulla est negatio, ibi nulla est contradictio; quia autem nulla realitas in se spectata negationem involvit; illimitata enim est absque defectu, ac proinde merum esse, et nullum non-esse involvit; limitata vero solummodo est, quatenus habet terminum ulterioris realitatis, in se tamen abstrahitur á termino seu defectu quocum conjungitur, et consideratur tantum ut est realitas, ac proinde tanquam esse, non autem tanquam non-esse involvens; ergo nulla realitas in se spectata potest alteri realitati contradicere.

3.º Quidquid realitati in se spectatæ contradicit, merus est defectus, seu mera negatio, vel realitas quatenus cum limite, seu defectu ulterioris realitatis conjungitur.

4.° Omnes possibles realitates in eodem ente contineri possunt, cum nulla sit in se spectata, quæ alteri in se spectatæ contradicat; ideoque possibile est Ens omnibus possibilibus realitatibus præditum, seu Ens realissimum et illimitatum.

DISPUTATIO 5.°—DE POSSIBILITATE ENTIIUM.—POSSIBILITAS INTRINSECA ET EXTRINSECA. —MORALIS POSSIBILITAS, ET IMPOSSIBILITAS.—NON OMNIA POSSIBILIA EXISTUNT.

56. Quoniam ens est omne id, quod habet *esse*, et omne quod esse habet, suam essentiam habeat necesse sit, et cum hæc possit esse tum actuata, seu in ordine existentiae, tum in ordine puræ possibilitatis; de hoc ultimo restat quærere: quid sit, et unde emergat: an sint plura possibilialia, quam quæ in aliqua temporis differentia existant: et unde entium possibilitas et intelligibilitas originem ducat.

Quæstiones sunt hæ supra modum jucundæ et faciliores, quam quod prima fronte apparent. Consulemus brevitati.

57. Possibilitatis notio ex ipsa rerum existentium cognitione efflorescit. Quidquid enim existit, existendi capacitatem habet, et existendi capax erat antequam existeret. Hinc intelligimus, non solum id, quod actu existit existendi capacitatem habere, sed alia quoque multa, quæ non existunt, ad existendum idonea esse. Sic possibilitatis puræ notionem adquirimus: id enim quod non est et esse potest, *possibile purum* dicitur, v. g. nos non post multos hos dies has disputationes perfecte intelligere possibile est.

Cum vero de possibilibus cogitamus, ac varias idearum consociationes exsequimur, quædam in iis occurrunt, quæ ad existentiam devenire non posse cognoscimus, v. g. triangulum quadratum; exinde *impossibilitatis* notio consurgit.

58. Possibilitas duplex distingui debet, *intrinseca*, videlicet, quæ *absoluta* etiam appellatur; et *extrinseca*, quæ etiam *relativa* audit.

Possibilitas intrinseca est: *Simplex non repugnantia rei*; seu: *Habilitas ad existendum, orta ex eo, quod rei constitutiva repugnantiam ad invicem non habeant.*

Possibilitas extrinseca est: *Habilitas ad existendum, procedens ex virtute causæ, quæ idonea sit ad rem producendam*; seu: *Rei producibilitas*, ut v. g. statuæ extrinseca possibilitas est ab artifice.

Possibilitas *adæquata* utramque complectitur. Utraque enim requiritur conditio, ut ens venire possit ad existentiam.

59. Huic duplici possibilitati duplex impossibilitas respondet, *intrinseca* et *extrinseca*. Intrinsece impossibile est: *quod notis constat sibi invicem excludentibus*, ut *triangulum quadrilaterum*; *materia cogitans*. Hæc intrinseca impossibilitas alia est absoluta, ut *triangulum esse quadrilaterum*; *materiam cogitantem*; *Deum invidum*, etc.; alia est hypothetica, ut quæ solum dato aliquo facto, seu posita aliqua conditione contradictionem involvit, ut est *mundum non extitisse: me non existere*. Extrinseca impossibilitas est: *Defectus virium causæ efficientis ad rem producendam*.

60. Possibilitas *intrinseca* est absoluta, ac limites non habet nisi contradictionem; sed *extrinseca* relativa est; quod enim unius causæ vires superat, alterius non superat, ita quod illi impossibile, huic possibile est.

Omnia, quæ intrinsece possible sunt, extrinsecam quoque possibilitatem habent, *si infinita Dei virtus spectetur*. At, si creatarum causarum vis attendatur, quædam nullis causæ creatæ viribus possible sunt; omnis enim naturæ creatæ vires et facultatem excedunt; talia sunt, quæ opponuntur legibus naturæ à Deo constitutis, hæc fieri non possunt nisi à Deo per miraculum, dicunturque *physice impossibilia*, quæ vero à causis creatis fieri possunt, dicuntur *physice possible*.

61. Cum autem agitur de quibusdam actionibus; ab ho-

mine ponendis, attendenda est etiam *moralis* possibilitas, vel impossibilitas.

Id omne, quod salvis legibus, quibus mentes creatæ in suis actionibus diriguntur, fieri nequit, *moraliter* impossibile dicitur: quod autem salvis hujusmodi legibus fieri potest, moraliter possibile vocari solet. Impossibilitas moralis, et possibilitas, potest esse *magis*, vel *minus stricta*, prout magis, vel minus repugnat præfatis legibus.

Possibilitas intrinseca convertitur, ut patet, cum essentia rei. Sicut etiam patet, id, quod intrinsece impossibile est, esse *omnino nihil*, ac proinde non posse esse terminum cujuscumque operationis.

Præter has notas, quæ essentiam constituunt, seu ex quarum non contradictione intrinsecam emergit possibilitas, sunt et aliæ, quæ enti necessario conveniunt, utpote à primis necessario profluentes, hæ vocantur *attributa*, quæ in ipsa essentia rationem habent sufficientem; sunt etiam præter attributa aliæ, quæ ab istis profluunt, ita tamen ut non necessario, sed contingenter, et variari, vel etiam abesse possunt, ac proinde in ipsa essentia non habent rationem sufficientem, hæ vocantur *modi*. V. gr. in homine *rationalitas* et *animalitas* sunt notæ *essentiales*, seu quæ essentiam constituunt; *capacitas eruditionis*, *visibilitas*, *loquendi facultas* sunt *attributa*; *pietas*, *scientia*, *motus* sunt *modi*.

62. Postremo concludamus animadvertendo, quod id, quod possibile est, non est omnino nihil. Nam quod possibile est, existentiam potest acquirere; nihilum vero nunquam potest aliquid esse. Præterea, possibile concipitur per se, nihilum vero solum per negationem realitatis. Insuper, possibile unum ab alio possibile deffert per se, per proprias notas, nihilum vero solum per realitates, quarum negatio est, ab alio distingui potest.

Igitur quamquam possiblea ut talia nullam habeant physicam realitatem, habent illam tamen *metaphysicam*,

abstractam in intellectu ea concipiente, et etiam rationem sufficientem in divina Essentia, modo infra declarando.

63. Nunc ad varias solvendas quæstiones accedimus. Ac prima: utrum omnia possible existant.

PROPOSITIO.—*Dantur plura possible, quam quæ in serie temporum existentiam obtinent.*

Est contra Petrum Abælardum (1), Spinosam (2), Hobbesium et fatalistas.

Prob. prop. 1.° Omnia, quæ fieri possunt, limites necessario habent, virtus autem Dei est infinita; ergo quæ fieri possunt, semper augeri possunt, sed inter id, quod limites habet, et infinitum, infinita distantia est, quæ numquam exauriri potest, ergo impossibile est, ut omne id, quod fieri potest; existentiam de facto obtineat.

2.° *Confirmatur.* Multa possible contradictoria sunt, quæ igitur simul existere nequeunt, v. g. possibile est corpus quodcumque esse rotundum, vel quadratum, vel triangulare; Petrum bene valere, vel ægrotum esse; esse in domo, vel in foro, et ita de sexcentis, tamen impossibile est, hæc omnia de facto esse.

Denique, quidquid non repugnat possibile est. Atqui quamplurima, quæ non repugnant, non sunt; ergo sunt plura possible, quæ non extant ulla temporum differentia. Ergo *dantur plura possible etc.*

Siqua difficultas occurrit, solvitur statuendo, actiones Dei ad extra, seu quæ habent terminum extra ipsum, esse liberas, ut est creatio, et alia; et esse in tempore, vel melius, cum tempore, ratione horum terminorum.

(1) Cons. S. Bernar. *De error. Abælardi*, c. 3.; S. Thom. 1. p. q. 25. a. 5.

(2) *In cogit. men. part. 1. c. 3.*

DISPUTATIO 6.^a—DE POSSIBILITATIS ABSOLUTÆ ORIGINE
ET INTELLIGIBILITATE.

Disputationem coarctamus ad possibilitatem absolutam, seu intrinsecam, quia de extrinseca nulla lis inter philosophos, nisi ea, quæ circa facta supernaturalia, sive miracula agitatur contra rationalistas, et de qua agemus in Cosmologia.

64. PROPOSITIO I.^a *Intrinseca rerum possibilitas non ducit originem à Dei Omnipotentia.*

Est contra nonnullos scholasticos duce Ockamo (1).

Prob. Ac primo, Divina potentia præsupponit intrinsecam possibilitatem. Ergo hæc non dependet ab Omnipotentia. *Prob. ant.* Quod non est intrinsece possibile, seu quod intrinsece repugnat est nihil absolutum. Atqui repugnat nihilum esse terminum operationis divinæ Potentiæ. Ergo divina Potentia præsupponit intrinsecam possibilitatem.

Præterea. Præscindendo ab intrinseca possibilitate, et impossibilitate, nemo potest probare, Deum aliquid facere posse, vel non posse. Atqui hoc destruit omnem certitudinem principiorum, ideoque omnem scientiam, omnem affirmationem, et negationem absolutam; purum itaque putumque statuit scepticismum, maximum absurdorum. Ergo etc.

Insuper, Ockami doctrina destruit divinam Omnipotentiam. Nam, si unica ratio cur aliquid possibile habendum sit, hæc est: *quia Deus illud producere potest*, sane unica ratio, quâ aliquid impossibile est, hæc esset: *quia Deus illud efficere non potest*, et non quia nihil sit, sed quia ad illud producendum non valeret divina Potentia; quod est absur-

(1) In 1. *Distinct.* 33. *quæst.* 2.

dum. Supersedemus ab aliis rationibus, cum hæc propositio evidens sit (1).

65. PROPOSITIO. II.^a *Intrinseca rerum possibilitas non ducit originem á divina Voluntate.*

Est contra Cartesium (2), juxta quem nulla est in Mente divina (juxta nostrum concipiendi modum) idea archetypha rerum, antequam Deus libere se determinaverit ad res efficiendas; quæ doctrina inducit Deum operantem ad extra cæco modo, volentem rem antequam illam cognoscat in se ipso, aut in ipsa natura rei. ¶ Quam certum est illud Ciceronis! *Nihil tam absurdum dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum.*

Prob. prop. Probationes hujus propositionis præcedentem confirmant.

1.º Si interna rerum possibilitas á Voluntate divina penderet, á Voluntate quoque penderet divinus Intellectus quoad rerum cognitionem. Etenim cognitio supponit objectum; jam vero ante constitutionem possibilium essentialium nullum erat objectum intelligibile. Atqui plane repugnat divinum Intellectum quoad rerum cognitionem á Voluntate pendere, sed potius intellectio præcedat voluntati necesse est; alioquin 1.º Deus vellet quod non cognoscit, cæcoque operaretur modo. 2.º Ad Intellectum divinum non pertineret dirigere Voluntatem juxta sapientiam. 3.º Scientia Dei non esset causa nec adæquata, nec inadæquata rerum; quæ tria plane absurda sunt. Ergo intrinseca rerum possibilitas non pendet á divina Voluntate.

2.º Præterea. Justa Cartesium idcirco solum quædam possibilia non sunt, quia talia Deus ipsa esse voluit: ita

(1) Cons. S. Thom. *Lib. 2. Cont. Gent. c. 25.*

(2) In respons. ad sextas object. n. 6. et n. 8.

(3) Cicero. *Lib. 2. de Divinat.*

ut si Deus aliter voluisset, illa essent possibilia. Itaque si Deus ita vellet, hæc existendi haberent capacitatem, adeoque divina virtute effici possent. Atqui hoc plane repugnat.

Nam repugnat terminum divinæ virtutis operantis esse nihilum absolutum; absurdum est enim Deum operari, et operando producere nihilum. Atqui si Deus efficere posset quæ possibilia modo non sunt, terminus divinæ operantis virtutis esse posset nihilum. Etenim quæ modo possibilia non sunt, elementis constant essentialibus, quæ sese mutuo necessario excludunt. Ergo si Deus vellet utrumque simul, necessario nollet utrumque simul, adeoque nihil vellet. Fac v. gr. Deum velle circulum quadratum. Quid vellet in hac hypothesi? vellet circulum non circulum, cum constet essentiâ quadrati, et vellet quadratum non quadratum, cum constet essentiâ circuli; nimirum nec circulum, vellet nec quadratum.

3.º Insuper, cum impossibile, in hac doctrina, sit determinare quid Deus velit, quid non, quia penes suam voluntatem est omnia statuere, sequitur nos haud de quocumque certitudinem habere, nisi meras formas intellectuales; destruit igitur Cartesii doctrina omnem scientiam, inducitque ad purum putumque Scepticismum et Kantium.

Amplius. ¿Quo jure Cartesius certus est, se existere, quia cogitat? Quo jure affirmat, blasphemiam, perjurium etc. numquam posse esse bonum? Nullo, nisi manifesta contradictione.

Denique, ipse sensus communis damnat Cartesii somnium; cum enim quisque quærit, an aliquid sit possibile necne, non confugit ad divinam Voluntatem, sed ad rei conceptum, in ipsoque sistens diligenter observat, utrum res in suis essentialibus notis contradictionem involvat necne.

66. *Sed dicet aliquis.*

1.º Voluntas Omnipotens potes omnia facere. Ergo po-

test etiam facere, ut impossibilia sint possible.

2.° Secus Omnipotentia limitibus coarctaretur.

Ad 1.° R. 1.° Concedo. Deus utique potest *omnia* facere, etenim quæ contradictionem involvunt non sub verbo *omnia*, sed sub *nihilum* cadunt.

R. 2.° Dist. ant. Potest omnia facere, quæ potest velle, et quæ possunt fieri, *conc.* Quæ nec potest velle, nec possunt fieri, *nego.*

Ad 2.° Nego. Impossibile enim non est aliquid, sed merum nihil. Nullis autem limitibus circumscribitur divina Potentia, cum dicimus ipsam non posse facere nihilum, quia nihilum non potest esse terminum actionis, sed ens.

Obj. 2.° Sublata Dei Omnipotentia tollitur omnis possibilitas; ergo etc.

R. 1.° Nego hypothesim, veluti absurdam.

R. 2.° Dist. Tollitur omnis externa possibilitas, *conc.*; tollitur interna, *subdist.* Tollitur quia tollitur ipse Deus, *conc.*; tollitur omnis possibilitas, quia sublata Dei Omnipotentia tollitur radix] et fundamentum omnis possibilitatis, *nego.*

67. PROPOSITIO III.ª *Intrinseca rerum possibilitas ex ipsis rerum essentiis emergit.*

Prob. Intrinseca rerum possibilitas tota continetur in sociabilitate idearum diversas entitates exhibentium. Cur enim quædam ideæ sociabiles sunt? Profecto quia entitates, quas ipsæ repræsentant, *sunt id, quod sunt*; si enim aliter se haberent, possent insociabiles esse. Ergo interna possibilitas et impossibilitas ex rerum essentiis dimanat. Ut exemplo utar, unde exurgit circuli aurei possibilitas? Sane ex eo, quod essentia circuli nihil habet, quod excludat esse aureum. E contrario quid est, quod facit circuli quadrati repugnantiam? Nihil aliud quam hoc, quod constitutiva essentiæ circuli excludunt constitutiva essentiæ quadrati.

68. Hinc sequitur, quod supra (Disput. 4.ª) de essentiis

dictum fuit, scilicet, possibilitatem intrinsecam esse *infini-
tam; immutabilem; necessariam; æternam*, etc.

69. Verumenimvero essentialium metaphysica realitas, et intelligibilitas, ex quibus possibilium consurgunt, in ipsa divina Essentia *radicaliter*, et in divino Intellectu *formaliter* æternum ac necessarium fundamentum habent. Videamus quomodo. Quæstio est hæc perjudicanda, quâ S. P. Augustinus adeo fruebatur.

70. PROPOSITIO IV.^a—*Rerum intrinseca possibilitas, et omnis earum intelligibilitas dependent FORMALITER á divino Intellectu, RADICALITER vero á divina Essentia, quatenus est objectum necessarium et adæquatum divini Intellectus.*

Prob. 1.º Deus est actus purissimus et perfectissimus, pelagus infinitum omnium perfectionum. Ergo est necessario intelligens, imo ipsa essentialis intelligentia. Ergo seipsum necessario cognoscit et perfectissime comprehendit, imo ipsa sua divina Essentia est sua ipsius Intelligentia. Ergo seipsum in seipso Verbo mentis substantialiter exprimit. Atqui cum sit perfectio infinite bona, est miris, varis verisque modis imitabilis ad extra per creaturas, et hoc Ipse necessario cognoscit, quatenus est intelligentia, et hoc ipsum exprimit essentialiter in verbo mentis. Ergo divina Essentia est exemplar radicale, et divinus Intellectus, seu divinum Verbum exemplar formale omnium possibilium.

Confirmatur hoc antecedens á S. P. Augustino «Faber facit arcam, ait ipse (1). Primo in arte (mente) habet arcam. Si enim in arte arcam non haberet, non esset, unde fabricando illam proferret: Sed arca sic est in arte, ut non arca ipsa sit, quæ videtur oculis. In arte invisibiliter est, in opere visibiliter erit. Ecce facta est in

(1) *Tract. 1. in Johan. sub finem.*

»opere, numquid destitit esse in arte? et illa in opere facta
»est, et illa manet quæ in arte est: nam potest illa arca
»putrescere, et iterum ex illa quæ in arte est, alia fabri-
»cari. Attendite ergo arcam in arte, et arcam in opere.
»Arca in opere non est vita, arca in arte vita est, quia
»vivit anima artificis, ubi sunt ista omnia, antequam pro-
»ferantur. Sic ergo, quia *sapientia Dei*, per quam facta
»sunt omnia, secundum artem *continet omnia*, antequam
»fabricet omnia: hinc quæ fiunt per ipsam artem, non
»continuo vita sunt, sed *quidquid factum est, vita in illo*
»*est.*»

Jam vero: Si quidquid factum est, non esset in Deo modo explicato, Deus in rebus creandis ab alio penderet, penderet ab exemplaribus ab eo extraneis et independentibus, et quod magis est, hæc exemplaria essent necessaria et æterna, quia æterna et necessaria est rerum interna possibilitas; essent igitur præter Deum et independentia á Deo alia entia æterna, necessaria etc.; quod est absolute impossibile. Ergo omnium rerum essentia et intelligibilitas dependent á Deo; ab Essentia, tanquam exemplari radicali, ab Intellectu, tanquam exemplari formali.

Confirmatur verbis Lesii (1). «Hanc possibilitatem (in-
»trinsecam) habet res quodammodo á Deo, non quidem per
»actionem aliquam liberam vel necessariam, quâ Deus rem
»illam in esse possibili producat (esse enim possibile, qua
»tale, non potest esse terminus productionis, non potest
»habere causam effectivam), sed habet eam á Deo tam-
»quam á causa quasi exemplari. Essentia enim divina,
»quatenus est tali modo imitabilis et communicabilis, est
»ratio per modum radicalis ideæ, cur humana natura sit
»possibilis, et habeat tale esse objectivum et potentiale.
»Idem censendum de reliquis omnibus possibilibus. Itaque

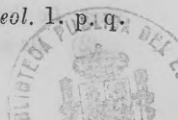
(1) *De perfectionibus divin. cap. 2. n. 10 et 11.*

» ipsa Essentia est prima radix omnis esse objectivi et possibilitytis intrinsecæ omnium possibilium: et *omne esse objectivum possibilium pendet ab Essentia divina tanquam á prima et originali omnium idea*, á qua singula suam speciem et rationem conceptibilem in suo gradu et ordine varie limitatam habent, modo jam explicato. Unde si Deus non esset, nihil esset possibile, nihil conceptibile, nihil intelligibile: nulla esset rationum conceptibilium repugnantia, aut consensus: quia ipsæ rationes conceptibiles nullo modo essent, nec haberent esse objectivum..... Itaque omniaabilia continentur in Essentia divina tanquam in *originali radice*, et quasi in *exemplari virtuali et radicali*: in Sapiencia, tanquam in *exemplari formali*, in quo etiam existunt objectivè modo perfectissimo et illustrissimo; magis enim ibi fulgent, quam in suis naturis creatis; in Potencia, tanquam in *causa effectrice*».

Prob. 2. Omnis realitas metaphysica et abstracta antequam actualitatem mentalem et logicam in aliquo intellectu sortiatur, aliquam essentiam realem, tanquam sui fundamentum, necessario supponit; nam intellectus non facit id, quod intelligit, ut patet, sed illud reperit ac deprehendit. Atqui possibilium actualitatem suam non physicam in propriis suis naturis, sed mentalem et logicam, necessariam, immutabilem et æternam habent in divino Intellectu. Ergo eorum intelligibilitas ab aliqua physica essentia, eaque æterna procedat necesse est. Sed talis essentia nulla est, præter divinam. Ergo á divina Essentia dependent tanquam á fundamento, et á divino Intellectu tanquam ab arte (1).

Omittimus plura, quæ afferri possent. Consulite aucto-

(1) Cons. S. Th. Sum. Cont. Gent. l. 1. c. 54. et Theol. 1. p. q. 15. art. 2.

res infra citatos (1). Concludamus cum illis verbis, quæ cecinit Boëtius.

. *Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus Ipse
Mundum mente gerens, similique ab imagine formas* (2).

71. *Notate.* 1.° Diverso plane modo possibile sunt in divina Essentia, et in Intellectu. In divina Essentia sunt tanquam in *exemplari virtuali et radicali*, nullo autem modo tanquam in exemplari formali; hoc enim modo sunt in Intellectu, quatenus divinus Intellectus comprehendens perfectissime divinam Essentiam, videt et perfectissime cognoscit diversos modos, secundum quos Essentia est imitabilis ad extra, licet imperfectissime, et ab eadem Essentia *toto genere* diversos: qui modi existunt quasi termini ad extra, et de quibus sunt in divina Mente ideæ archetypæ. Unde

2.° Eæ ideæ solum sunt plures ratione horum terminorum; minime vero in divino Intellectu, qui est ipsa divina Essentia, actus purissimus et simplicissimus; seu, ut Scholæ loquuntur, sunt plures divinæ ideæ *terminative*, non vero *entitative*. Unde

72. *Collig.* 1.° Omnis necessitas, immutabilitas, et æternitas, quam rerum possibilitas præ se fert, ab æternitate, immutabilitate, et necessitate divinæ Essentiæ permanant.

Coll. 2. Quamvis *immediate* noster intellectus esse objectivum possibilem ab ipsis rebus haurit, *remote ta-*

(1) S. P. Aug. *Tract.* 1—2—3—in Joan.; S. Thom. 1. cit. et 1. p. q. 44. a. 3.; Suarez, *Metaphy. Disp.* 23. *Sect.* 1. n. 33., et *Sect.* 2. n. 11.; Lessium 1. cit.; Fenelon, *De existentia Dei*, p. 2. *cap.* 2.; Bossuet, *De Cognit. Dei et sui ipsius*, *Cap.* 4.

(2) *De consolatione phylosophiæ.* lib. 3. met. 9.

men et mediate ab ipsa divina Essentia exhaurit, cum sint quædam divinæ Essentiæ assimilationes et imitationes. . *Coll.* 3. Denique. Noster intellectus, cum res sive existentes, sive possibles apprehendit ac contemplatur, ipsas Dei ideas archetypas contemplatur; *non quidem in se ipsis, nec per radios*, ut ita dicam, *directos*, sed per radios reflexos; nempe in rebus creatis, quæ Summi Opificis ideas in se referunt, quantum nempe exemplar perfectissimum ex iis, quæ juxta illud facta sunt, utcumque cognosci potest (1). Jucundissima veritas, quæ nos ad res contemplandas stimulat, et movet ad adorandum earum æternum ac perfectissimum exemplar.

Solvuntur objectiones.

73. Hæc sententia videtur favere pantheismo: nam 1.° Essentia divina contineret essentias omnes: vel saltem 2.° res omnes, cum fiunt existentes, é divina educerentur Essentia. Nam cum res fiunt existentes, possibile ipsa existentiam adquirunt, possibile autem sunt in divina Essentia. Jam hæc omnia absurda sunt; ergo etc.

Resp. Hæc non nisi imperitissime objici possunt. Nam, possibile *formaliter sumpta non sunt in divina Essentia*, præcise prout imitabilis ad extra, sed *rationem sui* habent ac *radicale fundamentum* in ipsa divina Essentia extrinsecus imitabili. Attendite solutionem in forma. Ad 1.^m *Dist.* Divina Essentia ect.; contineret eas *realiter, nego*; contineret tamquam exemplar, *subdist.*; tamquam exemplar *virtuale et radicale, conc.*; tamquam exemplar *formale, nego.*

Formale enim exemplar continetur *ideis* divini Intellectûs; nec profecto *iis* continetur secundum realitatem,

(1) Cons. S. P. Aug. *Loc. cit.*, et Libros de *Trinitate*.

ut ita dicam, subjectivam idearum ipsarum, quæ *realitas idem* est ac divina Essentia, sed secundum *terminum*, quem ideæ repræsentant (71—2.º).

Ad. 2.ºm Dist. Res omnes cum fiunt etc. *Dist.* Quatenus creantur in similitudinem (licet imperfectissimam, *totoque genere* diversam,) divinæ Essentiæ cognitæ ab Intellectu ut est imitabilis extra se, (non ex hoc præcise) *concedo*; quatenus aliquid rerum ex ipsa divina Essentia educeretur, *nego*.

Ad rationem add. Dist. maj. Hoc sensu, quod res fiant ad instar possibilium, *concedo*; quod possibilitas ipsa sit quasi materia, ex qua res formantur, *nego*.

Obj. instando. Ergo Deus cognoscit per abstractionem, quod opponitur ejus *perfectioni*.

R. Nego. Non enim per abstractionem rationum diversarum ab Essentia sua Deusabilia cognoscit, sed per Essentiæ suæ perfectissimam comprehensionem, quâ fit, ut non solum Eam cognoscat ut est in se, et in se Ipso æterna generatione exprimit, sed etiam secundum quod participabilis est per plures ac diversas sui similitudines.

Inst. Saltem ex hoc sequitur, in Deo esse plures ideas, quod adversatur ejus *simplicitati*.

R. Dist. Sunt plures ideæ, id est, plures perceptiones, et modificationes, *nego*; id est, plures termini unius ac simplicissimæ cognitionis, *concedo*. Una enim ac simplicissima cognitione, quæ realiter est ipsa Essentia divina, Deus et se, et possibilium omnium rationes cognoscit.

Obj. 2. Hæc doctrina lædit conceptum creationis; res enim non crearentur ex nihilo; ergo etc.

R. Nego ant., et ejus prob. Notio creationis nihil aliud importat, nisi quod nulla præcedat physica realitas, ex qua tamquam ex subjecto res fiat; non autem postulat, ut interna rei possibilitas non præjaceat, quinimo eam prærequirit. Exinde tamen non sequitur, rem, quæ creatur, é nihilo non educi; nam per actum creationis, res neque fit,

neque extrahitur ex ipsa possibilitate interna, quæ eadem semper remanet, sed revera ex nihilo conditur (1).

Obj. 3. Concipi potest, et revera concipitur interna rerum possibilitas, etiam præscindendo ab Intellectu et Essentia divina. Ergo hæc possibilitas rationem sui non habet in Intellectu et Essentia divina.

R. 1. *Retorqueo argum.* Concipi potest, et revera concipitur existentia rerum, quæ hunc mundum aspectabilem constituunt, etiam præscindendo á prima rerum omnium causa; ergo existentia mundi non habet causam.

R. 2.° *Dist.* Si de possibilitate tantum cogitamus et non de ejus natura investiganda, *conced.* Si ejus cogitamus et investigamus naturam, *nego.* Ratio concessi est ex prop. 3.° n. 67.; ratio negati sumitur ex dictis in hac prop.

Inst. Possibilia saltem á divino Intellectu non pendent; nam axioma est, non ideo aliquid esse cognoscibile, quia cognoscitur; sed ideo cognosci, quia cognoscibile.

R. *Dist ant.* Possibilia ab Intellectu divino non dependent primario, seu radicaliter; *conced.*; secundario et formaliter, *nego.* *Ad rationem add.*, seu axioma; *R.* Divinus Intellectus habet objectum necessarium et adæquatum, quod est divina Essentia, in qua etiam secundario perspicit omnia possibilia virtualiter, et radicaliter contenta, quod sufficit, ut cognoscat terminos illam aliquo modo possibiliter imitantes.

ARTICULUS SECUNDUS.

De proprietatibus transcendentalibus entis earumque oppositis etc.

74. De entis et rei notione dicta breviter sunt, quæ scitu necessaria videntur, agendum nunc de tribus affec-

(1) Cons. S. P. Aug. *Tract.* 1. in *Johan.*

tionibus, seu proprietatibus, quæ per se ac proprie conveniunt omni enti, *unitate*, videlicet, *veritate*, et *bonitate*, quæ ex rei natura ab ipso ente non distinguuntur; sunt enim ipsum ens re, at sub diverso respectu ac ratione consideratum; de *aliquid* nihil speciale dicendum venit. Quoniam autem oppositorum eadem est ratio, agemus etiam de *multitudine*, *falsitate* et *malo*; atque de iis, quæ cum illis connectuntur; *numero*, *indentitate* et *distinctione*; de *pulchritudine*, de *gratia* et *sublimi*.

DISPUTATIO 7.^a—QUID SIT UNUM, QUID UNICUM.—OMNE ENS EST UNUM.—VARIÆ UNITATUM CLASSES ET DIVISIONES.

—DE PRINCIPIO INDIVIDUATIONIS.—QUID MULTA,—QUID NUMERUS SIT.

75. *Unum* definitur: *Ens, quod est indivisum in se*. Quare unitas neque est aliquid ab ente re ipsa distinctum, neque aliquid positivi addit enti, sed solummodo denotat negationem divisionis in ipsomet ente; cum enim divisio in ente concipitur, tollitur conceptus entis unius, eique succedit notio opposita *multitudinis* (1). Caveamus tamen inferre conceptum *unius* esse negativum. Nam unum, cum significet ens, quod est indivisum, significat principaliter ens, sive substantiam; et secundo negationem divisionis, ac proinde ejus conceptus non est negativus, sed affirmativus (2). Quocirca male definiunt unum illi philosophi, qui addunt: *et divisum à quolibet alio*; nam tunc non conceptus *unius*, sed *unius ex multis*; *unius indeterminati* exprimitur, qui conceptus voce *aliquid* designatur.

76. Propria hæc unius ratio valde differt ab alia hujus

(1) Cons. Scotum, in lib. 1. Sent. Dist. 2. q. 2.; S. P. Aug. De Moribus Manich. Lib. 2. c. 6. n. 8.

(2) Cons. S. Thom. 1. p. q. 11. a. 1.

vocis significatione, quam intendimus quando unum vocamus, quod unicum est, ut cum dicimus: *unus Deus; una Ecclesia*; tunc non unum, sed *unicum* significare intendimus; est porro *unicum*: *Quod ita unum est, ut in aliqua ratione cum nullo alio similitudinem habeat*. Unde *unicitas* est: *Negatio consortis in aliquo genere*, neque est, ut patet, communis entis affectio. His præstitutis sit:

77. PROPOSITIO. *Omne ens est unum.*

Prob. 1.º Omne ens per suam essentiam est id quod est. Atqui essentia est id, quo unumquodque ens ab aliis distinguitur; ens autem ex hoc ipso quod ab aliis distinguitur, est indivisum in se. Atqui ens prout est indivisum in se, est unum. Ergo omne ens est unum (1).

2.º Unumquodque ens vel est simplex, vel est compositum. Si est simplex, non modo est indivisum, sed etiam indivisibile. Si est compositum, hoc ipso indivisum est; etenim si est divisum, jam non est amplius compositum; non igitur ens, sed plura entia erit. Ergo omne ens est unum.

78. Est autem manifestum, rem eandem posse esse secundum aliquam rationem unam, et secundum aliam multa. Sic spectatâ rei essentiâ, hæc est una; spectatis partibus essentialibus, vel integralibus, potest esse multa. Itemque universale est unum actu, multa in potentia etc.

79. Quoniam unum cum ente convertitur, et entium plura sunt genera, plura etiam genera unitatis à se discriminari oportet. Veniunt:

1.º Unum unitate *simplicitatis*, (aliis unitas metaphysica) et dicitur illud, quod non solum *actu* est indivisum, sed etiam *potentia*. Hæc unitas entibus simplicibus convenit, siquidem ipsa, cum careant partibus, non solum re

(1) Cons. S. Thom. *Quodlib.* 6. à 1.

ipsa non sunt divisa, sed ne dividi quidem possunt. Hæc unitas autem major, vel minor est, quo majori, vel minori simplicitate ens gaudet. Hinc Deus est maxime unus. Dei unitas etiam vocatur *simplicissima*; Deus enim neque ex partibus constat, neque pars esse potest ullius compositi, neque modificationibus ullis suscipiendis obnoxius esse potest. Non ita anima humana, quæ, quamvis *simplex* omnino sit, tamen est obnoxia modificationibus, et potest ut pars cum alio concurre ad unum efficiendum.

2.° Unum unitate *compositionis* (aliis unitas physica), et dicitur illud, quod prodit ex conjunctione plurium, quæ ad unum compositum constituendum naturâ ipsâ ordinantur; est igitur indivisum *actu*, divisum *potentia*; ita homo actu ex anima et corpore est unum; ita omnia corpora.

Illud autem advertendum est, hanc unitatem *compositionis* ad illa entia proprie pertinere, quæ constant ex partibus, quarum una ab altera, veluti potentia ab actu, perficitur, quæ idcirco unicam substantiam completam constituunt, unamque existentiam habent: quibus igitur, sicut et entibus compositionis expertibus, unitas *per se* convenire dicitur.

3.° Huic proxima venit unitas *artificialis* ex iis constans, quæ ad tale unionem naturâ non ordinantur, habent tamen ordinem aliquem, nexumque inter se ex hominis dispositione et arte; hujusmodi unitas est v. gr. in domo, vestimento, horologio etc.

Hujus speciei est unitas *moralis*, quæ est collectio plurium, quæ licet reapse distincta sint, juxta communem hominum æstimationem, ut quid unum spectantur, maxime si inter se aliquo rationali vinculo colligantur, ut civitas, familia, collegium etc.

4.° Ultimo venit, unum unitate *aggregationis*, quod habetur, cum plura entia nulla physica unionem, nulloque inter se ordine conjuncta sunt, et solummodo contigua sunt, quia tenere congesta, ut lapidum acervus.

Unitas artificialis, et aggregationis, quarum partes una ab alia non perficitur, dicuntur unum *per accidens*.

80. Unitas, secundum quod rebus prædicatur, alia est *realis*, alia *rationis*.

Unitas realis est: *Quæ rebus convenit ex se, et ante omnem intellectûs operationem.*

Unitas rationis est, quæ rebus convenit, prouti hæc subsunt cognitioni intellectûs abstractivæ et comparativæ (1), quâ universalia fiunt, ac definiri potest: *Unitas conceptûs repræsentantis naturam plurium.*

81. Unitas autem realis, vel est unitas in genere *quantitatis*, nempe unitas *mathematica*, ut est pars quæcumque in extensione sumpta, vel omnibus rebus conveniens; hæc est alia *individualis*, alia *formalis*; quæ binæ unitatis rationes, non quidem re, sed conceptu differunt.

Unitas *individualis* est in hoc, quod individuum secundum eam entis rationem, quâ unum est, non sit communicabile multis tamquam inferioribus, ut accidit in idea universalium, unde individuum definitur: *Id, quod in plura talia quale ipsum est, dividi nequit.*

Unitas formalis est: *Indivisio ipsius essentialis*, nempe in plures essentias. Prædicata enim essentialia rei determinatæ, hoc ipso quod illius rei essentiam constituunt, unam constituunt essentiam, non plures. Sic essentia v. gr. hominis ex suis constitutivis una resultat, non plures.

Hinc, formalis naturæ unitas multiplicatur, prouti multiplicantur individua.

82. Nunc venit considerandum principium individuationis, seu unitatis numericæ.

Plures fuerunt circa hoc philosophorum opiniones:

(1) Cons. Log. Append. de objecto idearum universalium. (5)

Scotus individuum constitui dicit *hæcceitate*, quam, ait, extrinsecam esse naturæ eique advenire (1).

Alii, quos ipse refert, principium individuationis posuerunt ipsam essentiam rei; quæ positio admitti nequit, nisi velimus res ejusdem essentiæ esse unam numericè.

Alii illud repetunt á collectione accidentium.

Alii á causa efficiente. Aristoteles (2), post quem S. Thomas (3) ejusque schola dicunt, principium individuationis esse in substantiis materialibus materiam cum ordine ad certas dimensiones, quod vocant *materiam signatam*; in substantiis spiritualibus incompletis *ordinem ad corpora*, ad quæ designantur; in substantiis spiritualibus completis nullum esse, ajunt, principium diversitatis pure numericæ; unde concludunt, in iis substantiis tot esse species, quot individua.

Quamvis S. Thomæ auctoritas magni semper facienda sit, nihilominus verum credimus, quod de opinione hac scribit eximius Suarez (4) «Fundamentum hujus sententiæ, si rationem spectemus, fere nullum invenio, quod ad Aristotelis auctoritatem non revocetur». Consulite hunc auctorem (5). Sit itaque

83. PROPOSITIO. *Quod naturam individuum constituit, non est aliquid re distinctum ab ipsa natura, quæ fit individua, sed omnis natura individuatur per suam ipsam realitatem.*

Prob. 1.^a pars. Si id, quod naturam individuum facit,

(1) In 2. d. 3. q. 6.

(2) 5. *Metaphy.* c. 6. *text.*, 12. et alibi.

(3) *Sum. Th.* p. 1. q. 3. a. 3., et q. 50. a. 4., *Cont. Gent.* c. 93 lib. 2.; 5. *Metaph.* lect. 8. et alibi.

(4) *Metaphy. Disput.* 5. *Sect.* 3. *paragr.* 4. et 5. *seq.*, et *sect.* 2. n. 23. *seq.*

(5) *Loctis c.*

re ab illa distinguitur, jam natura ipsa ab hac individuali differentia re præcisa constat. Hæc porro natura ita præcisa vel singularis est, vel universalis. Si singularis; ergo individua erat ante adjectam differentiam individuam. Si universalis, habebimus universale à parte rei, quod repugnat.

Prob. 2.^a pars. Quæ tamen jam sequitur ex præcedenti. Unaquæque res est una numero per illud ipsum formale, atque intrinsecum principium, per quod est ens actu, et in physico rerum ordine constat. Etenim nullum ens actu est, aut esse potest, nisi quatenus unum numero ac singulare est. Sed omnis res per suam ipsam realitatem est ens actu; igitur per eandem una numero et individualis efficitur. Ergo *quod naturam individuum constituit etc.*

84. Unitati opponitur multitudo; aliqua dicamus de hac ad claudendam Disput.

Multa sunt, *quæ in aliquo entitatis genere divisionem habent*: unde multitudo est: *Entium divisio*; quæ divisio non hoc modo est intelligenda, quod multa sint ea dumtaxat, quæ separata sunt, et nullo inter se nexu conjuncta, sed ita sane, quod multa sint ea, quorum unum non est aliud. Sic v. gr. partes, quæ totum constituunt, conjunctæ sunt et simul cohærent, et nihilominus sunt multæ partes, quia una pars non est altera. Unde etiam unitas compositionis unum constituit, item unitas artificialis et aggregationis constituunt unum quod per mentis abstractionem potest dividi in plura, id est, in partes per mentem separatas.

85. Cum mens multitudinem percipit et in unum colligit, ideam *numeri* format; numerus enim est: *Collectio unitatum*; seu *Multitudo quædam mensurata per unum*. Elementa porro, quibus numeri eidea constat, hæc tria sunt: 1.º *unitas*; nam unitatum aggregatio intelligi nequit, nisi idea præcedat unitatis: 2.º *divisio*; etenim ea solum, quæ aliquo modo divisa sunt ab invicem, multa sunt: 3.º *Simili-*

tudo aliqua, seu unitas logica multorum, vel secundum aliquam rationem determinatam, ut *duo homines, tres equi*, et tunc vocatur numerus *homogeneous*; vel saltem secundum indeterminatam entis rationem, ut cum dicimus simpliciter *tria, quinque*, sine hac enim similitudine unitates non possent in *unum colligi*, ut v. gr. si volumus multiplicare, vel dividere *tres lapides per sex poma* nihil efficimus, nisi ea consideremus tantum sub ratione entium, hoc in casu numerus vocatur *heterogeneous* (1).

DISPUTATIO 8.^a—DE IDENTITATE ET DISTINCTIONE;—VARIÆ UTRIUSQUE SPECIES ET DIVISIONES.—DE SIMILIBUS,—DE ÆQUALIBUS ET EORUM OPPOSITIS.—UTRUM DUO ENTIA PERFECTE SIMILIA POSSINT EXISTERE.—DE CAUSIS OB QUAS INTELLECTUS RES SUB DIVERSIS CONCEPTIBUS EXPRIMIT.—DE DIVISIONE INTER SUBSTANTIAM ET MODOS CONTINGENTES.—
DE OPPOSITIONE,—QUIT SIT, ET QUOTUPLEX.

86. Etsi præ oculis habeamus multa, quæ nobis pertractanda sunt hac in Disputatione, tamen breviori stylo perspicuaque methodo selecta recipientes citò nos expediemus.

87. Identitas est: *Aliqua plurium unitas in entitate*; plurium, videlicet, sive *re*, sive *ratione* distinctorum. Si *ratione* tantum distincta sunt, tunc habebimus identitatem proprie dictam, quæ consistit in eo, quod ens cum se ipso consentit; ista oritur ex unitate entis; namque ex eo, quod omne ens est indivisum in se, sequitur omne ens cum se ipso consentire, ac proinde esse *idem* sibi (2). Si autem *unitas plurium* est *ratione* tantum, tunc habebimus identitatem improprie, et solum secundum aliquam rationem; differt à prima in eo, quod prima est *absoluta*, hæc autem *relativa*, supponit enim plura, quæ inter se comparata ad unitatem redu-

(1) Cons. Balm. Filosof. Fund. lib. 6. c. 5. seqs.

(2) Cons. Alb. Mag. Met. L. 10. c. 2.

cuntur; unde hæc ultima potest esse *essentialis*, vel *accidental*. Est *essentialis*, si plura conveniunt in notis, quæ constituunt eorum *essentiam*. *Accidental*, si conveniunt in eo, quod, salva natura, possunt habere, vel non habere. *Essentialis* subdividitur in *genericam* et *specificam*. *Genericè* identica dicuntur illa, quæ conveniunt in notis, quæ genus commune constituunt, ut *petrus* et *ejus canis*. *Specificè* identica sunt illa, quæ conveniunt in notis, quæ determinant genus ad aliquam communem speciem, ut *Socrates et Plato*, *aurus*, et *aurus*.

88. Identitas, sive propria, quæ etiam vocatur *numerica*, sive impropria, potest esse *metaphysica*, *physica*, et *moralis*.

Identitas metaphysica est in iis, quæ nihil amittere, vel acquire possunt, ut *in Deo*, et *in rerum essentiis*.

Physica est in iis, quæ quoad physicam realitatem in suo esse perseverant: sic *idem est sol*, qui *hodie lucet*, et *cras orietur*.

Moralis est in iis, quæ sibi constant in existimatione hominum, licet *physica* ejus constituentia varientur: sic flumen aliquod dicitur *idem*, etsi aquis continuo sibi succedentibus conflatur; sic hoc collegium, quamvis individua continuo sibi succedant, *idem* reputatur.

89. Si plura conveniunt in aliqua *qualitate*, dicuntur *similia*, et eorum identias *similitudo*. Triplex est ejus origo, nempe vel quatenus ejusdem qualitatis sunt participes, ut *nix et lac* quoad albedinem; vel quatenus qualitas in eodem gradu in eis invenitur, ut *sapor unius pomi et sapor alterius*; vel quatenus aliqua res particeps est illius qualitatis, quæ secundum ipsam suam *essentiam* in alia re est, sic *ferrum igne candens*, *igni simile est* (1). Hæc postrema ratio similitudinem inter creaturas et Deum constituit (2).

(1) Cons. S. Tho. 1.º 2.º q. 52. a. 3.

(2) Cons. S. P. Aug. Lib. Qq. Octoginta trium, q. 51. n. 2.

90. Si plura conveniunt in aliqua *quantitatis* ratione, hæc convenientia dicitur *æqualitas*; quæ æqualitas potest esse vel *dimensiva*, si in extensione, vel *virtualis*, si in perfectionibus conveniunt (1).

91. Exorta est olim contentio inter philosophos, utrum duo entia perfecte similia, et quæ solo numero discrepant actu possent existere? Negabat Leibnius cum suis, argumenta ducens tum ex carentia rationis sufficientis pro duobus istis entibus in diversis locis sistendis, tum ab experientia in omnibus aliquam similitudinem patefaciente. Affirmant alii et quidem merito.

92. PROPOSITIO I.^a *Definiri nequit utrum, necne duo perfecte similia in mundo existant.*

Prob. Similitudo perfecta duorum entium expostulat ipsorum consensum tum in cunctis qualitatibus, tum in harum gradibus, tum in notis essentialibus et proprietatibus. Atqui haud possibile est et omnia, quæ in mundo sunt, observatione complecti, et ea, quæ observari possunt, adeo introspicere, ut non modo num in cunctis suis qualitatibus, sed etiam num in gradibus ipsarum consentiant, multoque minus in essentia præcise determinanda, nobis pateat. Ergo definiri nequit utrum, necne duo perfecte similia in mundo existant.

Nos hîc loquimur de similitudine in universum sumpta; cæterum quamplurima perfecte similia utique cognoscimus.

93. PROPOSITIO II.^a *Impossibile non est, duo entia perfecte similia existere.*

Prob. 1. Deus potest facere omne id, quod nullam internam repugnantiam involvit. Atqui duo perfecte similia nullam internam repugnantiam involvunt. Ergo etc.

(1) Cons. Caj. Sansev. *Log. part. 1. c. 1. art. 7.*

Prob. min. 1.° Per ipsos adversarios; nam isti concedunt duo similia nullam repugnantiam involvere; et merito concedunt. Nam

2.° Illud, quod intrinsecam repugnantiam involvit, ne mente quidem cogitari potest. Atqui perfectam similitudinem duorum entium concipere nobis licet; nam qualitates, quæ in una re sunt, in alia etiam, atque in eodem gradu ac in illa cogitare possumus, multoque magis quoad essentialia, quæ profecto revera existunt. Ergo perfecta similitudo duorum entium non est impossibilis. Ergo possunt existere duo entia perfecte similia.

94. Cæterum argumenta, quibus nitebatur Leibnitiis nihil evincunt: nam ad primum respondetur, rationem sufficientem diversæ locationis istorum duorum entium in libera divinæ Voluntatis determinatione contineri: ad secundum vero reponitur, experientiam non haberi pro omnibus entibus in orbe existentibus; deinde etiamsi de facto non essent duo entia perfecte similia, non sequeretur, id fieri non posse; cum *non esse ad non posse non detur illatio*.

Cæterum ad ea discernenda sufficit, ut unum non sit alterum, nam non est idem, ut adversarius perperam confundit, *identitas ac similitudo* (1).

95. Distinctio identitati opponitur; agendum igitur post dicta de identitate nobis superest *de distinctione, diversitate et oppositione*.

96. Distinctio est: *Aliqua unitatis carentia inter plura*; posita est in eo, quod unum ens non sit aliud.

Distinctio dicitur vel *absolutè*, vel cum *aliquo addito*.

Distinctio absolute dicta opponitur unitati, et identitati logicæ (87), estque negatio *esse* relativi, seu *negatio unius* respectu alterius, in eo simpliciter posita, quod unum

(1) Cons. S. Tho. in 1. lib. *Sent. Dist.* 19, q. 1. a. 1. ad 2.

non sit aliud. Hæc proprium sibi distinctionis nomen fecit; appellatur etiam *numerica*.

Distinctio dicta cum addito non modo significat unum non esse aliud, sed insuper significat, vel esentiam, vel qualitatem, vel quantitatem unius, non esse quantitatem, vel qualitatem, vel essentiam alterius.

97. Age nunc. Si significat essentiam unius, non esse essentiam alterius, opponitur identitati essentiali, et ea, quæ sic distincta dicuntur, si non continentur in eodem genere proximo, sunt *diversa*; diversitas enim est: *Carentia unitatis genericæ*, ut v. g. homo et lapis, aqua et ignis etc. Si vero continentur in eodem genere proximo, sed differunt notis specificis, sunt *differentia*; differentia enim est; *Carentia unitatis specificæ*, ut v. gr. homo et brutum; pirus et alga; piscis, et avis etc.

Hæc classificatio perspicua est, nullisque exposita difficultatibus.

Igitur ea, quæ in essentialibus conveniunt, quamvis in cæteris omnibus discrepent, sunt pure *distincta*, ita Personæ SS. Trinitatis solummodo sunt distinctæ ex oppositione relativa. Quæ non conveniunt in genere proximo, sunt *diversa*. Quæ in hoc conveniunt, sed non in specie, sunt *differentes*; et quæ solum discrepant per propriam sui realitatem, sunt *numericè distincta* (1).

98. Diversitas quoad qualitatem opponitur similitudini, et dicitur *dissimilitudo*; et etiam solet vocari differentia.

Diversitas denique quoad quantitatem opponitur æqualitati, et dicitur *inæqualitas*. Huc pertinent relationes majoris et minoris, aliæque id genus.

99. Transeamus jam ad varias distinctionis absolutè dictæ divisiones.

(1) Cons. S. Bonavent. in l. l. Sent. Dist. 19. q. 1. a. 1. resol.

Ac primo, hæc distinctio duplex est admittenda, *realis*, scilicet, et *logica*.

Distinctio *realis* existit inter res, cum una res non est alia, sed duæ sunt res, et potest definiri: *Carentia unitatis inter plura objecta*.

Distinctio *logica*, seu *rationis*, existit, cum intellectus rem in se unam in varios conceptus distinguit, et potest definiri: *Carentia unitatis inter plures conceptus ejusdem rei*.

100. Utraque distinctio in alias subdividitur. Itaque:

Realis potest esse, primo: *adæquata* et *inadæquata*. *Adæquata* est, si unum cum altero secundum nullam sui partem sit realiter unum. Sic homo ab homine, á lapide, lapis á lapide, ab arbore etc. distinguitur. *Inadæquata*, si unum cum altero secundum aliquid realiter unum sit, secundum aliquid aliud non sit. Hoc pacto totum á parte una distinguitur.

Secundo: ratione terminorum, qui distinguuntur, potest realis distinctio esse *positiva* et *negativa*. Positiva intercedit inter res positivas ac reales, ut v. gr. inter *Petrum* et *Paulum*. Negativa intercedit inter rem et suam negationem, v. gr. *inter ens et non-ens*, *inter lucem et tenebras*; *inter conformitatem ordini morali, et ejus defectum*, et inter non-entia diversa, ut *cæcitatem inter et surditatem*.

Tertio: distinctio *realis* alia est *substantialis*, seu ut ajunt Scholæ, *realis absoluta*; *realis major*; *realissima*, et est ea, quæ versatur tum inter substantias separatas, ut *inter me et vos*, tum inter principia, quæ substantiam compositam constituunt, ut *inter animam humanam et corpus*, quia, quamvis unita substantiam completam efficiunt, tamen separata pergunt subsistendo; alia est *modalis*, seu, ut ajunt, *realis minor*, et ea est, quæ intercedit inter substantias et quemlibet earum modum, vel inter modos ejusdem substantiæ, ut *inter ceram ejusque rotunditatem*; *inter corpus ejusque motum*; *inter colorem et*

figuram. Realis absoluta omnem aliam realem distinctionem complectitur (1).

101. Veniamus ad distinctionem *rationis*, seu *logicam*. Diximus hanc esse *carentiam unitatis inter plures conceptus ejusdem rei*; seu aliis verbis est: *Rei unius multiplicitas, prouti subest mentis conceptibus*, v. gr. cum hominem considero ut substantiam, ut animal, ut rationalem, ut creaturam.

Duplex est hæc distinctio rationis; una, quæ in intellectu dumtaxat existit, vocaturque *pure mentalis*, et quam veteres vocabant *rationis ratiocinantis*: altera, quæ dum opus intellectus est, in natura tamen rerum fundatur, et dicitur distinctio rationis cum *fundamento in re*, seu *rationis ratiocinatæ*.

102. Prima fit à ratione, cum rem exprimit pluribus conceptibus, sed non diversis; in quo potius uno conceptu tanquam pluribus utimur, quam rem unam in plures conceptus dividamus, tota igitur est in nominibus; hac distinctione mens v. gr. utitur cum ideæ definiti definitionem applicat, ut cum dicimus: *homo est animal rationale*; notæ enim, quæ constituunt conceptum hominis, sunt eædem, quæ constituunt conceptum animalis rationalis.

103. Altera fit à ratione, cum rem unam eandemque pluribus conceptibus iisdemque diversis exprimit, v. gr. cum intellectus distinguit in anima humana tria principia, scilicet, *rationale, sensitivum, et vegetativum*. Fundamentum hujus distinctionis in ipsa anima invenit, quamvis ipsa in se una sit: ita cum distinguimus in Deo varia attributa, quia notæ v. gr. quæ constituunt conceptum Justitiæ, non sunt eædem ac quæ constituunt conceptum Misericordiæ etc. Horum igitur distinctio est mentalis cum *fundamento in re*, seu *rationis ratiocinatæ*.

(1) Distinctio realis intercedit etiam inter res relative oppositas, quæ adinstar separabilium possunt concipi, ut inter Personas SS. Trinitatis.

Duplex hujus distinctionis concipitur fundamentum, *intrinsecum*, scilicet, et *extrinsecum*. 1.° *Intrinsecum*, et est virtus intrinseca, quam habet res aliqua varios producendi effectus, varios respiciendi terminos. 2.° *Extrinsecum*, et sunt isti ipsi effectus, ac termini varii, quos res aliqua producit, vel respicit, et ex quibus mens nostra occasionem sumit distinguendi varias rei virtutes; hæc eadem distinctio dicitur etiam *virtualis*, atque etiam distinctio *penes diversa connotata*.

104. Intellectum nostrum distinguere in Deo varia attributa, et hæc ab Essentia ejus illa distinctione, quæ dicitur mentalis *cum fundamento in re*, seu *rationis ratiocinatæ*, dogma catholicum est; at utrum hoc fundamentum sit tantum *extrinsecum*, an etiam *intrinsecum*, disputatur inter Theologos. Nullum video inconveniens ut unum et alterum admittatur (1). Utrum, præter has distinctiones, detur etiam alia, quam Scotus, vel potius Scotistæ invexerunt inter notas, seu entitates, vel, ut ipsi ajunt, *inter formas constituentes unam eandemque* essentiam; et *inter totum ejusque partes actu conjunctas*, etc., quamque vocant *distinctionem formalem et à parte rei*, otiosis relinquimus. Ego ratum persuasumque habeo minimè dari talem distinctionem; nec dari illam virtualem intrinsecam in rebus creatis à nonnullis thomistis invecam. Claudeamus hanc conferentiam iis duobus.

105. PROPOSITIO III.^a *Ratio, quâ fit ut una eademque res pluribus ac diversis conceptibus percipiatur, tum in intellectûs imperfectione, tum in objectorum perfectione sita est.*

Prob. Mens nostra quidquid in re intelligibile est unica

(1) Cons. Præcl. Mag. Joan. Berti, *De Theolo. discipl.* lib. 2. c. 3.

conceptione exhaurire nequit ob magnam ejus limitationem; quod experientia probat, sed solum percipit paulatim ac per plures incompletas perceptiones res cognoscit. Atqui huic pluralitati perceptionum fundamentum præbet multiplicitas actuum, effectuum, relationum, quas objecta præ se ferunt. Ergo, *ratio* etc.

106. PROPOSITIO IV.^a *Substantia á suis modis contingentibus distinguitur distinctione reali inadæquata et negativa* (100).

Prob. Substantia á modo distinguitur, ut substantia cogitata sine modo á substantia cogitata cum modo; seu ut substantia cogitata sine aliquo respectu á substantia cogitata cum eodem respectu. Modi enim tota realitas est ipsa realitas substantiæ, addito solummodo respectu ad aliquid aliud; etenim realitas modi non est aliquid re ipsa applicitum enti, cujus est modus, sed est ipsa entis ejusdem realitas connotans aliquid aliud, cum quo ens confertur. Atqui hæc distinctio est inadæquata et negativa. Ergo *Substantia* etc.

107. *Dicetis:* Si tota mundi realitas est ipsa substantiæ realitas, quomodo possunt modi á substantia sejungi?

Respondeo; modos esse, ut diximus, respectus quosdam substantiæ, vel partium substantiæ. Modi autem contingentes non sunt in substantia vi essentiæ, sed ab actione aliqua, aut ab alicujus termini applicatione dependent. Idcirco si actio posita non fuerit, vel cesset, si terminus non fuerit appositus, vel removeatur, ii quoque respectus deficient, quin tamen aliquid substantiæ realitati detrahatur. Ita v. gr. posita actione, quâ ceræ partes certo quodam modo disponuntur, cera, priore figura deperdita, fit rotunda, nulla realitate illi detracta, nulla adjecta.

Distinctio autem hæc realis dicitur ex eo solum, quod modus contingens connotat, præter substantiam, aliquid reale extra eandem substantiam, nempe actionem aliquam

circa illam, vel terminum illi applicitum, ut modo dictum est.

108. Restat ut de *rerum oppositione* (1) aliquid innuamus; siquidem distinctio aliquorum (2) habentium unam naturam saltem generis esse non potest, nisi ratione aliqujus oppositionis; unde invenimus, quod cujuslibet generis differentię sunt oppositę. Jam opposita ea dicuntur, quę sub aliqua ratione secum pugnant; et quoniam hęc exclusio, sive pugnantia ex diversa ratione effici potest, diversi oppositionis species existunt. Enimvero oppositio rerum, vel ex *relatione* unius ad alterum, vel ex eo quod una alteram *excludit*, enascitur. Si primum oppositio dicitur *relativa*. Hujusmodi oppositio appellatur *minima*, quia distinguit tantum duo extrema, inter quę intercedit. Hęc est, quę realem distinctionem inter divinas Personas constituit.

Sin alterum, id est, si una alteram excludit, tunc ea potest esse aut *contraria*, aut *contradictoria*.

109. *Oppositio contraria* existit inter ea, quę se ab eodem subjecto invicem expellunt; v. gr. contraria sunt *calor et frigus*, quia fieri nequit, ut idem corpus sit simul calidum et frigidum. Contrariorum autem alia sunt inter quę nullum est medium, ita ut alterutrum illorum subjecto inesse necesse sit; alia vero sunt, inter quę unum, vel plura media sunt, ita ut necesse non sit alterutrum subjecto inesse. Prioris generis sunt contraria *par et impar*, quia numerum aut parem, aut imparem esse oportet; posterioris autem generis contraria sunt *albedo et nigredo*, quia plures alii colores inter istos medii sunt, ideoque necesse non est, ut corpus aut album, aut nigrum sit; ita in corporibus varię figurę geometricę.

(1) Loquimur de oppositione rerum, non de oppositione enuntiationum, de quã egimus in Logica.

(2) S. Tho. qq. disput. De pot. q. 10. a. 5.

Oppositio contradictoria est repugnantia inter ens et non-ens: quare contradictoriæ opposita ejusmodi sunt, ut nullum medium inter ea existere possit, quia nihil medii est inter *esse* et *non-esse*; inter *si* et *non*.

Denique est *oppositio privativa*, quæ est inter aliquam qualitatem, quam natura alicujus objecti expostulat, et illius qualitatis defectum, v. gr. inter visum et cæcitatem in homine (vid. disp. 1. n. 8) (1).

Doctrinam distinctionum, quam in hac Disputatione persequuti sumus uni Pantheistæ solum inficiari possunt.
D. q. d. e.

DISPUTATIO 9.^a—DE VERITATE TRANSCENDENTALI,—IN QUO CONSISTAT.—UTRUM OMNIA, QUÆ SUNT, VERA SINT.—DE FALSITATE,—NULLA FALSITAS ABSOLUTA.—QUOMODO RES DICANTUR FALSÆ.—REFUTANTUR PROGRASSISTÆ.

110. Descriptio veritatis, quam in Logica assumpsimus (Lect. 32. n.° 226), nullatenus mutanda est cum de entium veritate quæritur: Itaque cum spectet *esse* rerum, prout istud ad intellectum aliquo modo refertur, veritas in universum considerata definitur: *Adæquatio*, sive *Convenientia intellectûs et rei*.

Jam, res ad intellectum referri possunt, vel quatenus ab illo dependent et producuntur, vel dumtaxat quatenus ab illo cognoscuntur. Si primo modo referantur, tunc intellectus habet rationem *mensuræ*, et res, quæ ab illo dependent, *mensurati*; in tantum enim res sunt veræ, in quantum conformes existunt alicui intellectûs conceptui, et adæquant eorum exemplar in intellectu, á quo dependent, existens. Si vero secundo modo, res habent rationem *mensuræ*, et intellectus *mensurati*: hoc modo enim est veritas in intellectu, et veros dicimus conceptus, si rem adæquent; quia tunc ille intellectus, qui adæquat rem, quæ ab ipso

(1) Caj. Sansev. *Elementa philosoph. Christ. cum etc. cap. 2. art. 7.*

non dependet, conformis evadit illi, á quo res dependet. Hæc est veritas *logica*, quæ igitur posita est, ut in *Logica* dictum fuit, in convenientia conceptionum intellectûs nostri cum rebus, quas repræsentat et cognoscit.

Illa altera est veritas *metaphysica*, seu *transcendentalis*, ad cujus rationem duo requiruntur, et sunt *entitas rei*, atque *adæquatio ejus ad intellectum á quo dependet*; quorum primum est fundamentum veritatis, alterum est ejus essentia, sive, ut ajunt, *ratio formalis*; sub primo respectu, id est, ut fundamentum, eam definivit S. P. Augustinus cum dixit: *verum est id quod est* (1).

111. Itaque res duplici modo veræ dici possunt: 1.º *per se et absolute*; 2.º *per accidens, et secundum quid*.

Per se, et absolute res veræ sunt per comparisonem ad intellectum illum, á quo dependet earum constitutio; si videlicet archetypas ideas adæquent, ad quarum exemplar conditæ sunt. Sic res omnes, sive naturales, sive artificiales veræ sunt comparatæ ad divinum Intellectum, in quo, modo supra dicto, sunt omnia possible, quæ necessario similitudinem æternarum idearum, quæ de ipsis, ut termini, in Mente divina sunt, adamussim assequuntur. Etiam res artificiales, quæ á creatis agentibus fiunt, veræ dicuntur per comparisonem ad intellectum artificis, si præconceptam ab illo ideam exacte referant.

Per accidens vero, et secundum quid rebus veritas tribuitur in ordine ad intellectum, á quo non dependet, in quantum natæ sunt de se formare veram in tali intellectu existimationem.

Unde rerum veritas minime dependet ab humano intellectu, sed ab Intellectu divino, ad quem necessario esse rerum refertur, et á quo per se et essentialiter dependet. Etenim quæcumque sunt, vel esse possunt, sive naturalia sive artificialia, in tantum hoc habent, in quantum intrin-

(1) *Lib. 2. Soliloq. c. 5.*

seca possibilitate gaudent, quæ utique non ab humano, sed á divino Intellectu repetenda est, ut supra probavimus (Disput. 6. n. 7. *prop.* IV.^a). Ad intellectum vero humanum referuntur res per accidens; cum autem dicimus, res artificiales mensurari ab intellectu artificis, et ad ipsum referri, hoc nihilominus debet intelligi, in quantum intellectus artificis determinat ac combinat elementa, seu constitutiva alicujus artefacti, sed quod talia elementa et constitutiva consociabilia sint, et conjungi possint ad artefactum efficiendum ab illo minime dependet. Unde etiamsi intellectus humanus non esset, adhuc res dicerentur veræ in ordine ad Intellectum divinum. Sed si uterque intellectus, quod est impossibile, intelligeretur auferri, nullo modo ratio veritatis remaneret (1). Ex his colligitur:

1.º Quotiescumque res veræ á nobis dicuntur, veræ semper dicuntur per comparisonem ad ideas intellectûs nostri; nam ideas archetytas sive Dei, sive artificis non intuemur.

2.º Igitur ut aliquid verum dicamus, oportet, ut de illo ideam claram et distinctam habeamus.

3.º Colligitur, rerum veritatem esse ipsam earum realitatem addito respectu ad conceptum intellectûs, cui hæc realitas conformis est. Quocirca verum ab ente differt per solam mentis considerationem. His breviter præjactis sit

112. PROPOSITIO. *Quidquid est in natura rerum est verum. Sive: Omne ens est verum.*

Prob. Veritas rerum naturalium in consensu sui cum Ideis archetypis, seu exemplaribus Intellectûs divini posita est. Atqui res naturales accuratissime respondent exemplaribus, secundum quæ Deus illas condidit. Ergo quidquid in natura rerum est, verum est.

(1) Cons. S. Thom., quo melius nemo de veritate disserit, QQ. disputat. de verit q. 1. art. 1.—et 2.; et in Perihermenias, lib. 1. Lect. 3.^a

Prob. min. Si res naturales non accuratissime responderent exemplaribus, secundum quæ Deus illas condidit, dicendum foret, Deum aut nescivisse, aut non potuisse res condere, quales in se intelligit. Atqui illud infinitæ Sapientiæ, hoc infinitæ Potentiæ Dei repugnat. Ergo repugnat res naturales non accuratissime respondere exemplaribus, quæ in Intellectu divino ab æterno sunt (1).

Hoc etiam intelligendum est de hominum operibus, quæ talia sunt, qualia á Deo in prædeterminatione et causæ potentia, et per visionem futurorum liberorum actuum cognoscuntur.

Hinc scite á Scholasticis sancitum fuit: *verum cum ente converti*; scilicet; *omne verum est ens*; quia veritas rei, ut diximus, in *entitate* rei fundatur, et *omne ens est verum*; quia omne ens ordinem ad Intellectum divinum necessario habet.

113. Opponi possunt monstra, et alia, quæ deficiunt in natura. Sed 1.º hæc omnia perfectissime adæquant ideas Dei ea perfectissime cognoscentis, et ad inscrutabiles fines dirigentis, quæque aliunde in deficientia causarum secundarum rationem immediatam habent, quam deficientiam Deus nec tenetur, nec vult tollere.

114. Veritati opponitur *falsitas*, quæ describi potest: *Inadæquatio rei et intellectûs*; seu: *Difformitas rerum ab intellectu*. Ex dictis patet nullam falsitatem metaphysicam, seu transcendentalem in rebus inveniri posse, et si quæ res falsæ dicuntur, id veluti *improprie* dictum accipiendum esse, nempe, ut ait S. Thomas, in ordine ad *intellectum nostrum*, ad quam per accidens referuntur (2). Igitur, si res referantur ad intellectum humanum, quo-

(1) Caj. Sans. *Ontol.*

(2) *Qq. Disput. de Ver. q. 1. a. 1.*

dammodo falsæ dici possunt, quia sunt quædam, quæ etsi vera in se sint, tamen ita naturâ suâ comparata sunt, ut sensibus nostris quæ non sunt, aut qualia non sunt apparere queant, et occasionem præbere, ut de ipsis falsum iudicium formetur.

Ita auricalcum per se, non secus ac aurum, est verum, quia natura ejus, non secus ac auri, exemplari mentis divinæ consentanea est; at quia speciem, seu similitudinem auri habet, proindeque occasionem præbet intellectui nostro, ut illud esse aurum iudicet, falsum quodammodo dici potest. Aliquando etiam hoc potest evenire ex falso præiudicio; scilicet, si habemus erroneum iudicium de aliqua re, v. gr. de Deo, et credimus Deum esse id, quod non est, hoc erit falsus Deus. Ex his deducitur

1.° Res non dicuntur falsæ *simpliciter*, sed solum *secundum quid*.

2.° Falsitas et error sunt nihilum privativum, seu negatio ejus, quod in nostro intellectu debuisset esse.

115. Sæpe dicitur: veritatem esse *unam*, et *indivisibilem*, quæ loquutio, si non bene intelligatur, Ontologismo, et ideo pantheismo viam parare potest. Itaque cum dicimus veritatem esse *unam*, hoc debet intelligi *primo et principaliter* respectu ad illam summam veritatem, Deum, qui est regula et mensura, principium, radix et fundamentum omnium quæcumque sunt, per omnem ad cuius Intellectum vera sunt, qui unus et immutabilis est; etenim *secundario et minus principaliter* plures sunt veritates; quia *esse* cujusque rei, quod est fundamentum veritatis, est absolute distinctum ab *Esse Dei*; et Intellectus creati, qui *esse* rerum cognoscit, quamvis sit quædam participatio luminis increati, est tamen multo magis distinctum à lumine increato, et per plures conceptus res attingit. Dicimus veritatem *indivisibilem*; primo respectu divini Intellectus, à quo omnia habent esse verum, secundo respectu fundamenti veritatis, quod est ipsam esse rerum,

quod quidem indivisibile est, nec augeri nec minui potest, quin destruat (1).

116. Non abs re erit recentes propugnatores progressûs indefiniti, qui, veritatem numquam immotam et fixam existere, sed pro qualibet ætate variari et perfici, arbitrati sunt; quique, ut boni philosophi, confundunt progressum et perfectibilitatem intellectûs humani, cum progressu et perfectibilitate ipsarum veritatum. Tanta est eorum insipientia, ut sibi blandiantur humanum intellectum esse omniscium, nullisque tenebris et erroribus obnoxium, ideoque quod perfici debet non est intellectus, ea, quæ sunt aut esse possunt, investigando, sed ipsæ veritates (2). Contra quos sit

PROPOSITIO.—*Veritas, quæ est objectum intellectûs humani, capax mutationis et progressûs esse nequit.*

Prob. Veritas nostrarum cognitionum posita est in conformitate cum rebus, et earum adæquatione, quas repræsentat, ac proinde in ipsa realitate rerum fundamentum habet. Veritas enim, ut ait S. Thomas (3), quæ in anima causatur á rebus, non sequitur existimationem animæ, sed existentiam rerum; ex eo enim quod res est, vel non est, oratio vera vel falsa dicitur. Atqui realitas rerum, cum in exemplaribus divini Intellectûs fundamentum habeat, immutabilis est, quemadmodum immutabilis est divinus Intellectus. Ergo veritas, quæ est objectum intellectûs, seu illud, quod veritatis cognitionem constituit, mutationis et progressûs capax non est.

117. Opponent progressus, qui quotidie in scientiis physicis, et mechanicis efficiuntur.

(1) Cons. S. Tho. *Sum. Th.* 1. p. q. 16. a. 6.; et *qq. Disp. q. 1. de ver.* á. 4.; S. P. Aug. *Enarr. in Psal. IX.* n. 2.

(2) Cons. Mr. Bouvi. *Hist. Ph.* 1. 10. á. 8.

(3) 1. p. q. 5. a. 5.

R. Verum est; sed tunc minime veritas progreditur, aut perficitur in se; sed quod accidit est, quod intellectus humanus cognoscit, quod antea non cognoscebat, combinat, et ad effectum perducit quæ jam in se possibilia et vera erant; et hoc probat intellectum humanum mutari posse, progredi et perfici, quia ex ignorantia, aut errore ad veritatis cognitionem, vel ex leviori ad penitiorum ejus cognitionem gradum facit (1).

DISPUTATIO 10.º—DE PERFECTIOE.—DE BONO,—DE MALO,—DE ORDINE,—DE PULCHRITUDINE,—DE GRATIA,—DE SUBLIMI.

118. *Unumquodque (ens) dicitur bonum, in quantum est perfectum, ait S. Thomas (2), sic enim est appetibile; ut igitur ratio bonitatis cognoscatur, opus est declarare notionem perfectionis, in quâ bonitas fundatur.*

119. *Perfectum est id omne cui nihil deest eorum, quæ ipsi debent inesse ad ejus complementum. Quæ autem enti inesse debent, ea sunt, per quæ fini suo assequendo aptum efficiatur.*

Quatuor requiruntur ut ens perfectum sit: 1.º ut nihil ei deessit ex iis, quæ ipsum in suo esse constituunt; ex hac parte omnia in sua specie sunt perfecta, ut patet: 2.º ut nulla ei deessit pars quantitativa; sic ex hac parte perfectus erit homo, si nulla corporis parte careat, et habeat perfectam staturam etc.: 3.º ut ens tanta virtute polleat, quanta ad operationes sui proprias exercendas opus ei est:

(1) Progresistarum doctrina jam profitebatur Prothagoras (480. A. c.) Cons. Cicer. *de Nat. Deor.* L. 1. n. 12—13. Sext. Emp. *adv. phy.* lib. 1. Sect. 56. Nec errores progressistæ inventare valent.

(2) Sum. Th. 1. p. q. 5. a. 5.

4.° denique, si ita comparatum est, ut proprium sui finem sua operatione consequatur (1).

Realitates variæ, sive essentielles, sive non, quæ in ente esse debent, ut perfectum sit, constituunt ejus *perfectiones partiales*; cumulus earundem realitatum constituit *perfectionem totalem*.

120. Perfectio totalis est *relativa*, vel *absoluta*.

Absolute perfectum est illud ens, quod necessitate absoluta, et ex sua ipsa essentia habet quidquid entis cogitari potest absque ullo limite. Solus Deus.

Relative perfectum est illud ens, cui nihil deest, quod ejus natura expostulet, sed cujus natura genere aliquo, et specie continetur, limitibus proinde circumscripta. Sunt omnes creaturæ. Perfectio relativa habet gradus, ut patet, absoluta minime.

121. Perfectiones partiales aliæ dicuntur *simplices*, aliæ *secundum quid*, seu *mixtæ*.

Perfectio simplex est ea, quæ nullam omnino exhibet in suo conceptu imperfectionem, neque privativam, neque negativam: seu aliis verbis, ea est, *quæ æqualem sibi, aut majorem realitatem non excludit*. Talis est vita, intelligentia, libertas etc.

Perfectio mixta est, quæ imperfectionem aliquam in suo conceptu involvit; quia, videlicet, *æqualem sibi, aut majorem perfectionem naturâ suâ excludit*. Talis est ratio propria corporis, ratiocinandi facultas etc.

122. Omissis, brevitatis gratia, aliis quamplurimis considerationibus circa perfectionem, transeamus ad notionem bonitatis. Ac primo ens, ut ex dictis patet, dicitur *perfectum* prout in se spectatur; dicitur *bonum* prout ad aliud refertur.

(1) Non loquimur hîc de fine supernaturali hominis, ad quem assequendum, eo ipso quod supernaturalis est, auxilio supernaturali indiget.

Notate in antecessum, concretum *bonum* pro abstracto *bonitatis* nomine frequenter usurpari.

123. Bonum, seu bonitas, est: *Quod est alicui conveniens*. Est autem alicui conveniens id, quod illius naturalitendentiæ, seu capacitati conforme est et proportionatum. Quæ conformitas et proportio in ipsa rei, quæ bona dicitur, entitate ac perfectione fundatur. Quocirca cum aliquid bonum dicimus, ipsam rei entitatem ac perfectionem significamus, connotando simul inclinationem existentem in aliquo, ejusque naturalem tendentiam et capacitatem ad illam.

124. Experientia nos docet, omne ens naturaliter tendere ad assequutionem termini suæ operationis, quæ est perfectio naturæ; et ratio persuadet, omne ens ad aliquem finem à Deo conditum fuisse, et ideo non potuisse non accipere à providentissimo Auctore quamdam nativam necessitatem ac tendentiam ad ipsum per media proportionata; jam vero hæc necessitas, et tendentia idem est ac finem *appetere*; et donec ipsum naturalem finem assequatur, et in ipso conquiescat, est ens quasi in statu transitûs et imperfectionis. Hinc est quod philosophi post Aristotelem (1) communiter *bonum* definierunt: *id quod omnia appetunt*: tamen hæc definitio simitur à posteriori, non enim ideo aliquid bonum est quia appetibile, sed ideo appetibile quia bonum.

Notiones boni, divisiones.

125. Hic sedulo animadvertere oportet, hominem conditum fuisse ad finem supernaturalem ad quem Deus, præter auxilia gratiæ, cæteraque dona, dedit ei invincibile desiderium, sed propter deordinationem ob originale peccatum inductam magnam habet inclinationem ad sensibilia etiam rectæ rationi opposita. Unde assumitur prima boni divisio in *verum* et *apparens*. Ut melius intelligatur

(1) 1. Ethi. c. 1.

iterum notate, quod quamvis sint in ente plures naturales inclinationes ac tendentiæ, *una* tamen est in unoquoque *princeps*, quâ ad finem ipsius proprium dirigitur; et hæc præcipua in ente est, cui cæteræ omnes subordinari debent; jam hoc, quod tendentiam hanc principem explet, id affert enti perfectionem illi vere convenientem, eam nempe perfectionem ad quam naturâ suâ destinatur. Hoc ergo est *verum entis bonum*, quod ita defini potest: *verum bonum est: Quod ens perficit relate ad suum naturalem finem.* Si vero aliquid explet aliquam partialem entis inclinationem, si principali etiam tendentiæ subordinatur, et ad finem concurrat, est etiam *verum bonum*: si vero non subordinatur tendentiæ principali, et ens a fine naturali avocatur et retrahitur, erit *bonum apparens*, re vera *verum malum*.

Itaque bonum apparens potest defini: *Id, quod deordinatæ entis tendentiæ satisfacit eum a fine retrahendo.*

126. Secundo, ratio boni dividitur in *absolutam*, et *relativam*.

Bonum *absolutum*, seu *secundum se*, est quod per se appetitur, eo quod naturâ suâ enti congruat, ipsumque perficiat, ut sanitas, virtus etc.

Bonum *relativum*, seu *bonum alteri*, est quod habet perfectionem alteri convenientem, ut medicina ægroto, Deus omnibus.

Unum, et alterum potest esse, vel *physicum*, vel *morale*, secundum quod affert enti perfectionem in ordine physico, ut vita, sanitas etc.; aut in ordine morali, ut scientia, virtus etc.

127. Communissima boni divisio est, quæ rationem boni dividit in *honestam*, *delectabilem* et *utilem*: quæ divisio est proprie boni humani.

1.° Bonum *honestum* in generè est, quod enti convenit *per se* et *ratione sui*. Sumitur autem latius, vel pressius.

Lato sensu acceptum est, quidquid per se naturam entis

perficit, ut est sanitas, virtus, scientia et ipsum esse. Hoc vocatur *bonum naturæ*.

Acceptum *stricto sensu* est, quod per se convenientiam habet cum natura rationali, quâ tali; id nempe, quod rationali naturæ perfectionem ipsi propriam confert; quæ in eo sita est, ut hæc in agendo æternæ rectitudinis regulæ se conformet; quæ rectitudo in tantum appetitur, quia decet, ac per se rationi consentanea est, talis est *vera* virtus, quæ, etiamsi nullum afferret oblectamentum, per se digna est amore naturæ intelligentis.

2.º Bonum *utile* est, quod convenit enti, non ex se, nec propter delectationem, sed ratione alterius boni sive honesti, sive delectabilis, quod per illud obtineri potest. Talis est pecunia, aut equus, currus etc.

3.º Bonum *delectabile* est, quod habet cum aliquo convenientiam, propter delectationem, quam ipsi affert. Delectatio est: *quies appetitus in re convenienti*: V. gr. Si quis animum recreandi causa dumtaxat rusticatum pergeret.

His breviter delibatis sit

128. PROPOSITIO.—*Omne ens est bonum.*

Prob. Omne ens est in essentialibus perfectum, quippe quod fieri non potest, ut quælibet res essentiâ suâ, ac proinde iis, quæ essentiæ respondent, nempe virtute agendi, et fine sibi proprio destituatur. Atqui ens, quatenus est perfectum, est appetibile, et quatenus appetibile est bonum. Ergo omne ens est bonum. Alio modo

Omne ens est bonum *secundum se*; quia omne ens necessario habet essentialem suam perfectionem, id est, omnia habet, quæ eum actu constituunt, et per quæ tale ens est. Atqui omnis perfectio est quædam bonitas. Ergo omne ens est bonum essentiâ suâ, seu secundum se.

Est etiam omne ens *bonum alteri*. Omne ens etenim vel est causa, vel effectus; vel est totum, vel pars; vel

est substantia, vel accidens. Atqui quidquid ex his sit, est bonum alteri. Ergo etc.

Prob. min. Causa cum effectu, totum cum parte, et substantia cum accidente naturalem proportionem habent, et vicissim, effectus cum causa, pars cum toto, et accidens cum substantia. Ergo quæcumque sit, est alteri bonum. Insuper, nihil est quod ad alterius entis perfectionem, pulchritudinem, usum, delectationem non conferat, uti paulum consideranti patet, quantumvis ignoremus multas rerum bonitates.

Hinc etiam patet *omne bonum esse ens*; quia bonum est perfectio; omnis vero perfectio entitas est. Ergo etc.

Cum dicimus aliquas privationes esse bonas, hoc intelligi debet ratione vel majoris privationis, ut mori melior est, quam peccatum admittere; vel ut condiciones ad bonum acquirendum, ut carere divitiis, ad pacem spiritûs.

Antequam dicamus aliqua de pulchritudine expediamus nos ab opposito boni, quod est malum.

129. Malum, qua tale, est: *Privatio boni*; seu *Carentia perfectionis convenientis*. »Nihil aliud est malum, ait »S. P. (1) quam privatio boni, sicut nihil aliud est cæcitas, quam privatio luminis.» Hæc *privatio*, seu *carentia* ejusmodi debet esse, ut natura entis eam expostulet, non ita tamen, ut ipsa sublata, res tollatur. Non est itaque aliqua realitas, aut affectio entis positiva; nam realitas, qua talis, est aliquid bonum, non malum. Neque est mera boni negatio; nam secus ea, quæ non sunt, mala essent; imo omnia quæ sunt, præter Deum, mala essent; quia perfectione aliqua carent. Est igitur malum negatio alicujus boni in subjecto, cui bonum ejusmodi convenit ac debitum est ex naturæ instituto. Hoc pacto negatio visûs in statua, negatio prudentiæ in equo, negatio intellectûs in lapide, mala non sunt, sed limes, seu

(1) August. *Solilo.* c. 5.

defectus naturæ debitus (1). Attamen, quamvis malum in se, si absolute spectetur, nihil sit, ratione subjecti et inclinationis ejus differt á nihilo (2).

Notate. Cum dicimus v. gr. Petrus est cæcus, Joannes est amens, vel claudus etc., illud *est* minime denotat, cæcitatem, amentiam etc. habere aliquam realitatem in Petro, sed id, quod per cæcitatem, amentiam etc. significatur, cum Petro esse conjungendum.

130. Malum dividitur: 1.º in *malum in se*, seu *secundum se*, et *malum alteri*; seu in *absolutum* et *relativum*.

Malum *secundum se* est: mera privatio boni debiti ad subjecti perfectionem; sic ægritudo est malum animalis.

Malum *alteri*, est quod in se bonum est, sed respectu alterius malum dicitur, eo quod alterum privat, aut privare potest bono illi debito; sic justitia judicis, quamquam in se optima sit, tamen respectu nocentium mala nominatur, quippe quæ debitis pœnis eos plectit; sic agno lupus.

2.º Malum dividitur, in *physicum* et *morale*.

Physicum est privatio boni naturalis (227—1.º)

Malum morale est privatio boni moralis, et continetur in deficientia liberæ actionis á morum regula.

Addi solet post Leibnitium tertium membrum, scilicet, malum *methapysicum*, quod situm dicitur in ulterioris perfectionis defectu. Sed defectus iste improprie solum, et abusive vocari potest malum, cum non sit boni debiti defectus, sed potius necessarius omni creaturæ.

3.º Dividitur malum, in malum *culpæ*, et malum *pœnce*.

Malum culpæ est inordinatio in actione, vel omissione libera, ac proinde carentia rectitudinis, et perfectionis liberæ voluntati debitæ, ut est peccatum.

(1) *Supra* n. 8.

(2) Cons. S. P. Aug.—*De Morib. Manich.* L. 2. c. 4. n. 6. et *Contr. Jul. Pet.* L. 3. c. 24. n. 56.

Malum pœnæ est carentia quælibet boni contracta et inflictæ ob culpam.

His preiactis sit

131. PROPOSITIO I.^a *Malum non potest esse nisi in subjecto bono.*

Prob. Malum est privatio perfectionis subjecto debitæ. Ergo malum supponit subjectum, cui aliqua perfectio debeat, et in hoc solo esse potest. Atqui omne subjectum est bonum, primo quia est ens; secundo quia si malum esset, deberet et ipsum inesse subjecto; et hoc alterum nisi bonum sit, in alio insit oportet, et ita in infinitum. Ergo malum etc.

Præterea, subjectum nulla ex parte bonum, esset subjectum nulla ex parte ens, nimirum nihil.

132. PROPOSITIO II.^a *Malum habet causam bonam.*

Prob. Malum est defectus boni, ad quod ens naturaliter comparatum est. Atqui quod aliquid deficiat à sua naturali et debita dispositione, non potest provenire nisi ex aliqua causa trahente rem extra suam dispositionem. Ergo malum habet causam. Atqui esse causam non potest convenire nisi bono; quia nihil potest esse causa nisi in quantum est ens. Omne autem ens est bonum. Ergo malum habet causam bonam (1). Hinc pulcherrima sententia: *malum non agit nisi virtute boni* (2).

133. Hic animadvertere oportet cum S. Bonaventura (3), causam bonam mali, non esse causam ex virtute et intentione sua, sed ex deficientia, et præter intentionem, seu, ut ajunt, non *per se*, sed *per accidens*. Nam virtus et effi-

(1) Cons. S. Thoma, *Sum. The.* 1. p. q. 49. a. 1.

(2) *Lib. de Divinis Nomin. cap. 4.*

(3) In lib. 2. *sent. Dist.* 34. a. 1. q. 2. *ad arg.*

cientia causæ producunt aliquid, quod est ens, ac proinde bonum; aliunde malum, qua tale, numquam potest intendi cum sit privatio, seu nihil. «Malum (ait S.) eo modo, quo »habet esse, eo modo habet et fieri, et quoniam malum »privatio est, et defectus, hinc est, quod sicut malum esse »non est aliquid vere esse, sic nec malum effici est vere »ab aliquo fieri, ut efficiente; sed vi deficiente.» Ergo solum per accidens potest alicui convenire, ut sit causa mali; v. gr. imperfectus motus procedit in animali non ab ipsa vi motrice, prout est vis, sed ex ejus debilitate, vel ex membrorum defectu. Quod si interdum malum ex ipsa virtute agentis oriatur, hoc semper erit *per accidens* et præter intentionem; omne enim agens, ut agens, non nihilum, sed esse producit.

134. PROPOSITIO III.* *Repugnat dari substantiam et naturam malam.*

Hæc propositio est contra nonnullos veteres (1), qui, teste S. P. Augustino (2), «dicebant Deum creasse malas naturas, atque substantias, in quantum sunt naturæ atque »substantiæ.»

Prob. P. Malum non est aliquid reale, quod per se existat. Atqui natura, sive substantia est aliquid cum reale, tum per se existens, seu subsistens. Ergo malum non potest esse aliqua natura (num. 129—131):

Collig. 1.º Subjectum nulla ex parte bonum esse subjectum nulla ex parte ens; merum nihil.

2.º Nullam rem esse absolute ac simpliciter malam, sed solum secundum quid.

3.º Turpissime errasse Lutherum, Flaccum Illyricum

(1) Non miremini quod dicam contra *veteres*, horum enim omnes errores hodierni renovant.

(2) *De Hæresib.* n. 59.,—it. *De vera Relig.* c. 23. n. 4.

aliique, qui peccatum originale esse substantiam quamdam malam autumarunt (1).

135. Veniamus nunc ad exhibendas notiones ordinis, pulchri, gratiæ et sublimis, propter necessitudinem, et nexum, quem servant cum doctrina de perfecto et bono. Seges est hæc prope interminabilis, nos vero fere solis definitionibus contenti erimus, ne limites propositos prætergrediamur, tractatum *Æstheticæ* interserendo. Quamvis agere de ordine videatur esse locus proprius ibi, ubi agitur de relatione, tamen non ita, ut non quadret hic, præsertim ut est fundamentum pulchritudinis.

De ordine.

136. *Ordo* definitur à S. P. Augustino: *Parium dispariumque sua cuique loca tribuens dispositio* (2). Speciatim vero potest dici ordo: *Mediorum in finem consentanea relatio et directio*. Tunc enim aliqua ordinata appellantur, cum disponuntur, vel moventur prout exigit finis, quem sibi quisque assequendum præstituit. Sic v. gr. militum aciem, cum pugnandum erit, ordine instructam dicimus, si ita milites distribuuntur et collocantur, ut victoria de hoste facile obtineri possit. Operationes hominis ordinatas asserimus, cum ita se invicem excipiunt, ut fini obtinendo conducant (3).

Notate hîc, quod opus ordinatum est necessario effectus mediatus, vel immediatus causæ intelligentis; et nos non aliunde scimus hominem ratione uti, quam ex eo, quod ejus opera ordinata sint. Ubi id deest, confusio habetur et perturbatio.

Cum vero finis possit esse vel universalis, vel particu-

(1) Cons. Bellarminum, *De amissione gratiæ* etc. lib. 5. cap. 1. seqq.

(2) *D. Civ. Dei*. lib. 19. cap. 13.

(3) *Liberat. Ontolg.* c. 1. art. 4.

laris; consequens est, ut ordo partiendus sit *in universalem et particularem*.

Res una in se, quatenus una est, ordinari non potest, requiritur saltem aliquis finis. Plures res, ubi proprie ordo locus habet, plures respectus ad invicem habere possunt; jam si ad unum tantum respectum attendimus ad eas ordinandas, ordo erit *simplex*, si attendimus plures, erit *compositus*. Consultite Bibliothecam; v g. erit ordo simplex in Bibliotheca, si voluminum identitas materiæ attendatur; erit compositus, si præterea ad eorum locationem attendatur ratio magnitudinis, et antiquitatis, et materiæ, de quâ pertractant.

137. Dispositio rerum materialium et coëxistentium fit *in spatio*: dispositio rerum sibi succedentium fit *in tempore*: et dispositio rerum immaterialium et coëxistentium fit *in modo eas cogitandi*.

138. Tum *res*, tum *rerum* operationes et motus ordinantur.

1.° Si ordinantur *res* in spatio, resultat ordo *staticus*; qui si ex coaptatione plurium secundum *æqualitatem* et *inequalitatem* resultat, vocatur *staticus-symmetricus*; si resultat ex coaptatione plurium secundum *similitudinem* et *dissimilitudinem*, vocatur *staticus-harmonicus*.

2.° Si ordinantur *rerum operationes* et *motus*, resultat ordo *dynamicus*; qui si est ex relationibus realibus causæ et effectûs, vocatur *ordo finalis*; si vero ex relationibus logicis temporis resultat, ordo erit *chronologicus*.

3.° Denique ex relationibus, quæ juribus et officiis, merito ac demerito continentur, resultat *ordo moralis*, et *socialis*.

Nota. 1.° Ordo minime est omnino arbitrarius.

2.° Res possunt diversimode ordinari pro diversitate relationum, quæ attenduntur, hinc ut ordo eluceat necesse est cognoscere hanc relationem, seu rationem res ita componendi.

De pulchritudine.

139. Ordo et perfectio, de quibus aliqua delibavimus, licet requirantur ad pulchrum constituendum, non tamen sufficiunt quidquid enim perfectum est, et ordinatum; non eo solo tamen pulchrum ducitur, ut ex ejus descriptione patebit.

Pulchra sunt, ex veterum definitione, quæ visa placent. Visa intellige cognita. Hæc descriptio externa est et per effectus. Essentiam, et intima constitutiva pulchritudinis exhibet illa celebris ex S. P. Augustino et Platone descriptio: *Unitas in multitudine et varietate.* Itaque pulchritudo est: *Varietas multiplex in unitatem totius cujusdam perfecti conspirans, in cujus comprehensione mens suaviter conquiescit.* Unde ad pulchrum exhibendum, necessarius videtur concentus quidam partium diversarum tum inter se, tum respectu totius; deinde opus est, ut hæc harmonia á contemplante apprehendatur, et contemplatione ipsa intuentem oblectet. Hæc animi quies, non confundenda est cum suspensione suæ activitatis, seu cum quadam inertia; etenim *quies* idem est ac quædam naturalis voluptas orta ex contemplatione objecti specifici. Pulchrum differt á bono in hoc, quod bonum assequi, eoque uti cupiamus; pulchrum autem contueri, et in ejus contemplatione suaviter quiescere (1).

140. Tria sunt in pulchritudine, quæ ad ipsam constituendam concurrunt, scilicet: 1.º *Ratio formalis*, quæ consistit in convenientia partium, seu symmetriâ objecti: 2.º *Effectus*, qui est delectatio, quam symmetria objecti in animo gignit: 3.º *Fundamentum*, situm in ipsa bonitate objecti.

(1) Cons. S. P. Aug. Epist. 18. ad Cælest. n. 2.; S. Thom. 1. p. q. 5. a. 4. ad. 1.^m

141. Pulchritudo dividitur in *idealem*, *realem*, et *moralem*.

Idealis est, quæ typicam quamdam perfectionem exhibet, ut exemplar operis cujusdam, quod, si illi conformetur, pulchrum evadit. Facultas vero deprehendendi in rebus rationem typi, vel efformandi in mente typos ejusmodi, et extra se ad actum reducendi, *genium* nuncupatur; atque exinde magni artifices oriuntur. Cum illud exemplar ideale considerari possit vel in Deo, vel in homine: hinc pulchrum ideale dividitur in *pulchrum ideale divinum* (1), et *pulchrum ideale humanum*.

Pulchrum *reale* illud est, quod ipsam objecti realitatem in se inspectam respicit. Dividi potest in *corporeum* et *incorporeum*, prout in rebus sensibilibus, aut in rebus intellectualibus, vel moralibus cernitur; si vero est in moraribus vocatur proprio nomine pulchritudo moralis, et est: *Conformatio quæsita, et obtenta inter actionem liberam et legem moralem, maxime cum actio videbatur illi conformis esse non posse*, nempe cum agentis adjuncta, cupiditates, necessitates et alia, huic conformitati plus minusve obstare videbantur. Hæc est ineffabilis illa, quam omnes sentiunt et amant, pulchritudo virtutis.

De gratia.

142. Gratia sita esse videtur: *In ingenuo quodam, ac simplici habitu obsecundandi in motibus cum decore naturam, qui negligentiam æque atque affectationem devitet*. Hinc gratia tribuitur gestibus, incessui, actibus, aut iis, quæ alicujus motûs similitudinem præferre videntur, ut sunt curvæ, ac meandri (2).

(1) Cons. S. P. Aug. *Conf. lib. 4. cap. 13*, et *Qq. Octoginta tres*, q. 44.; *De vera Relig. c. 30—32.*; *De Civ. Dei lib. 22 c. 19.*; *De Nat. Boni, cont. Man. c. 8.*

(2) S. P. August. *in Regula, cap. 6.*

De Sublime.

143. *Sublime* est: *Quod intuentis facultatem longe excedere conspicitur*, sive oculis, sive mentis acie conspiciatur. Ejus notio ingenerari videtur ex excessu quodam relativo pulchritudinis respectu facultatis apprehensivæ; nimirum quatenus sic apprehendatur á mente, ut comprehendi plene nequeat propter prægrandem magnitudinem, quâ ornatur. In hoc sensu optime sublime in aliqua *infinitate* semper fundari dicitur. Hinc non tam admirationem, ut pulchrum, sed stuporem quemdam potius ingenerat, et animum vehementer percellit, et quasi supra se ipsum attollit, magnis excitatis affectibus præter ordinem consuetum; ut evenit, si cum animo pacato, suavi et amore pleno contemplamur quamcumque ex infinitis Dei perfectionibus; vel etiam cum in medio maris, vel nocte aliqua procellosa in solitudine naturam universam contemplamur.

Duæ species sublimis á Kant recensentur; sublime *mathematicum*, quod nititur notione spatii et temporis; et sublime *dynamicum*, quod notione potentiæ, seu vis innititur; hæc vis potest esse *physica*, ut in phænomenis naturæ; vel *moralis*, ut in virtutibus heroicis evenit.

Scientia, quæ pulchri et sublimis investigationem instituit, á recéntioribus *Æsthetica* nominata est (1). Satis.

SECTIO TERTIA.

DE ENTIIUM PERFECTIONE QUOAD ESSE, ET ESSENDI MODUM.

144. Non est nobis in animo tractatum completum et absolutum hîc inserere de omnibus, quæ disputantur circa

(1) Cons. P. Liberatore, *Ontolog.* c. 1. art. 4.

diversorum entium perfectiones; alia enim loca sua cuique servamus; v. gr. de infinito (pro posse) agemus in Theologia, quia solus Deus est infinitus; de æternitate etiam, quia æternitas est ipse Deus; de spatio agemus in septima categoria (ubi); de tempore in octava categoria (quando); et sic de reliquis.

Hæc est methodus nobis proposita, quam oportet præsentem habere. Hic igitur de finito et infinito, necessario et contingenti, simplici et composito brevitate possibili notiones, et alia nonnulla solum trademus.

DISPUTATIO 11.^a—DE ENTIUM PERFECTIOE QUOAD *esse*.
 —NOTIONES FINITI ET INFINITI,—DIVISIONES.—THEOREMATA.
 —COROLLARIA, ET RESPONDETUR DIFFICULTATIBUS.

145. Nos omnes ideam, seu conceptum infiniti habere ex eo patet, quod ipsa utimur ad judicandum an objecta sint finita, vel infinita, quin umquam finitum cum infinito confundamus, et omnes homines, sive rudes sint, sive philosophi, sese invicem aptissimè intelligunt, cum de infinito loquuntur. Nec absque contradictione infiniti ideam se habere, negare quis potest; nam qui eam negat, vel intelligit quid negat, vel non; si intelligit, ergo jam de illo ideam habet; si non intelligit, ergo nihil negat; etenim ignorat quod negat, et amentem potius, quam philosophum traducere debemus.

146. Tamen conceptus entis infiniti duplex distingui debet: alter *confusus* et *initialis*, qui Ens infinitum repræsentat quidem, sed non ut tale alter *explicitus* et *formalis*, qui Ens infinitum, ut tale: repræsentat.

Primus ille, quæcumque sit ejus origo, de qua alibi, exhibet Ens quoddam immensum, interminabile, supremum, primamque rerum causam, de cujus notione nullus unquam ratione utens caruit. Alter exhibet hoc Ens, quatenus perfectiones omnes, quas in rebus diversis cog-

noscimus dispersas, perfectissimo modo, ac simplicissima entitate continet; ac propterea conceptus iste infiniti idem est ac conceptus absolute perfecti (120).

147. Hujus ideæ vero efformandæ *occasionem* quidem mens reperit in confuso illo supremi Entis conceptu; *elementa repræsentativa*, et propemodum materiam desumit ex ideis realitatum et perfectionum, quas experientiæ tum internæ, tum externæ ope collegit, quasque à nativis defectibus abstractione purgavit, removendo ab ipsis quidquid negationis involvunt, puramque realitatem contemplando; *genesim* vero iste conceptus debet multiplici ratiocinio, quo mediante intelligit perfectiones omnes illas, et quidquid realitatis concipi potest, sine ullius defectûs admixtione in Ente illo inesse posse ac debere (55—1.º seq.). Quænam autem sint hæc ratiocinia in Theologia videbimus.

Cum igitur dicimus, *omnes* habere ideam infiniti, dicimus de illa prima *initiali et confusa*, quæ quidem efflorescit ex quadam necessitate rationalis naturæ; anima enim nostra, creata ad imaginem et similitudinem Dei, facta est ad infinitum, et inquieta est, nullisque finitis expletur, donec ad infinitum perveniat (1).

Quæ de infiniti conceptu dicta sunt, intelligite etiam de necessari conceptu.

148. *Iis prejectis perscrutemur quid in conceptu infiniti, et finiti exprimatur.*

Finitum est: Omne id, quod in quocumque genere limites habet.

Infinitem est: Quod limites non habet. Limes est negatio ulterioris realitatis; seu: *Id, ultra quod nihil est, quod ad ens pertineat.* Igitur qui limites dicit, significat et realitatem aliquam, et defectum ulterioris realitatis in illa connotat, sive hic defectus sit negatio, sive privatio. Igitur limes idem est ac perfectio cum imperfectione sociata.

(1) Cons. S. P. Aug. *Conf.* L. 1. c. 1.

Limitis idea ex parte positiva, ex parte negativa est, itaque quæcumque multitudo finita, quæcumque magnitudo, etc. semper erunt realitas cum termino, ultra quem nihil est, quod ad eam pertineat; ratio est, quia semper augeri possunt.

Infinitem omnia transcendit, nulla negatione circumscribitur, nullo genere contineri potest, est realitas realissima et perfectissima, maxime absoluta.

Infiniti idea est *positiva*; est enim idea *esse* sine ulla determinatione, quidquid negationis est ab ipsa plane exulat; et si specie negationem continet, est negatio negationis, proindeque affirmatio; ejus proprium nomen est: *quod est*. Infiniti notio non est intuitiva, nec arbitraria, sed discursiva, conceptualis et indeterminata, ipsi respondet objectum reale unum, sed intuitionem aufugit. Duobus elementis, quibus infiniti notio constat, *ens*, et *negatio limitis*, nihil indeterminatius excogitari potest; requirentes igitur in idea infiniti repræsentationem rei propriis characteribus insignitæ, id ab ea quærent, quod vetat dare ipsius indeterminatio (1). Hæc ignorantibus, et res confundentibus possibile fuit ideam infiniti negare (2).

149. Infinitem *proprie* dictum non potest non esse semper in actu; ipsum enim est, *quod habet omnem perfectionem, quam habere potest*; est igitur Ens necessarium, suum esse est ipsa sua existentia, seu est ens á se, æternum, immutabile etc.; hoc ens est Deus; ipsum esse, et hæc omnia habere ex necessitate essentiæ in Theologia probabimus. Sed est aliud infinitum *improprie* dictum, quod vocant infinitum in *potentia*, quæ denominatio, si

(1) Cum dicimus, ideam infiniti esse *indeterminatam*, dicimus per oppositionem ad *intuitionem* Ontologorum, sive Giobertii, Cartesii, Malebranchii et Rosminii; minime vero de infinito in se, quod est error Hegheli et suorum, quem in Theologia refutabimus.

(2) Hobbes, *De cive* c. 15, et *Leviath. part. 1. c. 3.*

verba sumantur prout sonant, contradictoria est; de verbis vero non disceptabimus. Intelligitur per infinitum *in potentia*: *Id, quod actu semper finitum est, sed sine fine augeri potest*. Proprio nomine est *indefinitum*. Primum vocabant veteres infinitum *categorematicum*; indefinitum vero vocabant *syncategorematicum* (1).

Ex his colligitur. Nihil majus excogitari posse ente *actu infinito*; é contrario semper aliquid majus excogitari posse ente *potentiâ infinito*. Sint nunc

150. THEOREMA 1.^m *Ens actu infinitum est possibile.*

Demonst. Illud ens est possibile, cujus proprietates, seu notæ nullam involvunt contradictionem. Atqui proprietates Entis actu infiniti nullam involvunt contradictionem. Ergo Ens actu infinitum est possibile.

Demonst. min. Quod concipi potest per suam realitatem nullam in suo esse involvit contradictionem. Atqui concipi potest ens, cujus reales proprietates nullo circumscribantur limite. Ergo hæ proprietates nullam ad invicem involvunt contradictionem.

Demonst. min. Ubi nulla est negatio, ibi nulla potest concipi contradictio. Atqui nulla realitas in se spectata negationem involvit, multo minus si supponatur infinita. Ergo proprietates reales et infinitæ nullam ad invicem involvunt contradictionem.

151. THEOREMA II.^m *Ens actu infinitum necessario existit.*

Demonst. Ens infinitum necessario et ex supposito habet omnem realitatem; ergo est independens.

Demonst. conseq. Dependētia non est realitas entis, sed defectus; ergo ens infinitum est independens. Atqui ens independens est necessarium.

Demonst conseq. Si non est necessarium est contingens,

(1) Novi infinitum actu vocant *metaphysicum*; infinitum in potentiâ *mathematicum*.

non datur medium. Atqui si contingens necessio dependet ab alio, quod debet esse independens. Ergo si ens independens non est necessarium, erit simul contingens et independens; infinitum et pendens simul ab alio perfectiori. Atqui hæc contradictoria sunt. Ergo Ens independens est necessarium, seu á se; Atqui ens necessarium, seu á se necessario existit. Ergo Ens infinitum necessario existit.

Demonst. min. Ens necessarium habet existentiam ex necessitate suæ essentiæ, et habet in ipsa essentia sua rationem sufficientem suæ existentia. Atqui posita ratione sufficiente, et essentia, necessario ponitur rationatum, et omnia quæ de essentia sunt. Ergo Ens necessarium, seu Ens á se, seu Ens infinitum actu necessario existit.

152. *Dicent.* Nos nihil possumus asserere de ente infinito, nec negare, quia exsuperat infinito ideam, quam de ipso habemus.

Resp. *Negando assertum, et distinguendo rationem additam, seu asserti fundamentum.* Exsuperat positivè et in se, conc.; exsuperat negativè, et quoad notas, quas de ipso nobis repræsentamus, nego. Nos non comprehendimus quid sit infinitum in se; sed optime cognoscimus quid debeat esse, et quid non sit; itaque optime cognoscimus ipsum non esse corpus, nec temporaneum; nec contentum ullo genere, sed esse simplicissimum, æternum, realissimum, absolutum etc.; alioquin jam non infinitum, sed aliqua ex parte limitatum ipsum nobis repræsentaremus (1).

153. THEOREMA III.^m *Infinitum actu pertransiri nequit, videlicet, numerari nequit, aut mensurari quocumque modo.*

Demonst. Numeratio ac mensuratio fit successivis appli-

(1) Cum infinitum sit solus Deus, ad rem facit illud S. P. Aug., cui Patres reliqui consonant: *Deus ineffabilis est, ait ipse, facilius dicimus quid Deus non sit, quam quid sit, In psal. 85. n. 12.*

cationibus cujuspiam unitatis; nam numeratio est assumptio multitudinis mensuratæ per unum. Atqui absurdum est finitis applicationibus unitatis infinitum exhauriri. Ergo infinitum actu pertransiri nequit.

Demonst. min. Si mensuratio, aut numeratio exhauriret infinitum, infinitum esset actu infinitum ex supposito, et simul finitum, quia tali mensuratione, et numeratione expletur, et limitem haberet, ubi applicationum numerus desineret. Ergo absurdum est finitis applicationibus unitatis infinitum exhauriri.

154. THEOREMA IV.^m *Finitum quodvis per finiti additionem non potest infinitum evadere.*

Demonst. Quodcumque finitum est limitibus circumscriptum et mensurabile per unum. Ergo si finitum ex additione finitorum infinitum evaderet, esset infinitum finitis acceptionibus, seu applicationibus unitatis limitatum et mensuratum. Atqui hoc repugnat, quia esset infinitum simul finitum. Ergo finitum quodvis per finiti additionem non potest infinitum evadere.

Ex his duobus colliges: Contradictorias esse ideam numeri et ideam infiniti simpliciter, nec proinde in unum componi posse. Etenim numerus est: *multitudo mensurata per unum*: ejus idea efformatur perceptione *simultanea*, vel *successiva* plurium, eorumque comparatione et commensuratione cum idea, quâ exprimitur id, in quo singula conveniunt inter se; ne aliud repræsentat idea numeri, ne aliter efformatur. Ergo repugnat idea numeri cum idea infiniti; idea enim infiniti excludit omnem comparationem plurium omnemque commensurationem; ideoque sese idea numeri et idea infiniti mutuo excludunt (1).

(1) Cum cl. Balmesius non determinet ideam numeri, ne quid sit, quod repræsentat, ne quomodo efformetur, ipse viderit ideam numeri cum infiniti idea conjungere. *Phil. Elem. Ideolog. c. 9.*

155. THEOREMA V.^m *Repugnat finitum maximum et optimum finitorum.*

Demonst. Finitum maximum vel potest crescere, vel non. Si non potest crescere, est quia jam est infinitum, quia habet omnia, quæ habere potest. Si potest crescere, jam non est finitum maximum, quia additione facta jam majus erit, quam erat; idem dicito de isto facta additione, vel enim iterum potest crescere, vel non. Si non potest crescere, ergo finitum additione facta infinitum evasit, quod repugnat; si potest crescere, facta additione, erit majus, quam erat, et ita porro. Eadem intelligite de finito optimo. Ergo finitum maximum, et finitorum optimum repugnat.

156. THEOREMA VI.^m *Indefinitum numquam potest actu infinitum fieri.*

Demonst. Indefinitum, ex ejus notione, est semper actu finitum. Ergo si indefinitum fieret actu infinitum, fieret per incrementi additionem, quod repugnat.

157. THEOREMA VII.^m *Multitudo actu infinita repugnat.*

Demonst. 1.º Omnem multitudinem oportet (necesse est) esse in aliqua specie multitudinis. Atqui omnes species multitudinis sunt secundum species numerorum. Sed nulla species numeri est infinita; quia quilibet numerus est multitudo mensurata per unum. Repugnat autem infinitum mensurari, quia hoc ipso non esset infinitum. Ergo repugnat multitudo actu infinita (1).

2.º Multitudo est entium divisio; supponatur igitur multitudo infinita ex unitatum accumulatione. Hæc multitudo erit numerus infinitus, qui æquabit numerum, qui

(1) Hoc argumentum est à S. Thoma, Sum. Th. 1. p. q. 7. art. 4.

ipsum immediate præcedit, unitate adjecta. Jam vero numerus præcedens vel erat infinitum, vel non. Infinitum illum dicere non possumus, quin pugnantia dicamus; nam crescere adhuc poterat, ac reipsa crevit additione unitatis. Erat ergo finitus et unitate addita factus est infinitus. Atqui hoc est absurdum; quia ex duobus finitis infinitum emergeret. Ergo repugnat multitudo actu infinita. Cætera in Theologia adversus effugium atheorum ad seriem infinitam pertractabimus.

158. *Corrollaria.* 1. Repugnat non solum multitudo infinita simultanea, sed etiam successiva; id est, series quæcumque actu infinita. Nam utrobique eadem absurda.

2.° Infinitum non est multitudo, non est extensio, non est ex gradibus finitis; est ergo necessario aliquid indivisum, et plane indivisibile; propterea in unitate solummodo ac perfecta simplicitate reperiri potest; cujus quodlibet attributum est infinitum, cum sit ipsa ejus essentia infinita ratio sufficiens adæquata et necessaria eorum.

Solvuntur objectiones.

159. *Obj. I.°* Elementa materiæ sunt numero infinita. Nam materia est in infinitum divisibilis.

Resp. Nego ant. et prob. Etenim in materiæ divisione ad ultima elementa tandem deveniendum est, quæ vel extensa sint, vel inextensa, semper tamen finito numero contineantur oportet. Hic animadvertendum est, realitatem rerum non dimetiendam esse nostris abstractionibus, nec ipsis accommodandam; sed nostras ideas, et combinationes etc. accommodandas esse realitati.

Obj. II.° Saltem si ultima elementa geometrice continua sunt, in infinitum dividi possunt. Ergo etc.

R. Nego. Numquam enim ejusmodi divisio numerum partium infinitum dabit, sed indefinitum; quamquam sine fine protrahi possit.

Obj. III.° Mathematici sæpe loquuntur de infinitis quantitatibus, et quantitatem quamcumque finitam præ illis negligunt.

Resp. Dist. Mathematici loquuntur de indefinito, *conc.*; loquuntur de infinito actuali, seu simpliciter, *nego.* Hoc omnes geometriæ tyrones norunt.

Obj. IV.° Quæ possibilis sunt ad actum reduci possunt. Atqui possibilium multitudo est infinita. Ergo multitudo infinita ad actum reduci potest.

Resp. Dist. maj. Possibilia successive et successione indefinita ad actum reduci possunt, *con.*; simul omnia, *nego.*

Dist. etiam min. Atqui possibilium multitudo est infinita *in potentia, conc.*; *est infinita actu, nego, et nego consq.*

DISPUTATIO 12.ª — DE ENTE NECESSARIO ET CONTINGENTI.—THEOREMATA.—DE SIMPLICI ET COMPOSITO.—DE TOTO.—DE ÆTERNO, — DE ÆVO, — DE TEMPORANEO. — DE MUTABILI ET IMMUTABILI.—THEOREMATA.—DE TRANSITU Á
non esse ad esse et VICE-VERSA.

160. Ens, spectato modo existendi, est in se vel *necessarium*, vel *contingens*; *simplex*, vel *compositum*; spectata duratione, vel est *æternum*, vel *temporaneum*; spectato modo durationis, vel est *immutabile*, vel *mutabile*. Itaque primo:

Necessarium universim vocamus id, cujus oppositum est impossibile, seu contradictionem involvit; at cum oppositum possit esse vel absolutè, vel hypothetice impossibile; hinc etiam necessarium erit vel absolutè, vel hypothetice necessarium.

Est ens absolutè necessarium: *Illud, quod ita necessarium est ut, nulla adjecta conditione, ejus non esse sit absolute impossibile*; vel cujus oppositum terminis constat contradictoriis, ideoque, *ens cujus esse sit ejus essentia*. Consequenter, seu hypothetice necessarium est: *Illud cu-*

jus oppositum involvit contradictionem si certa aliqua ponatur conditio; sic v. gr. posita mundi existentia, mundus necessitate hypothetica existit.

Contingens in generè est illud, quod potest esse, vel non esse. Ens contingens est illud, cujus existentia non est absolute necessaria; seu, cujus non existentia non repugnat. Ex iis colligitur, id, quod hypothetice solummodo necessarium est, in se contingens esse. De ente necessario sint

161. THEOREMA I.^m *Omne ens in se vel necessarium est, vel contingens.*

Demonst. Existentia cujuscumque entis vel ita necessaria est, ut ejus non-existentia absolute repugnet, vel non, non datur medium; atqui si primum, ens est necessarium; si alterum est contingens. Ergo omne ens in se vel necessarium est, vel contingens.

162. THEOREMA II.^m *Ens necessarium est ens á se.*

Demonst. Illud Ens est á se, quod est vi et necessitate essentiæ suæ. Atqui Ens necessarium est, seu existit vi et necessitate essentiæ suæ. Ergo ens necessarium est ens á se.

Demonst. min. Ens necessarium est vi et necessitate essentiæ suæ, si essentia sua est ratio sufficiens et adæquata sui esse. Atqui essentia sua est ratio sufficiens et adæquata sui esse. Ergo ens necessarium est vi et necessitate essentiæ suæ.

Demonst. maj. Si Ens necessarium non habet rationem sufficientem et adæquatam sui esse ab essentia sua, habebit ab alio á se distincto. Atqui hoc repugnat. Ergo habet illam á se.

Demonst. min. Habere rationem sufficientem et adæquatam ab alio distincto, est ab illo dependere, et solummodo esse in hypothesi, quod illud aliud ei esse dedisset;

seu, quod idem est, est esse necessarium et simul non repugnare non esse, ideoque esse simul necessarium et non esse, quod plane repugnat. Ergo Ens necessarium est á se.

163. THEOREMA III.^m *Ens necessarium non potest esse in statu puræ possibilitatis. Seu: Ens á se necessario existit.*

Demonst. Ens á se habet in sua essentia necessario rationem sufficientem et adæquatam suæ existentiae. Atqui posita ratione sufficiente et adæquata necessario ponitur rationatum. Ergo Ens á se, hoc ipso quod possibile est, necessario existit.

Insuper, esse necessarium et simul in statu puræ possibilitatis repugnat. Hinc colligitur, possibilitatem entis necessarii et ejus existentiam esse quid unum et idem.

164. THEOREMA IV.^m *In Ente necessario non sunt modi proprie dicti, seu accidentia.*

Demonst. In ente necessario existentia, et omnis determinatio interna, et quidquid in eo est necessario fluit ab essentia. Atqui quidquid necessario fluit ab essentia est æternum, necessarium et immutabile sicut essentia. Ergo modi, qui sunt variabiles et non necessarii, non possunt esse in ente necessario.

Hinc colligitur, ens necessarium esse æternum; nam existit necessitate absoluta. Atqui necessitas absoluta est æterna. Ergo est æternum.

Demonst. min. Illud est æternum, quod nec initium, nec finem admittit. Atqui ejusmodi est necessitas absoluta. Ergo necessitas absoluta est æterna. Ergo (iterum) ens absolute necessarium est æternum. Cætera alibi pertractabuntur.

De ente contingenti.

165. THEOREMA I.^m *Ens contingens est ab alio.*

Demonst. Si ens contingens non esset ab alio nec ab alio dependeret, non posset existere nisi vi essentialis suae. Atqui essentialis sunt absolute necessariae. Ergo absoluta necessitate existeret. Sed hoc repugnat; quia tunc esset ens contingens, ex supposito, et simul necessarium. Ergo ens contingens ab alio dependet et in existendo, et in existendi modo.

Alio modo. Ens contingens est quod potest esse vel non esse; quod autem potest esse vel non esse, non est determinatum ad esse vi essentialis suae; ergo absolute necessarium est ut determinetur ab alio; ergo ens contingens est ab alio.

166. THEOREMA II.^m *Ens contingens potest esse in statu meræ possibilitatis. Seu; eo solo quod sit possibile non existit.*

Demonst. Ens contingens non habet in sua essentiali rationem sufficientem et adaequatam suae existentiae, alioquin non contingens, sed necessarium esset. Ergo ut existat, poni debet aliqua hypothesis, nempe actio causae externae ipsum producentis. Ergo possibilitas entis contingentis non importat ejus existentiam; seu, quod idem est, ens contingens potest esse in statu purae possibilitatis (1).

167. THEOREMA III.^m *Quod contingens est, existere nequit, nisi ab aliqua causa producat.*

Demonst. Ens contingens indifferens est ad existendum,

(1) Cons. Euseb. *de præp. Evang.* c. 6. *seq.*; S. Thom. *L. 3. cont. Gen.* c. 72.; id. *Lib. 1. c. 85.*; id. 3. *Metaph. Lect. 3.*; Boët. *de contol. philosoph.* *Lib. 4. Pros. 6.*

vel non existendum; alioquin vel esset á se, ideoque necessarium, vel non esset ens. Ergo ut existat eget aliqua determinatione extrinsecus accepta, quæ non potest proficisci nisi ab aliquo ente.

Conseq. patet. Nam si ab alio ente non acciperet ens contingens determinationem ad existendum, esset vel quia illam haberet á vi essentiæ suæ, et tunc non contingens, sed necessarium esset; vel quia cum nondum erat seipsum ad esse determinaverit, quod plane absurdum est. Ergo quod contingens est, nequit existere, nisi ad aliqua causa producat.

168. THEOREMA IV.^m *In ente contingenti sunt modi proprie dicti.*

Demonst. Existencia entis contingentis non fluit ab ejus essentia, sed ab alio pendet; est ergo, non necessaria, sed contingens et mutabilis. Atqui modus existendi sequitur modum essendi. Ergo modus existendi entis contingentis, est modus proprie dictus, seu variabilis.

169. Dicamus nunc quid sit simplex ens, quid compositum; quid æterum; quid temporaneum, quid ævum; quid denique immutabile, quid mutabile.

De quinque primis solas afferimus definitiones, quia alius est eorum locus, de duobus reliquis perpauca addemus.

Ens simplex est: *Omne id, quod nec pluribus constat, nec in plura resolvi potest.*

Compositum est: *Omne id, quod et pluribus constat, atque in plura resolvi potest.*

170. Simplicitas et compositio in omni rerum genere locum habet. V. gr. Simplex est secundum *substantiam* id, quod in plures substantias specie diversas resolvi nequit, ut sunt, v. g. apud chemicos metalla. Secundum *quantitatem* est simplex id, quod in partes quantitativas resolvi nequit, ut substantia cogitans, et ipsa cogitatio. Secundum

qualitatem id, quod in plures qualitates dividi nequit, ut ignis, calor: et sic de cæteris. Hæc est simplicitas et compositio secundum aliquod genus. Est etiam compositio ex rebus ad plura genera pertinentibus, ut compositio ex substantia et accidentibus.

Simplicitas *absoluta* est in eo, quod nullo modo resolvable est.

171. Illa plura, ex quibus ens compositum coalescit, et in quæ resolvi potest, sunt vel *physica*, vel *metaphysica*. Itaque

Compositum *physicum* est illud, *cujus componentia sunt realiter distincta*.

Compositum *metaphysicum* est illud, *cujus componentia non re, sed solum ratione sunt distincta*. Hujusmodi sunt compositiones ex *genere et differentia*; ex *supposito et natura*; ex *essentia et esse*.

172. Compositi notio nos conducit ad totius notionem. *Totum* est id, *cui nihil deest ex iis, quæ ejus expostulat natura*. Aliquid addit supra compositum; hoc enim solummodo designat conjunctionem plurium. Totum proprie solum dicitur de compositis. De iis jam alias dictum fuit.

173. Ens *æternum* est, *quod nec initium habuit, nec finem habere potest, nec ullam successionem*. *Æternitas* est: *interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio* (1).

Ævum est: *quod initium habuit, sed finem non habebit*.

Temporaneum est: *præsens perpetuo mobile et mutabile; seu, quod habuit initium, et finem habebit* (2).

174. Quoniam de æterno ac temporaneo aliis in locis fiet sermo, superest nunc, ut entis mutabilis et immutabi-

(1) Cons. Boet. L. 3. *de consal. phil. pros. 2.* circa prin.; S. Thom. 1. p. q. 10. a. 1.

(2) Cons. S. P. Aug., *Enarr. in Psal. CI.*; item, *Confes. lib. 11. à capit. 12.*

lis notiones explanemus. Quem in finem ipsius mutationis conceptus est enucleandus.

Mutari ens dicitur, cum incipit se habere aliter ac antea. Propterea mutatio est: *Transitus entis ab uno modo se habendi ad alterum*. Tria sunt mutationis elementa, scilicet: *terminus à quo; terminus ad quem; et utriusque subjectum*; quæ tria veteres his vocabulis designabant: *privatione, forma, materia*. A termino autem *ad quem* mutatio speciem recipit, quia per ipsum mutatio absolvitur, ac determinatur. Sic dicimus corpus *calefieri*, cum de frigido fit calidum; *putrescere*, cum de integro ad corruptionem venit. Omnem mutationem veteres vocant *motum*; qui de iis multa desideret apud ipsos quærat.

Ens igitur *mutabile est, quod ab uno modo se habendi transire in alterum potest*.

Immutabile est, quod non potest.

Hic modus se habendi, seu status, potest esse vel *internus*, vel *externus*. Est internus, si ad ens refertur in se et absolute spectatum; est externus, si ille modus, seu status convenit enti spectato relate ad alia, ut fieri *pater, dominus, majus, minus etc.*

175. Si ens cum se ipso secundum diversa tempora comparetur, dicitur esse sibi identicum, si mutationem non subiit. Proinde *identitas*, hoc modo accepta, est: *carentia mutationis*; seu *conservatio statûs, in quo ens erat*.

Ex variis porro gradibus, quos habere potest identitas hoc modo accepta, triplex ipsa est: 1.^a *absoluta*, cum ens nullam omnino mutationem subiit: 2.^a *relativa*, et *ad sensum*, cum aliqua quidem mutatio in ente peracta est, at sensu non deprehenditur: 3.^a *moralis*, cum res, licet sensibiles mutationes patiatur, in communi tamen hominum existimatione tanquam sibi identica habetur. Prima est, v. gr. in anima nostra quoad essentiam, est in ente necessario; 2.^a est v. gr. in corpore nostro; 3.^a in flumine, natione etc. Sint nunc:

176. THEOREMA I.^m *Omne ens vel est mutabile, vel immutabile.*

Demonst. Status internus cujuscumque entis vel absolute potest mutari, vel non, non datur medium. Atqui si potest mutari, ens est mutabile; si non potest, est immutabile. Ergo omne ens vel est mutabile, vel immutabile.

177. THEOREMA II.^m *Ens immutabile est ens necessarium.*

Demonst. Ens immutabile vel est ens necessarium, vel est ens contingens. Atqui repugnat esse contingens. Ergo est necessarium.

Demonst. min. Omne ens contingens, eo ipso quod contingens est, habet existentiam mutabilem, et modis proprie dictis, seu variabilibus subjacet. Ergo si ens immutabile esset contingens, esset simul variabile et invariable, haberet modos proprie dictos, et non haberet simul, quod plane repugnat. Ergo ens immutabile est necessarium.

178. THEOREMA III.^m *Ens mutabile est ens contingens.*

Demonst. Ens mutabile est ens, quod transire potest ab uno modo se habendi ad alterum; potest igitur aliquid amittere ut aliquid acquirat, non est igitur necessarium. Atqui si non necessarium est, contingens. Ergo omne est mutabile est contingens.

179. Cum omne ens contingens indifferens sit ad existendum, vel non existendum, indigeatque proinde actione causæ producentis, ut sit in ordine existentiae (167), et aliunde etiam, sicut á non esse ad esse, sic ab esse ad non esse transire possit; dicamus quomodo id fiat: itaque

Duplici porro ratione ens contingens ad existentiam venire potest, nempe vel *solum ex nihilo sui*, id est, ex præexistente subjecto, seu materia; vel *ex nihilo sui et sub-*

jecti, id est, absque ulla quacumque materia, ex qua fiat.

Primus exoriendi modus dicitur *productio*, seu *effectio*; et tam ad substantias, quam ad accidentia pertinet; ita fit, v. gr. mensa, statua etc. Alter modus ad esse veniendi dicitur et est *creatio*, et substantiarum solummodo propria est; substantia vero simplex per creationem tantummodo oriri potest.

180. Substantia duplici etiam modo interire potest, *corruptione*, scilicet, et *annihilatione*. *Corrumpitur* substantia, cum in partes, quibus constat, dissolvitur. Hic modus interiendi est proprius solummodo substantiarum compositarum. *Annihilatur* substantia, cum ad nihilum absolutè reducitur. Sicut substantia simplex solum per creationem existere potest incipere; ita solummodo per annihilationem perire potest.

Hic animadvertere oportet, ad annihilationem non requiri actionem aliquam positivam, sed tantummodo *subtractionem actionis conservatricis*.

181. Accidentes esse cessant cum á subjecto expelluntur (1): Hoc autem fit, vel *actione contraria*, ut motus destruitur; vel *ex corruptione subjecti*, ut destructo oculo destruitur vis visiva; vel *ex defectu causæ*, ut deficit illuminatio opaci corporis, deficiente actione corporis luminosi.

(1) Loquimur, ut patet, de accidentibus consideratis juxta ordinem naturalem. Nam de fide est, accidentia panis et vini in SS. Eucharistia nec esse in subjecto panis et vini, quod transit in verum corpus et sanguinem Christi, nec in iis subsistere. Utrum vero ibi sint realiter vera accidentia, et quomodo; an Deus ea sustentet efficiendo per se, quod facit per substantiam panis et vini, ne Deus revelavit, ne Ecclesia definivit, ne homines capiunt, licet nobis unusquisque suam ut veram venditet opinionem.

SECTIO QUARTA.

DE QUATUOR PRIMIS CATEGORIIS, SEU SPECIALIBUS MODIS ENTIS.

182. Jam alibi insinuavimus diverso modo considerari categorias in Logica, ac considerat Ontologia. In Logica considerantur ut suprema entium genera *prout* subsunt mentis conceptibus; hic vero considerantur, ut sunt *in se* hæc genera, seu modi entium. Huic denominationi libenter astipulamur, quia methodo non parum inservit et etiam quia non infrequens est apud Patres (1).

183. Hactenus egimus de ente in se spectato *prout* est principium categoriarum, seu prædicamentorum, ut latini post Boëtium loquuntur, atque de ejus communibus et transcendentalibus notionibus, de iisque, quæ ad ejus notionem referuntur. Nunc ordinis ratio postulat, ut agamus de istis specialibus modis entis. Pronum est, ens non dividi in categorias, ut genus in species; nam ens genus non est, cum omne genus necessario habere debeat differentias, quæ ipsum in species determinent, quæ differentia ens sint oportet, alioquin essent nihil, et nihil non potest esse differentia; igitur ens dividitur in categorias veluti in diversos modos essendi. Jam primus entis essendi modus consistit, ut sit *in se*, vel *in alio*, id est, ut sit *substantia*, vel *accidens*.

Esse substantiale non solum est prima categoria, seu primus essendi modus entis, sed est et etiam fundamen-

(1) Cons. Clem. Alex. *Strom. lib. 8. c. 8.*; S. Joa. Damas. *Dialect. c. 49—56.*; S. P. Aug. *De Trin. lib. 5. c. 7. n. 8.*; videsis opusc. dub. S. Aug. Tom. 1. *Edict. Maur. De Categoriis*; S. Bonav. *Breviloq., Parte 1. cap. 4.*; S. Tho. etc. etc.

tum cæterarum. Itaque primo de substantia, deinde de accidentibus agemus.

DISPUTATIO 13.—DE SUBSTANTIA.—SUPPOSITO.—
SUBSISTENTIA.—PERSONA.—NATURA.—DE ACCIDENTIBUS.—
ATTINGUNTUR VARIÆ QUÆSTIONES.

§ I.

184. *Substantia*, prout categoria est (1), ab accuratioribus definitur: *Ens, quod nullo alio indiget, cui inhæreat ad existendum*. Hoc proinde sensu substantia in suo conceptu, seu, ut dicitur, *in recto*, non importat nisi meram negationem essentialis dependentiæ à subjecto, cui inhæreat in existendo; sicut notio *entis* simplex meram tantummodo intrinsecæ contradictionis negationem designat; est igitur substantia ens *in se substistens* ac *per se*. Ad præcavendos tamen turpissimos pantheismi errores sedulo animadvertendum est; quod cum dicimus substantiam esse *per se*, et *in se*, *nec alio indigere, cui inhæreat*, solummodo his verbis excluditur à substantia *dependentia ab alio tamquam à subjecto inhæSIONIS*, minime vero dependentia ab alio tamquam *à causa*. Independentia enim à subjecto *inhæSIONIS* facit, ut ens *per se*, et *in se* sit, nihil vero amplius: independentia à causa facit, ut ens *sit à se*. Primum ens est omnis substantia: alterum est solummodo substantia infinita.

185. Mirum est, quot erroneas de substantia definitiones ab antiquioribus philosophis materialistis et pantheistis allatas fuisse, sicut et à neotericis, inter quos eminent Loccius, Leibnitius, et turba germanorum; et ipse bonus

(1) Dicimus *prout categoria est*, nam substantiam non infrequentèr sumunt Patres pro *essentia*, et etiam pro *natura*, et pro *ente*, quæ acceptiones impropriæ sunt. Cons. S. Tho. In 1. *sent. Dist. 9.*—25.—
Sum. 1. p. q. 29. a. 2.; S. Bonav. In *lib. 2. sent. Dist. 37. dub. 4.*

Cartesius substantiam pantheistico sensu definivit, ait enim ipse: substantia est *res, quæ ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum*; quæ definitio soli Deo competit; solus enim Deus est ens à se, ens infinitum. Alii definiunt substantiam: *subjectum accidentium: subjectum perdurabile et modificabile*: vel: *res, cui insunt formæ sensibiles et attributa*; quæ definitiones præter quamquod solummodo de substantiis finitis dici possunt, etiam cum de iis dicuntur impropriæ sunt, nam aperiunt viam ad errorem Lockii agentis: *substantiam esse complexionem qualitatum, quas sensu percipimus, ignota ratione coëxistentium* (1), quæ definitio destruit ipsam substantiæ notionem; nam notio qualitatis, et qualitatum complexionis expostulat naturâ suâ *subjectum*, cui illæ inhæreant, non enim qualitas habet *esse*, sed *inesse* aliquo principio, quod sit substantia. Omittimus referre et explodere definitiones plus minusve falsas ab aliis, v. gr. à Baruhc Spinosa, Leibnitio, Kantio, Giobertio allatas.

186. PROPOSITIO I.^a *Substantiæ notionem experientia cunque obvia suppeditat.*

Prob. Rerum tam multæ ac perpetuo succedentes mutationes statim ostendunt esse aliquid, quod mutationes recipit, quodque sub omnibus idem manet; v. gr. cera, quam manibus contrecto, modo frigida est, modo calida, dura primum, deinde mollior, ac mox liquescens, transit ab una manu in alteram, et modo unam figuram accipit, modo aliam; semper tamen eadem cera est, quam primo accepi. Est ergo in rebus subjectum affectionum, et sunt affectiones sibi succedentes in illo. Jam illud *unum* est *identicum* ac *permanens*; hæ vero *plures*, *diversæ* insuper, ac *successivæ*. Idipsum experientia docet interna; per cons-

(1) *Essai sur l'entend. hum. lib. 2. c. 23. §. 1. seqq.*

cientiam enim novimus, nos variis affici cogitationibus, quæ sibi invicem succedunt, nos tamen ipsos eosdem semper persistere. Patet itaque nos primo concipere substantiam, ut *subjectum constans affectionum mutabilium*, et exinde assurgere ad conceptum substantiæ absolutæ. Ex hoc concipiendi modo ipsa *substantiæ* denominatio ortum habuit (*sub stare*),

187. PROPOSITIO II.^a *Definitio substantiæ à nobis tradita est bona. Seu; Substantia est ens, quod per se est, neque indiget alio tamquam subjecto cui inhæreat.*

Etenim si comparamus subjectum affectionum cum affectionibus, quibus subest,prehendimus, affectiones omnes ita in sua existentia dependere à subjecto, ut non possint ab ipsa avelli, et existere per se, sed in illo existere debent; subjectum autem ab illis esse independens, nec indigere illis ut sit; fuit enim sine unaquaque illarum, et esse perstat etiamsi illæ cessent. V. gr. mea cogitatio non potest esse sine mente mea, nec à me ad alterum transire, ita chartæ figura, aut albedo sine charta et extra chartam existere, saltem naturaliter, nequit. Sed mens mea potest esse sine illa cogitatione, et charta sine illa figura; potest etiam mens ab una cogitatione ad aliam, et charta ab una figura ad aliam transire. Igitur substantia ita existentiam habet, ut per se sit, nec alio indiget, ut sit. Affectiones autem ita existentiam habent, ut non per se sint, sed in alio ut in subjecto, quo indigent ut sint.

188. Hinc liquet. 1.º Nos ideam substantiæ habere; id quod ceteroqui patet vel ex humani sermonis consideratione. Quid enim significant nomina substantiva concreta, homo, lapis, arbor, etc., nisi substantias? Quid deficit in nominibus abstractis, candor v. gr., albedo, rotunditas, etc? Quid connotant adjectiva candidus, rotundus, albus, etc., nisi substantiam? Atqui si nomina sunt, quæ

substantiam significant, est profecto in mente humana idea substantiæ.

2.° Manifestum esse, hanc ideam claram esse. Si enim clara non esset, substantiam confunderemus cum substantiæ affectionibus; quod tamen nunquam fit.

3.° *Hinc errare manifeste Lockium*, cum asserit, nomina substantiarum nihil aliud exprimere, quam congeriem sensibilibus qualitatum ignota ratione coëxistentium (185); nam ipse quoque fateri cogitur, nos præter qualitates sensibiles, illarum quoque subjectum concipere. Revera quis dicat in pomi v. gr. conceptu nihil aliud comprehendere, nisi figuram, colorem, dulcedinem coëxistentes? Præterea, possumus substantiam concipere in qua nullæ sint qualitates, ut cum substantiam divinam concipimus.

4.° Demum substantiæ notionem confictam, aut arbitrariam non esse, sed ex ipsis rerum naturis discursu, et per experientiam depromptam (1). Attamen sit

189. PROPOSITIO III.° *Nos cognoscimus quidem quid sit substantia universim et per oppositionem ad accidens; minime vero compertum habemus, quid determinatas substantias intrinsecè constituat.*

Ac primo quidem, quia multarum rerum essentiæ physicæ nobis latent (45).

Deinde conceptus substantiæ est universalis, ideoque pluribus communis; sed conceptus universalis et communis non est distinctus, sed confusus; ergo quamvis nonnullarum rerum essentias cognoscamus, semper restat cognoscere quid in se sit substantia illarum notarum, quæ concurrunt ad datam essentiam constituendam, cum et ipsæ sub conceptum communem substantiæ cadant.

(1) Cons. Salv. Tong. *Ontolg. lib. 2. c. 1.*

Hinc est, quod substantias ab invicem distinguimus, non per intrinsecas ipsarum differentias, sed per affectiones ipsarum, atque per effectus, quos percipimus. Quamobrem idea cujusvis peculiaris substantiæ continetur notionem generali et indeterminata *entis per se*, cui determinatæ qualitates inhærent, et ex quo certi effectus dimanant.

Divisiones.

190. Substantia alia est *simplex*, alia *composita*; *completa* alia, alia *incompleta*.

Substantia *simplex*, quæ etiam immaterialis subaudit, est: *quæ nec constat aliis partialibus substantiis, nec in ipsas resolvi potest*; seu, quæ necessario excludit omnem physicam compositionem; talis est anima, Angelus etc.

Composita est; *quæ ex aliis partialibus substantiis constat et in illas resolvi potest*, ut corpus. Utrum materialis substantia sit, vel non sit divisibilis in infinitum, inter philosophos controvertitur. Qui affirmant perperam sibi blandiuntur credentes id fieri posse in rebus, quod ipsi faciunt in mente; mente quidem eas dividimus in infinitum, seu potius in indefinitum; in re autem videtur quod ad aliqua elementa extensione geometrica et vi resistendi prædita deveniendum tandem foret.

Nota. 1.° Essentia substantiæ compositæ est diversa, tum pro diversitate componentium, tum pro diversa ratione inter easdem partes conjunctionis.

2.° Omnis composita substantia, cum in partes dividi possit, est dissolutioni, seu corruptioni abnoxia, ideoque est essentialiter contingens.

3.° Partes physicæ, quæ substantiam compositam constituunt, sunt totidem substantiæ. Nam possunt ab invicem actu separari, et separatæ esse perstant. Ergo per se sunt.

191. *Substantia completa* est ea: quæ (sive simplex sit, sive composita) *ex se non ordinatur ad compositum substantiale constituendum*; seu, quæ non conjungitur alteri à quo perficiatur. Hujusmodi est *Angelus, massa auri, homo*.

Incompleta est ea: quæ *ex se ordinatur ad substantiale compositum*; seu, quæ alteri conjungitur, à quo perficitur, et à quo dependet in suis operationibus; ut anima hominis, ejus corpus, manus, arboris ramus, etc.

Hæc ultima divisio nos adducit ad notiones *suppositi, personæ, et naturæ* tradendas. Nonnullæ hîc sunt quæstiones valde implexæ, quas persequi, ut par est, limites horum elementorum, prohibent. Itaque quæ vera, quæque necessaria sunt seligemus; memoria enim memor sum veritati nomen dedisse, minime vero ulli scholæ ita, ut præjudicio ullo veritatem quæram.

192. In substantiæ notionem redeuntes, *tria* quoad ipsam considerare possumus; *primum*, quod existat et quidem in se; *secundum*, quod aliqua vi idonea ad operandum perfruatur; *tertium*, quod se possideat, atque sui juris sit in existendo et operando. Primum proprie et præcise constituit notionem *substantiæ*, de qua immediate egimus; secundum præbet notionem *naturæ*; tertium *suppositi et personæ*.

193. Ex dictis de substantia completa, et incompleta colligitur, quasdam substantias habere rationem partis, quatenus ad aliud *perficiendum* ordinantur, et ad illud accedendo vicissim *perficiuntur et complentur*; v. gr. corpus aut anima rationalis relate ad hominem; manus vel pes relate ad corpus; ramus arboris relate ad arborem etc.; quasdam vero alias substantias rationem partis non habere, quia non sunt adictæ alteri perficiendo, nec ab altero perficiuntur, aut complentur; v. gr. homo totus; hic liber; arbor etc.

194. Jam vero illæ substantiæ singulares, in quibus

hæc integritatis et proprietatis ratio invenitur, *supposita* dicuntur, et græco nomine *hypostases* (1).

Est igitur suppositum: *Substantia singularis, quæ per se integrum quoddam est atque completum; seu, Substantia ultimo completa sui que juris; igitur quæ nec alterius pars est, neque uti pars considerari potest.*

195. Hic modus existendi abstracte consideratus dicitur *subsistentia*, quæ definiri potest: *Ultimum substantiæ complementum eam reddens sui juris, sive incommunicabilem alteri tanquam supposito, sive personæ.* Ex ultimis verbis apparet differentia *rationis* inter *subsistentiam* et *suppositum*.

196. *Persona* idem est ac *suppositum*, sed *rationale*. Est itaque *persona*: *Substantia singularis, quæ ratione pollet, quæque per se integrum quoddam est atque completum.*

Aliis verbis *persona* cum Boëtio definiri solet: *Naturæ rationalis individua substantia.* Vox *individua* idem est ac *incommunicabilis*.

Itaque cum *persona* dicitur *individua*, tria significantur.

Primo: *Persona* debet esse quædam *substantia singularis*, ac proinde non potest, quæmadmodum *natura universalis*, esse communis pluribus (2), unde *personæ tessera* dicitur consistere *in tali modo existendi*.

Secundo: Debet esse *substantia complecta*; ita ut non possit communicari alteri *substantiæ*, cum qua compositum *substantiale* efficiat, ut *anima humana separata*, quæ est

(1) *Hypostasis* etiam significat *personam*. Olim quætio fuit inter Græcos et Latinos propter hoc nomen. Cons. Suarez. *Metaph. Disp.* 30—n. 25.

(2) *Divina Essentia*, seu *Natura una et simplicissima* est, seu *subsistit tota simul*, quin multiplicetur, in tribus distinctis *Personis*, et in unaquaque; quæ *Personæ* solum distinguuntur ad invicem per *realem relativam oppositionem*.

pars rationalis naturæ, scilicet humanæ, et non tota natura rationalis hominis, et ideo non est persona (1).

Tertio, debet habere subsistentiam propriam sibi, ita ut persona dici nequeat illa natura, quæ etsi singularis et completa sit, tamen quia assumitur à persona excellentiori, propriam hypostasim amittit, atque in illa excellentiori hypostasi, à qua assumitur, subsistit.

197. *Natura*, ut jam dictum est (39), potest definiri: *Dispositio atque tendentia entis ad certo quodam modo operandum*; seu: *Principium actionis ac operationum rei intime inhærens*, (quod principium minime sejunctum est ab ipsa actione, saltem in natura divina); seu cum Boëtio potest definiri natura: *Essentia prout vim ad operandum includit* (2). *Natura* eo sensu, qui ex his definitionibus, elucet, jam communiter accipitur; non defuerunt tamen controversiæ circa ejus propriam acceptionem; et etiam nunc solet accipi pro *essentia*; pro *principio genitali*; pro *universalitate rerum creatarum*; atque etiam pro *ipso Deo*, ut autor universarum rerum est etc.

198. Nunc in gratiam vestri, qui sacram Theologiam adituri estis, nonnulla addemus. Patientes estote, vobis laboratis.

I.° Una eademque substantia potest esse suppositum, et non esse. Erit suppositum, si seorsum ac per se cohæreat; non erit, si tanquam pars alteri uniatur.

II.° Cum binæ substantiæ finitæ in unum coëunt, ratio suppositi nec in una est, neque in altera, sed in composito ex utraque; quia utraque substantia cum in toto et per totum perficiatur, habet partis rationem, non suppositi; patet id in composito humano.

III.° Substantiæ quædam sola additione, vel separatione ab alia desinunt, vel incipiunt esse supposita, dum-

(2) S. Tho QQ. Disp. De pot. q. 9. a. 2. ad. 14.

(1) Lib. de Duabus Naturis.

modo post separationem naturalem ordinem ad aliam non præferant, v. gr. binæ aquæ guttæ sola additione unæ ad aliam desinunt esse supposita duo, sed unum constituunt; sic lapis fractus in duas partes erunt duo supposita etc. (1).

IV.* Suppositum habet naturam, et quidquid naturæ inest, sive necessario, sive contingenter; nam suppositum est sui juris, principiumque suarum operationum, operari autem pertinet ad naturam; ergo etc. Insuper, id in ente cætera, habet, quod dignissimum est, et præstantissimum in composito, reliqua habentur. Atqui suppositum est dignissimum et præstantissimum, quia complet substantiam, et facit eam esse sui juris; est insuper totum quod habet, partes vero ab ipso habentur. Ergo etc.

Sic dicimus hominem habere animam, corpus, facultates, scientiam, virtutem etc.; hæc autem haberi ab homine.

V.* Suppositum est id quod agit. Etenim ejus est agere, cujus est esse. Atqui esse convenit supposito primo ac per se; nam est totum id quod est, partes vero sunt id, quo totum est. Ergo pars est id quo suppositum agit, non vero est id quod agit.

VI. Receptissimum illud axioma: *actiones sunt suppositorum*; ita est intelligendum, scilicet: suppositum esse principium quod agit, non vero principium quo actiones fiunt; hoc enim principium est natura. Hinc actiones suppositis imputantur, ab iisque denominantur. Sic homini tribuuntur actus mentis, et quæcumque aliæ actiones, et Deo Verbo actiones humanæ naturæ assumptæ.

VII. Ubi cumque igitur sunt *duæ naturæ diversæ*, ibi *duo* quoque sunt operationum genera, et si *in unum suppositum* coalescunt, *unum erit principium* quod operatur. Sic in Christo Jesu *duæ naturæ* sunt, et una tantum persona, idcirco sunt *duo genera* operationum, sed utraque operatio est propria unius divinæ Personæ. E converso in

(1) Cons. S. Tho. In. 3, Sent. Dist. 5. q. 3. a. 3. ad. 3.

SS. Trinitate una est operatio *ad extra* trium Personarum, quia una est earum natura.

VIII. Denique in Christo Jesu unam tantum esse Personam præter fidem Catholicam, per ipsam philosophiam constat. Nam, repugnat absolute substantiam infinite perfectam suppositum ac personam non esse; substantia enim infinite perfecta non potest unquam carere eo, quod substantiam in suo genere maxime perfectam facit, alioquin non esset jam infinite perfecta; jam vero substantia finita substantialiter unita Personæ infinite perfectæ maximopere ad ipsam accedendo perficeretur, et propria illius fieret, atque hoc ipso suppositi rationem necessario amitteret. At contra Persona illa infinita repugnat ut aliquid ex unione acciperet, neque igitur potest perfici, nec suam amittere integritatem, nec Personæ dignitatem in tali unitione, sed assumptam naturam ad suam traheret personalitatem. Quare in composito hoc (si tamen compositum dici potest) personæ ratio non exurgeret ab utraque natura, ut cum binæ substantiæ finitæ simul componuntur (II.º), sed á solo assumente; ac propterea compositum, servata duplicis naturæ distinctione, esset persona ipsa assumentis. Hoc factum nobis dat fides Catholica.

Exinde est, quod unio Divini Verbi cum humana natura *hypostatica* dicitur; non enim in unam naturam Deus et homo coaluerunt, sed unica hypostasis, seu Persona Verbi, quæ Divinam habet Naturam, humanam quoque cœpit habere. Hinc quoque est, quod Persona Christi Jesu non composita, sed simplex sit (1).

IX. Postremo, ex iis, non minus captu facilibus, quam veris concludere necesse est, quamquam aliis aliter visum fuerit, personalitatem non addere naturæ existenti aliquam novam realitatem, sed statum solummodo quemdam ac modum existendi. Unde si naturam subsistentem conside-

(1) Tong. Ontolog. l. 2. c. 1. art. 5.

remus, *natura*, *suppositum*, seu *persona sola ratione*, *conceptuque mentis* differunt. Conceptus enim naturæ præscindit ab integritatis et proprietatis conceptu, conceptus autem personæ hunc continet. Hæc conclusio si de Deo loquimur á nemine, qui recta sapiat, in dubium revocatur; sed etiam pro certa habenda est de substantiis creatis (1).

199. Non est cur immoremur in examine et refutatione opinamenti Lockiani turbæque sensistarum: sunt quædam deliramenta, quæ refutare non minus deliramentum est: tale est Lockii, quod definitioni substantiæ ab ipso traditæ (185) consentaneum est. Reponit ipse identitatem *personæ* in conscientia propriarum actionum, seu in actu, quo quis operationum, quas elicit, sibimet est conscius.

Tantum enim abest, ut conscientia nostrarum actionum identitatem personæ constituat, ut ne cogitari quidem possit conscientia hujuscemodi, nisi antea personæ identitas supponatur; nam nisi reapse idem simus, qui eas actiones conscimus ac qui eas posuimus, nullo pacto conscire nobis possumus illas actiones nostras esse.

Deinde quot absurda ex delirio Lockii sequuntur? Pueri nedum in sinu materno, sed nec in primis vitæ annis personæ erunt; non sunt conscii: amentes, dormientes etc. etc. non sunt personæ; eandem ob causam. Quæ neniam!

II.

200. Sicut substantia est res, cui convenit esse in se, non in alio; ita accidens est res cui convenit esse in alio,

(1) Cons. Opus in hac materia classicum Claudii Tiphani S. J., cui titulus: *Declaratio ac defensio scholastica doctrinæ SS. Patrum Doctorisque Angelici de hypostasi et persona*. Titulum remitto ad quemdam neotericum.

tanquam in subjecto, siquidem accidens nuncupatur ille specialis modus essendi, qui opponitur modo, quo substantia est; unde ita definitur accidens. *Ens, quod est in alio tanquam in subjecto.* Pluribus sane modis unum in alio esse potest. Est enim pars in toto; est effectus in causa; est corpus in loco; est contentum in continente, etc. Ab his omnibus modis differt esse in alio *ut in subjecto*, quod accidentis est proprium; enim ejus ipsum esse est esse in alio, videlicet, *inesse* substantiæ; unde ab Aristotele dicitur accidens *ens entis*.

Notate. 1.° Accidens *latius* et *strictius* accipi potest.

Accidens sensu lato acceptum dicitur per oppositionem ad substantiam, et est quidquid substantiam afficit, sive id *necessario* ex ejus essentia dimanet, ut sunt proprietates et potentiæ naturales, sive *contingenter* ad illam pertineat, ut sunt potentiæ habitus et actus,

Sensu stricto accidens acceptum est quidquid contingenter ad substantiam pertinet, quod proinde salva ejus essentia, potest esse, vel abesse, ut figura, motus etc. Hoc est proprie accidens.

2.° Quædam accidentia intrinsecus afficiunt proprium subjectum, ut sunt potentiæ, earumque actus, motus, calor, extensio, figura, etc: quædam vero non intrinsecus afficiunt substantiam, seu subjectum, nec proprie illi insunt, sed potius sunt circa illud, ut locus, aut vestis, vel aliquo modo ad illud referuntur, ut modus ipse, secundum quod subjectum afficitur, ut intensio habitus vel actus; velocitas vel segnities motus; intensio caloris, etc. Prima illa accidentia vocantur *physica*, et etiam *absoluta*; altera vero vocantur *modalia*, si modum respiciunt secundum quod subjectum afficitur; vocantur *relativa*, si respiciunt aliquid rei extrinsecum, et sunt quæ præbent fundamentum *denominationibus extrinsecis*, ut ajunt.

201. *Substantia et accidens non univoce dicuntur ens, sed analogice.* Nam etiamsi huic voci, *ens*, conceptus

unus indeterminatus respondeat, qui et substantiæ conveniat et accidenti; huic tamen conceptui ex parte rerum non una eademque ratio determinata entis respondet, sed respondent rationes in se diversæ. Substantia enim et accidens in ipsa entis ratione discrepant; siquidem substantia est ens per se, accidens est ens in alio. Hæc analogia est analogia attributionis; accidens enim est ens per habitudinem ad substantiam.

202. Accidentia relativa, quæ fundamentum præbent denominationibus extrinsecis, realiter distingui á subjecto, est evidens.

Utrum accidentia modalia, seu quæ respiciunt modum, secundum quod accidentia absoluta afficiunt substantiam, distinguantur ab ipsis accidentibus absolutis, disputatur. Videtur non distingui distinctione reali, sed tantum distinctione rationis. Tamen hîc animadvertite, modos dupliciter considerari posse: 1.º relate ad accidentia absoluta, cujus modi sunt: 2.º relate ad substantiam, cujus accidentium mensura sunt (1). Negatio distinctionis realis est in primo sensu.

203. Circa accidentia physica, seu absoluta, dicimus: ipsa distingui á substantia distinctione *reali modalis*, id est, distinctione *reali inadæquata et negativa* (106). *Realis*, quia accidens hoc, v. gr. figura, motus, actus, non est formaliter et á parte rei ipsa substantia; re vera una non est aliud. *Inadæquata*, quia re secundum aliquid sunt idem, secundum aliquid non sunt; sunt idem secundum id quod venit in *recto*; quia substantia est eadem utrobique sive figurata, sive in motu, sive in quiete etc.; non sunt idem secundum appositionem, aut remotionem horum respectuum, figura, scilicet, motus, actus etc. *Negativa* secundum ea, quæ veniunt in *obliquo*, quæ sunt talium accidentium

(1) Cons. S. P. Aug. *De Genesi ad litt. lib. 4. c. 3. n. 7.*

appositiones, et eorum privationes secundum relationes partium rei modificatæ, quæ proveniunt ab actione contingenti, seu applicatione, aut cessatione termini. Cæterum, hinc clare apparet, accidentia non esse aliqua entia positiva; nullam habent entitatem realiter distinctam à substantia, alioquin possent concipi, et etiam existere talia accidentia sine substantia; vel substantia sine accidentibus (1), quod implicat; aliunde possibilitas talis, vel talis modi includitur in ipsa possibilitate substantiæ; ergo cum res existit tali, vel tali modo, aliud entis non habet, nisi quod habebat, dum erat mere possibilis.

Opponent contra hanc deductionem peripatetici hoc dilemma. Sit, ajunt, inflexio digiti; vel inflexio digiti aliquid dicit plus quam digitum, vel non: si prius; ergo est aliquid digito superadditum: si posterius; ergo digitus erit semper inflexus, etiam dum rectus est, quod repugnat.

Ad hoc dilemma facilis est responsio. Digitus inflexus nihil plus dicit, quam digitus determinatus per novam relationem, quam incipiunt habere digiti partes, quin vel minimum substantia amittat, recipiat aut mutetur; sive enim digitus sit rectus, sive inflexus, aliquid entis non recipit. In hoc situs est error adversariorum, quod digitum in genere, et ab omni determinatione abstractum spectent, dum ipsum ut existentem, ac proinde ut maxime determinatum spectare deberent. Quid amplius ad risum desideratis quam id, quod semper ac ego digitum inflecto, vel rectum reddo, tot ei entitates, seu entia supervenire vel amittere, quot vices hoc agam?

204. Nulla realis distinctio admittenda mihi videtur inter corpoream substantiam ejusque essentielles proprietates, extensionem, scilicet, et vim resistendi; verumtamen hæc quæstio à priori minime resolvi potest; experien-

(1) Loquimur de substantiis finitis.

tia nobis suppeditat, substantiam corpoream his duobus attributis perpetuo se manifestari; sed circa quæstionem nihil cum certitudine statui potest.

205. Alia hîc occurrit quæstio: utrum, scilicet, accidentia corporum conservari possint á Deo separata á substantia.

Notate. Antiqui scholastici dividebant accidentia, aliter ac nunc communiter dividuntur, in *absoluta* et *modalia*. *Modalia* vocabant ea, quæ ita á subjecto dependent, ut sine ipso ne divinitus quidem conservari possint, inter quæ non ea tantummodo colocabant, quæ eo quoque tempore, ex communi sententia, ut *modi* habebantur, cujusmodi v. gr. sunt duratio, figura, actio, aliaque, sed etiam quædam alia, quæ inter formas físicas adnumerabantur, qualia sunt v. gr. accidentia, ut ajunt, intentionalia.

Absoluta accidentia vocabant formas accidentales físicas, quæ naturaliter quidem exigunt inesse subjecto, non tamen ita, ut prorsus repugnet, ea sine subjecto conservari posse saltem divina virtute. Hæc erant quantitas et qualitas corporea.

Dividebant consequenter *inhæSIONEM* in *actuaLEM* et *aptitudinaLEM*; et ajebant, accidentia modalia habere necessario inhæSIONEM actuaLEM; absoluta vero, quamvis haberent illam naturaliter, non ita, ut saltem divina virtute, ut dictum est, sine illa conservari non posse, licet naturaliter ad illam ordinarentur, illamque exigèrent; quod sufficit, juxta ipsos, ad hoc, ut quamvis virtute divina separata manerent, non ideo rationem accidentium amitterent. His ita apud ipsos statutis facile est videre, eos admisisse non solum realem distinctionem inter accidentia absoluta et substantiam, sed etiam talia accidentia revera de facto separata et conservata manere divina virtute in Augustissimo Eucharistiæ Sacramento; sed quid essent in se hæc accidentia, utrum, scilicet, actiones qua-

rumdam virium; an formæ staticæ, quæ per species ad sensus immissæ facultatem sensitivam ad actum determinant; utrum quantitas distinguatur re á substantia et qualitatibus; utrum quantitas et qualitates inter se et á substantia realiter distinguantur, ut opinatur S. Thomas, numquam ipsi inter se convenerunt, in varias enim abierunt sententias, quæ referre non vacat, multoque minus ipsarum momenta perpendere.

206. Inter modernos variæ etiam circumferuntur sententiæ, quamvis physicæ difficultates á placitis scholasticorum magna ex parte eos retrahant. Sunt qui admittunt distinctionem realem inter substantiam et accidentes, et etiam modos; sunt qui admittunt solam quantitatem esse accidens absolutum, qualitates autem non esse nisi quantitatis modificationes; et opinantur, quantitatem posse virtute divina conservari separatam á substantia, et qualitates in quantitate tamquam subjecto recipi etc. etc. Quid inde? Confiteamur ignorantiam nostram. Nihil de fide circa modum, quo sensibus apparentia accidentia in Eucharistia sunt, definitum est (1).

207. Quod fides docet est: Substantiam panis et vini per consecrationis Verba transmutari in verum corpus et sanguinem Christi, quin accidentia, quæ ibi sensu percipiuntur, inhæreant divino Corpori aut Sanguini: «Fides » nos docet credere realem Christi præsentiam, non autem » aut accidentia absoluta peripateticorum, aut aliud quodlibet philosophicum systema. Fides semper simplex est, » hominum additamenta ut plurimum implexa sunt ac difficilia» (2).

208. Igitur ad quæstionem: utrum accidentia corporum

(1) Cons. S. Tho. *Sum. th.* 3. p. q. 75. a. 5., et q. 77. a. 1.

(2) Joan. Perrone, in *prælect. Theo. Tract. de Eucharistia* c. 1. §. 119. et notam adjectam; Cons. Catechismum Rom. *Parte 2. cap. 4. n. 44.*

á Deo conservari possint separata á substantia, penitus solvendam, requiruntur cognitiones, atque solutiones aliarum quæstionum, quæ nondum solutæ sunt. Dicam tamen, admissa distinctione reali inter substantiam et accidentia, non video repugnare, ut hæc separata á Deo conserventur, ipsa tunc non subsistent *per se et in se*, quia hoc repugnat, sed subsistent virtute divina cum naturali aptitudine et ordine ad inhæSIONEM cum substantia. Non admissa (203) distinctione reali, tunc planum est inferre repugnantiam, ut á substantia separata conserventur accidentia; quid enim conservaretur tandem?

209. Itaque cum Deus possit efficere per se et modo eminentiori, quidquid efficit per causas secundas, nihil est quod nos prohibeat dicere: Accidentia manere á substantia separata, *non secundum entitatem*, quam prius in substantia habebant, *sed secundum entitatem effectuum*, esseque hæc accidentia sine subjecto identica cum accidentibus, quæ prius erant in subjecto, non identitate *numerica et absoluta*, sed *identitate relativa et sensibili*.

Si quis abdita naturæ satis explorata habeat, ut nos docere valeat, quæ de iis ignoramus, grato animo suscipiamus; interim mementote, quod cum de Mysteriis divinis agitur, illud semper præ oculis habendum esse; agi de rebus humanæ menti inaccessis (1).

DISPUTATIO 14.^a—DE CATEGORIA *quantitatis*.—QUANTITATUM DIVERSITAS;—ITEM PARTES. DE CONTINUÆ EXTENSIONIS CONSTITUTIONE AC DIVISIBILITATE. DE CONTINUI TERMINIS.

210. «Omnis res, ait S. Thomas (2), vel est substantia, vel accidens;» quocirca si prima categoria est substantia,

(1) Cons. Salv. Tong. Institut. philo. Cosm. lib. 1. cap. 6.

(2) Qq. Disput. de pot. q. 8. a. 2.

reliquæ novem categoriæ accidentia sint oportet, quæ, latissimo sensu acceptæ, aliæ absolute ens afficiunt, nempe sine respectu ad aliud, aliæ secundum respectum ad aliud, hæ continent omnes relationes sive intrinsecas, sive extrinsecas. De omnibus tamen breviter agemus, ordine quo communiter enumerantur. Nunc primum de quantitate.

211. Quantitas est: *Partium extra partes positio*: ejus essentia consistit in divisibilitate; aliter erroneo judicio senserunt Goudin, Cartesius aliique pauci.

Quantitas est vel *continua*, vel *discreta*.

Continua est: *cum ejus partes conjunctæ sunt*. Hæc quantitas dicitur proprie *extensio*, seu *magnitudo*.

Discreta est: *cum partes sunt divisæ*. Hæc proprie dicitur de partibus quantitatis continuæ, analogice vero de omni numero; omnis enim numerus resultat ex unitatibus, videlicet, ex partibus illius logicæ extensionis, quæ propria est idearum universalium: Hæc quantitas etiam vocatur *multitudo*.

Continua vero quantitas potest esse vel *continua ad sensum*, vel *continua per partium contiguitatem*, vel *proprie ac vere continua*.

Continua ad sensum est: cum inter partes connexas aliquid est medium. Hujusmodi est continuitas corporum, quorum moleculæ aliquo interstitio separantur.

Continua per partium contiguitatem esset, si partes, sine ullo medio interjecto, copularentur contactu immediato suarum extremitatum. Contigua enim sunt ea, quorum extrema sese contingunt.

Denique quantitas erit *vere continua*, si in ea nullæ sint partes actu distinctæ propriisque limitibus circumscriptæ, quæ suis extremitatibus se contingant, sed solummodo partes distinguibiles ac separabiles, ut sunt in linea geometrica.

212. Hoc continuum proprie dictum aliud est *permanens*, *successivum* aliud.

Continuum *permanens* est illud; *cujus partes sibi coëxistunt*; et dividitur in lineam, superficiem, solidum.

Linea est limes superficiei; superficiei est limes solidi; limes lineæ est punctum, quod est principium quantitatis continuæ, quodque indivisibile est (1).

Continuum *successivum* est illud: *cujus partes sibi non coëxistunt*. Hujusmodi est tempus. Ille terminus, qui partes continui, sive permanentis, sive successivi, connectit, dicitur terminus *communis*; quia non est proprius ulli partium, quas necit, sed est finis prioris partis et principium posterioris, proindeque principium primæ partis quantitatis. Si vero consideretur speciatim de continuo successivo, sive de tempore, vocatur tempus *præsens*, quod, sicut punctus indivisibilis est terminus et principium quantitatis, ita tempus hoc præsens est terminus præteriti et principium futuri, quod præsens *ita raptim à futuro in præteritum transvolat, ut nulla morula extendatur* (2); re vera tempus præsens reale non concipitur: si esset præsens permanens non esset tempus. De hoc postea.

213. Partes, in quas continuum divisibile est, aliæ dicuntur *aliquotæ*, aliæ *aliquantæ*, aliæ *proportionales*.

Pars aliquota est: *quæ aliquoties sumpta totum adæquat*, ut sunt palmi in ulna.

Aliquanta est: *quæ pluries sumpta vel totum excedit, vel ab eo deficit, adæquat nunquam*; ut v. gr. quadratum in area circulari.

Proportionales denique partes sunt: *quæ fiunt subdividendo partes semel habitas eadem proportione, quâ prior divisio facta est*; ut cum v. gr. rectangulum bifariam dividimus in duo rectangula minora, et unumquodque ex his in duo adhuc minora secamus, et ita deinceps.

(1) Cons. S. Tho. in 1. Meta. Lect. 11.; S. P. Aug. Lib. 1. de quantit. animæ cap. 12.

(2) Cons. S. P. Aug., *Conf. Lib. 11 c. 15.*

214. De continuæ extensionis constitutione ac divisibilitate magna fuit á vetustissimis usque temporibus inter summos philosophos controversia. Zenonis stoicorum principis (362 A. C.) et postea nonnullorum, inter quos Sventenborgius (1) et Wolfius (2), sententia fuit, continuum ex indivisibilibus ordine dispositis coalescere (3); lineam nempe componi ex punctis, superficiem ex lineis, solidum ex superficiebus. E contrario Plato et Aristoteles cum omnibus mathematicis hanc continui compositionem negant, docentque, continuum integrum quiddam esse, quod in partes semper continuas sine fine divisibile sit. Cum quibus sit

215. PROPOSITIO I.* *Continuum proprie dictum in partes proportionales sine fine dividi potest.*

Ad hanc propositionem demonstrandam, omissis plurimis aliis, hoc sufficiat argumentum.

Ut ex punctis linea exurgat, puncta se tangant oportet. Atqui non possunt ullo modo se tangere secundum sui partem, quia punctus partes non habet. Ergo si se tangunt, secundum se tota se tangunt. Quæ autem secundum se tota se tangunt, sunt simul tota, nempe se compenetrant, ac proinde continuitatem non possunt efficere. Ergo continuum ex indivisibilibus tanquam ex elementis non potest coalescere. Ergo repugnat continuum in indivisibilia resolvi. Ac propterea quantumvis continuum divisum concipiatur, partes, quæ divisione fiunt, nunquam indivisibiles erunt, sed semper ulterius divisibiles.

Hoc autem non vult dicere, continuum dividi posse in partes numero infinitas, sed solummodo *indefinitas*, et

(1) *Princip. rer. nat.* §. 2.*

(2) *Cosmolog.* §. 218.

(3) *Cons. S. Tho.* 8. *physi. Lect.* 17.

partes esse distinguibiles in potentia tantum (1).

Hinc habemus aliam continui definitionem, scilicet; *quod est divisibile in partes semper divisibiles, quarum extrema sunt unum.*

Hæc autem indefinita elementa vos minime terrebunt, si consideratis magnitudinem omnem relativam esse. Propterea cum divisio partes dederit, quas vos minimas dicetis, partes illæ revera minimæ non erunt, sed solum admodum parvæ spectato certo quodam termino comparationis, et certa quadam facultate preceptiva; sed si alium terminum comparationis assumamus, aliamque perceptivam facultatem, portiones illæ erunt magnæ, atque adeo maximæ, commode divisibiles; et ita deinceps in infinitum. Unde perspicitis, hanc propositionem: *continuum est in infinitum divisibile*, fere congruere cum illa: *omnis magnitudo relativa est*, quam propositionem nemo negat.

216. Alia hîc quæstio occurrit de continui terminis.

Hujusmodi termini, ut jam insinuavimus, sunt: *punctum* terminus lineæ; *linea* terminus superficiei; *superficies* terminus solidi. Jam de his tria quæri possunt: 1.º an sint extra mentem in corporibus? Cui respondemus affirmative; est enim evidens, nisi puro putoque idealismo nomen dari velimus: 2.º an inter se realiter distinguantur? Cui respondemus, lineam et superficiem, prouti sunt reales corporum dimensiones, à soliditate (corporeitatem veteres appellabant) re non distingui: 3.º an sint in corporibus aliquid positivi? Cui sit:

PROPOSITIO II.^a *Termini quantitatis vere continue nihil sunt positivi, sed meræ privationes.*

Nota. Illi termini alii sunt *terminantes* quantitatem, alii vero *copulantes* partes designatas in continuo, ut est

(1) Cons. Benedictum Pererium. *Lib. 10, De rerum principiis* c. 13. —14.; Cajet. Sansev. *Elem. Philo etc. Volum. 2. c. 4. art. 1.*

v. gr. punctum, quod signatur in recta per demissum in ea perpendicularum: quod punctum, unius partis initium, est simul idem ac alterius finis.

217. Jam vero hujusmodi termini, sive terminantes sint, sive copulantes, vere quidem sunt extra mentem; vere enim continuum suos limites habet, vereque partes in continuo designatæ copulantur (1). Attamen non possunt dici esse aliquid in se positivi, sed merè privationes, nempe negationes in subjecto apto ad oppositum. Nam quidquid in rerum natura est, determinatum esse habet, ac proinde quantitas continua, prout in rerum naturâ est, determinatam formam habeat necesse est; sed quod formam determinat est limes, seu id ultra quod nihil est, quod ad quantitatem pertineat. Atqui limes est mera negatio ulterioris realitatis. Ergo termini nihil positivi sunt. Et profecto, quid aliud est v. gr. punctus in concreto, nisi linea quatenus tanta est et ultra non protenditur? Qui vero punctum ut positivum aliquid concipiunt, rem ponunt omnino superfluum. Nam sine hac *entitatula* linea adhuc terminata remanet. Idem dicite de cæteris indivisibilibus.

DISPUTATIO 15.—DE CATEGORIA *relationis*.—QUID SIT
RELATIO ET QUOTUPLEX.—RELATIONES REALES.

218. Relatio, prout categoria est, denotat illum modum essendi, secundum quem substantia ita comparata est, ut ordinem ad aliud habeat. Quapropter esse relationis ab esse cæterorum accidentium in eo differt, quod illud non solum in substantia, veluti in subjecto, inest, sicut cætera accidentia, sed etiam efficit, ut substantia, in qua inest, ad aliud referatur. Unde intelligitur non aliam speciem

(1) Cons. Caj. Sansev. *loc. cit.*

relationis, nisi quæ *realis* proprie et stricte dicitur, inter categorias numerari; hæc enim sola est, quæ denotat modum speciale *esse* in rebus.

219. Relatio definiri solet: *Ordo*; *habitudo*, seu *respectus unius entis ad aliud*.

Ad relationem constituendam tria requiruntur.

Subjectum, quod et *relatum* dicitur; videlicet, ens, quod ad aliud respectum, seu habitudinem dicit.

Terminus, seu *correlatum*; videlicet, ens, ad quod aliud ordinem, seu respectum dicit.

Fundamentum; et est *id, secundum quod*, vel propter quod, unum ens ad aliud talem respectum, seu habitudinem dicit.

V. gr. Cum lineam A dicimus æqualem lineæ B, subjectum hujus relationis est linea A, terminus linea B, fundamentum est longitudo linearum. Sic in relatione discipuli ad magistrum; *discipulus* est subjectum, *magister* est terminus, *doctrina accepta* est fundamentum relationis.

220. Hoc vero fundamentum, seu *id, ob quod termini sunt proxime relative denominabiles*, vel est aliquid, quod relationis subjecto inest, vel est aliquid, quod non in relationis subjecto, sed in alio consistit. Si primum, relatio est ac dicitur *intrinseca*; si vero alterum, *extrinseca*, et pertinet ad relationes rationis, de quibus immediate. Tales relationes sunt *esse cognitum*, *esse honoratum*; sunt enim actus cognoscentis, et honorantis, non cogniti et honorati. Sic inter creaturas et Creatorem; creatura dicit realem relationem intrinsecæ dependentiæ ad Creatorem, sed Creator ad creaturas nullam habet realem relationem, et si solam *extrinsecam denominationem*.

221. Relatio alia est *realis*, alia *logica*.

Relatio realis est illa, quæ viget inter res independenter ab intellectûs consideratione et comparatione. Talis est relatio causam inter et effectum.

Relatio logica est, quæ fingitur ab intellectu, cum aliquid, quod in re absolutum est, tamquam formam ad aliud ordinatam concipit. Talis est relatio identitatis entis cum seipso.

Relatio potest esse:

I.° Realis in utroque correlato, et tunc dicitur *mutua*, seu *perfecta*; ut inter patrem et filium; creaturam et Creatorem. Hæc relatio dicitur *ejusdem denominationis*, cum fundamentum est in utroque ejusdem rationis; talis est v. gr. relatio similitudinis inter duos parietes albos etc. Dicitur *diversæ denominationis*, cum fundamentum relationis est in utroque relato diversum; talis est v. gr. inter causam et effectum.

II.° Potest esse realis in altero relatorum, in altero vero logica; hæc dicitur relatio *non mutua*, seu imperfecta. Hujusmodi est relatio inter scientiam ejusque objectum; inter hominem existentem et alium hominem possibilem; inter universalialia et individua.

III.° Denique potest esse logica in utroque relato; exemplum adest in identitate rei secum ipsa.

222. Ut relatio sit realis quatuor requiruntur:

1.° Ut subjectum sit reale; et hoc per se patet.

2.° Ut fundamentum quoque reale sit in subjecto. Relatio enim aliam realitatem non habet, quam realitatem fundamenti. Si ergo fundamentum reale non sit, aut subjectum vere ad aliud non ordinet, ipsa relatio non potest esse realis.

3.° Ut terminus sit realis et realiter existens. Excipe eas relationes, quarum subjectum est mens, vel etiam voluntas. Harum enim facultatum sive actus, sive habitus ad objecta quoque possiblem, et ad entia rationis relationes reales ineunt.

4.° Ut fundamentum à termino realiter distinguatur. Secus nec relationis subjectum erit à termino realiter distinctum; ideoque nullus erit realis ordo unius ad alterum,

sed unius dumtaxat ad seipsum, qui quidem ordo mera est relatio logica.

Si qua ex iis conditionibus desit, eamque suppleat intellectus, relatio erit logica: ita v. gr. relatio identitatis inter universalia et individua logica est ex primæ conditionis effectu.

Nonnulli rigidiores scholastici non minus falso quam ridiculè præter has conditiones exigebant ad relationes reales constituendas, nescio quam formam, seu *entitatulam* superadditam rebus. Superfluum quoddam ac incredibile. Nos absque dispendio, imo magno temporis lucro, possumus ipsis dimittere has quæstiones et entitatulas (1).

223. Hic animadvertendum est, ad veram relationem constituendam necesse non esse, ut oppositio relativa intercedat inter substantias, sed satis esse, ut intercedat oppositio modi, quo termini, sive extrema correlata ad se invicem referuntur. Si vero oppositio sit inter substantias dicitur, ad *aliud*; talis est oppositio, quæ in creatis intervenit. Si tantum sit circa modum, relatio dicitur ad *alterum*; talis est oppositio, quæ habetur in Divinis (2). Nunc sit

224. PROPOSITIO. *Manifestum est esse in rerum natura relationes reales.*

Demonst. 1.º Quamquam unius rei cum altera comparatio sine intellectûs operatione habere locum non possit, nihilominus inest rebus ipsis, independenter ab intellectu, ordo aliquis et respectus ad aliquid aliud, quod hujusmodi comparationis fundamentum suppeditat. Atqui tunc ter-

(1) Consul. si placet, Fortunat. à Brixia, *philos. mentis tom. 2. Diss. 4. sect. 2.*

(2) Sacro-S. Conc. Later. IV. cap. 2. ait: Quælibet trium Personarum est illa *res*, videlicet *substantia*, *essentia*, seu *natura* divina. Et illa res non est generans, nec genita, nec procedens; sed est Pater, qui generat, et Filius, qui gignitur, et Spiritus-Sanctus, qui procedit.

mini ad invicem ordinati, tum principia ipsius ordinis sunt in rebus quid reale. Ergo existit in rerum natura ordo realis. Minor evidens est vel paululum attendenti. Termini sunt res omnes, quas conspiciamus; principia sunt æqualitas vel inæqualitas inter ipsas; similitudo seu dissimilitudo; esse causa, vel effectus; sed hæc omnia sunt in rebus ipsis independenter ab intellectûs cognitione. Etenim independenter ab intellectûs cognitione causa *influit esse in effectum*; homo magis cum homine, quam cum equo convenit, aut planta. Imo totus mundi ordo, rerumque harmonia et pulchritudo, quas nemo sanus nisi scepticus vel atheus negare potest, relationibus continentur (1). Ergo si realiter est ordo in rebus et harmonia et pulchritudo, existunt profecto relationes reales.

2.° Præterea, dependentia creaturarum á Creatore, Deo, ita est illis essentialis, ut ne cogitatione quidem præcidi á creaturis possit; cum enim creaturam concipimus, ens concipimus á Creatore pendens, ne aliter possumus creaturam concipere. Innumera prope sunt, quorum realis est dependentia unius ab altero; ipse ordo et dependentia inter membra tum corporis physici, v. gr. nostri, tum corporis morales, ut societas, hoc ipsum confirmant.

3.° Id ipsum ex ipsis Mathematicis constat, præsertim ex doctrina rationum et proportionum; sive enim mens cognoscat, sive non cognoscat: eadem proportio, quæ est duorum ad quatuor, eadem est proportio trium ad sex; eadem quæ est octo ad quinque, eadem est viginti quatuor ad quindecim etc.; jam vero quid aliud est proportio, quam habitudo, seu ordo, et relatio quantitatum, earumque rationum inter se?

(1) Nazianzenus, *Orat.* 26, ait; «Ordo omnia constituit et colligavit. »Ordo cælestia, et terrestria continet... Atque ordine quidem florente, »ac dominante mundus est. Universum hoc, ac pulchritudo certa, et »stabilis etc.»

Eadem dicenda sunt de relationibus inter actiones liberæ voluntatis et morum, seu honestatis regulas, Nam si hæc non sunt quid reale, destruitur realis differentia inter bonum et malum, virtutem inter et vitium.

225. Hæc omnia, aliaque quamplurima evidenter confirmant assertum, quin necesse sit petere argumenti confirmationem á realibus relationibus inter Divinas Personas, quas reales relationes nemo catholicus negare potest, nisi transfuga velit sub hæresis Sabellianorum vexillum reprobationis æternæ reum se constituere.

226. Causa, ob quam nonnulli negarunt relationes reales, fuit, quia credebant, tunc necesse esse admittere illas entitatulas, seu nescio quas formas superadditas rebus; quasque jure meritoque ut incredibiles et ridiculas repudiabant.

De relationibus identitatis et distinctionis etc. alibi dictum est; de relatione causalitatis infra suum servamus locum. D. q. d. e.

DISPUTATIO 16.^a—DE CATEGORIA *qualitatis*, QUÆ EST QUARTA.

227. Qualitas est: *Quidquid substantiam complet ac perficit, sive in existendo, sive in operando* (1) Unde inferitur quasdam qualitates ad ipsum esse substantiæ perficiendum ordinari; quasdam vero ad ejus operationes. Jam

Ad qualitates, quæ ipsum esse substantiæ perficiunt, pertinent:

1.º *Figura*, quæ est modus, seu terminatio quantitatis, quæque *forma rei externa* dicitur, prouti consideratur ut est in subjecto corporeo.

2.º *Sensibiles qualitates*, quatenus ex ipsa corporum

(1) Cons. Alber. M., in prædicam. c. 1.; Suarez, *Met. Disp.* 42. *Sect.* 1. n. 5.

sive permanente constitutione, sive transeunte immutatione resultant.

3.^a *Qualitates quaedam compositæ*, quæ nempe ex pluribus coalescunt, ut v. gr. pulchritudo materialis et harmonia (139).

228. Ad qualitates, quæ ad substantiæ operationes perficiendas ordinantur, spectant:

1.º *Potentia naturales*. Est autem potentia: *Principium proximum alicujus operationis, ad eamque naturâ suâ institutum et ordinatum*. Dicitur principium proximum, quia principium remotum principale est substantia.

Potentia potest esse, vel *activa*, vel *passiva*.

Potentia activa, quæ et *vis* dicitur, est *ea, quæ mutationem aliquam producit*; v. g. facultas locomotiva, quæ est animalium propria. Potest potentia esse vel *pure activa*, vel *activa simul* et passiva sub diverso respectu, ut v. gr. intellectus.

Potentia passiva est, *quæ mutationem recipit*, ut v. gr. sensitiva facultas, quatenus objectorum impressiones recipit.

Potentia ordinantur ad actus, unde potentiarum differentia ab actibus desumuntur, diversitas vero actuum desumitur ab adæquata diversitate objectorum. Legite S. Thomam (1).

2.º *Habitus*, id est: *Qualitas ex se stabilis, ordinata ad potentia operationem adjuvandam ac facilem reddendam*, cujusmodi sunt v. gr. scientia, temperantia. Potest etiam habitus definiri: *Facilitas quaedam orta ex repetitione plurium actuum specie similium, inclinans ad similes actus repetendos*.

3.º *Actus immanentes*, id est, actus potentiarum, qui ipsam potentiam, à qua eliciuntur, perficiunt, ut sunt actus videndi et intelligendi. His præactis sit

(1) *Sum. Theol.* 1. P. Q. 77. a. 3.

229. PROPOSITIO I.^a *Quaedam qualitates contrarium habent, non tamen omnes.*

Contraria sunt binæ res positivæ, quæ intra idem genus maxime distant, et quamvis in eodem subjecto vicissim esse possint, numquam tamen possunt esse simul. Atqui ut quædam qualitates non possent esse simul in eodem subjecto, necesse esset, ut constarent notis mutuo sese excludentibus; sed ita est quod sunt quædam qualitates, quæ notis sese excludentibus non constant; ergo, etc. Minor patet; etenim potentiæ nihil possunt habere contrarium. Quod contrarium habere possunt intellectus, voluntas, et sensibilitas? Diversæ corporum figuræ possunt esse disparatæ, non vero contrariæ.

At inter qualitates sensibiles, inter habitus, et inter actus immanentes habet locum vera contrarietas. Ita candor nigredini, virtus vitio, opinio vera errori contraria sunt; excipe tamen habitus principiorum.

230. PROPOSITIO II.^a *Qualitates sensibiles et quæ compositæ sunt, habitus item et actus sunt graduum capaces; non vero figuræ et potentiæ naturales, saltem in eodem subjecto.*

Gradus est quædam propemodum qualitatis quantitas, quæ ex effectibus mensuratur. Augmentum autem qualitatis, ex qua gradus ejusdem exsurgunt triplex esse potest, videlicet:

1.º *Augmentum extensivum*; quod habetur quotiescumque qualitas ad plura se porrigere potest, quæ intra proprii objecti ambitum continentur, ut v. gr. scientia.

2.º *Intensivum*; cum nempe plus minusve qualitas aliqua á subjecto participabilis est, ut v. gr. virtus temperantiæ, humilitatis, obedientiæ, etc.

3.º *Additione subjecti ad subjectum*; cum, videlicet, plura subjecta eandem qualitatem participantia simul

conjunguntur, ut si nardus nardo jungatur majorem odorem emittet (1).

231. Manifestum est autem: 1.° qualitates sensibiles et intensivo augmento, et additione subjecti ad subjectum crescere posse, ut patet v. gr. in undis sonoris et luminosis.

2.° Qualitates compositas vel uno modo, vel altero incrementa, vel decrementa admittere posse, facile intelligitur ex hoc ipso quod ex pluribus resultant qualitatibus:

3.° Habitus et actus crescere possunt augmento extensivo, ut v. gr. scientia, et acumen ingenii, et etiam intensivo, ut virtus et intellectus assensus.

4.° Figuræ autem non sunt graduum capaces, quia se habent ut numeri, in quibus gradus esse non possunt; impossibile est ut unum triangulum v. gr. sit magis triangulum, quam alterum.

5.° Denique potentie naturales (omissa quaestione, utrum in diversis individuis ejusdem speciei majores, minoresve esse possint in se) videtur in eodem subjecto incrementa, vel decrementa in se admittere non posse. Dimanant enim immediate ab ipsa essentia substantiæ, essentia autem semper est eadem. Ad agendum tamen quasdam, ut plurimum, requirunt conditiones, et quædam etiam possunt contra se habere impedimenta. Atque hinc est, quod earum potentiarum actio non eodem semper modo est intensa (2).

232. Nunc quoad habitus notate: eos posse esse *acquisitos*, vel *infusos*. Acquisiti sunt illi de quibus egimus; per actus generantur.

Habitus infusus est ille, qui influxu ipsius Dei produci-

(1) «Qualitates, ait S. P. Aug., de subjecto in subjectum transire non «migratione, sed affectione et contagione» Cont. Jul. pelag. L. 5. c. 14.

(2) Hæc apud Salv. Tong. Inst. phil., Onto. lib. 2. cap. 2. art. 1. — 2. etc.

tur. Qui habitus, quoad ipsam rem, contineri potest intra naturæ limites, et illam excedere tantum quoad modum, ut v. gr. donum linguarum Apostolis collatum; scientia nonnullis sanctis communicata; vel potest omnem naturæ facultatem excedere, ut est v. gr. habitus fidei Theologicæ, charitatis, spei. etc. De iis Theologi.

SECTIO QUINTA.

DE RELIQUIS SEX CATEGORIIS.

DISPUTATIO 17.^a—DE CATEGORIIS *actione et passione.*

233. *Actio*, ut in Logica dictum fuit: *est mutatio quævis, quatenus procedit à causa activitatem suam exercente*, ut est calefacere, movere etc.

Passio est: *mutatio, quatenus in aliquo recipitur*, ut est calefieri, moveri, ira affici, vel gaudio.

Jam igitur *actio* denotat emanationem alicujus ab aliquo. Id, quod ex alio in aliud emanat, *effectus* nuncupatur; id, à quo effectus producitur, *agens*, vel causa efficiens; id denique, in quod actio terminatur, sive à quo actio recipitur, *patiens*, et ipsa receptio actionis *passio* nuncupatur.

Agere vero illud dicitur, quo interveniente aliquid efficitur, quod antea non erat.

234. Certum est, substantiam non semper agere omne id, quod agere potest. Quapropter *actio*, et *passio*, quæ ei respondere solet, ab ipso esse substantiæ *creatæ* distinguuntur (1), atque inter accidentia, quæ illam deter-

(1) Dixi *creatæ*, quia Divina Substantia, quæ est actus purissimus, perfectissimus ac simplicissimus, semper agit quæ agit, et actio ejus est ipsa Divina Substantia, cui actioni respondet effectus in tempore præfinito ab intellectu per imperium voluntatis, quæ præfinitio, et quod imperium, seu voluntatis decretum, sunt etiam ipsa Divina Substantia.

minant, numerantur; et ex hoc inter categorias recensentur, quia *actio*, et *passio* indicant modum specialem, quod ens determinatur.

235. In actione considerare possumus quemdam motum, quatenus incipit ab aliquo et ad aliquem terminum tendit; tamen quamvis actio et passio conveniant in substantia unius motus, cujus origo est in actione, et terminus in passione, nihilominus actio et passio distinguuntur revera ab invicem secundum diversas habitudines (1), quia diversa est ratio, quâ agens et patiens ad eundem motum se habent; nempe in actione importatur respectus *ut à quo est motus in mobili*, in passione vero *ut qui est motus ab alio*; seu, ut Scholastici ajebant, calor v. gr. est *actio* quatenus est *ab hoc in hoc*, puta à sole in atmosphæram; est *passio* quatenus est *in hoc ab hoc*, puta in atmosphæram à sole. Utriusque autem termini sunt realiter distincti.

236. Actio potest esse *immanens*, seu intransitiva; vel *transiens*, seu transitiva.

Immanens ea est, cujus effectus in ipso agente recipitur; ita ut idem subjectum sit principium et terminus actionis; v. gr. actio, quâ voluntas se ipsam determinat ad amandum.

Transiens est ea mutatio ab agente producta, et ab alio distincto recepta; ita ut aliud sit principium actionis, aliud vero terminus; v. gr. cum voluntas alias potentias determinat, item in aliis agentibus, ut movere, illuminare, etc.

Itaque actio immanens est perfectio ipsius agentis, transiens autem patientis; v. gr. cum animus aliquid intelligit perficit seipsum, non id, quod intelligit; contra cum voluntas applicat alias potentias ad suos eliciendos actus eas perficit, item cum sol illuminat, non se ipsum, sed alia perficit.

(1) Cons. S. Thom. *Sum. th.* 1. p. q. 28. a. 2 ad. 1.

237. Denique duo sedulo animadvertite. 1.° Cum actio dicitur *transiens*, non dicitur prout est actio, seve affectio agentis; nam hoc modo spectata in ipso agente remanet, sed solummodo dicitur ratione termini, sive effectûs; quia cum hic sit aliquid ab actione distinctum, extra subjectum agens esse potest. 2.° Substantia non agit in aliud ipsi aliquid suum communicando.

Substantia itaque, quæ agit in materiam præexistentem, agit vel per *identitatem cum ipsa*, ut anima in se ipsam; vel per *unionem physicam cum illa*, ut anima in corpus; vel per *contiguitatem*, ut manus in baculum; vel *mediante instrumento*, ut pictor in linteum; vel *per contactum virtutis*, ut spiritus in spiritum.

Illam vero substantiam, quæ non agit in materiam præ-existentm, miro modo agit per voluntatem: talis agendi modus est solius infinitæ Substantiæ.

Notate denique, cum aliqua substantia in aliam agit, nihil in eam efficere potest, nisi id, ad quod erat in potentia, ita scamnum, aut priapum ex ligno aut metallo etc., non ex aqua fieri potest. De actione et passione in Creatione alibi agendum est; nunc de notione principii, causæ et originis.

238. Ac primo: Principium est: *id, à quo aliquid quocumque modo consequitur*: seu, *est illud, quod habet in se rationem principiatum*. Principiatum vocatur illud, quod ab alio consequitur; necesse est igitur ut principium et principiatum aliquo modo distinguantur, sed non est necesse, ut distinguantur quoad *essentiam*, sufficit ut distinguantur quoad modum enascendi ac terminandi *essentiam*.

239. Ad rationem principii duo requiruntur: 1.° ut inter principium et principiatum sit aliqua consequutionis connexio: 2.° ut principium sit *aliquo modo* prius principiato.

Connexio inter unum et alterum potest esse *extrinseca*, vel *intrinseca*.

Connexio *extrinseca* continetur in mera consequutione

unius post alterum: sic aurora dicitur principium diei. Principium hoc modo cum suo principiato connexum proprie dicitur *initium*.

Connexio *intrinseca* constituitur per positivum influxum unius in aliud. Triplex hujusmodi principiorum genus distinguitur: 1.° principium *cognitionis*, seu *cognoscendi*, quod rationem continet: *cur aliquid cognoscatur?* (*Disp.* 3. pag. 20.), de ipso loquuti sumus in Logica, ubi de motivis certitudinis: 2.° principium *possibilitatis*, seu *essendi*, quod rationem continet: *cur aliquid est possibile?* de hoc sermo fuit supra in tota Disputatione 6.ª á n. 64.: 3.° principium *actualitatis*, seu *existendi*, quod rationem continet: *cur aliquid existat?* de hoc ultimo híc erit sermo. Unde principium potest etiam cum Aristotele definiri: *id unde aliquid est, aut fit, aut cognoscitur*.

240. Prioritas, quâ principium præ principiato gaudere debet, triplicis generis esse potest:

1.° Prioritas *temporis*, quæ consistit in eo, quod principium existat prius quam principiatum: sic Jesus-Christus crucifixus fuit prius quam S. Petrus.

2.° Prioritas *naturæ*, quæ consistit in eo, quod principium dimanet et dependeat á natura existente alterius, sed simul ac hæc natura ponitur, ponitur etiam principiatum: sic calor et ignis; ignis est prius calore, quam diffundit: sic Sol est prius luce, quam causat, etc.

3.° Prioritas *originis*, quæ consistit in eo, quod principium solummodo á principio procedat, quin tamen naturam, aut existentiam á principio habeat dependentem; vel pressius, consistit in eo, quod principium suam ipsam substantiam propriam faciat propriam principiati. Hæc est tantummodo propria divinarum Personarum.

241. Affinis notioni principii est notio *processionis*, *generationis* et *causæ*. Jam vero:

Processio est: *Origo unius ab alio*; potest autem esse vel ad *intra*, ut dicitur inter Theologos, vel

ad extra: recolite actiones *immanentes et transeuntes*.
Magis se extendit, quam generatio.

Generatio est: *Origo viventis á principio vivente conjuncto in similitudinem naturæ*. Hæc similitudo debet esse non solum generis, sed etiam speciei (1).

Causa generatim definitur: *Principium influxu suo determinans aliquid sibi insufficiens ad existendum*; seu *Principium influens esse in aliud*. In qua definitione vox illa, *principium*, generis locum tenet; sequentes *influxu suo*, principium cum principiato intrinsecè connexum designant; cætera palam faciunt, causam esse principium naturâ prius re, quam facit. Id, quod causa facit, seu ab ipsa *suum esse recipit*, vocatur *effectus*.

Notate. Duplici modo causa spectari potest, *materia-liter*, videlicet, et *formaliter*. *Materialiter* spectatur, si in se consideretur ut tale ens, sine relatione ad effectum. *Formaliter* autem spectatur, si consideretur quatenus tale ens dat esse alteri.

Causa formaliter spectata *suo effectu* prior est tantum *ratione*, sive naturâ, non tamen *tempore*; sed causa materialiter spectata potest esse prior *tempore* (240).

242. Ex notionibus principii et causæ, jam perspicitis quid differentiæ unum inter et alteram intersit, sed tamen audite S. Thomam (2); principium nihil aliud significat, ait ipse, quam id, á quo aliquid procedit; omne enim, á quo aliquid procedit quocumque modo, dicitur principium. Ast hoc nomen causæ videtur importare... dependentiam alicujus ab altero, quam non importat nomen principii (3).

(1) Cons. S. Tho. *Sum. Th.* 1. P. Q. 27 a. 2.; Suarez. *De Trin.* lib. 9. cap. 1. *seqq.*

(2) *Sum. Th.* 1. P. Q. 33. a. 1.

(3) Hinc Theologi, cum, post Patres, præsertim latinos, docent, Patrem esse principium Filii, Patrem vero et Filium esse principium Spiritus Sancti, nihil Deo indignum asserunt, sed recte, proprieque

243. Jam ad varias causarum classes designandas progrediamur. Causa tum á Patribus, tum á Scholasticis post Aristotelem in quatuor dispertiuntur classes, videlicet; in *efficientem*, *materialem*, *formalem* et *finalem*. Quæ distinctio ita probari potest. Nullus effectus produci potest: nisi sit aliquod ens, á quò producat; nulla enim res potest esse causa sui ipsius. Ens istud, quod virtute sua effectum producit, ipsumque á potentia ad actum transfert, *efficientis* causa vocatur. Jam vero nulla creata vis potest efficere, sive producere ullum ens ex *nihilo sui et sub-jecti*, unde omnis vis creata indiget, ut suo loco videbimus, subjecto, sive materia in quam agat, et ex qua effectum efficiat, et formet. Ergo præter causam efficientem ad effectum producendum, requiritur causa *materialis*. Cum vero materia sit naturâ suâ indifferens ad hoc potius, quam ad illud esse recipiendum, necesse est ut materia per aliquid determinetur, ut certus aliquis, distinctusque effectus oriatur. Atqui id, quod materiam determinat, est *forma*, et vocatur causa *formalis*. Ergo præter efficientem et materialem, est causa *formalis* (1). Denique, quoniam omne agens effectum determinatum producit, aliquid esse oportet,

loquuntur: Siquidem principium potest denotare ordinem originis, quin ullam distinctionem naturæ, ullamque prioritatem sive temporis, sive naturæ includat. Illud autem cum S. Bonaventura advertendum est: nullum esse in rebus creatis principium, quod simul causa non sit; in iis enim quidquid ex aliquo principio oritur, semper naturam ab illius natura saltem numero distinctam recipit, proindeque ab eodem dependet. In creaturis, ait ipse, idem est principium et causa, et hoc est, quia productum differt á producente, et ideo potest dici effectus ejus, et istud potest dici causa, et in idem concurrunt intentio principii, et causæ, et similiter nomen; sed non ita in divinis, quia ibi potest esse unius substantiæ producens cum producto. In *lib. 1. Sent. Dist. 29 a. 1. Q. 1. ad argum.*

(1) Cons. S. Tho. 2.ª 2.^æ Q. 27. á 3. in corp. á princ.

propter quod unum potius, quam alium effectum gignat. Jam vero, illud, propter quod agens aliquid operatur, *finis* dicitur. Ergo omne agens agit propter finem, jam finem ipsum agens, si est intelligens, sibi præstituat, jam, ut non intelligens, ipsi præstituatur à naturæ Auctore. Quamobrem, præter tria genera causarum, quæ numeravimus, quid aliud existit, quod *causa finalis* vocatur, quæ posita est in bono, quod causam efficientem ad operandum movet. Nonnulli iis causam *exemplarem* addunt; ratio: causa efficiens, quæ intellectû pollet, nequit formam effectui suo impertiri, nisi eam sua cogitatione concipiat; necesse est enim, ut effectus causæ intelligentis *sit prius in arte quam in re* (1). Hæc forma, quæ in mente causæ efficientis existit, et ad cuius imitationem aliquid fit, causa *exemplaris* dicitur. Ergo præter quatuor enumeratas classes, est *causa exemplaris*. Attamen causa exemplaris ad formalem reducitur, hoc solo discrimine, quod hæc formalis est interna, exemplaris externa effectui.

Ab his omnibus differunt *occasio*, et *conditio*, ut videbimus: ad eas ordine examinandas transeamus, pro nunc d. q. d. e.

DISPUTATIO 18.^a — DE CAUSA EFFICIENTE, DEQUE IIS, QUÆ AD IPSAM SPECTANT.

244. Recensitis iis, quæ actionem et passionem, cæterasque notiones ipsis affines spectant, enucleata causæ notione, variisque causarum classibus stabilitis; nobis visum fuit de iis ultimis sermonem separatim instituere. Itaque

Causa efficiens, quæ sola causæ proprie dictæ nomen

(1) S. P. Aug. *Tract.* 1. in *Johan.* circa finem.

sibi vindicat, est: *Id á quo aliquid fit*; seu, ea est, quæ rationem existentiae alterius ita continet, ut vi et actione sua propria effectum ad existendum determinet. Sic Deus est causa hujus Universi, quem creavit: sic etiam anima est causa efficiens cujuslibet suæ determinationis liberæ.

245. Causæ efficientis propria est *activitas*, seu *vis agendi*; per hanc enim ea influit in effectum existentiam ipsi tribuendo. Activitas enim est: *id, quo causa efficiens mutationes inducit*. Si hujusmodi vis activa existat in ente, quin actu exerceatur, dicitur vis, seu potentia *in actu primo remoto*. Si huic vi adsunt omnia, quæ ad agendum requiruntur, dicitur *actus primus proximus*. Denique ipsum activitatis exercitium, seu activitas in actu, dicitur *actus secundus*. Illa requisita, ut actus primus remotus fiat proximus, vocantur *conditiones*. Sunt enim *conditiones* ea omnia, quæ necessaria sunt, ut causa agat, non quia causæ rationem participant, sed quia virtutem causæ disponunt et applicant ad agendum, vel saltem *impedimenta* removent, quæ actionem prohibent. Ita v. gr. lux requiritur ad scribendum, et compedum solutio ad ambulandum.

246. A causa item efficiente, et etiam á conditione distinguenda est *ocasio*, quæ est *id, quo cognito, vel posito aliquid fit*. Differt á causa efficiente; quia non ab occasionis activitate effectus existentiam accipit. Deffert á conditione; quia occasio ex se non requiritur ad hoc, ut causa agat, posset enim agere sine illa. Sæpenumero tamen occasio allicit et invitat causam efficientem ad agendum, vel ad agendum hoc tempore magis quam alio.

Nunc de causa efficiente in genere nonnullas statramus *assertiones*, deinde ejus varias species enumerabimus, et propugnabimus contra Occasionalistas efficientiam causarum secundarum.

247. I.^a *Non datur effectus sine causa*. Etenim nulla res existit, sine ratione sufficiente cur existat potius, quam non existat, cur sit tali potius, quam alio modo. Atqui si

daretur effectus sine causa, jam nulla esset ratio cur potius existeret, quam non existeret; cur hoc potius, quam alio modo. Ergo etc. Præterea, nihili nullæ sunt proprietates, nullus igitur effectus absque ulla causa extra nihilum prodire potest.

Dicetis, si ita est, quid est quod per has voces significatur: *casualiter*; *casus fortuitus*? Dico, has voces duplici sensu accipi posse, *absolute* vel *relative*. *Absolute* casus fortuitus est *eventus sine ulla prorsus causa*; in hoc sensu est prorsus absurdus. *Relative* casus fortuitus est *eventus nec intentus, nec prævisus*, in hoc sensu casus fortuitus acceptus, est prorsus absurdus *respectu* Dei, quamvis enim nonnulla ipse non intendat, ut est peccatum, tamen omnia sapientissime videt: *respectu* autem hominum certus esse potest; multa enim accidere possunt, quin homo prævideat, nec causam agnoscat.

248. II.^a *Nullum ens suiipsius causa efficiens esse potest*. Etenim hoc ens cum se producit, jam existit, quia agit; prius est enim esse, quam agere; et simul non existit, quia se producit. Ergo ita repugnat ens se ipsum produce, ut repugnat idem simul esse et non esse.

249. III.^a *Duo entia non possunt esse sibi invicem causa efficiens*. Nam si ens A producit ens B, dicendum necessario esset, ens A esse naturâ prius ente B; quod si ens A producit simul ab ente B, erit simul ens A naturâ posterius ente B; esset ergo ens A prius simul et posterius ente B; quod plane repugnat.

250. IV.^a *Quidquid perfectionis est in effectu, aliquo modo præcontinetur in causa*. Ratio est manifesta. Nemo dat quod non habet. Insuper si aliquid perfectionis esset in effectu, quæ non præcontinetur in causa, talis perfectio esset effectus sine causa (247).

Perfectio autem effectûs tripliciter præcontineri potest in causa.

1.º *Formaliter*, et est, cum perfectiones utriusque sunt

in eadem specie. Sic in nube pluvia, in attramento scripturæ color continetur.

2.° *Eminenter*, et est, cum causa pollet perfectione nobilioris ordinis, per quam perfectionem idem præstat et modo excellentiore, quod perfectio inferior effectui comunicata. Sic Deus rationem hominis præcontinet (121).

3.° *Virtualiter*, et est, cum causæ activitas talis est, ut per ejus exercitium perfectionem diversi generis effectui conferre possit. Sic eruditus totum in se continet librum historicum, quem scribere potest; sic artifex machinæ perfectionem continet, eamque suo modo continent instrumenta.

251. V.^a *Causa efficiens agere nequit, nisi vel per se, vel per aliud præsens sit ei, in quo agit.* Ratio est, quia nulla res agere potest ibi ubi non est. Ubi enim res non est, ibi res illa nihil est. Atqui nihilo nulla est activitas. Ergo nequit causa agere in subjecto, cui aliquo modo præsens non sit. Hæc autem præsentia fit modis supra insinuatis. Disp 17.—n. 337.

252: Ex his patet veritas adagiorum illorum:

1.° *Omne agens agit sibi simile*; namque ens agens aliquo modo præcontinet id, quod agit.

2.° *Modus operandi sequitur modum essendi.* Hic essendi modus intelligitur non solum *esse* agentis, sed præcipue operandi immediatum principium.

3.° *Causa causæ est causa causati*; quod debet intelligi de causa, quæ causam alteram non solum producit, sed etiam ad agendum determinat; nam causa, quæ, quamvis causam producit, eam ad agendum non determinat, nullo modo est causa effectuum, qui ab hac altera dimanant. Sic v. gr. pater, eo quod est pater, non est causa criminum filii.

253. VI.^a *Certissimum est nos causæ efficientis ideam genericam habere, licet non cognoscamus in quo præcisè causalitas sive interna, sive externa sita sit.* Pars prima evidenter apparet. Nam

1.° Conscientia hanc ideam reperit in mente clarissimam, eamque ab idea successione omnino diversam, adeo ut quotiescumque mutationes aliquas sive interno sensu, sive externo experimur ac deprehendimus, illarum causam adesse probe cognoscimus, atque ad eam investigandam frequenter assurgimus. Nemo ignorat quantum differant hæc duo: *hoc post hoc: hoc propter hoc, vel ab hoc.*

2.° Hinc est quod notionem causæ exprimant in omnium gentium linguis verba, quæ activa dicimus, v. gr. *facio, moveo*, et alia indefinita.

3.° Eandem notionem continent plura vocabula, ut *cur, quia, quare*, aliaque hujusmodi.

4.° Sublata notione causæ, scientia omnis impossibilis est; scientia enim circa rerum causas versatur; impossibilis quoque est rationalis certitudo de realitate entium, quæ extra nos sunt; non enim aliter hæc realitas cognoscitur, nisi per effectus.

254. Secunda asserti pars non minus clara est. Etenim quamquam nobis sit probe compertum quid sit causa in genere, non tamen cognoscimus quid sit in specie rerum singularum activitas.

Profecto, sensus intimus mihi refert activum influxum, qui à me ponitur et dimanat, sive cum me ipsum immuto, sive cum in proprium corpus nixum exerceo. Sed tamen fatendum est, intelligentiam, dum in facta illa interna se reflectit et exercitium activitatis proprii subjecti attingit, ut sensu offertur intuendum, nec principium, unde illa actio dimanat, nec quid ipsa actio sit in se, contueri posse, sed solum genericam et indeterminatam causæ notionem exinde acquirere.

Idipsum dicendum de experientia externa. Cognosco quidem, corpora et in me, et in se invicem agere; at quid sit in se ipsa corporum singulorum activitas intueri non possum. Patet itaque, non esse nobis notum quid in se sit causalitas in specie. Patet etiam, non minus temere, quam

ignoranter Davidem Humium (Edimburgo, 1714) permis-
cuisse has quæstiones: 1.^a Utrum sit in mente nostra causæ
conceptus: 2.^a Utrum cognoscamus in quo sita sit causa-
litas sive interna, sive externa: 3.^a Unde originem habeat
causæ notio; et ex eo, quod ignoremus in quo præcisè
consistat causalitas, negavit ipse nos habere ideam causæ,
et solum cognoscere connexionem successivam unius post
alterum (1). Scientia digna obscuro causidico et mercatore
facile principi scepticorum sæculi præcedentis. Nos ad ter-
tiam quæstionem, (in qua non minus aberravit Emmanuel
Kant (Kœnisberg, 1724) affirmans, notionem causæ et effec-
tûs esse notiones á priori in mente humana, nullam autem
realitatem objectivam offerre, sicut aberrarunt Biran,
Cousin cæterique, qui eclecticismo sceptico nomen dede-
runt (2)). sequenti asserto respondemus.

255. VII. *Causæ idea generica experientie ope ad-
quiritur, estque notio objectiva.*

Intelligite, non ab experientia tantummodo, sed cum
intelligentia conjuncta. Ratio; enim causa relatio quædam
est, quam sola intelligentia concipere potest. Sed invenit
intelligentia ejus ideæ fundamentum et objectum, ut dixi-
mus (253), in intimo sensu. Unde patet falsum esse quod
Humius asseruit, per experientiam nullo modo causalita-
tem nobis offerri cognoscendam. Itaque causæ ideam ex
nobis ipsis primo haurimus. Animam enim nostram novos
modos in se ipsam efficere intima jugique experientiâ edo-
cemur: «vivere se, inquit S. P. Augustinus (3), et memi-
»nisse, et intelligere, et velle, et cogitare, et scire quis
»dubitet?» Utique quis dubitat se á non cogitando ad co-
gitandum; á non volendo ad volendum; á non sentiendo ad

(1) *Essay*. VII. edit. Edimburgo, 1742.

(2) Cons. M. Bouvier, *Hist. phil. tom. 2.º* Istorum errorem jam
pugnauerat Ænesidemus, (100 A. C.)

(3) Cons. S. P. Aug. *De Trinit.* lib. 10. cap. 10. n. 14.

sentiendum; á non motu ad motum, etc., transire? Ergo experientia interna intellectui suppeditat fundamentum et objectum ideæ causæ.

256. Experientia autem externa profecto nihil aliud immediate attingit, quam facta factis succedentia, sed intelligentia cum aliquid noviter existere deprehendit, analysim exercens in ideam generalem *facti contingentis*, ad ideam generalem et indeterminatam causæ iterum devenit non intuitionem, sed deductionem, ut mox videbimus.

Insuper, in ipso sensationis facto ideam causæ et effectûs intellectus deprehendit. Nam cum factum sensationis expendimus, animam in se ipsa passivam, atque ab objecti exterioris actione affectam experiri, facile agnoscimus. Jam vero intellectus, si in hæc primitivæ experientiæ facta vim suam intendit, facile advertit, quasdam esse entitates, quæ ex influxu alicujus vis activæ originem habent, atque hoc pacto notionem alicujus quod fit, et alicujus á quo fit, hoc est, effectûs et causæ, adipiscitur; quas notiones universales reddit quatenus abstrahit ab ipsis quamcumque determinationem, v. gr. hanc, vel illam entitatem productam, atque hanc, vel illam producendi rationem (1).

Ex iis jam patet secunda asserti pars. Nam mens nostra, ex dictis, ad notionem universalem causæ assurgit ex iis, quæ ope experientiæ comperit. Atqui notio, quam hoc modo mens sibi comparat, realitate objectiva gaudere dicenda est. Ergo notio causæ est objectiva.

Nunc principii causalitatis certitudo facile demonstratur contra Ænesidemum suosque, quos inter Algazel, Elanwilleum, Humium cæterosque scepticos et sensistas.

257. Principium causalitatis sic enuntiatur: *Nihil fit sine causa*, et distinctius: *Quidquid existere incipit efficientem causam habet* (videte n. 29-30).

(1) Cons. Caj. Sansev. *Elem. etc. Ontolog.* cap. 5. art. 3.

258. VIII.º *Principium causalitatis est analyticum et absolute certum.*

Principium causalitatis involvit *conceptum existentiae incipientis*. Atqui in conceptu existentiae incipientis includitur conceptus hic: *habens causam efficientem*. Ergo principium causalitatis est analyticum et absolute certum.

Prob. min. Quidquid existere incipit, acquirit, seu recipit aliquid, quod prius non habebat; prius enim erat solummodo possibile; possibile autem existentiam physicam non habet. Atqui quidquid accipit quod prius non habebat, ab aliquo alio ente id accipiat necesse est. Etenim id non potest accipere á se ipso, nam illud non habebat, et nemo potest esse causa efficiens sui ipsius (II); non á nihilo; quia nihilum nihil habet et nihil dare potest; atque adeo acquirere aliquid á nihilo idem est ac illud non accipere, merito S. P. Augustinus ait (1): *Nulla res se facit aut gignit, alioquin erat, antequam operaretur*. Ergo quidquid existere incipit, ab aliquo ente accipit existentiam, quam acquirit. Sed ens, á quo alterum existentiam accipit, est causa efficiens. Atqui hoc demonstratur, ut videtis, ex ipsis notionibus existentiae incipientis. Ergo principium causalitatis est analyticum et absolute certum.

259. *Objicit* 1.º *Ænesidemus*. Si qua est causa, evidens est, ipsam esse prius, quam effectum; debet enim existere ante effectum, ut illum producere possit; sed evidens quoque est, causam non posse esse, nisi cum existit effectus, quippe quæ non potest esse causa, nisi jam sit effectus. Ergo notio causæ duo secum pugnancia complectitur, nempe quod existit ante effectum, et quod non existit, nisi cum effectus existit.

Resp. Distin. antec. Causa debet esse prius effectu, *prioritate naturæ, conc.*; prioritate temporis, *subdist. ant.*

(1) Cons. S. P. Aug. De immort. anim. cap. 8. n. 14.; Clem. Alex. Strom. 1. 8. c. 9.

quoad primam partem; si sermo sit de causis, quæ actione *successiva* effectum producant, *conc.*, vel *trans. ant.*, nam etiam si hoc modo spectetur, si subtilius perscrutatur, negari potest; sin de causis, quarum actio est *instantanea*, *nego ant.*; et quoad alteram partem, si causa spectetur, prout est causa, id est, *formaliter, conc. ant.*, si prout est in se, et sine relatione ad effectum, seu *materialiter, neg. ant.*; et *nego cons.* (241—242 *Nota.*)

Obj. 2.º Idem Ænesidemus et Kant. Notio causæ est ex iis, quæ ad aliud referuntur, quia causa necessario refertur ad effectum. At relata mente quidem concipiuntur, sed sunt formæ subjectivæ, quæ re ipsa non existunt; ergo etc.

Resp. Conc. maj.; *dist. min.*; si sermo sit de iis, quæ *logice* tantummodo sunt relata, *conc.*, *min.* (221); si de iis, quæ realem involvunt relationem, *neg. min.*; et *neg. cons.* Et sane relationes reales, eo ipso quod sunt reales, objectivæ sunt. Atqui relatio inter effectum et causam est realis, ergo etc. Videte utrum conditiones ad realem relationem habeat hæc (222).

Obj. Beguellimus. 1.º Principium causalitatis valde obscurum est; supponit enim existentiam realem; sed notio existentiae realis est valde obscura; ergo etc.

Resp. Nego ant. Ad. prob. Dist. maj. Supponit... ita ut hujus principii veritas ac necessitas ab aliqua existentia reali dependeat, necessaria excepta, *nego ant.*; ita ut existentia realis abstracte et universim in eo consideretur, *conc.* Et *nego min.* Quis enim serio dicat, notionem existentiae realis obscuram esse?

Obj. 2.º Si principium causalitatis admittitur tamquam absolute certum, omnes veritates, quæ illo innituntur, essent habendæ ut absolute necessariae.

Resp. Nego. Sunt enim hypotheticè solummodo necessariae, id est, posito effectum, non potest hic non habere causam.

260. Præstatutis his de causa efficiente, quæ, ut diximus, proprie et stricte nomen causæ sibi vindicat, ad ejus varias divisiones progrediamur, atque ad cæteras species causarum enucleandas; sed quia hæc Disputatio nimis protraheretur, anhelitum captemus, et ad sequentem remittamus.

DISPUTATIO 19.^a—DE CAUSÆ EFFICIENTIS DIVISIONIBUS.

—DE OCCASIONALISMO, DEQUE CÆTERIS CAUSARUM SPECIEBUS.

261. Causa generatim considerari potest, vel ratione *temporis*, quod ad effectum producendum insumit; vel ratione *modi*, quo effectum producit; vel denique ratione *conditionis*, seu *speciei* effectûs producti.

Jam vero ratione *temporis* potest esse causa *instantanea*, vel *successiva*, quatenus vel effectum producit sine ulla temporis morula, totumque simul; vel successive et gradatim.

Ratione *modi*, quo causa in effectum influit, potest dividi in *efficientem*, *finalem* etc.; videte núm. 243.

Ratione *speciei*, seu *qualitatis* effectûs producti, potest esse vel *immanens*, vel *transiens*, núm. 236-237.

262. De causa efficiente, quam præ manibus habemus, quoniam de reliquis postea, multæ feruntur divisiones; ecce vobis præcipuas.

I.^o Dividitur in *liberam* et *necessariam*:

Libera illa est, quæ, habitis omnibus ad agendum requisitis, potest agere, vel non agere.

Necessaria est, quæ positis, omnibus ad agendum requisitis ex actu primo ad secundum necessario transit, et effectum producit, ideoque tantum semper agit, quantum in potentia ejus est.

II.º Potest esse causa *per se*, et causa *per accidens*.

Causa *per se*, sive *propria*, appellatur, quæ illum pro-

ducit effectum, ad quem naturaliter comparata est.

Causa autem *per accidens*, duobus modis præcipue dici potest, nempe vel ex eo, quod «præter intentionem ille effectus á tali causa sequitur... sicut fodiens sepulcrum ad sepeliendum invenit thesaurum præter intentionem (1)», vel ex eo, quod «removet prohibens, sicut qui extinguit candelam, vel exportat ex domo, dicitur causare tenebras (2), » quia actione sua id removet, á quo tenebræ dispelluntur.

III.º Causa *principalis*, et *instrumentalis*. Illa ea est, á quâ effectus primario dependet, ut artifex est causa principalis operis artificiosi; altera ea est, quæ á principali movetur, ac regitur, ut instrumenta artis (3).

IV.º Cum plures causæ, ut interdum evenit, ad effectum producendum aliquid conferunt, vocatur *proxima* illa, quæ immediate effectum attingit; reliquæ vero *remote*.

V.º *Adæquata*, et est illa, quæ sola sufficit ad effectum producendum. *Inadæquata*, quæ aliarum indiget auxilio causarum. Quæ simul concurrunt ad unum eundemque effectum *concausæ* dicuntur, quarum quidem, cum effectus indivisibilis sit, unaquæque potest dici totum effectum producere.

VI.º Dividitur etiam causa in *univocam*, *æquivocam*, et *analogam*. *Univoca* illa est, cujus effectus similis est ipsi causæ *secundum eandem rationem specificam*, ut homo est causa hominis, quem generat. *Æquivoca* dicitur illa, quæ cum effectu convenit *secundum eandem rationem genericam*, ut sol respectu eorum, ad quorum productionem concurrat. *Analogam*, si tantummodo convenit cum effectu *secundum*

(1) S. Thom. Qq. disp., de pote. q. 3. a. 6. ad. 6.

(2) S. Thom; in 1. sent. dist. 46 p. 1. a. 2. ad 3.

(3) Cons. S. Thom. Sum. th. 3. p. q. 62. a. 1. ad 2.

aliquam analogiam, seu comparisonem. Sic Deus, propterea quod in nullo genere rerum contineatur.

VII.° Potest causa esse *physica* vel *moralis*. *Physica* illa est, quæ effectum parit virtute propria sive principali, sive instrumentali. *Moralis* est, quæ virtute propria nec producit effectum, nec ad illum producendum ullo modo cooperatur, sed solum aliam causam inducit ad operandum mediante ejusdem cognitione; tales sunt, v. gr. imperans, deprecans, exhortans, imo minæ, pœnæ, præmia etc.

VIII.° Denique dividitur præcipue in causam *primam*, et etiam *creatricem*, et in causam *secundam*. Prima est, quæ ab alia non pendet, et á quâ cæteræ dependent; creatrix vero cum totum *esse rei* producit.

Causa secunda est, quæ dependet á prima in suo esse et operari, quæ quidem nullo pacto potest substantias é nihilo producere, sed solummodo eas immutare varias in eas inducendo formas.

Attamen ex hoc non inferatis cum Nicolao Melebranchio (nat. Parisiis 1638.) aliisque Cartesianis, quos inter, hac nostra ætate, ab-Debreyne (1), et Buchezius (2), causas secundas non esse vere proprieque causas efficientes, sed solummodo occasiones, ad quarum præsentiam Deus, juxta leges á se constitutas, effectus omnes, qui ab ipsis rebus produci videntur, solus operatur, non aliter ac quod in miraculis contingit, quæ ad Sanctorum vocem contactumve fiunt. Imo juxta rigidos occasionalistas neque suas cogitationes ac volitiones ipsa anima producit, sed Deus omnia in omnibus ac solus agit (3). Merito autem hæc sententia, seu error ab omnibus philosophis, qui vera quæerunt, uno ore

(1) *Théorie biblique de la cosmogonie, et de la géologie*, Paris, 1848.

(2) *Introdu. á l' étude des sciences médicales*, lec. 11.

(3) *Inst. Phil. Lugdun. Pneumatologiæ secunda pars. Dissert. II. c. 4. art. 2.*

veluti falsa in se et impia in suis consecrariis rejicitur. Sit itaque

263. PROPOSITIO. *Causæ secundæ non sunt meræ occasiones, sed veræ ac propriæ causæ efficientes.*

Prob. Ac primo quoad spiritus attinet.

1.º Aperte distinguimus ex intimo sensu, quædam fieri in nobis, sed non á nobis, ut cum trahimur inviti; quædam vero fieri in nobis et fieri á nobis, ut cum animum advertimus et applicamus ad meditandum, cum aliquam cogitationem malam, vel mæstificam rejicimus, aut cum in externis corporibus aliquid efficimus. Ipsum in primis volendi actum á nobis elici ita luculenter nobis comperitum est, ut nihil magis; *Ecquis nobis persuadere valeat, quod cum librum ad legendum, vel calamum ad scribendum assumimus, nos inactivos esse, et solummodo occasione nostræ determinationis solus Deus hoc efficere? Sed dicam, nostra animi determinatio est á nobis, an á Deo? Si á nobis; ergo sumus activi. Si á Deo, quâ occasione? et ita in infinitum. Ergo occasionalistarum error non solum repugnat evidentie sensûs intimi, sed etiam absurdus est.*

2.º Si voluntas ipsa spirituum activitate nulla gaudet, humanorum actuum omnis tollitur libertas. Imo si Deus omnia agit, ipsum intrinsecum discrimen inter actiones honestas et inhonestas evanescit; non igitur erit amplius locus merito ac demerito etc. Quæ cum absurda et impia sint, merito occasionalistarum error ab omnibus, qui vera sapiunt, rejicitur.

3.º Ipsa Malebranchii levitas et imprudentia, quibus fidem mutat, propositum nostrum confirmat; ipse enim postquam dogmatice affirmavit: «addo (ipse) me non posse concipere, Deum posse, quâ pollet, corporum movendorum virtutem hominibus aut Angelis communicare; qui putant facultatem movendi brachii veram esse vim, non

»possunt non admittere, creandi et annihilandi (fætet ta-
»lis confusio) potestatem, ipsamque omnipotentiam (papæ!)
»esse spiritibus communicabilem.» Postquam, dico, has
protulit venustates, ait,... «anima nostra vult, agit, se-
»ipsam *aliquatenus* determinat; id ego fateor, atque uni-
»cuique testatur suus intimus sensus: si liberi non esse-
»mus, nec præmia in futura vita essent, nec pœnæ, cum
»absque libertate actiones humanæ omnes adiaphoræ sint:
»imo religio ipsa purum foret putumque figmentum (1).»

Patet igitur vel ab ipso restauratore occasionalismi (2)
propositionis veritas quoad spiritus.

Prob. quoad corpora.

264. Corpora esse inactiva nullo modo probari potest,
neque á priori, neque á posteriori, sed potius contrarium
suadetur. Ergo etc. Primum ita demonstratur.

Non á priori. Etenim inter essentielles corporum pro-
prietates, nulla assignari potest, quæ activitatem omnem
ab iis excludat.

Non á posteriori, nempe per experientiam. Etenim
per experientiam activitatem quidem corporum cognoscere
possumus, at inactivitatem nequaquam; inactivitas enim
corporum sensus nostros nec afficere, nec immutare potest,
secus inactivitas esset activitas. *Sed potius contrarium
suadetur.* Etenim

1.° Si corpora nullo modo operantur, sed solus Deus
omnes, quos illis tribuimus, producit effectus ¿cui bono
corpora condita sunt? profecto in hac hypothese corpora
forent entia inutilia, quæ á Deo creari repugnat; etenim,
ut ait S. Thomas (3) «contra rationem sapientiæ est ut sit

(1) *De inquisitione verit.* L. 6. part. 2. cap. 3.

(2) Dixi, *restauratore*, quia hic error jam suo tempore profligatus
fuit á S. Thoma, Alberto M. et ab aliis; cons. *Sum. Cont. Gent. Lib. 3*
c. 69. Ab. M. *Phys.*, lib. 2. tract. 2. c. 3.

(3) *Sum. Cont. Gent. L. 1.*

»aliquid frustra in operibus sapientis. Si autem res creatæ
»nullo modo operentur ad effectus producendos, sed solus
»Deus operetur omnia immediate frustra essent adhibitæ
»ab ipso aliæ res ad producendos effectus. Repugnat igitur
»prædicta positio divinæ Sapientiæ.

2.º Præterea ¿cur Deus adeo artificiosè organa nostra elaboravit, si corpora externa nullam in ipsis actionem exercent?

3.º Demum, communis humani generis persuasio occasionalismum profligat; adeo enim firma in omnibus est persuasio de corporum activitate, ac persuasio de corporum existentia.

Concludamus igitur cum S. Thoma: Deum activitatem causis secundis communicasse «non propter defectum suæ
»virtutis, sed propter abundantiam suæ bonitatis, ut digni-
»tatem causalitatis communicet (1).

Dissolvuntur difficultates.

265. *Obj. I.* Omnia in omnibus operatur Deus; ergo res creatæ nihil agunt. Etenim potest Deus omnia agere, ergo agit omnia. Non enim multiplicandæ sunt causæ sine necessitate.

Resp. Dist. ant. Omnia operatur Deus ut causa prima, á quâ cæteræ omnes dependent non solum *in suo esse*, sed etiam *in suo operari, conc.*; ut causa unica, *nego*. Deus enim omnis actionis finitæ principium est, quatenus existentiam et activitatem rebus contulit perpetuoque conservat, et cum iis continenter in agendo concurrat. Ex eo autem quod Deus omnium actionum hoc modo principium sit, non excluditur á causis finitis activitas ipsis conveniens.

Ad prob. Etiam *dist.*; in alio ordine, *trans.*; in præ-

(1) *Sum. Th. 1. p. q. 22. art. 3.*

senti ordine, *subdist.*; potentiâ absoluta, *conc.*, potentia ordinata ad alia divina attributa, *nego.* et *nego consequentiam*. Nam etsi Deus possit omnia agere per se, non tamen sequitur eum per se omnia agere; potuit enim habere rationes etiam nobis inexploratas creandi opera activa, et spiritus non mortuos, sed viventes.

Quare ratio addita nullam vim habet. Verum est enim, non esse multiplicanda entia sine necessitate, si nomine necessitatis non stricta necessitas, sed etiam congruentia, decor, ac majus aliquod bonum intelligatur. Atqui multo congruentius, decentius et opportunius ad creationis finem erat, et spiritus, et corpora activitate donari, quam secus. Hoc enim pacto et sapientia, et bonitas, et potentia creatoris multo luculentius ostenditur.

Obj. II.° Spiritus nequeunt saltem movere corpora.

Etenim 1.° facultas hæc in spiritûs notione non invenitur. 2.° Spiritus solummodo possent producere motum per voluntatem. Atqui voluntas creata non potest motum producere. Ergo etc.

Resp. Nego ant.

Ad 1. *Dist.*; in conceptu inadæquato, *trans* vel *conc.*; in conceptu adæquato, quique experientiæ internæ respondeat, *nego*.

Ad 2. *Nego majorem*. Non enim voluntas immediate suo actu corpus movet, sed vel ad nutum voluntatis facultas peculiaris, quam *locomotivam* dicimus, ut patet ex sensu intimo; vel *contactu virtutis*, hoc modo Angeli movent corpora.

Obj. III.° Corpora certe agere nequeunt. Nam

1.° Corpora sunt inertia, nec ipsa se movere possunt; ergo nec alia.

2.° Motus non potest ab uno corpore in aliud transire; ergo etc.

R. Nego ant. Nam corpora habent naturam, id est, primum ac intrinsicum principium motûs; alioquin nullus

esset ordo, nulla harmonia, nulla unitas in Universo, jam *natura est propter suam operationem* (1).

Ad 1. *Dist.* Corpora nequeunt se determinare ad motum, *conc.*; nequeunt per se in motu perseverare, si fuerint determinata, *nego*.

Hoc enim ex ipsa corporum inertia consequitur, ut statum, in quo posita sunt ex se immutare nequeant.

Ad 2. *Dist.* Idem numero motus non exit ab uno corpore, ut in aliud commigret, *conc.*; non potest unum corpus alterum ad motum determinare, *nego*. Obscurum certe est, quomodo motus communicetur. At ideone negandum corpora agere, ac se mutuo ad motum determinare, quia quomodo id fiat assequi non possimus? Quanta tunc neganda forent!

Obj. IV.° Malebranchius; magnus scripturæ interpret, an corruptor? Psal. 146. v. 8. *qui producit in montibus* (Deus) *fœnum, et herbam servituti hominum*. Isaias 26 v. 12.—*Omnia opera nostra operatus est* (Deus) *nobis*.—1.ª Corint. 12. v. 6.—*qui operatur omnia in omnibus*.—Philipp. 2. v. 13.—*Deus est enim, qui operatur in vobis et velle, et perficere pro bona voluntate*. Quid clarius contra efficientiam causarum secundarum? Ergo etc.

R. 1. Probrosum est Catholico ita abuti Sacrà Scriptura!!

R. 2.° *Nego* hunc esse sensum Textuum Sacræ Scripturæ, et ideo *nego cons.* et *conseq.*

Relati Scripturæ Textus intelligendi sunt; vel de Deo agente tanquam causa prima et universali; vel de *Ipsa* agente quidem speciali providentiâ, sed minime excludente actiones causarum secundarum. Nam eadem Scriptura, quæ dicit: *Deum producere in motibus fœnum, et herbam*

(1) Cons. S. P. Aug., *De ord.* L. 1. c. 6.;—*De Trinit.* L. 3. c. 4.—*Damascenum, De Fide* L. 2. c. 23.—*Naziancenum, Orat.* 26.

servituti hominum, dicit quoque: Genesis 1. v. 11. *Germinet terra herbam virentem*. Quod autem dicitur: *Deus operari omnia opera nostra*, et: *operari in nobis velle et perficere*, non significat, nos nihil agere, nam sic fato, et necessitate ageremur, nec locus merito, aut demerito foret. Significat ergo, indigere nos Dei auxilio, ut bene agamus, Deumque ipsum esse, qui auxilio suo nobiscum concurrat ad omnia opera, præmouetque ad bonum salutare volendum perficiendumque (1).

Nunc reliquas causarum species breviter, et quantum sufficiat consideremus.

266. Causa finalis est: *Id propter quod aliquid fit*; et finis est: *Id cuius gratiâ aliquid fit*; sive, bonum quod appetitur. Is vero, cui bonum desideratur, dicitur finis *cui*. Causa finalis influit in effectum movendo causam efficientem ad agendum amore bonitatis, quæ in fine est. Movet autem non physice, sed mediante agentis cognitione, vel cognitione ejus, qui agentem determinavit ad agendum, ut infra dicemus. Unde sequitur, finem ea solum agentia movere posse ad operandum, quæ ipsum cognitione apprehendunt; ac propterea agentia, quæ cognitione carent, non ex se in finem moveri, sed ab alio, qui finem cognoscat.

Actio, vel opus ad finis assecutionem conducens, *medium* nuncupatur; ac si impedimenta finis removeat, dicitur *remedium*. Manifestum est, finem *amari propter se*, medium vero, qua tale, aut remedium, *amari propter aliud*, nempe propter finem. Nam, ut S. Thomas ait (2): «Causalitas finis in hoc consistit quod propter ipsum alia desiderantur»; et antea S. Pater Aug. dixerat (3): *Pondus meum, amor meus, eo (amore) feror quocumque feror*.

(1) Consul. Illustriss. P. Phil. Scio, *notam huic loco appositam*, Bibl. in hispanicam linguam versa.; S. Tho. *sup. eundem loc. Lect. 3.*

(2) *Sum. Cont. Gent. L. 1. c. 75.*

(3) *Conf. L. 13. c. 9. n. 2.*

267. Omissis aliis, pervulgata est finis divisio in *finem operis*, et *finem operantis*. Finis *operis* est id, ad quod opus naturâ sua ordinatur, ut v. gr. finis ædificandi est domus, et finis canendi est cantus. Finis autem *operantis* est id, quod agens pro lubitu intendit. Hoc pacto finis v. gr. canentis potest esse lucrum, gloria, delectatio propria, honor divinus, vel etiam ipse cantus; potest enim finis operantis esse id ipsum, quod est finis operis.

Alia divisio est in *finem efficiendum*, et *finem obtinendum*. Primus, est qui non præexistit, sed ex operatione resultat; alter est, bonum, quod ante operationem existit.

268. Est etiam usu celebris divisio finis in *proximum*, et *remotum* vel *ultimum*; quæ divisio ab ea maxime finis proprietate desumitur, quod sit ratio propter quam media amantur et adhibentur. Contingit enim quandoque, media, quæ ad unum finem adhibentur, esse inter se ita *subordinata*, ut primum sit medium ad secundum, secundum item ad tertium, et ita porro, donec in ultimo medio sistatur, quod ad finem primo intentum statim adducit. In hac ergo serie duplex ordo distinguendus est, *intentionis* alter, alter vero *executionis*. In ordine *intentionis*, primum quod intenditur est finis; deinde eligitur medium, quod ad finem immediate adducit; deinde medium alterum ad primum illud assequendum, ect. In ordine vero *executionis*, primum est medium, quod in intentione fuit ultimum, atque ultimo sequitur finis assecutio. Hinc illud apud Scholasticos: *Quod est primum in intentione, est ultimum in assecutione*.

In hac ergo serie, medium illud, quod primo adhibetur, nullo pacto finis rationem habet; nihil enim aliud fuit propter illud electum; sed medium, quod secundum locum occupat, jam rationem finis habet præ primo, quia primum fuit electum propter ipsum, et hoc medium secundum dicitur finis *proximus*; cætera media sunt fines *remoti*, quorum series sistit in ultimo.

Patet, omnes fines, quos in hac mortali vita homo sibi

proponit, esse, vel debere esse, media ad ultimum, qui profecto in hac vita non invenitur.

269. Patet etiam, *omne agens agere propter finem*. Nam omne agens vel agit libere, vel necessario. Si libere, non modo propter finem operatur, sed ex intentione finis, cuius amore movetur ad media eligenda. Si vero necessario, ex naturæ determinatione agit. Sed naturæ determinatio primæ causæ impulsus est, atque directio. Prima autem causa et intelligens est, et sapientissima. Ergo nullus ab ea procedit effectus, qui ad certum finem non dirigatur. Ergo etiam ea, quæ necessario agunt, propter finem agunt, non quidem ab ipsis, sed á prima causa intentum (1), Patet etiam eum, qui finem vult efficaciter, media quoque velle.

270. Causa materialis est: *Id ex quo aliquid fit*; est nempe subjectum, quod efficientis causæ actionem in se recipit. Influit in effectum, tum quia ejusdem effectûs est pars essentialis, tum etiam quia formam, quâ effectus completur, recipit ac sustentat. Ita marmor est pars essentialis statuæ marmoreæ et figuram ab statuario inductam in se recipit.

271. Causa formalis est: *Id per quod, seu secundum quod aliquid fit*. Est *intrinseca*, vel *extrinseca* effectui. *Intrinseca* est id, quo accedente disponitur materia, ut ad certam entium classem referatur, discernaturque ab aliis entibus ex ejusdem speciei materiâ constantibus; v. gr. forma statuæ est ipsa ejusdem figura, quâ ab aliis statuâ ejusdem materiæ distinguitur. *Extrinseca*, quæ et *exemplaris*, est *typus*, seu *forma mente præconcepta, in cujus similitudinem fit aliquod opus ex intentione operantis*: sic res artificiales sunt prius in mente artificis, quam in se ipsis; sic in Divina Mente sunt omnia quæ sunt, quæ fiunt et fieri possunt.

Causa porro formalis influit in effectum ut essentielle

(1) Cons. S. Thom. *Cont. Gent. Lib. 3. c. 10.*

ejus constitutivum, quod ad certam entium speciem materiam determinat.

272. *Notate hæc tria:*

1.° Materiam et formam frequenter dici per *metaphysicam abstractionem*, quâ unum ut duo consideramus, et in his duobus unum ut *imperfectum quid*, alterum ut *perficiens illud*. Ita v. gr. genus dicimus materiam, et differentiam formam.

2.° Frequenter quoque formæ nomen usurpari *analogice*; quo pacto Theologici materiam ac formam in Sacramentis distinguunt.

3.° Notate demum quid sit produci *ex nihilo sui*, *quid produci ex nihilo sui et subjecti*. Ex nihilo *sui* producitur id omne, quod fit ex præexistente materia: ex nihilo *sui et subjecti* id, quod ex præexistente materia non fit (279).

Hæc sunt, quæ de categoria quinta et sexta, seu de *actione et passione*, dicere nobis visum fuit; ea in duas distribuimus Disputationes, ut paululum requiescere possentis, si adhuc vos nimis longa via terret, segetum abundantia in culpa fuit. D. q. d. e.

DISPUTATIO 20.^a—DE CATEGORIA *Ubi*.—DE NOTIONIBUS SPATII, LOCI, DISTANTIÆ, ET VACUI.—DE MODO ESSENDI SUBSTANTIARUM IN LOCO.

273. Omnem corpoream substantiam quodam loco contineri, et circumscribi manifestum cuique est. Jam, si hunc modum essendi, quo substantia in loco est, abstracte concipiamus, notionem illius accidentis nobis conficimus, quod, ut secundum Scholasticos loquamur, substantiæ adjacet, et nomine *ubi* designatur. Quamdoquidem autem locus est, á quo sicut á causa fit ipsum *ubi* (1). Notionem *ubi*

(1) Albert. Mag. *Log. de sex principiis*, Tract. 4. cap. 2.

exponere volentibus notio loci in antecessum declaranda est; cui, ut intelligatur, præcedat necesse est notio spatii. Breves erimus, solummodo notiones exponemus; si enim singula ad trutinam revocanda forent, limites propositos transgredi necesse esset (1).

274. Itaque omissis veterum opinionibus, et erroribus, quos sive Cartesius, sive Morus et Newtonius, sive Gassendus, sive Kantius, sive alii post varios abeuntes renovarunt, dicimus, quod si nosmetipsos consulamus, quid nobis obversetur animo, cum de *spatio*, *loco*, *distantia*, *vacuo* cogitamus, hæc facileprehendimus.

I.° Spatium nobis repræsentari tamquam *extensionem* in longum, latum et profundum quaquaversus diffusam; absolute *vacuam*, in qua omnia locantur ac moventur corpora, totusque jacet mundus; quæ corporum omnium antecessit existentiam, quæque permansura foret etiamsi omnia corpora in nihilum abirent; eandem ultra mundi limites in *immensum* protendi, ita ut infinita possit in se corpora recipere; *immobilem* esse, ac *geometricè continuam*, *unam*, *indivisibilem*, quaquaversus *permeabilem*, *æternam*, *necessariam*, *indestructibilem* (2). Spatium ita conceptum dicitur *spatium absolutum* et *spatium purum*; quod perperam nonnulli dixerunt esse quid reale existens; et pejus, qui putarunt esse ipsam Dei immensitatem, confundentes originem possibilitatis corporum locandorum cum ipsa re, quam quærebant.

Igitur hoc spatium ideale nihil aliud est, quam *possibilitas corporum*; seu *extensio possibilis*, quæ ex corporum *coëxistentium serie sine fine continuata constitui potest*. Duo notare oportet: 1.° Cum dicimus spatium esse

(1) Consulite præ cæteris *Salv. Tong. Cosmolo. Lib. 3. cap. 1.*; *Caj. Sans. Ont. Cap. 6.*

(2) Parcite terminum necessitati.

extensionem possibilem, dicimus tantummodo extensionem geometricam; 2.º Distingui debere phantasmata, quæ imaginatio intellectui offert, á conceptu intellectuali. Phantasmata offerunt spatium characteribus supra descriptis; conceptus vero nihil aliud offert, quam possibilitas corporum locandorum.

275. At si hunc ideale spatium determinare velimus et in actu consideramus, tunc habebimus spatium *reale*, seu *physicum*, quod nihil aliud est: *quam extensio in longum, latum, et profundum, quæ exurgit ex mundanis omnibus corporibus in hac, in qua sunt, continuata serie coëxistentium*. Ipsum non est quid absolutum ab ipsis corporibus independens, sed quid mere relativum, connotans ordinem, quem ad se invicem habent corpora realia, et coëxistentia.

Ex dictis in propositione IV. n. 70., ubi de possibilitate et cognoscibilitate rerum tractavimus, colligi potest, spatium ideale, seu imaginarium non esse quid absolutum á Deo independens, sed in Deo, fonte omnium intelligibilium, fundamentum habere. Sicut enim omne esse objectivum, et possibilitas intrinseca omnium possibilium primam suam radicem habent in Essentia divina; ita etiam spatium ideale, quod, ut dictum est, aliud non est, quam possibilitas locandorum corporum, ab Essentia divina pendet tamquam á prima radice. Hoc sensu intellecta Scotistarum, et Lessii opinio, non immerito diceretur, spatium ideale *eminenter* contineri in Immensitate Dei, haud secus ac tempora omnia in Dei Æternitate, et entia omnia in ipsa divina Essentia eminentè et modo supra exposito (70) continentur: *in ipso enim vivimus, movemur, et sumus* (1). Et quemadmodum Æternitas Dei, quæ est omnis successio- nis expers, et veluti unicum instans semper præsens et subsistens, omnia instantia ac tempora existentia et possi-

(1) Act. App. 17.—28.

bilia in sua infinitate, ac simplicissima Unitate continet, ita pariter Immensitas Dei, licet in se simplicissima, et omnis extensionis expers, omnes extensiones existentes et possibles, atque omnia spatia realia et possible in sua infinitata et indivisibili Unitate complectitur. In sensu vero Newtonii, Clarckii et Gassendi, qui ponunt, spatium esse formaliter ipsam divinam Immensitatem, absurda est; nam divina Immensitas est ipsa divina Essentia simplicissima.

276. Ex his patet quare spatium infinitum, æternum, immutabile etc., concipiamus; quia rerum possibilitas infinita, æterna etc. quoque est (1).

277. Spatium spectatum quoad aliquam sui partem dicitur *locus*. Locus enim secundum Aristotelem definitur: *Immobilis superficies corporis, quæ aliud corpus primo ambit, et circumscribit*, ita ut æqualem cum hujus superficiem proportionem partium, sive mensuram habeat. Ejus limites considerari possunt vel ut *extrinseci* loco, et sunt corpora, quæ eum immediate ambiunt; vel ut *intrinseci*, et sunt iidem limites corporis locati, quod imaginatione annihilamus; atque hoc altero modo consideratus locus definiri potest: *Ea spatii pars, quam corpus occupat*. Duplex igitur distinguitur locus, *imaginarius*, scilicet, et *realis*. Imaginarius est: *ea spatii pars quam corpus realis occupat*. Realis vero est: *ipsa corporis realis triplex dimensio; sive cujusvis entis cæteris coexistendi determinatus modus*. Patet igitur locum reale consistere in quadam relatione, quam ens aliquod determinatum cum cæteris entibus habet.

278. Successiva loci mutatio dicitur *motus*, qui etiam *absolutus* esse potest, vel *relativus*. Absolutus est mutatio corporis; sive, ejus existentia in partibus spatii possible sine relatione ad alia corpora. Relativus est ejus mutatio respectu aliorum corporum.

(1) Cons. S. P. August. *Confes. Lib. 7. cap. 1.*; *De Civ. Dei. lib. 11 c. 5.*

Perseverantia in eodem loco dicitur *quies*. Si partes cujusdam entis relate ad alias in eodem ente locum mutant, ut fit in aqua ebulliente, hic motus dicitur *intestinalis*. Realis dicitur, si ens reapse locum successive mutat; *apparens* vero, si ens, licet immovile, mutare locum nobis apparet, ut evenit, cum in navi sedentes á littore discedimus, non navis, sed littus videtur discedere.

Hinc notio distantiae; *distantia* enim est: *ea spatii pars, quæ inter duo corpora interjacet*.

279. *Vacuum* est: *ea spatii pars, in qua nullum insidet corpus*, ut est infinitum spatium extramundanum.

Disputatur inter *vacuista*, et *plenistas*, utrum revera sit vacuum reale. Nobis videtur vera sententia plenistarum; etenim ubi revera nullum corpus est, ibi nihil concipitur, nisi mera possibilitas corporum, quæ possibilitas nihil reale est: apposite S. P. Augustinus ait (1): *Inanitas non est aliquid; sed locus, ubi corpus non est, inanis dicitur*. Ergo vacuum *reale* non datur. Animadvertite, quod non debetis vacuum cum nihilo confundere, nam ad rationem vacui non sufficit in quo nihil est, sed requiritur quod sit spatium capax corporis, in quo non sit corpus (2).

Attamen, quamvis vacuum re ipsa et in se nihil positivum sit, ideoque non detur, potest nihilominus concipi, ac propterea possibile est quoddam spatium mensurabile in quo nullum corpus insideat. Possibile esse hoc vacuum nemo negare potest. Nam, omissis aliis, quis est qui neget, Deum posse creare tres mundos v. gr. perfecte sphæricos tangentes se invicem, qui utpote sphærici nonnisi in puncto se tangent,

ut videre est in hac figura? Jam quæro in numeris

(1) *De Gen. cont. Manich. Lib. 1. c. 4.*

(2) *Cons. S. Tho. 1. P. Q. 46. a. 1. ad. 4.*

1. 2. 3. et 4, quid est? nihil profecto, et tamen illa spacia sunt mensurabilia, in ipsis enim corpus locari potest.

280. Jam *ubi* categoricum, de quo sermo est, significat aliquid esse in loco *per modum proprium loci*, atque ideo hoc *ubi* categoricum appellatur *circumscriptivum*; nam illud proprie est in loco, quod á loco circumscribitur, sive eam proportionem ad locum habet, quâ ab ipso exæquatur; ac proinde esse *circumscriptive* in loco idem est ac tota substantia esse in toto loco et nullibi extra ipsum, sed ita ut diversis loci partibus diversæ partes ejusdem respondeant; ut v. gr. aqua est in vase.

Hoc *ubi* nonnisi substantiis corporeis convenire potest; nam nonnisi mediis quantitibus dimensionibus, quæ propriæ corporum (1) sunt, intelligi potest, quomodo substantia á loco circumscribatur (2).

281. At vero ratio existendi in loco potest quoque intelligi, prout dicitur aliquid esse in aliis rebus quocumque modo. Hæc est causa cur *ubi circumscriptivum* ab *ubi definitivo* distinguatur.

Nam *ubi definitivum* substantiis spiritualibus *creatis* attribuitur, atque significat harum præsentiam ad res corporeas vel per *operationem*, uti fit in Angelis, vel per *informationem*, uti fit in anima. Hujusmodi *ubi* vocatur definitivum, quia creaturæ spirituales, cum sint finitæ, ita sunt in uno loco, quod non possint esse simul in alio, et modo tali sunt in loco, ut tota earum substantia sit in singulis loci partibus. Appellatur quoque *simplex*, quia substantiæ incorporeæ non sunt in loco *totalitate quantitatis*, sed *totalitate essentiæ*, ita ut hæc non *commensuretur totalitati loci*. Ex quo efficitur, ut ipsæ non sint in

(1) Cons. S. Tho. 1. p. q. 8. a. 2.

(2) Cons. S. P. Aug. *Serm.* 50. *de diversis eap.* 9.

loco, *tamquam in continente*, sed potius locum, in quo sunt, *contineant* (1).

282. Ab iis duobus modis esse in loco differt præsentia Dei, quæ est per contactum virtutis simul in omnibus, quæ sunt; seu *repletivè* per essentiam, præsententiam et potentiam, ut in Theologia naturali explicabimus; interim consulite S. Thomam *Sum. Theo. 1. P. q. 8. art. 1.—2.* Differt quoque ineffabilis ille, et misericordiæ plenus modus, quo D. N. J. Christus est in venerabili Eucharistiæ Sacramento, qui modus speciali nomine *ubi sacramentali* designatur (2).

Alias quæstiones, quæ tum circa spatii naturam, et circa locum occurrunt, inviti omittimus, non enim digne tractari possunt, quin limites præscritos præterlabamur. His igitur contenti veniamus ad alia.

DISPUTATIO 21.—DE CATEGORIA *quando*, QUÆ EST OCTAVA.

283. «*Quando*, secundum Alb. Mag. (3), significat esse temporis secundum aliquam temporis differentiam, ut heri quidem fuisse, aut cras futurum esse... et aliquid hujusmodi.»

284. Ut hæc notio magis perspicua fiat, sciendum in primis est, quænam sint variæ species durationis. Itaque dictis n. 273,—275, n. 87.°—88.° hæc addite. Duratio defini potest: *permanencia rei in suo esse*; sive, *continuata existentia rei*. Hinc tot durationis species distinguendæ sunt, quot sunt modi, quibus aliquid in suo *esse* permanere posse intelligitur. Jam hi modi tres sunt. Namque *esse* aut

(1) Caj. Sansev. *Compen. philo. Christ. Ont. c. 10. art. 1.*—Cons. Salv. Tong. *Cosm. lib. 3. cap. 1. art. 1.—2.*

(2) Cons. S. Tho. *Sum. Th. 3. p. q. 76. a. 5.*

(3) *De prædicam. tract. 6. c. 2.*

est omnino immutabile, cujusmodi est esse Dei; aut est immutabile per se, sed transmutationem adjunctam habet cujusmodi sunt substantiæ creatæ intelligentiâ præditæ, quæ dum secundum suum esse immutabiles sunt, secundum operationes suas sunt mutabiles; aut est omnino mutabile, cujusmodi sunt res corporeæ. Igitur tres sunt durationes. Harum prima, quæ est solius Dei, vocatur *æternitas* (273); altera, quæ Angelis, et animabus rationalibus convenit *æcum*; tertia, quæ est propria rerum corporearum est *tempus*.

285. Itaque angelicus ait: esse rerum corruptibilium, quia est transmutabile, mensuratur tempore (1). Jam illud accidens, per quod res corporeæ tempori adjacent, et ab eo mensurantur, dicitur, *quando*. Quæ cum ita se habeant, tractatio hujus categoriæ versari debet circa ea, quæ ad notionem *temporis* pertinent. Breyes erimus (2). Itaque

286. «Quid est tempus? Si nemo ex me quærat, scio; si quærenti explicare velim, nescio». Ita præclare S. P. Augustinus (3). Dicamus tamen. Tempus in se nihil aliud esse videtur, quam *ordo successivorum quatenus successivorum*, ac proinde in se aliquid absolutum non est, sed mere relativum. Incredibile est quantum á perpendiculari aberraverint tum veteres philosophi (4), tum qui eorum errores suscitaverunt Cousin, Gassendus, Kant, Bovillierius etc. circa notionem, et naturam temporis; relictis horum opinamentis; hæc teneto

287. Temporis notio tria elementa continet: *præteritum*, *præsens*, *futurum*, quæ ita se mutuo excipiunt, ut omne momentum, vel leve instans ex futuro fiat præsens, et ex præsentis præteritum.

(1) Sum. 1. p. q. 10 á 4. ad 3.

(2) Caj. Sansev. Elem. etc. Ontat. cap. 7.

(3) Conf. lib. 11. cap. 14. n. 2.

(4) Cons. Sext. Emp. Adver. Mathem. lib. 10. segm. 215.

Præteritum non est præsens, sed fuit præsens, id est, amissit esse præsens (1).

Futurum pariter non est præsens, nec fuit præsens, sed debet esse præsens.

Quid ergo est præsens? Bone Deus, non concipio, nisi punctum indivisibile, quod á futuro in præteritum ita raptim transvolat, ut nulla, vel levissima morula extendatur (2). Non est itaque annus, non est dies, non est hora, non est instans; si est aliquid præsens jam non est tempus (212); si enim aliqua mora temporis cogitetur, hæc præterito constat, præsentí ac futuro.

Non tamen ex indivisibilium momentorum additione, sed indivisibilis momenti fluxu non interrupto constare tempus concipimus.

Quemadmodum igitur linea, quæ puncti motu generatur, continua quantitas est, ita et tempus.

Hic vero temporis fluxus easdem nobis notas offert ac spatium absolutum. Revera tempus concipimus, ut essentialiter *unum*, in quo, et secundum quod omnia, quæ sunt, durant, ac diffluunt; idem cogitamus præcessisse rerum omnium existentiam, ac substiturum etiamsi rerum omnium feret annihilatio; tum *initií*, tum *finis* incapax; ac proinde *æternum*, *increatedum*, *necessarium* esse; *continuum* denique, *indivisibile*, *immovile*, et *immutabile*. Hoc est quod dicimus *tempus absolutum*, ac *purum*.

Cum in his omnibus ideæ spatii ac temporis conveniant, discrepant tamen in his duobus; 1.º quod spatii partes sibi coëxistunt, temporis vero partes altera alteri sibi succedunt; 2.º præterea, spatium res solummodo corporeas amplectitur

(1) «Si enim nihil præteriret, non esset præteritum tempus, et si nihil adveniret, non esset futurum tempus, et si nihil esset, non esset præsens tempus.» S. P. *Conf.* l. C.

(2) Cons. S. P. Aug. *Conf.* l. 11. c. 15.

et continet, tempus vero res omnes continere videtur, tum corporeas, tum incorporeas.

288. Hujus ideæ genesis hæc videtur esse; mens videt entia contingentia sibi succedere, id est, ista entia postquam potuissent annihilari videt existere, et per varios status transire; hanc solum successionis ideam mens retinet, et ab aliis entium contingentium proprietatibus individualibus abstrahit, sicque enascitur idea temporis. Itaque dico

289. I. *Tempus reale á rerum successione non distingui.* Etenim tempus est duratio successionis, quæ in rebus contingit. Duratio namque rei, ut dictum est, in qua nulla prorsus sit successio, tempus non est; cum nihil in illa prætereat, nihil futurum sit. Igitur tunc solummodo tempus concipitur, cum successionis duratio cogitatur; si enim *præsens semper esset præsens, nec in præteritum transiret, jam non esset tempus, sed æternitas.* Atqui duratio re ipsa non distinguitur ab existentia rei, cujus est duratio; est enim duratio, ut dictum est, *permanencia rei in suo esse, sive continuata entis existentia.* Ergo tempus reale non est aliquid independens á successionum serie, aut ab ea distinctum (1).

290. Quid est autem successio? Ut ex alibi dictis colligitur (274), tum una res alteri succedere dicitur, cum hæc *esse desinit, et illa esse incipit.* Si enim unius rei existentia permanet, dum res altera esse incipit, hæc res non sibi succedunt, sed *coexistunt.* Successio igitur est relatio quædam inter esse et non esse, in hoc posita, quod *esse unius* importet, supponat, includat utcumque *non-esse alterius.* Propterea describi potest successio: *Relatio exclusionis mutue, quam habet existentia unius respectu existentie alterius* (2).

(1) S. P. Aug. *Conf. lib. 11. cap. 14. n. 2.*

(2) Cons. præcl. Jacob. Balm. *Filosof. fundam. lib. 7.*

291. Hinc infertur; 1.° tempus extra mentem nihil aliud esse, nisi ipsamet entia quatenus sibi succedunt, et reciprocè utcumque excludunt, aut excludere, et succedere possunt.

2.° Ante mundum conditum, sive ante res contingentes, nullum fuisse tempus reale. Turpissime igitur errant, qui tempus reale somniantur æternum, quæ positio implicat.

3.° Igitur mundus conditus fuit cum tempore, non in tempore, quia non erat tempus.

4.° Ex dictis etiam colligitur, quid sit *præsens*, *præteritum* et *futurum*.

Præsens est ipsa rei existentia, et nihil amplius; est conceptus absolutus non relativus.

Præteritum et *futurum* sunt ideæ relativæ ad aliquod præsens, nempe ad aliquod esse. Continentur enim ideæ non esse unius relate ad esse alterius, à quo primum illud esse excluditur. Differunt autem in hoc, quod cum præteritum concipimus, primo concipimus esse rei, ac secundo ejus exclusionem per aliud esse; cum autem futurum, primo concipimus esse rei exclusum per aliud esse, ac secundo esse ejusdem rei non exclusum, sed excludens aliud esse.

5.° Patet autem has relationes, si sola spectetur successio, esse relationes extrinsecas et rationis.

6.° Intelligitur demum quid sit *coexistentia*. Tunc duo coexistere concipimus, cum de utriusque existentia cogitamus, quin de alterutrius non existentia cogitemus. Coexistentia nimirum est simpliciter *existentia rerum, quæ se non excludunt*. Dico

292. II. *Tempus absolutum nihil aliud esse, quam possibilitatem successionis*. Quemadmodum enim alia plurima, ita quoque ipsam successionis ac durationis successivæ rationem licet à rebus abstrahere. Si igitur abstractione hac facta, cogitemus de duratione successionis, seu de ordine inter esse et non esse terminorum determinatorum et quoad

naturam, et quoad multitudinem, conceptus iste omnes
possibiles terminos jam amplectens est tempus absolutum.
Hoc etiam ex eo plane liquet, quod temporis absoluti cha-
racteres (287) successioni quidem reali convenire non
possunt, ast optime conveniunt successioni possibili, prorsus
ut de spatio supra ductum est. Merito quidem tempus
absolutum *ideale* appellatur.

Non possum non vobis commendare enixe, ut legatis
librum undecimum Confessionum. S. P. Augustini, præ-
sertim à *capite 9. usq. ad 29.*

Dicamus nunc breviter de mensura temporis, de qua
S. Pater, *lib. cit. cap. 15—16.*

293. Mensura temporis debet esse aliqua successio, seu
mutatio perpetua et uniformis, Omnis enim quantitas men-
suratur assumptâ unitatis aliquâ quantitate determinatâ,
eamque quantitati dimetiendæ iterum atque iterum appli-
cando; quantitas vero illa, quæ in mensuræ unitatem
assumitur dimetiendæ quantitati intra quantitatis genus
homogenea esse debet. Sic linea lineis, superficies super-
ficiebus, solida solidis mesurantur. Cum igitur tempus
sit mutationum series, non aliter mensurari poterit, quam
determinata aliqua mutatione in unitatem mensuræ as-
sumpta. Ut autem mutatio hæc iterato adhiberi possit ad
mensuram, renovetur necesse est et perpetuo, et uniformi-
ter. *Mensura igitur temporis est mutatio aliqua perpe-
tua et uniformis.*

294. Hoc pacto *motus relativus* est mensura temporis.
Motus enim cum sit continua loci mutatio, nihil aliud est,
quam successio positionum corporis unius respectu cor-
porum coëxistentium; sed hic motus, ut mensura esse possit,
necesse est, ut sit constans et uniformis, id est, ut nec
acceleretur, nec retardetur.

Ita *naturalem* temporis mensuram humano generi suppe-
ditant cælestium corporum motus. Hi enim motus non so-
lum sunt constantes, et ad sensum uniformes, sed etiam

aspectabiles omnibus, ac proinde mensuram præbent omnibus communem.

Mensuram *artificialem* suppeditant instrumenta, quæ vel cælestes motus imitantur, ut horologia, quæ indicis motu diurnum motum repræsentant; vel quæ mutationem aliquam uniformiter iterabilem perficiunt, ut casum pulveris, vel aquæ.

295. Si quis omnibus hujusmodi mensuris careat, non aliam habere poterit temporis mensuram, quam internas suas affectiones, non quidem omnes, sed eas, quarum conscientiam habet, ac memoriam saltem confusè servat. Unde sequitur, quod, quo plures sunt affectiones hujusmodi, eo longius appareat datum temporis intervallum; quia plures partes in eo notantur. Atque hinc fit, ut idem temporis intervallum à quibusdam longius existimetur, quam re ipsa fuerit, v. gr. à juvenibus, à miseris etc.; à quibusdam brevius, v. gr. à senibus, à felicem vitam degentibus, à distractis etc. (1).

Dicamus breviter de reliquis duabus Categoriis, sed quia hæc Disputatio longius evadit, ad sequentem remittimus.

DISPUTATIO 21.^a—DE POSTREMIS DUABUS CATEGORIIS, NEMPE DE *situ* ET *habitu*.

296. Quoniam res corporeæ propter suam quantitatem locum occupant, hujusmodi partes quemdam ordinem habeant necesse est. V. gr. corpus hominis in loco est sedendo, vel stando, vel cubando. Jam illud accidens, quod ex ordine partium ad locum existit, appellatur *situs*.

Situs itaque est: *Dispositio partium ad locum*; diximus *partium ad locum*, quia dispositio partium ad totum, quod

(1) Salv. Tong. *Cosmol. lib. 3. cap. 2. art. 3.*

ex ipsis resultat, v. gr. ordo, quem caput, pedes etc. animalis habent ad totum animal, dicitur proprie *ordo partium rei*, seu *positio partium*.

Situs difert ab *ubi*. Ubi enim dicit relationem ad locum; situs vero dicitur prout hoc, vel illo modo res est in loco. Situs dividitur in *naturalem*, et *innaturalem*; naturalis est cum partes rei sunt in propria dispositione, quam natura expostulat, ut cum arbor habet radices deorsum, ramos sursum etc.: innaturalis, cum é contrario radices sunt sursum, rami deorsum. Uterque subdividitur in varias species.

297. Notionem sitûs è rebus materialibus ad spirituales transferre solemus, atque his quoque situm metaphorice accommodamus; *ordo* potius ipsis convenit. Hinc etiam Deus dicitur *sedens*, propter suam immobilitatem, et auctoritatem; et *stans*, propter suam fortitudinem ad debellandum omne, quod adversatur (1).

298. *Habitus* definitur: *Accidens resultans in rebus ex circumpositione vestium, vel armorum*; quæ circumponuntur debent esse substantiæ, quarum una circa aliam versatur; quapropter ex nullo accidente, quod substantiam afficit, v. gr. ex scientia et sciente categoria habitus constitui potest.

Essentia habitûs non consistit in alterutra, aut utraque substantia, sed in adjacentia unius substantiæ respectu alterius (2).

Exinde enim perspicitur, habitum, etsi inter duas substantias sit, tamen esse accidens categoricum, quia positio unius substantiæ circa alteram, in qua natura habitûs consistit, est accidens. Sed notate, quod habitum neque *indumentum*, neque *habens indumentum* est, sed aliquid medium inter utrumque, quod resultat ex coaptatione indu-

(1) S. Tho. *Sum. th.* 1. P. Q. 3. a. 1. ad 4.

(2) S. Bonav. In 3. *sent. Dist.* 6. a. 1. q. 3. *resol.*

menti ad induens (1), ideoque indumentum est veluti materia (2).

Species habitûs sunt arma et vestes. Arma dividuntur in offensiva, et defensiva, utraque in varias species. Vestimentum dividitur in naturale, ut est pecudum, et artificiale, ut est hominum; et utrumque in varias species. Non est cur moneamus, habitum, de quo hic egimus, toto genere differre ab eo, de quo supra (228—2.º)

Hæc de plebejis istis prædicamentis sufficiant; nam ea fusius prosequi rei momentum non exigit, satis est juxta vulgarem explicandi modum ea delineasse (3).

Hic rem confecimus.

Utinam, charissimi Fratres, tanto proficiendi animi desiderio Ontologiæ incumbatis, quanto mei alacritate pro vestra utilitate ordinavi et exposui. Unum peto á vobis, ut dum his materiis vacatis libri inutiles et exiles longissime á vestris manibus et oculis discedant; tunc dicere poterimus: *servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.* (Luc. 17—11). Interim ad Cosmologiam transimus.

-
- (1) S. Thom 2.ª 2.^æ Q. 49. a. 1.
(2) Cons. S. P. Aug. [QQ. Octoginta tres, q. 73.; Suarez. *Metaph. Disp. Dist. 53, sect. 1.*
(3) Goudim.

SECUNDA METAPHYSICÆ PARS.

METAPHYSICA SPECIALIS.

1. Deus, homo, mundus! ecce tria, quæ nobis supersunt hoc annuo studiorum spatio perscrutanda. Sed vero cum causæ notitiam haberi non possit, nisi antea præcesserit effectûs cognitio, nec cognitio reflexa exerceri, quin cognitio directa præcedat, sequitur quod homo antequam ad Deum cognoscendum se ratiocinatione elevet, se et mundum cognoscat necesse sit, utpote effecti á Deo, rerum omnium creatarum prima causa; et antequam seipsum cognitione reflexa contempletur homo, cognoscat oportet cognitione directa corpora externa; unde sequitur, ordinem et progressum cognitionum nostrarum exigere, ut á mundi contemplatione incipiamus. Jam vero illa Metaphysicæ specialis pars, quæ de mundo generatim inspecto agit, vocatur *Cosmologia*, quæ, ut Metaphysicæ pars est, non singula de mundo minutatim scrutatur, sed collectim de universis communes notiones exhibet, missis cæteris ad varias partes scientiæ Physicæ et Matheseos.

2. Ita ergo nos, præsupposita existentia mundi corpori, quæ tum ex testimonio ineluctabili sensuum exter-
norum, tum ex invincibili generis humani persuasione satis superque probata remanet (L. Lect. 41. 42. et 43.), duabus sectionibus hunc tractatum absolvemus, in quarum 1.^a sermo erit de corporum elementis, sive substantia et proprietatibus, de mundi unitate, de entium serie et nexu, de mundi origine, perfectione et fine; in 2.^a vero agemus de effectibus in mundo sive naturalibus, sive supernaturalibus, i. e., de legibus et ordine naturæ, et de miraculis; varios in articulos distributa.

3. Amplissima disputatio hæc est, de qua non esset disserendi finis, si omnia in medium afferendi foret animus; sed cum non desint catholici Philosophi, qui in hac controversia cum pantheistis et incredulorum turba stilum accurate diligenterque exercuerint, id tantum præstare conabor, ut breviter, nec jejuni in hac materia relinquamini, quod alii diffusis tradidere lucubrationibus, perspicua methodo, contracta oratione, selecta rerum copia comprehendam.

4. Antequam vero Disputationes aggrediamur, definiamus oportet quid nomine mundi intelligamus, sicut etiam definire convenit scientiam, quam præ manibus habemus, ut nec á principio divagare videamur.

5. Jam vero, quem Græci *Kosmon* nomine *ornamenti* appellavere, eum et nos perfectâ absolutâque elegantiâ *mundum* dicimus (1); itaque mundi nomine designatur: *Universitas rerum creatarum, quæ cælo, terraque continentur*. Quoniam vero res creatæ aliæ sunt spiritus, aliæ corpora, mundus *intellectualis* á mundo *corporeo* distingui debet; mundus corporeus, de quo agit Cosmologia, describi potest cum S. Isidoro (2): *Hæc, quæ nos circumstat, corporum adspectabilium universitas, ex cælo, terra, mari, cunctisque sideribus constans* (3).

6. Ex iis jam patet Cosmologiæ definitio: *Scientia, videlicet, quæ suprema principia, supremasque rationes mundi sensibilis exponit*. Si hæc scientia sumatur omni, qua late patet, amplitudine, scientia hominis etiam in suo continetur ambitu. Nihilominus scientia de homine á Cosmologia segregari solet, atque speciali nomine *Anthropologiæ*, quæ in varios ramusculos, ut ita dicam, dividitur, appellatur. Sit jam

(1) Plinius, Hist. nat. l. 2. c. 4.

(2) Lib. 3. Etymolog. c. 29. et Lib. 13. c. 1.

(3) Cons. Tull. De nat. Deor. cc. 39. et 40. libri 2.

SECTIO PRIMA.

DE MUNDO CORPOREO IN SE INSPECTO, DE EJUS ORIGINE, AC UNITATE, PERFECTIONE, ET FINE.

ARTICULUS PRIMUS.

DE CORPORUM ELEMENTIS ET PROPRIETATIBUS.

DISPUTATIO 1.^a EXPOSITIO, ATQUE CRISIS SYSTEMATUM CIRCA CORPORUM CONSTITUTIVA ELEMENTA.

1. Quæstio de elementis constituentibus corporum essentiam adeo arcana et humanæ menti impervia est, ut qui rite eam perpenderit, imbecillitatem humanam confiteatur necesse sit; neque tam arroganter rationem ducem in religionis mysteriis sequendam, revelatione contempta, asseverabunt hodierni epicurei, quam in naturæ arcanis cæcutire, et cimmeriis in tenebris versari passim animadvertunt. Neque ii ipsi, qui uni opinioni toto animo favent, cum aliis, qui eandem opinionem profitentur, in ea exponenda et pro sequenda conveniunt. Nos itaque, quin nodum solvere præsumamus, summam trium præcipuorum systematum attingemus, et quod nobis verius videatur declarabimus. Unum monemus et est, quod in hac quæstione sedulo cavendum est tum á methodo *idealistica*, quæ omnia á priori determinare pertentat, tum á methodo *empirica pura*, quæ omnia ab experientia repetit; sed utraque utendum est, id est, methodo *inductiva-deductiva*.

2. *Elementa* corporum vocantur illa principia intrinseca, quæ cujusque corporis substantiam efficiunt. Ea, ut ait

Aristoteles (1), *oportet nec ex se invicem esse, nec ex aliis; et ex ipsis esse omnia.*

SYSTEMA *atomicum* EXPONITUR AC REJICITUR.

3. Jam vero illa elementa inter antiquos, post Leucippum et Democritum, Epicurus ajebat esse corpuscula parva, *atoma* insecabilia, quæ, quamvis partes habeant, in illas tamen dividi nequeunt, eaque ita exigua esse, ut omnem oculorum aciem effugiant, figuræque, magnitudine, gravitate, aliisque qualitatibus, quæ quantitatem consequuntur, esse prædita, infecta insuper, et in perpetuo motu agitata corpora omnia gignere ac efformare, eo quod *atomi*, quæ per inane vagantur, similes cum similibus cohæreant, atque ita secum commisceantur, ut corporum varias species constituent; corrumpuntur vero corpora, cum *atomi*, ex quarum conjunctione effecta sunt, dissociantur; alterantur denique, si dispositio atomorum in ipsis quodammodo turbetur. Ideoque cum aliquod corpus gignitur, aut corrumpitur, nulla substantialis forma producitur, aut corrumpitur, sed sola incipit; aut desinit nova positura, et ordo atomorum, seu molecularum, quæ jam existebant.

4. Epicuri doctrinam omnino emortuam inter recentes Gassendus exuscitavit, qui, si hæc corpuscula non improducta et casu agitata, sed à Deo condita et divinâ sapientiâ multifariam ordinata et disposita posuit, aliunde eis tribuit omnes geometricas figuras. Magna ex parte hanc theoriam sequutus est Renatus Cartesius et alii.

5. Hoc systema vocatur *Atomismus*, et etiam *systema mechanicum*, ex eo quod recentes ejus factores post Gassendum non alium motum, nisi mechanicum atomis concedunt.

6. Jam vero admitti nequit *atomismus*. Ac primo quoad

(1) Nat. Ausc. l. 1. c. 3.

antiquos attinet, nulli dubium esse potest; nam atomos improductas esse supponit, et casu in perpetuo motu in spatio agitari, quod quidem absurdum est. 2.° Nec in Gassendi, Cartesii et aliorum sensu admitti potest. 1.° Quia gratuito supponit, atomos omni geometricâ figurâ donari, atque etiam, ipsis fatentibus, quadam *magnitudine* (1), quæ figuræ, et quæ magnitudo concipi nequit, sine distinctione partium, et earum ordine et dispositione, quæ dispositio, qui ordo, et distinctio necessario supponunt, contra ipsos hujus systematis fautores, atomos secabiles esse et divisibiles. 2.° Quia congeries atomorum possent efficere unum corpus *per accidens*, nunquam vero *per se*. 3.° In atomorum systemate concipi nequit, quomodo ex atomis diversæ naturæ rerum existant, et quomodo generatione perpetuentur; nam in hoc systemate homo, brutum, lapis, arbor etc. non differrent, nisi ex varia positura atomorum quis vero, qui admirabiles operationes rerum et earum differentias perspectas habeat, dicet, eas non differre essentialiter, sed tantummodo accidentaliter, ex diversa, videlicet, conglotatione atomorum? Mitto alia præsertim adversus realem et infinitam extensionem Cartesii.

SYSTEMA *dynamicum* EXPONITUR AC REJICITUR.

7. Non minus inadmissibile est alterum systema, quod vocant *dynamicum*, quod præformatum á Philosophia Pythagorica Leibnitius ex industria exposuit, quodque deinde á gravissimis inconvenientibus Boschovichius liberare pertentavit.

Juxta hoc systema corpora componuntur ex substantiis simplicibus, quas ad Pythagoræ exemplum Leibnitius

(1) Essentialis *atomi* character, ut ita dicam, seu signum, consistit in eo, quod sit *indivisibilis*, non vero in eo, quod sit *minutissima*, ut aliqui falso opinati sunt.

monadas vocat. Hic statuit, *monadas* istas nec extensas esse, nec figuratas, nec spatium occupare nisi punctum; omnes esse inter se dissimiles, et in qualibet corporum particula numero infinitas, atque ita se contingere, ut nullum inter ipsas vacuum intersit; ad hæc, singulas obscura quadam perceptione præditas esse, quâ universum sibi repræsentant; conscientiâ quidem carere, non tamen appetitu; mutationes omnes monadum ab *intrinseco* tantum procedere; proinde nullam esse alterius ad alteram physicam actionem. Tamen sunt á Deo inter se conjunctæ, atque ita conjunctæ, ut internæ cujuslibet monadis mutationes cum omnium aliarum mutationibus *harmonice* conspirent; atque hoc pacto fit, ut ex hac præstabilita harmonia, aliæ ab aliis determinari videantur. Ex hac monadum conjunctione oriuntur corpora, quæ proinde sunt aggregatio substantiarum, eorumque extensio pure phænomenica est (1).

8. Multa ex iis incredibilia visa sunt vel ipsis Leibnizii sectatoribus, qui proinde hoc ejusdem systema ab erroribus corrigere aggressi sunt, inter quos princeps est Rogerius Boschovichius S. J. Is docuit: 1.° monades in quolibet corpore esse quidem innumeras, sed non infinitas, neque perceptione, atque appetitu gaudere: 2.° ipsas corpora efficere ex vi, quâ præditæ sunt, *attractiva* et *repultrice*; nam hæc vis, quatenus est *attractiva*, efficit, ut monades secum copulentur, et quatenus *repultrix*, impedit, ne sese compenetrent: 3.° phænomenon extensionis corporum oriri ex monadum multitudine per mutuas vires cohærentium, et certo quodam intervallo distantium (2). Hanc Theoriam paucis variantibus sequuti sunt Dugald-

(1) Cons. Joseph. Prisc. phil. Spec. Cosm. c. 1.—Tong. Cosm. l. 1. c. 1. art. 2.

(2) Bosch. Phil. nat. Theoria reducta ad unicam etc. Venetiis 1763. Variis disert.

Stewart, Cousin, Gallupius cum omnibus fautoribus simplicitatis monadum; attamen mihi videtur esse falsam.

9. Ac primo, hæc Theoria, prout Leibnitius eam exponit, non solum falsa est, sed absurdis scætet. Nec in logum abeamus singula percurrendo, sit 1.º *Leibnitius*, cum monades, ex quibus corpora componuntur, perceptione, ac appetitione pollere dixit, omnia, quæ in mundo sunt, vivere cohærenter docuit, proindeque ea, quæ vivunt, non specie, sed gradibus differre sumpsit: 2.º *numerum actu* infinitum admisit, quia unumquodque corpus ex infinitis monadibus conflari statuit: 3.º *actiones* transeuntes nec esse, nec dari posse putavit, unde omnes mutationes, quæ in monadibus fiunt, ex vi ipsis insita fieri contendit. Atqui hæc tria pronuntiata, quæ fundamenta sunt Theoriæ Leibnitizianæ, sunt prorsus absurda. Ergo rejicienda est talis Theoria.

10. Nec admitti potest hoc systema *dinamicum* etiam cum correctionibus inductis á Boschovichio. Nam

1.º Hæc sententia idealismo directe favet, et sensui naturæ communi prorsus reluctatur, qui sensus non destruendus, sed explicandus est; favet idealismo eo, quod ejus patroni *adacti* fuerint ponere *extensionem phænomenicam et apparentem*, non aliter ac Kant posuit de spatio, quod esset forma sensibilitatis externæ emanans ex ipsa animi constitutione, et in hoc reluctat sensui naturæ communi; genus enim humanum semper credit, extensionem esse aliquid reale, et realiter mensurabile. Dixi *adacti fuerint*; nam ipsi optimè cognoscebant:

2.º Evidens esse, illas monadas, seu puncta inextensa numquam extensionem constituere posse; etenim hæ indivisibiles, et simplices monades aut sese immediate contingunt ad extensionem constituendam, sine ullo prorsus vacuo interjecto, vel non. Jam vero

Si se immediate contingunt, ut posuit Leibnitius, hæc puncta omnia, seu monades, etiamsi numero infinitæ fo-

rent, in unicum punctum coalescerent. Indivisibilia enim non possunt se tangere, quin secundum se tota penetrent et idem spatium occupent; in ipsis enim nulla sunt extrema, nullum medium, nulla dimensio aut commensuratio, atque ideo impossibile est, ut ex ipsis resultet ulla quantitas continua, ulla extensio realis; itaque totus mundus unico containeretur puncto, sicut omnes Angeli v. gr. possunt esse in acûs apice.

Si vero se non contingunt, sed distantiam inter se servant hæ inextensæ monades, ut censuit Boschovichius, majora sequuntur absurda. Nam illæ attractiones et repulsionem, quarum vi tribuit Boschovichius distantiam et ordinem inter inextensa, unde apparens extensio resultat, vel sunt veræ ac physicæ earundem monadum actiones, vel non.

Si non sunt, cujus sunt? fati, casûs, an Dei? si Hujus, habemus purum, putumque occasionalismum, á quo adeo abhorrent Leibnitziani; fatum, casus nihil significant. Ergo.

Si sunt actiones monadum, ecce duo portentia: 1. actiones physicæ in distans, nam inter unam et alteram monadam vacua interjacet distantia, sine ullo medio, aut vehiculo per quod actio unius ad alteram pertingat, id est, habemus agens nihil, quia agens ubi non est nihil est: 2. habebimus vires contrarias et oppositas, attractivam videlicet et repulsivam in ente, molecula, seu monade indivisibili, quod plane impossibile est.

11. Ratio, qua semper utuntur hujus systematis fautores, hæc est: ultima compositi elementa composita esse nequeunt; ergo sunt *simplicia*; ergo *inextensa*. Quæ facile refellitur secundâ consequentiâ negatâ. Nam ex eo quod sint simplicia, non sequitur esse inextensa, quia possunt esse simplicia secundum *aliquod genus* (0.270.) Perperam igitur rationantur adversarii, inter quos P. Joseph. Cuevas, cum saltu quodam transiliunt ab uno ad alium sensum illarum vocum *simplicis* et *entis*. Nam vocabulo *entis* po-

test intelligi quæcumque realitas, et potest intelligi substantia veri nominis; item per vocem *simplicis* potest intelligi *non compositum*, et potest intelligi *non extensum*. Jam vero principia corporum debent esse realitates quædam et quidem ex aliis non compositæ. At adversarii fallaciter substituunt alium sensum, nimirum quod realitates illæ debent esse substantiæ *extensione* carentes. Id vero gratis faciunt; subaudiunt enim omnem substantiam esse simplicem, et confundunt compositionem molis suæ quantitatis cum compositione naturæ. Uno verbo ex eo quod elementa corporum non constant partibus integrantibus, inferunt esse inextensa. Omissis aliis observationibus, dico, quod, ut mihi videtur, hoc systema elementorum simplicium, seu *dynamicum* rejiciendum est.

12. Huic assimile est systema transcendentalium philosophorum, qui, duce Kantio, ponunt corpora constare viribus *attractivis* et *repulsivis*, et corpora proinde nihil aliud esse, quam loca his viribus repleta, igitur non realia et extensa corpora percipimus, sed solum apparentia, quæ, si forsitan in nostris conceptibus realia, extensa et opposita apparent, in rebus ipsis unum idemque sunt.

13. Quod vere *apparet* ex hac ultima transcendentalium affirmatione est horrendum pantheismi monstrum; nihil mirum, siquidem major Kantii sectatorum pars pantheistæ sunt. Hoc delirium ita dissipatur. Nam

1.° Vires attractivæ ac repulsivæ supponunt subjectum in quo sint, et à quo exserantur: supponunt videlicet corpuscula jam constituta.

2.° Eædem supponunt objectum, quod attrahant repellantve, quod autem attrahitur ac repellitur est corpus, ergo vires istæ corpus supponunt.

3.° Quid sunt hæ vires? suntue puncta, an atomi? suntue unum, an plura? suntue divisibiles, an indivisibiles? quomodo quantitatem continuam et mensurabilem constituunt? Respondeant Kantiani.

SYSTEMA *chimici atomismi.*

14. Fautores *systematis chimici* docent: corporum duo esse genera *mixta*, nimirum, et *simplicia*. *Simplicia* sunt, quæ arte chimica resoluta inveniuntur esse elementorum ejusdem speciei conflata, v. gr. *metalla*, *hydrogenium*, quorum componentia omnia sunt *homogenea*, id est, ejusdem speciei; vocantur à metaphysicis *simplicia secundum aliquod genus*. *Mixta* vero nominantur, quæ ex simplicibus diversi generis coalescunt, et ideo cum resolvuntur in elementa, quibus constant, inveniuntur hæc elementa esse diversæ speciei, v. gr. aqua, aër. At vero et corpora *simplicia*, et *mixta* in partes, seu *moleculas* dividuntur, ita tamen ut in corpore simplici non aliæ *moleculæ* inveniantur, nisi quæ sunt *homogeneæ*, nempe ejusdem naturæ, et dicuntur *integrantes*, quia corpus ab ipsis integrum efficitur; in corpore autem mixto non solum *moleculæ integrantes* inveniuntur, sed etiam *constituentes*, quæ sunt *heterogeneæ*, et ita dicuntur, quia ex ipsis natura corporis mixti constituitur; v. gr. in aqua inveniuntur *moleculæ integrantes*, ex quibus nempe massa visibilis aquæ constat, et *moleculæ constituentes*, quæ sunt *hydrogenium*, et *oxygenium*, ex quorum copulatione natura aquæ efficitur. In hydrogenio autem non alias *moleculas* invenire possumus, quam partes ipsius hydrogenii. Tum *moleculæ integrantes*, tum *constituentes ex quadam vi sibi insita conjunguntur*, quæ *attractio molecularis* appellatur; hæc vis bifariam distribuitur; illa vis, qua *moleculæ integrantes*, seu *homogeneæ* uniuntur et copulantur, vocatur *cohesio*, seu *affinitas molecularis*; illa vero, qua *moleculæ constituentes*, seu *heterogeneæ* conjunguntur ad invicem et copulantur, vocatur *affinitas chimica*. Jam ultimæ *particulæ*, ad quas in divisione *molecularum integrantium* pervenitur, quæque humana arte insecabiles sunt, *moleculas*, seu *átomos pri-*

mitivas dicere licebit, corporumque *elementa* sunt. Et sicut viribus attractivis molecularibus conjunguntur et copulantur, ita *calorico* dissociari possunt. Hinc sunt inter moleculas diversi cohæsionis gradus, prout una, vel altera vis prævalet, scilicet cohæsió, aut caloricum. Ex diversis istis cohæsionis gradibus dependet distinctio corporum in *solida, liquida, et aëriiformia* (1). Ita ipsi.

15. Hoc systema *atomismi chimici*, cujus summam exposuimus, invenietis dilucide expositum et propugnatum apud P. Salv. Tongiorgi (2), et P. Ramierium (3) S. J. Sed, si veritas est dicenda, quid sibi velint non attingimus, nisi quod tractatum *Chimicæ* optime nobis offerunt, de quo hujus systematis fautoribus gratias agimus; sciant tamen, hoc jam chimicæ tyronibus perspectum erat, et ex ea parte, qua experientiam respicit, totum ipsis conceditur, at non propterea prima corporum principia revera explicat. Hæc enim non experientia comparantur, sed ratiocinatione. Immo impossibile est, ut experientiâ comparentur, nec debent. Nam experientia analysi sua non aliud nobis exhibere potest, quam corpora, ea nimirum, quorum elementa quærimus. Nisi igitur ratiocinium demonstrat, ea corpora non esse ulterius composita quoad naturam, sed una tantum realitate constare, jactata experientiâ nihil concludet. Id vero systema, de quo agimus, minime facit. Nam, cæteris omissis, cum mixta in simplicia resolvuntur, et simplicia in moleculas integrantes; unde scimus moleculas istas non esse compositas? an quia sic dicitur? At in primis ex eo, quod nos instrumentis nostris aliquid dividere nequeamus, minime sequitur illud in se non esse divisi-

(1) Consul. Salv. Tongiorgi hujus systematis patronum, quamvis in sui operis compendio jamjam aliter res videt.

(2) Inst. philo. vol 2. Met. spec. Cosm. Lib. 1. c. 1. art. 5. et c. 2. a. 5.

(3) Inst. philos. Cosm. c. 2 art. 5.

bile. Deinde etiamsi moleculæ illæ, quæ extensione fruuntur, nullam suæ molis ulteriorem divisionem admitterent, nihil inde inferri posset; hîc enim non agimus de compositione quantitatis, sed de compositione naturæ ipsorum corporum. Quantitas minime confundi debet cum materia; quantitas et qualitas naturaliter insunt materiæ, non autem sunt ipsa materia.

Insuper, simplicia, ad quæ analysis chimica pervenit non per propriam formam in corpore existunt, sed per aliud principium *formale* in novam, ac unicam substantiam transmutantur. *Commixtum ex duobus*, ait Aquinas (1), *neutrum miscibile est, sed utrumque transit in quoddam tertium ex his compositum*. Si igitur ita res est, liquet, elementa chimica per se non constituere corpus mixtum, sed aliquo principio *formali* opus esse, ut ex his corpus mixtum constituatur.

16. Itaque hoc sytema *atomismi chimici* in se verum est, si tantummodo contineatur, et coarctetur intra experientię limites; at *Metaphysica* ultra progrediens quærit, quid sint in se illæ moleculæ integrantes, quæ *materia*, ex qua corpora coalescunt, vocari possunt.

SYSTEMA UNICUM ACCEPTABILE.

17. Jam hæc corporum elementa non aliter concipere possum, nisi ut quædam realitates substantiales simplices, seu incompositæ, id est, unitates puræ extensione geometrica præditæ, ideoque *potentialiter* divisibiles, sed quæ sunt *actu* indivisæ propter essentialem vim, quam habent, quæ vis; est vis resistendi; hæc realitates puræ sunt extensionis principium, sed ex se quoad corpora varia constituenda sunt *puræ potentie*, absolute indifferentes ad hoc, vel illud determinatum corpus efficiendum, unde ad

(1) Sum. th. 3. p. q. 77. a. 8.

hoc, ut aliquod determinatum corpus constituent, absolutè necessarium est aliquod aliud principium simplex, quod principium, etsi quidem tamquam vis optime cogitari possit, tamen cogitari nequit ut vis accidentalis et adventitia, quemadmodum cogitantur vires attrahendi et repellendi, et affinitas molecularis et chimica, sed concipitur hoc principium, ut quidam *actus purus essentialis* ad hoc, ut materia, seu illa indifferens potentia ad auctum constituendi diversa corpora determinetur; unde ex hoc actu, et non ex materia illa indifferenti, resultant diversæ species, seu essentiæ compositi naturalis.

18. Jam illas realitates puras, simplices et extensione geometrica præditas, ex se absolute indifferentes ad quamlibet essentiam recipiendam, vocabant Scholastici *materiam primam*; actum vero, quo materia prima determinatur ad essentiæ compositum efficiendum, vocabant *formam substantialem*; *forma* est, quia dat *esse* determinatum materiæ, *substantialis* vero, quia *esse* materiæ determinat in aliqua specie. Materia igitur ut principium passivum se habet, forma vero ut principium activum.

19. Supersedemus ab aliis, considerationibus brevitatis gratia, attente prædicta systemata considerate antequam iudicium feratis. Si forte hoc systema, cujus summam ultimo indicavi, quæ nihil aliud est quam id, quod ego concipio, alicui non placet ex eo, quod materiam primam et formam substantialem subaudit, deponat præiudicium, et appellet systema *atomismi-dynamicum*.

20. Dicetis: Haud possibile est mente comprehendere *materiam*, tanquam aliquid, quod ex se nullâ essentiâ, nullisque qualitatibus ornatur; ergo systema atomismi-dynamicum absurdum figmentum est.

21. Resp., *Neg. ant.* Cum enim intellectus noster vi abstrahendi polleat, possumus considerare in corpore illud, quod determinatur ad certam essentiam, sejunctum ab eo, ex quo ad illam essentiam determinatur, prout aliud dis-

tinctum principium; ac proinde tanquam indifferens ad hanc, vel illam essentiam recipiendam, quod cum illud sit, quædam realitas indeterminata per se ipsam, sed determinanda per aliud, ejus notio absurda non est.

22. Quod ut magis, magisque pateat, mente reputandum est, nos, cum atomos, seu materiam à forma se-junctam consideramus, ipsam quidem intelligere, uti S. P. Augustinus ait (1), tanquam *prope nihil*, quia ex se non est *actu* extra nihil, sed tamen non tanquam omnino nihil, quia ipsa, cum sit ens in *potentia*, est aliquid medium inter ens, quod est in se *actu*, et nihil; unde materia illa prima ante generationem corporis existit, ut ait S. Bonaventura (2), secundum *realitatem potentie*, sive *per modum inchoationis entis*, ideoque est capax ad actum recipiendum, quod de nihilo dici nequit. Igitur illam realitatem, seu potentiam puram concipere optime possumus absque ulla determinatione, quantumvis re existere nequeat sine forma substantiali, sive actu, ad quem ipsa in potentia erat, et in qua sunt rationes seminales omnium formarum, ut ait S. P. Augustinus (3).

Coroll. Ex his apparet, Systema *atomismi-dynamici*, seu scholasticorum, verbis mutatis, est unicum admissibile, quin tamen hoc dicamus nodum solvere. Bene igitur potuit Hesiodus dicere. *Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.*

DISPUTATIO 2.*—IN QUO SITA SIT CORPORUM ESSENTIA, ET DE EORUM PROPRIETATIBUS.

23. Corpus est omne id, quod essentiam compositam habet, id est, quod constat partibus realiter distinctis ab in-

(1) *Conf.* Lib. 12. c. 6. *prope finem.*

(2) In lib. 2. *Sent. Dist.* 12. a. 1. q. 1. *ad arg.*

(3) *De Trinit.* Lib. 3. c. 8. n. 13.

vicemque separabilibus. Circa corporum essentiam variæ circumferuntur opiniones; dicemus

I.^o *Corporum essentia non consistit in cumulo proprietatum, seu attributorum, quæ in ipsis reperiuntur.* Nam inter corporis attributa alia aliis posteriora sunt, seu ad illa consequuntur, sicut mensurabilitas extensionem. Insuper rei cujuslibet essentia est illud, quod in ipsa primo concipitur ut radix et origo omnium, quæ de ipsa prædicantur sive necessario, sive contingenter; atqui corporis proprietates concipiuntur dimanare ab *esse* ejus; ergo proprietates corporum non sunt, eorum essentia.

II.º *Corporum essentia non consistit in tribus dimensionibus, seu in extensione.* 1.º Nam si ita esset, ubicumque existit trina dimensio, ibi corpus existat necesse est; sed hoc est falsum; nam trina dimensio non solum in corpore, sed etiam in loco et in spatio, quæ corpora non sunt, concipimus, et revera invenitur, etenim et spatium, et locum revera mensurari possunt tam secundum longitudinem, quam secundum latitudinem et profunditatem; spatium igitur et locus essent corpus. Sed fieri non potest, ut spatium et locus sint corpora; *quia cum locus, et locatum sint simul, sequeretur duo corpora esse simul in uno loco, quod naturaliter impossibile est.* Ergo non consistit essentia corporis in trina dimensione.

2.º Insuper, ut sit extensio, necessario præsupponi debet substantia, res, aliquid, quod sit radix et fundamentum ejus, sicut et cæterarum omnium, quæ ab essentia corporum dimanant, eaque in unitatem essentiæ coadunet, illud igitur erit corporum essentia, et non extensio; qua sola minimè servaretur in corporibus nec unitas operationum et proprietatum, nec ipsa unitas essentiæ.

3.º Denique, in SSmo. Eucharistiæ Sacramento per verba consecrationis substantia panis et vini convertuntur in veram substantiam corporis et sanguinis Christi Domini, qui ibidem præsens est, non ratione dimensionis

in se ipso, sed ratione substantiæ; hoc de fide est. Jam vero quomodo Corpus Christi esse posset in admirabili Sacramento ut substantia, et non ut quantum, si quantitas, sive trina dimensio esset essentia ipsius substantiæ corporis?

III.° *Nec corporum essentia constitui potest in actuali impenetrabilitate.* Nam illud, sine quo corpus existere potest, non est ejus essentia; atqui sine actuali impenetrabilitate, seu impenetratione corpus esse potest, quin desinat esse verum corpus; cum enim ejus vis resistendi finita sit, potest ab alia virtute majori superari ac vinci; possunt etiam corporis naturales relationes ad datum locum abrumpi á virtute supernaturali, et possunt duo corpora has habere ad unum idemque locum, quin amittant naturalem partium ipsorum relationem in ordine ad se, et ideo quin desinant esse vera corpora; ergo etc.

Denique, de impenetrabilitate idem dicendum est ac de cæteris corporum proprietatibus, scilicet, præsupponere debent aliquid, á quo dimanent.

24. IV. *Essentia corporis reponenda est in ratione substantiæ compositæ ex partibus realiter distinctis ordinatis ad se invicem et ad totum, aptæque ad trinam recipiendam dimensionem.*

1.° Sane, essentia cujuscumque rei est illud, quo res est id, quod est; quodque illam determinat in specie; quod est fundamentum et radix omnium, quæ de re illa dicuntur, et sine quo res neque est, neque concipi potest, Jam vero ratio corporis, qua tale, consistit in ipsa ratione substantiæ compositæ ex partibus realiter distinctis, adeo ut si hæc ratio ab ipso separatur, non ut corpus, sed ut substantiam simplicem tantummodo concipere licet; deinde dummodo partes realiter distinctæ ordinem ad se invicem et ad totum servent, jam corpus reale concipitur, quamvis actu extensione quantitativa careat, quia ratione partium realium et ordinarum ad totum jam habet naturalem aptitudinem ad

extensionem dimensionem, et actu naturaliter habebit, si à superiori vi ipsâ non privetur, et adhuc si privetur extensione dimensionem ad locum, numquam carebit, neque privari poterit *radicali* aptitudine et exigentia ad illam habendam, quæ necessario oritur ex ipsa reali partium distinctione et ordine earum ad totum. Aliunde sine iis corpus neque est, neque concipi potest, ut patet, vel paulisper de ipso cogitemus.

2.º Denique ratio substantiæ compositæ ex partibus realiter distinctis ordinatis ad invicem et ad totum, aptæque ad trinam recipiendam dimensionem, primo distinguit corpus physicum ab omni eo, quod tale corpus non est; ita enim distinguitur à substantiis immaterialibus, quæ simplices sunt, non compositæ, suntque incapaces trinae dimensionis; distinguitur etiam à principiis componentibus corpus, quæ composita esse non possunt, alioquin procederetur in infinitum, et nulla forent principia; distinguitur præterea ab universis accidentibus, sive modis, quibus non competit ratio substantiæ, saltem quatenus modi sunt. Eadem quoque ratio substantiæ compositæ radix est omnium proprietatum, et affectionum corporis physici; hæ siquidem omnes sicut à substantia illa dimanant, ita in ipsam tanquam in earum basim reducuntur. Ergo essentia corporis in ratione substantiæ compositæ partibus realiter distinctis, ordinatis ad se invicem et ad totum, aptæqua ad trinam recipiendam dimensionem consistit.

25. *Coroll.* 1. Ergo Deus sua infinita virtute, quâ omnes naturales effectus impedire potest, potest efficere, ut corpus quin desinat esse verum corpus, sit in loco et illum non repleat, cum hoc sit effectus ejus quantitativæ extensionis, quæ, si non radicaliter et quoad exigentiam, quoad effectum accidentali est corpori; ideoque non repugnat duo vera corpora esse simul in eodem loco. Item corpus in se unum sine sui multiplicatione potest ipsa divina virtute inire plures externas relationes ad corpora alia, ideoque

potest esse simul in pluribus locis. Nam esse in loco idem est ac esse in spatio determinato á corporibus, quæ ipsum ambiunt, et cum ipso relationem ineunt, jam vero sicut corpus has relationes amittere potest, ita novas acquirere potest; ut fit quotidie respectu corporis Christi in Eucharistia.

2.º Corpus reale Christi in Eucharistia partibus realiter distinctis constat ordinatis tum ad se invicem, tum ad totum, non vero ad locum; ideoque caput, brachia, truncum, pedes etc., sunt ordinata prout ipsa natura exigit; si igitur Christus vellet accidentales corporis proprietates manifestare, eo ipso perfectus homo appareret conspiciendum, palpandum etc. (1).

26. Rei completam notionem habere non possumus, nisi præter essentiam, proprietates, quæ ab ipsa dimanant utcumque, cognoscamus; postquam igitur de corporum essentia possibili brevitate disseruimus, eadem brevitate aliquid de ejus proprietatibus insinuabimus. De iis completum tractatum texere ac perficere ad physicas pertinet scientias.

27. Si proprietates, quæ de corporibus nobis experientia offert, consideramus, nonnullas invenimus omnibus corporibus communes, ab ipsis inseparabiles, in ipsisque permanentes; alias vero non ita; sunt enim ab aliquibus corporibus inseparabiles, in ipsis permanentes; sed non sunt omnibus corporibus communes; alias denique invenimus variabiles, et accidentaliter sequentes varios corporum status.

(1) Cons. Concilium Trid. Sess. 13. Can. 2.—3.; Chatech. Rom. part. 2. cap. 4. n. 43; S. P. Aug. De Trinit. l. 5. c. 10, S. Thom. Summ. Th. 3. p. q. 76. a. 3.—4. et q. 75. a. 2., et in lib. 4. sent. Dist. 12. q. 1. a. 1. sol. 3.

Jam primæ illæ communes et inseparabiles vocantur corporum proprietates *generales*, ex his duæ sunt, quæ, quamvis in statu et modo naturali, quo nobis efferuntur, corporis essentiam non constituent, tamen earum exigentia et aptitudo sunt de essentia corporum; tales sunt *extensio* et *impenetrabilitas*, seu *vis resistendi*; cæteræ sunt 1.^a *figurabilitas*, quæ sequitur limites extensionis; nam cum extensio infinita esse nequeat, certis quibusdam limitibus contineatur necesse est; 2.^a *movilitas*, quæ proprietas est corporis prouti aliis coëxistit, quatenus relationes loci, quas ad illa habet, mutare potest; 3.^a *divisibilitas*, quæ consequitur corpus ex eo, quod corpus partibus realiter distinctis et separabilibus constet. Hic notare oportet, quod non est idem corpus, ac corporis massa; massa est summa resultans ex partibus materialibus; corpus est hæc ipsa summa simul cum interstitiis, seu poris inter moleculas; hinc 3.^a est *porositas*, sesultans ex eo, quod moleculæ materiales, quæ corpus constituunt, non sese immediate tangant, sed æther, aër, vel aliquid aliud inter ipsas jacet; 4.^a *facultas movendi alia corpora per impulsus*; 5.^a *vis attractiva et repulsiva*, sive *gravitas*; 6.^a *inertia*, seu carentia intrinseci *principii determinationis* sive ad motum, sive ad quietem, hinc 7.^a *vis inertie*, qua corpus statum, quem habet, conservat, et resistentiam opponit vi, quæ ab statu, in quo est, expoliare conatur, quæ resistentia vocatur *reactio*, quæ semper est æqualis et contraria actioni.

28. Proprietates, quæ omnibus corporibus communes non sunt, vocantur *secundariæ*, tales sunt proprietas *absorbendi*, vel *reflectendi colores*, seu *lucem*; *odor*, *sapor* etc.

Denique illæ proprietates, quæ sequuntur varios corporis status vacantur *speciales*; tales sunt corporis *pondus specificum*; *durities*, *elasticitas*, *ductilitas*, *chimiæ affinitates* etc.

29. Nunc jam ad conclusionem illas duas primas, *ex-*

tensionem, videlicet, et *impenetrabilitatem* definiamus oportet; de qualitatibus enim sensibilibus aliis in locis insinuavimus quod sufficit.

Extensio, sive quantitas continua, est illa corporis proprietas, per quam ipsum habet partes extra partes, atque eas communi vinculo colligatas, ita ut *unum per se* efficiant. (Cons. Ont. disp. 14.^a)

Impenetrabilitas est illa proprietas, qua omne corpus cætera expellit ab eo loco, quem ipsum occupat. Ipsa considerari potest tum in ordine ad corpus, tum in ordine ad locum.

In ordine ad corpus: est *vis, qua corpus impedit, ne propriæ extensioni aliud quodcumque corpus suam commisceat extensionem*. In ordine ad locum: est *vis, qua corpus impedit, ne locum, quem occupat, ab alio corpore occupetur, se prius non expulso*. Jam supra insinuavimus (23. 3.º et 25) impenetrabilitatem actualem non esse de essentia corporis, ideoque fieri posse, ut divina virtute plura corpora unum idemque locum occupent; quia impenetrabilitas in corporibus producitur ex eo, quod eorum dimensiones distinguuntur secundum situm, ac proinde diversa loca occupant. At quoniam Deus, qui est causa prima omnium rerum, potest effectus causarum secundarum in suo *esse* sine ipsis causis conservare, potest etiam conservare trinas dimensiones, seu quantitatem in duobus corporibus, etiamsi non distinguantur secundum situm, hoc est, etiamsi sese compenetrent, eundemque locum occupent.

30. Hic coronidis gratia animadvertite, quod ad realem J. Christi præsentiam in Eucharistia attinet. Præsentia sacramentalis corporis Christi est diversi generis, ac *quantitativa*, quam in cælo habet. Et sane, Corpus Jesu-Christi in cælo est *divisibiliter*, seu *extensive*, sive *quasi-definitive*, ut ajunt, et in Sacramento Eucharistiæ est *indivisibiliter*, seu *inextensive*, unde non repugnat illud esse

simul in Cœlo, et in pluribus Altaribus (1). Quod attinet ad apparitiones Sanctorum in pluribus locis, dicendum est, illas evenisse vel ministerio Angelorum, qui in similitudine corporea illos Sanctos repræsentabant, eorumque nomine res gerebant, vel productione novi corporis sive ex nihilo, sive ex alia materia. Cætera ad Theologos.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE MUNDI UNITATE, SERIE ET NEXU ENTIUM. DE MUNDI
ORIGINE, PERFECTIONE ET FINE.

DISPUTATIO 3.^a—DE MUNDI UNITATE, DEQUE ENTIUM
SERIE ET NEXU.

31. Sub quæstione de mundi unitate duo veniunt consideranda: 1.^a an *collectio* hæc, et universitas rerum, quam mundum appellamus (5), sit *unica*: 2.ª an inter corpora hujus collectionis sit *unitas*.

32. Cum nonnumquam nomine mundi etiam intelligatur hic planetes terraqueus, quem nos incolimus, ad primam quæstionem quod attinet, respondemus: Si nomine mundi intelligitur hic, quem incolimus, planetes, probari non posse, nec á priori, nec á posteriori alia vel esse, vel non esse. Nonnulli opinati sunt, inter antiquos præsertim Xenophanes, Anaxarcus et Metrodorus, lunam ac planetas terraqueo hui globo similes esse, ac viventibus refertos: idipsum inter recentiores contendit Mich. Fontenellius, Hugenius, Wolphius aliique; major tamen philosophorum pars hoc

(1) Cons. S. Thom. Sum. Th. 3. p. q. 76. a. 5. et Johan. Laurent. Berti, De Theol. discipl. lib. 33. c. 9. ad solut. argum. pag. 84. seqq.

negat. Erraret profecto, qui illorum opinionem certam assereret; sed erraret forte non minus, qui eam primo intuitu improbabilem judicaret. Experientia ad quæstionem solvendam nihil nos docet; ratio probat puram possibilitatem, nihil amplius; Divina revelatio de hoc nihil dicit; quid igitur restat? meræ conjecturæ.

33. Si vero nomine mundi intelligatur universitas rerum ex cœli terræque compagine coagmentata, idem esto responsum; plures enim simul esse mundos sejunctos et independentes non repugnat. Nam unius existentia minime involvit exclusionem existentiae alterius; aliunde Deum posse ipsos creare nemo sanus negabit. Unica, quæ cuique occurrere potest, difficultas hæc est: vel illa munda, quæ præter hoc cognitum possibile supponuntur, sejuncta, et independentia *aliquo corpore interjecto* separantur, vel non. Si primum jam non erunt plura sejuncta et independentia, sed unus plus minusve prægrandis; si secundum, vacuo absoluto separantur, quod vacuum, cum nihil sit, nihilo inter sese ipsos separaret, quod idem est ac conjuncta esse, unumque efficere mundum.

Resp. Munda ista jam supponuntur sejuncta et independentia, ideoque nullo interjecto corpore inter se communicare; quin ex hoc sequatur secundum disjunctivæ propositionis membrum. Re vera, quamvis nihil inter ipsa jaceat reale, jacet, seu est possibilitas corporum locandorum, quorum limites erunt superficies extremæ mundorum, quæ supponuntur. Nemo negare audebit Deum posse annihilare omnia corpora, quæ inter hunc, quem incolimus, globum terraqueum, et cæteros omnes planetas jacent; Jam vero, si hoc fecisset Deus, idem quod distant nunc, tunc distarent, cum hac sola differentia, quod hæc distantia nunc est realiter mensurabilis, et mensurata per corpora interjacentia, annihilatis vero his corporibus, solum foret mensurabilis possibiliter, id est, per corpora possibiliter locanda inter hunc planetam et cæteros.

Cum ergo neque ex parte Dei, cujus potentia infinita est nec exhuri potest, neque ex parte mundorum repugnet eorum pluralitas, dicendum est, plures mundos sejunctos et independentes posibles esse. Utrum autem re vera existant definiri non potest; plures veteres philosophi affirmant, plures, imo sine numero existere mundos (1); SS. Patres vero communiter negant (2). Sed ut SS. Patrum mens, et sensus, quo pluralitatem mundorum negabant, introspectatur, considerandus est scopus et ratio, quibus negabant. Nam SS. Patres refutabant ethnicas opiniones, quibus pagani philosophi propagabant erroneas doctrinas circa originem et unitatem humanæ speciei, et ex quibus etiam sequebantur exitiales errores circa propagationem peccati originalis, et Redemptionem. Sed nunc jam libenter concedunt Theologi, nihil ex pluralitate mundorum sequi contrarium christianæ religionis dogmatibus. Revera fides christiana non docet omnes homines posibles, aut omnia entia intelligentia hominibus similia, ex Adamo necessario originem ducere oportere, sed solum homines, qui in terra ex terrenis nascuntur; et etiam animas nostras á corpore separatas, non in astra, seu alios mundos transmigrare, sed immediate in manus Dei judicandas incidere, ut æterna præmia, vel pœnas pro operibus recipiant, vel in purgatorium purgandæ eant.

34. Circa mundi extensionem nihil certi definiri potest, nisi quod sit prorsus mirabilis; *majus miraculum est*

(1) Cons. Stobæum, Telog. Phys. l. 9.; Laërt. de vit. l. 9.; S. P. Aug. De Civ. Dei l. 12. c. 11.

(2) Cons. Athenagoram, Legat. pro Christia. n. 8.; Basili. Homil. 3. Hexahem. n. 3.; Ambros. Lib. 1. Hexaem. cap. 1.; S. P. Aug. Lib. de hæres. hæresis 77.; De civ. Dei l. 18. c. 41.; Isidorus Hispa. Lib. 8. Etymol. c. 5,

mundus, ait S. P. (1), omnibus miraculis, quæ in mundo fiunt.

35. Circa mundi figuram dissidentes legimus physicos. Pythagoras, Plato, et Aristoteles ajunt, Universum instar sphaeræ esse tornatum, in quam opinionem concesserunt cartesiani vorticum assertores, sed sibi ipsis contradicentes, eo quod mundum asserant indefinitum esse. Ex SS. Ecclesiæ Patribus Basilius, Hieronimus, Thomas asserunt mundum esse sphaerale, motuque circulari volvi; alii vero alias ei figuras tribuunt, Dicam cum S. P. Augustino (2) «*de figura cæli hoc scisse auctores nostros, quod veritas habet; sed Spiritum Dei, qui per ipsos loquebatur, noluisse ista docere homines, nulli saluti profutura.*»

Probabilius videtur, ipsius figuram esse sphaericam, tum quia figura sphaerica representat Dei æternitatem, et perfectiones sine limite; tum quia figura sphaerica inter omnes ipsoperimétras figuras est nobilissima et proportionaliter majoris capacitatis, et ad motum aptior.

36. Sub altero propositæ quæstionis aspectu mundus consideratus, scilicet, si inter corpora, quæ universum hunc mundum constituunt, sit unitas, sciendum est.

1.º Esse in mundo infinita prope varietas, inæqualitas et distinctio entium, specierum, generum et individuorum manifestissimum est. Alia enim est natura lapidis, aliarumque rerum inanimarum, alia plantæ, alia belluæ, alia denique hominis; præterea plures rerum inanimarum, plantarum, et belluarum sunt species; alia aliis præstantiores, mirabilis eorum partium structura et ordo, mirabilis varietas virium, inclinationum et singularium finium omnium, et mirabilius adhuc omnium conspiratio ad unum universi finem, qui est manifestatio divino-

(1) De Civ. Dei lib. 10. cap. 12.

(2) De Genes. ad litter, c. 9. n. 20.

rum attributorum, ipsiusque Dei gloria. Cum enim quæcumque res creata ab infinita Dei perfectione infinite distet, consentaneum fuit multas inæqualesque rerum naturas á Deo creari, ut mundus diversis gradibus, et suo modo Divinam Bonitatem manifestaret. Enimvero omne opus, ut observat S. Thomas (1), eo perfectius est, quo propius ad perfectionem suæ causæ accedit. Atqui mundus ad perfectionem Dei propius accedit, si plures, inæqualesque naturas rerum contineat, quam si unam tantum; quippe quod, cum nulla natura infinitam Dei perfectionem repræsentare possit, certe mundus, quo plures, inæqualesque naturas rerum continet, eo pluribus, diversisque modibus Divinam Bonitatem manifestat. Consentaneum quoque erat, ut, quia Deus mundi auctor unicus est, esset etiam unitas possibilis omnium entium, ut modo possibili repræsentet Divinam unitatem.

37.-2.º Et profecto, ipsa primæ causæ notio, apertissimæque experientia nobis patefaciunt, diversas rerum naturas, ex quibus mundus conflatur, ita comparatas esse, ut omnes secum congruo naturalique vinculo conjunguntur, et pedetentim concinneque ab inferioribus ad altiora ascendunt. Inde pervulgata entium series et classes, seu *scala*, per quam ad Dei cognitionem pervenitur. Nam cum Deus per res ab Eo creatas cognoscatur, res creatæ, prout aliæ aliis præcellunt, considerandæ sunt veluti totidem gradus *scalæ*, per quos mens humana, quantum ejus imbecillitas patitur, ad cognitionem Dei ascendit (2).

38. Jam vero quinque gradus in *scala* creaturarum inve-

(1) Sum. The. 1. p. q. 47. a. 1—2.; Cont., Gent. 1. 2. c. 45. et 1. 3. c. 97.

(2) Cons. S. Bonay. In 1. 2. Sent. Dist. 3. p. 1.º a. 1. q. 3. *resol.*

niuntur, quos S. Thomas (1) exposuit hoc modo: Infimum locum tenent mineralia, seu res, quæ sunt expertes vitæ, ideoque dumtaxat veluti *substantiæ* spectantur. Mineralia supereminent plantæ, quæ vitam quidem habent, sed tantum *vegetativam*, et quoniam vita vegetiva est omnium infima, ideo nomen genericum sumunt, et *substantiæ viventes*, vel *viventia* dicuntur. Supra plantas assurgunt *belluce*, quæ vitâ *vegetativa* simul et *sensitiva* gaudent, et *animalia* vocantur (2); quia animal per sensum á reliquis rebus discriminatur. Belluis succedunt homines, qui vitam non solum *vegetativam* et *sensitivam*, sed etiam *rationalem* habent, et substantiarum rationalium voce designantur, quia ratio hominem á cæteris rebus discernit. Hominibus cæterisque creaturis Angeli longe excellunt, qui vitâ *intellectuali* pollent, et *substantiæ intellectuales* nuncupantur, quia res non ratiocinatione, sed per species intelligibiles á Deo infusas cognoscunt (3).

39. Sedulo hîc, antequam ad rerum omnium connexionem et ordinem consignandum progrediamur, notandum est, rerum scalam modo descriptam non esse quamdam continuitatem de minori ad majus, ut absurde reputavit Leibnitius, quod absurdum ulnis expansis acceperunt pantheistæ, sed esse per gradus *toto genere* distantes, id est, specie differentes. Nam unaquæque illorum graduum species habet notas, seu constitutiva essentialia, quæ repugnant cum constitutivis aliarum; id, præter notionalem earum conceptum, evidenter manifestant accuratæ earum specierum observationes, ita ut impossibile sit invenire, aut concipere inter illos quinque scalæ gradus

(1) Comment. in cap. 8. De Divi. Nom. Lect. 1.

(2) Cons. S. P. Aug. Enarrat. 2. in Ps. 29. n. 2.; Gregor. Mag. Dial. 1. 4. cap. 3.

(3) Sansev. Elem. Cosm. c. 5.

aliquam speciem intermediam, vel *æquivocam*, ut loquitur Bonnetus (1).

40. Verumtamen has diversas rerum naturas, quamvis inter se quoad differentias specificas infinito intervallo, et immensa voragine distent, quodam modo inter sese colligatæ existunt in mirabilemque unitatem consentiunt.

Ac primo ratione *naturalis innexus*. Nam diversæ rerum species, etsi discriminentur inter se per differentias, nempe per essentielles proprietates, quæ sunt singularum propriæ, tamen secum consentiunt per genus, cui subji-ciuntur. Etenim etsi vegetabilia differant á mineralibus, quia illa vivunt, ista vero vitâ carent, tamen conveniunt in eo, quod utraque *substantiæ* sunt. Animalia differunt á vegetabilibus per hoc, quod animalia sentiunt, vegetalia non sentiunt, tamen conveniunt in eo, quod ambo vivunt, et viventis sub genere continentur. Homines discriminantur á brutis, quia homines ratione pollent, tamen in eo consentiunt, quod homines ac bruta sentiunt, et ambo sub genere sensitivorum continentur. Angeli ab hominibus differunt in eo, quod Angeli sunt *substantiæ pure* intellectuales, sed Angeli et homines in eo conveniunt, quod ambo intelligunt.

Insuper ex diversis speciebus una est perfectior alterâ, immo in eadem specie sunt diversi essentielles gradus perfectionis, indeque diversæ, ut recentes ajunt, *classes* existunt, si humanam excipimus, in qua, cum teneat infimum locum substantiarum intellectualium, impossibile est invenire plures perfectionis gradus; non ita inter Angelos, inter quos varii perfectionis gradus inveniri possunt. Ex hoc fit, ut nobilior natura per speciem, vel *classem* inferiorem, quam complectitur, cum eâ, quæ ignobilioris ge-

(1) De contemplatione naturæ, et in alio opere veluti præcedentis corollarium, cui titulus: *Palingenesia Philosophica*. Consulite P. Merli-nium, *Vera clavis operum* S. P. Aug. 2. p.

neris est, jungatur, et vicissim fit, ut natura inferioris conditionis per speciem, sive *classem* perfectiorem, in qua continetur, quodammodo attingat genus rerum, quæ nobiliori naturâ pollent. Ita bellua per *ourang-outang* (*hominem sylvestrem* (1)) cum homine, et per polypum cum planta jungitur, quin unquam confundantur (2).

41. Secundo, est etiam in mundo colligatio et unitas ratione *mutue actionis et influxûs* inter res mundanas; quæ mutua rerum actio, ordo et influxus vocatur *nexus dynamicus* (3). Ac

1.° *Ratione temporis*: Quæcumque enim in mundo concipiuntur entia á rerum initio, serie non interrupta, ita sibi succedunt, ut posterius semper in præcedente rationem habeat suæ existentiae. Neque enim in natura aliquid sine ratione sufficienti oriri, aut interiri potest; et ita in natura creata contingentium series adeo colligata est, ut necessario unum contingens cum altero devincatur, donec ad primam omnium causam deveniatur.

2.° *Ratione ordinis*: Nam ita stabilis est mundus, atque ita cohæret ad permanendum, ut nihil neque excogitari possit aptius. Omnes enim partes ejus undique medium locum capessentes, nituntur æqualiter: maxime autem corpora inter se juncta permanent, cum quodam quasi vinculo circumdata colligantur, atque in se invicem agunt; luminosa centra planetis lucem et calorem affundunt, eosque in suis orbitis continent: varia siderea systemata se mutuo librant: omnia mundana corpora se mutuo attrahunt; atque in hos omnes effectus tota ætherea massa influit.

(1) Ourang-outang, significa en lengua malaya hombre de los bosques.

(2) Cons. S. Thom. Sum. Cont. Gent. lib. 2. c. 68., et Ferrar. in eundem; Cajet. Sansev. Elem. lo. c.; S. P. Aug. de Gen. ad litt. lib. 8. c. 7. n. 10.

(3) A græco *Dynamis*, quod idem est ac potentia, vis, facultas.

»Sic undique, ait Cicero (1), omni ratione concluditur, mente
»consilioque divino omnia in hoc mundo, ad salutem om-
»nium conservationemque admirabiliter administrari.»

3.° Ratione *aggregationis*, ac *materialis continuitatis*.
Etenim æther subtilissimus omnia mundana spatia re-
plet: per hunc sidera etiam remotissima cum terra com-
municant, ac suos radios ad nos usque demittunt; eoque
mediante magna attractionis lex varia inter se corpora
connectit.

42. Est etiam in mundo mirabilis colligatio ratione
causalitatis finalis; seu ex eo, quod unum ens ad alterius
usum existat, eique inserviat: quæ colligatio vocatur *ne-
xus teleologicus* (2).

Et re vera *partes universi ita ordinantur ad invicem,
sicut et partes exercitus ad invicem*, ait S. Thomas (3);
quam S. Doctoris assertionem omnes naturales scientiæ
mirifice comprobant; quin per singulas percurramus, ex
iis, quæ cuique obvia sunt, evidenter constat. Nam sive
in cœlum, sive in terram, sive in mare oculos conjicia-
mus, in phænomena incidimus, quæ luculenter commons-
trant, res omnes aliarum finibus commodisque inservire.
V. gr. mineralia ad hominis usum, ornatum, tegumentum
etc.; plantæ ad nutrimentum animalium, et hominum adhi-
bentur; animalia in usum et commodum hominum cedunt;
omnes aliæ res, puta aqua, aër aliæque hujusmodi ad plan-
tarum, belluarum, hominumque bonum comparatæ sunt.
Atmosphæra respirationi, sustentandisque vaporibus, qui
ex aquis oriuntur, inservit; venti vapores in nubes co-
gunt, et noxias exhalationes dissipant; ex montibus aquæ
decurrunt, ut plantæ, bruta, et homines ad vitæ consér-
vationem ipsis utantur. Tota terra, corporaque cœlestia

(1) De Natur. Deor. l. 2. c. 45.

(2) A græco *Telos* finis, terminus.

(3) Sum. Cont. Gent. l. 1. C. 78. n. 3.

in sese invicem gravitant, et gravitatione sui concentum illum, sive harmoniam efficiunt, quæ astronomos incredibili stupore percellit. Hic vero concentus non modo inter diversas naturas rerum, ex quibus mundus conflatur, sed etiam inter partes organicas cujuslibet viventis conspicitur (1). In iis enim singula organa ad easdem operationes in eadem specie destinantur, atque ita inter se connectuntur, ut integer perfectusque organismus inde existat (2).

43. Ex eo autem, quod nexus finium, seu nexus dynamicus per causas efficientes, et nexus teleologicus per causas finales inter res mundanas existat, illud tamquam corollarium consequitur, res mundanas, videlicet, ad unicam causam finalem, quæ extra mundum est, referri. Et sane, res mundanæ nexu finium inter se connectuntur ex eo quod sunt partes unius entis compositi, nempe mundi. Atqui omnes partes entis compositi ad ejusdem entis compositi finem, qui nonnisi unus esse potest, assequendum concurrunt. Ergo res mundanæ ex eo quod per nexum finium suorum inter se connectuntur, ad unicam causam finalem mundi referuntur. Hæc autem extra ipsum mundum existere debet, quia in rebus creatis finis extra rem, cujus est finis, invenitur. Et profecto hic ultimus mundi finis, neque est, neque alius esse potest, quam gloria Dei extrinseca, id est, communicatio et manifestatio divinarum perfectionum, ut in Theologia naturali videbimus (3).

(1) Cons. S. P. Aug. Contr. advers. leg. et proph. l. 1. c. 6. n. 9.

(2) P. Franc. Rothenfl. Cosm. pars. 1. prop. 2. Matr. 1849;— Cons. Bossuet, De cognitione Dei et suiipsius;—Fenelon, De existentia Dei;—Sturm, Reflexiones sobre la Naturaleza;—Mario Aubert, De existentia Dei et immortalitate animæ, Barchinone Libraria Religiosa;—Blainvilleo, Supl. Dict. sci. nat. tom. 1. art. *ani*.

(3) Cons. Caj. Sansev. Elem. Phil. etc. Cosmol. cap. 5.; præcipue vero S. Thom. Cont. Gent. l. 4. c. 1.

DISPUTATIO 4.^a—DE MUNDI ORIGINE.

44. Acturi de origine mundi antiquorum, recentiorum-que philosophorum errores referamus oportet. Cum enim illi creationis, seu effectiois rerum ex nihilo *Mysterium* vel penitus ignoraverint, vel notionem valde obscuram, aut corruptam habuerint, incredibile dictu et cogitatu est, in quot, quantaque absurda, et deliramenta inciderint, quæ absurda, quæque deliramenta, quamvis numquam defuerit aliquis pervicax, qui sub una, vel altera forma non renovasset, recens incredulorum turba omnia exuscitare conatur.

45. Omnes de origine mundi opinamenta ad hæc reducuntur.

1.^m Est eorum, qui mundum et Deum unum idem-que esse somniantur, proindeque unicam esse substantiam increatam, æternam, infinitam, quæ diversimode se ipsam evolvit, perficit, ac manifestat. Hic error vocatur *Pantheismus*, á *Pan* omne, *Theos* Deus. Multæ sunt formæ, quibus se prodit vel á remotissima antiquitate, ut videbimus.

2.^m Est eorum, qui autumarunt, mundum semper extitisse in eo statu, in quo nunc est; sed erroris hujusmodi assertores bifariam dividuntur. Alii enim dicunt, mundum esse increatum, ideoque á se. Alii vero dicunt, ipsum creatum quidem esse á Deo, sed ex necessitate naturæ, eo quod Deus, juxta ipsos, non sit causa voluntaria et libera, sed causa essentialiter creatrix. Quomodocumque sit vero, ponunt mundum æternum. Primi vocari possunt *dualistæ*, alteri *fatalistæ*.

3.^m Est eorum, qui dixerunt mundum non esse quidem æternum, sed æternam esse materiam ex qua mundus effectus fuit; atque ii itidem dividuntur bifariam. Alii enim dicunt, ex illa æterna materia *concurssione fortuita* mundum

effectum fuisse. Alii vero ajebant, Deum fuisse, qui materiam æternam ordinavit, ideoque vocabant Deum non mundi creatorem, sed *opificem*. Hoc etiam systema dualismum profitetur.

4.^m Denique, est eorum, qui divina revelatione freti, ipsaque rationem collustrante ac dirigente affirmant, mundum et esse á Deo ex nihilo, id est, non ex aliquo, quod antea extitisset, creatum, et quidem cum tempore liberrime absque ulla necessitate.

¡Oh omniscia ratio humana, et quantum vales, tibi soli relictæ, ad ea omnia, quæ te ipsam destruunt, amplectenda!!!

46. Nunc jam singulas percurramus, appositisque propositionibus tres primas disjiciamus, quo última non solum argumento exclusionis probata manebit, sed etiam directe probare aggrediemur, deinde nonnulla scitu digna leviter attingemus.

47. Sed antequam manus ad opus admoveamus, sciendum est, rationem humanam, ut vel ex ipsa historia omnium populorum patet, sibi soli relictam omnino incapacem esse sibi efformandi claram notionem creationis; mirum igitur non est, quod omnes illi philosophi, qui vel divina revelatione caruerunt, vel corruptam acceperunt, vel ut hodierni faciunt, satanica superbia inflati eam despiciunt, in tot absurda, tantasque stultitias inciderint, et nunc de novo instaurare conentur.

48. Ad primum igitur errorem, seu pantheismum quod attinet, sciendum est, hanc mentis humanæ aberrationem antiquissimam esse, et omnia ethnicorum philosophica systemata plus minusve fedasse; non adeo tamen, ut nonnulli opinantur; cum suspicari liceat, plerasque philosophorum loquendi formulas metaphoricæ fuisse, aut æstro quodam poëtico animatas, quod patet ex ipsamet principiorum contradictione, quæ ipsis tribuitur, et ex eo quod omnes populorum traditiones principium quoddam activum, vel *ex*

chao, vel *ex tempore* sine limite, vel ex alio quocumque principio omnia generans, vel producens inducant. Cæterum, antiquorum pantheismus longe ab Spinoziano diversus fuit, et á pantheismo eorum, qui præsentí ætate, simiarum more, antiquos æmulantes atque impietatis et insanie culmen attingentes, nobis oggerunt velut magnum progressum antiquorum mythos et fabellas, cum hac sola differentia, quod hodierni vani jactatores, ut quamdam originalitatem simulent, verbis involutis, obscuris et inusitatis insanam theomachiam adoriuntur, quin nihil intentatum relinquunt, ut sua deliramenta non solum in omnia philosophica, sed etiam historica et litteraria, quin imo in religiosa etiam insinuent. Impune ex hinc omitti potest usque ad pag. 57.

Jam pantheismi historiam breviter exponamus.

49. Pantheismi characteristicæ notæ sunt, identificatio finiti cum infinito, cujuslibet limitatæ intelligentiæ cum absoluta, confusio Dei cum mundo, uno verbo: unicam esse substantiam, quæ se ipsam diversimode modificat ac manifestat. Ex quo suapte naturâ dimanant omnes impietates et absurda, quæ adeo circumfluunt in hac nostra ætate, adeoque præsens deturpant sæculum.

50. Ad duas præcipuas species revocari potest pantheismus, scilicet: 1.º ad *emanationem transeuntem* mundi é divina substantia; hic apud antiquos proponebatur sub *forma* mythologica, media autem ætate sub *quodam mysticismo*, in præsentí vero sub *quodam historico progressu ac perfectibilitate humanitatis*.

2.º Ad *evolutionem immamentem realem* ejusdem divinæ substantiæ; sub hac *forma* á philosophiis *Vedanticis* orthodoxis ortus varias modificationes passus est á schola *Eleatensi* et *Alexandrina Neoplatonica*, á Spinoza sæculo XVII, cui præiverat Jordanus Bruno; nunc præcipue proponitur sub *forma evolutionis idealis absoluti*, ita sub progressûs larva nos retro agunt hodierni pantheistæ, seu

progressistæ ad 1,500 annos ante Christum, ad somnia vedanticorum.

§. I. *Emanatio transiens.*

51. Prima igitur forma, sub qua pantheismus apparuit, est *emanatio transiens*. Obliterata enim notione creationis ex nihilo, pronum erat in eum errorem labi mortales, ut rerum omnium semina ac materiam, ex qua res factæ sunt, in divina substantia præextitisse opinarentur; invenimus hunc errorem apud Indos, in Theologia Brahmanica, quam vetustissimi ejus gentis continent libri, quos vocant *Vedas*, quique nihil aliud sunt, quam traditionum oralium collectio in quatuor libros distributa, scripti dicuntur 1,500 annis ante Christum. In his traditur

52. 1.° *Circa Deum*. Ab æternitate existit *Brahm*, substantia prima, infinita, unitas pura, ens entium: Erat *Brahm* in tenebris *luminosis*: Erant *tenebræ*, quia *Brahm* est existentia indeterminata, in qua nihil distinctum apparet; *tenebræ* nihilominus erant *luminosæ*, quia quamvis indeterminatus *Brahm* existebat, et omnis existentia est lux. Erat quasi in dulci sopore, seu somno, ejus enim creatrix vix sopita nondum evolvebatur. Expergefactus *Brahm* in vim creatricem, principiumque omnium sese convertit; *tenebræ* vertuntur in lucem, intelligentia prius indeterminata se determinavit, potentique atque fecundo *Verbo* omnia creavit: tunc triplex nomen accepit, scilicet, *Brahama* quatenus creat, *Wichnou* quatenus conservat, *Siva* quatenus materiæ formas conservat aut renovat, sub hoc triplici statu constituit *Trimo-urti*, quæ tamen evolvi non potest donec *Brahama* é suo sinu educat aliud principium, cui nomen *Maya*, materia, illusio, quæ est origo existentiarum individualium; ejus primitiva forma erat materia liquida, aqua: ex conjunctione *Brahmæ*, in cujus aureo ventre erat *Sivada*, receptaculum, in quo sunt formæ ar-

chætypæ omnium rerum, cum *Maya*, oriri dicuntur omnia entia, hoc modo: primo *Mahabouta*, quæ est condensatio elementorum simplicium, et *Pradjapati* condensatio materiæ; ex conjunctione horum *Mahabouta*, scilicet, et *Pradjapati* orti sunt *genia*, speciatim vero species humana. Primus homo vocatur etiam *Pradjapati*, qui divisus mulierem ex se produxit.

53. 2.º *Circa mundum*. Omnis res creata ortum duxit ex unione *Brahm*, principii prototyporum, cum *Maya*, principio individualisationis. In creatione triplex tempus distinguitur; 1.^m quod entibus *inorganicis*; 2.^m quod entibus *organicis*; 3.^m quod entibus *intelligentibus* respondet. In prædictis libris mundus traditur esse pars quædam entis divini, cujus emanationem é *Brahama*, ut clarius explicent, his imaginibus utuntur: *Brahama* est velut aranea æterna, quæ telam creationis é sinu suo continuo educit et vicissim in se reducit, aut ingens pyra ignea ex qua scintillant omnes creaturæ etc...

54. 3.º *Circa hominem*. Docetur lapsus hominis, mensychois, immortalitas animæ.

55. Verum non satis aperte apparet, utrum pantheismus proprie dictus contineatur necne in libris sacris Indorum *Vedas* appellatis; tamen nulli dubium esse potest verum pantheismum, omni remota ambage, doceri in libris *Vedanta* dictis, qui sunt quædam illorum expositio et ampliatio, cujus auctor vulgo dicitur esse *Vyasa*, et in alio libro ejusdem generis, cujus auctor est *Kapila*, ut infra videbimus. Hinc diversæ eruditorum opiniones circa Indorum pantheismum, affirmantes alii alii negantes. (1).

(1) Cons. *Anquetil Duperron*, Theologia et philosophia indica, ab idiomate persico in latinum ab ipso versum opus, cui titulus: *Oupnek'hat* 1081 edit.-Hug.; *Windishemani*, de *Theologumenis Vedanticorum*. Bonnæ 1833. Compendium Hist. Phil. D. Victor Arnau Lambea periodo 1.º phil. indi. Mat. 1847.

56. Sed si dubitare licet de pantheismo Brahamanico, non æque dubitare licet ipsum contineri in geogoniis Ægyptiorum, et Persarum: primi etiam Græcorum mystagogæ ac vates hanc ipsam doctrinam tradidisse videntur; quin sub æræ quoque christianæ initium gnostici (id est sapientes illuminati) eam profitebantur. Apud hos omnes emanationis theoria mythorum plus minusve ridiculorum velamine contegebatur, quo factum est, ut brevi aditum politheismo aperiret. Hanc ipsam pantheismi speciem induebat schola Jonica, cujus parens Thales Milesius fuit, (639 ant. Chris.) præcipui autem sectatores *Anaximander*, *Anaximenes*, *Anaxagoras* et *Heraclitus*. Hi enim materiam æternam simul cum principio intelligente ipsam vivificante et animante unum totum constituere docebant. Hanc scientificis formulis expresserunt Pythagoras (584 ant Chris.) ejusque schola.

57. Postquam ab Evangelii præconibus creationis dogma, quo pantheismus omnino destruitur, promulgatum fuit, Neoplatonicorum schola sub initio sæculi II, quæ primum Romæ, et Alexandriæ, deinde Athenis viguit, pantheismum tueri pro viribus adnixa est. Horum præcipui habiti sunt Plotinus, Porphyrius, Jamblicus, et Proclus. Isti docebant unicam existere substantiam, nempe divinam, cæterasque res omnes non esse nisi *effluxus*, aut *emanationes*, aut *radios* illius divinæ substantiæ. Sed tandem, salutari luce Evangelii paganæ philosophiæ tenebris depulsis, hac ex parte, teterrimum pantheismi monstrum, penitus interemptus est.

58. Hoc ipsum orientale systema emanationis transeuntis docuerunt Judæi Kabbalæ studiosi. Hi ajebant: Deum esse *lumen primævum*, ex quo per succesivas emanationes res omnes ortæ sunt ita, ut quævis emanatio antecedens sit origo subsequentis. Cum horum doctrina mystica alia multa commixta sunt de ascensione animæ ad lumen primævum, de ejus cum spiritibus mediis immediatâ com-

municatione etc. (1) Hodie spiritismus.

59. Deinde docuerunt hoc nonnihil modificatum *Ara-*
bes Aberroes, Al-Asshari, et quædam arabum eorum se-
creta societas, cujus præcipuum lemma erat: *Non est Deus*
præter mundum materialem, nec lex præter voluptatem,
nec jus est aliud nisi potentior vis.

60. Sæculo IX Scotus Erigena, cæterique realistæ hete-
rodoxi pantheismum profitebantur, inter quos præcipui sunt
Almaricus Carnotensis, sæculo XII, damnatus in concil. III
Later. 1215, et David de Dinando: hic ajebat: Deum esse
materiam primam seu causam materialem mundi: ille vero
effutivit: Deum esse principium formale omnium rerum (2).

61. Sub fine sæculi XIII Beguardi, Fratres ac sorores
spiritûs liberi (3), inter quos præcipuus Frat. Eckartus,
mysticismum Scoti Erigenæ, qui pantheismo valde affinis
est, instaurare conarunt, necnon sæculo XVI ipse Zuin-
gilius. Porro horum *mysticismus* est illa philosophandi me-
thodus, quæ sumit perfectam rerum cognitionem menti
humanæ ex *mystica*, sive arcana quadam ejus cum Deo
unionem obvenire, qua animus immediate apprehendit vitam
suam *consubstantialem* in Deo, qui utpote infinitus amor
se manifestat in spiritu et natura (4).

Eckarti errores Joannes XII damnavit, Bullâ incipiente:
In agro Dominico, anno 1330.

62. Jam mysticismus cum pantheismo colligari clarum
est. Et sane: Neoplatonici, cum persuasum habuerint,
mentem humanam esse *emanationem* Divinæ substantiæ,
inde colligerunt, ipsam tunc veram cognitionem adipisci,

(1) Cons. Ad. Frank. *La Kabbale, ou la Philosophie religieuse des*
Hebreux, pars. 2.^a C. 4. Paris 1843.

(2) Cons. S. Thom. Sum. Th. 1. p. q. 3. a. 8.

(3) Non confundendi hi sunt cum Fratricælis.

(4) Cons. Joan. Perron. *Theol. Prælat. tract. de locis th. P. 3. sect.*
1. c. 1. n. 127.

cum se esse unum, et idem cum divina substantia cognoscit, atque in hac cognitione conjunctionem ejus cum Deo ponunt (1). Sed hoc ipsum ponebat Eckartus. Ejusmodi pantheismus constituit doctrinam essentialem *sansimonianismi*, qui in ea fundat novam illam *reconstructionem*, seu *reordinationem* societatis humanæ, illumque neo-christia-

(1) Philosophicus iste mysticismus autem confundendus non est cum mysticismo catholico. Hic, secundum Sacræ Scripturæ, et traditionis doctrinam, à SS. Patribus expositus et inculcatus, sæculo XI per duos Victorinos Hugonem, et Richardum, et sæculo XIII per S. Bonaventuram scientiæ formam accepit, et secundum Areopagitam *Theologia mystica* dicta fuit. Jam vero Theologia mystica docet, unionem arcanam cum Deo, quam animæ sanctæ quandoque in hac vita assequuntur, esse *donum supernaturale*, et extraordinarium, quod Deus ipsis largitur, ad eamque animus per actus supernaturales Fidei, Spei, et Charitatis, et per indefessam exercitationem bonorum operum pervenire. Ex quibus conficitur, Theologiam mysticam, ut ait P. Cordierius, tam in substantia sua, quam in modo procedendi, esse supernaturalem, siquidem et principia ejus, et media, et finis, et in hunc tendendi modus *naturæ vires*, atque *ordinem* penitus transcendunt (Isagoge ad mysticam Theologiam, Præf. ad opp. S. Diony. Areop. vol. 1. Paris. 1844), cum mysticismus philosophicus hæc omnia pro naturalibus habeat. Mysticismus catholicus secundum methodum psychologicam procedit; siquidem Mystici docent, animas ad eum supernaturalem statum per considerationes affectivas diversorum generum rerum, tamquam per gradus ascendere, atque in primo gradu ponunt sensibilem genus (Cons. S. Bonav., *Itinerarium mentis ad Deum*, cap. 1. et 2.; P. Scaramelli, *Differentia et Discretio spirituum*; Bergier *Diction. Theol. Verb. Theologia mystica*) Tacendum autem non est, quosdam theologos et mediæ et recentis ætatis mysticismum catholicum cum fœdis, aut saltem falsis dogmatibus corrupisse: ex quo *pseudomysticismus*, sive mysticismus heterodoxus extitit. Hæc vos monitos volui, quia plerique hodierni Rationalistæ nullum, quod rei substantiam attinet, discrimen agnoscunt inter mysticismum philosophicum et *Christianum* orthodoxum, et inter hunc et *Christianum* heterodoxum. Semper verum erit illud: *animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei*. 1. Corint 2-14.

nismum, cui jugiter adlaborat. Talis est philosophica et historica doctrina, quæ dicitur *progressûs indefniti*. San-
simonianas fatuitates inter nos disseminare tentarunt non-
nulli, inter quos eminebant Julianus Sanz del Rio, et
Emilius Castellar, schola pantheistica, ad quam hic ejus-
que consocii pertinebant, obgannit, hominis vitam cons-
titui in *traditione vivente et actuali humanitatis*, et in hac
traditione fundatur magnum progressûs et perfectibilitatis
continuæ dogma (1).

(1) Emilius Castellar definiebat Deum hac ridicula logomachia in
ephemeride «La Discusion:» Cum (Deus) existat veluti *persona absoluta*
in se et per se, fundamentalis omnium entium ratio, omnisque existen-
tiæ causa; in natura semper præsens per ejus leges; in spiritu per sui
revelationem, mens (pensamiento) absoluta: idea é cujus sinu omnis
vita procedit, quæ ejus benedicto servatur amore, radix et origo om-
nium idearum, immutabilis axis adamantinus, quo creatio evolvitur in-
finita et absolute libera: veritas, justitia, et perfecta pulchritudo: Deus
sua providentia omnem ambit historiam.» Ecce errores:

1 Error *Deus persona absoluta*. Prima chatechismi elementa docent,
Deum esse unum in essentia, Trinum in personis. Est de fide contra Ar-
rianos. 2. Error *Deus præsens naturæ per leges* etc. Deus enim est præ-
sens per essentiam, utpote immensus; omnia conservans ac dirigens
etc. Est de fide contra Socinum et Wortium Calvinistam. 3 Error *Deus*
præsens animæ per revelationem. Si, ut ipse facit, nihil aliud additur;
est error Spinosæ agentis, *animam esse revelationem Dei*. Deus est præ-
sens animæ per essentiam, insuper et per lumen naturale, per legem
naturalem, et per gratiam (si excipimus sectæ conjuratos). 4 Error
Mens (pensamiento) absoluta: Hic est purus putusque pantheismus. 5.
Error *Idea origo et radix* omnium idearum: Hic est Hegheli pantheis-
mus. 6 Error *E sinu suo omnem vitam producit*: Hæc est doctrina my-
thologica Brachmanium, in libris *Vedas* contenta. 7 denique Error:
Deus sua providentia omnem ambit historiam: Hæc propositio in sensu
nostri Doctoris confundit Deum cum homine, vel abstracto humanitate.
In quodam literario lyceo (Ateneo) dixerat; Deus est humanitas pro-
grediens in perfectionem. Eritne ille Deus in fieri Hegheli !!Horribile
dictu!! infelix!!

§. II. *Evolutio immanens, sive realiter, sive idealiter.*

63. Pantheismus sub forma *evolutionis immanentis realis* culmen absurditatis attingit dum consocians pantheismum cum idealismo, infinitæ et absolutæ unitatis evolutionem non aliam admittit, quam phænomenalem et idealem. Hæc somniorum summa quamvis ut nova et veluti magnus progressus á neotericis gymnosophistis proponatur, revera antiquissima est. Breviter per ætates hunc errorem persequemur.

64. Doctrinam evolutionis *immanentis realis* sensu idealistico tradiderunt in India philosophi *Scholæ Vedantice*: suum systema exponunt in Oupnek'-hat (*oupanishads*); Excerpta quædam, seu antiqua compilatio librorum sacrorum *Vedas*, quæ cum iis consentanea sit orthodoxa nuncupatur. Hoc systema *vedanta*, cujus auctor vulgo dicitur *Vyasa*, semper nactum est non paucos sectatores, et adhuc hodie magno habetur in honore: *Ram-Mohum-Roy* mortuus in Anglia anno 1833, hujus systematis patronus pro viribus illud tuebatur.

Aliud systema, *Sankia* nuncupatum, cujus auctor dicitur *Kapila*, hac ex parte pantheistica, vedantis consentaneum est.

65. Jam *Vedantici* philosophi contendunt, unicum existere ens infinitum nomine *Brahma*, ens æternum, purum, illimitatum, omne autem id, quod Brahama non est, omnes res multiplices et compositæ, quæ nobis apparent, non reale quidpiam esse, sed calentis phantasie puram illusionem. Quocirca cum existimamus, mundum, homines, nosque ipsos esse entia, et á *Brahma* distingui, vanis speciebus realitatem tribuimus ac in somnii statu versari: cum vero cognoscimus *Brahma* solum esse, nihilque aliud præter ipsum, tunc expergiscimus scientiaque potimur: inde ortum duxit effatum illud scholæ vedanticæ: *Brahma*

solus existit, et quidquid non est Brahma est humane mentis ludibrium; quo mentem suam etiam Vedantici clarius aperirent, variis imaginibus usi sunt: Brahma est, ajunt ipsi, velut moles argillacea, cujus formæ sunt cunctæ res singulares; aut oceanus, cujus fluctus, spumæ, guttæ, quæ licet aliæ ab aliis distinctæ videantur, tamen revera ab oceano non distinguuntur, sunt res creatæ. Hanc eandem doctrinam tradit systema nuncupatum *Sankhia de Kapila*.

66. *Bauddhistæ et Djainas*, sectæ religiosæ, quæ contra Brahmanium præpotentiam et doctrinas sese rebelles insurrexerunt *Baudha duce*, (nato á patre rege Magad'dhæ in India (Hindostan) mille annis ante Christum) qui docebat, rerum omnium principium esse *vacuum* purum (1), nullamque admittebat distinctionem inter res, nisi apparentem: in tria hujus sectatores abierunt præcipua systemata, quorum primum est idealista, quod postea exuscitavit Berkelejus (1684): secundum est materialista, affine materialismo Petri Georgii Cabanis (1757): tertium plane identicum est pantheismo subjectivo Theophili Fichtei (1762). Hoc tertium docet: nihil aliud reale existere præter *ego*, nullam realitatem admittit nisi realitatem *to ego*. Hoc ego est æternum, omniaque phænomena, quæ uti realitates nobis apparent, nihil aliud sunt nisi manifestationes ipsius substantiæ *ego* (2).

67. Eandem fere doctrinam sectata est inter Græcos schola eleatensis, quæ á Xenophane orta (536. an. ant. Christ.) Parmenidem, Zenonem, Melissium Samium magistros acerrimosque propugnatores habuit. Hi perperam interpretantes illud principium *ex nihilo nihil fit*, tanquam principium indubium statuebant, fieri prorsus non posse,

(1) Per vacuum intelligunt *spiritum*.

(1) Cons. Franc. Rothenfl. synop. hist. Phil. Sect. 1. §. II.; M. Bouvier, hist. Phil. lib. 2. c. 5., Victor Arnau Lambea, Hist. Phil. 1. period. Phil. indi. pag. 8. seqq. ed Matri. 1847.

ut quidpiam novi, sive substantia, sive modificatio sit, producat. Proinde quidquid est, æternum esse et immutabile: res finitas, ac propterea inter se dissimiles, ac mutabiles, pura esse phænomena: unicum tantummodo ens agnosci oportere, et id absolutum, infinitum ac semper idem. Hinc illud apud ipsos; *quod cogitat, et quod cogitatur, unum idemque est*: quod effatum tanquam proprium inventum hodierni Pantheistæ sibi vindicant. Prosit.

68. Deinde Stoici eidem insanix accesserunt. Hi Zenone Cyprio duce (mortuo 260 ant. Christ.) opinati sunt, Deum mundi animam esse; seu, mundum ipsum Deum esse dicentes, eundem in duplicem distribuerunt substantiam; spiritualem unam et actuosam, quæ mundum hunc materialem pervaderet motuque cieret; alteram vero hunc ipsum mundum materialem et extensum, qui velut pars exterior Dei ipsum Deum vestiret forinsecus, ac sensibus et mutationibus subderet (1).

69. Pantheismus sub hac forma *evolutionis* immanentis abiit denique in purum scepticismum; sæculo autem IX Scotus Erigena, quamvis sub quadam specie mysticismi à neoplatonicis sumpti, revera pantheismum *vedantorum* adamussim profitebatur: *Deus est omnia, omnia sunt Deus, ipse est unica vera substantia*, ajebat ipse in libro de *Divisione naturæ*; sæculo XVI Scholæ Eleatensis dogmata conatus est instaurare Jordanus Bruno (2) (mortuus Romæ 1600).

70. Ejusdem pessimi erroris jampridem explosi reconstructionem scientificis formulis aggressus est Baruch, seu Benedictus Spinoza, vir post rejectum Judaismum nullam professus religionem, natus Amstelodami Batavorum (1632), qui in eo omnes sui ingenii nervos intendit, ut integrum pantheismi systema concinnaret in suo opere: *Ethica geo-*

(1) Cons. Curwort. syste. intellect. c. 9. §. 23.

(2) In operibus: De la causa principio é uno, De infinito universo.

metrico more demonstrata, seu ut ipse inscripsit: *Bened. de Spinosâ principia philosophiæ Renati Descartes parte I. et II. more geometrico demonstrata*; et in alio opere postumo edito à Ludovico Mejer, cui titulus; *Opera postuma Benedicti Spinosâ*.

71. Jam substantia, ejus judicio, est ens quod per se est, et per se concipitur. Hanc notionem substantiæ Spinosâ à Cartesio male interpretatam mutuatus est, nam, ut alibi vidimus, Cartesius loquens de substantia ait: nos, cum substantiam concipimus, non aliud concipere, nisi rem, quæ ita existit, ut non nisi se ipsa ad existendum indigeat (1). Hinc Spinosam à Cartesii philosophia suum pantheismum elicuisse concors historicum opinio est (2).

72. Et revera, in citato opere præmittit Spinosâ octo definitiones, in quarum tertia dicitur: *pro substantia intelligo id, quod in se est et per se concipitur, seu, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, ut formetur*. Hac notione innixus statuit, in sexta propositione; *unam substantiam non posse produci ab alia substantia*, quia secus illa sine ista existere, et concipi non posset; hic supponit perperam, ut jam statuerat in quarto axiomate, *notionem effectûs à notione causæ pendere, eamque in se involutam amplecti*: quocirca non nisi unica substantia dari potest, eaque improducta esse debet, sive hujusmodi, ut ejus essentia existentiam necessario involvat. Hæc igitur unica substantia est Deus (prop. XVI). Quod si præter Deum nulla dari, neque concipi potest substantia, sequitur omnia, quæ sunt, non aliud esse posse, nisi affectiones, sive modos ipsius Dei. Jam omnes res, quæ exstant, aut res corporeæ, aut res cogitantes sunt, et, quoniam inter infinita Dei attributa sunt *cogitatio et extensio*, patet res extensas infinitæ ex-

(1) Les principes de la philo. part. §. 51.

(2) Cons. Tennemann, Hist. phil. germ. vol. X. Lipsiæ 1817: Degerando, Hist. phil. moder. tom. 2. c. 15. seq.

tensionis; et res cogitantes infinitæ cogitationis Dei esse modos. In hac Spinosæ Theoria, depositis formulis scientificis, apparet purus putusque vedantium plagiarius.

73. Spinosæ vix unum aut alterum suffragatores habuit, é contrario innumeros, eosque doctissimos adversarios nactus est (1). At novissime germani Philosophi, qui *transcendentes* (2) appellantur, Spinosam iterum personatum in scenam producentes novâ, sed non minus absurda formâ ejus impium systema in medium protulere: nos progredi facientes nihil minus, quam ad vedanticorum et eleaten-sium somnia!

74. Novam hujus aberrationis viam ingrediunt hi progressistæ ducti á doctrinis Kantii. Is enim, quamquam et objectum et subjectum reciperet, cum tamen omnes objecti formas á subjecto derivaret, objectum ipsum inexcogitabile fecerat, et arbitrarie solum ac precario phænomenorum realitatem recipere videbatur. Ipsi perviderunt Kantium sibi haud cohærere, cum non aliam realitatem ab anima intelligi posse statuit, nisi quam ipsa é formis sibi insitis producit, et simul materiam cognitionis ab objectis extra mentem positis derivavit. Erat itaque spectandum fore aliquem ex ejus discipulis, qui magistri incohæren-

(1) Inter quos: *Cuper*, Arcana atheismi revelata; *Jacquelot*. Theol. proct. disert.: de Dei existentia. *Abbadie* (Calvinista), tract. de Christi Relig.; *M. Fenelon*, de Dei existentia. Cons. Ab *Bergier*, Dicti. Theol. art. Spinosismo.

(2) Sub *transcendentalismi* nomine designantur illa diversa systemata recentium Germaniæ philosophorum, á quibus origo nostræ cognitionis ita exponitur, ut mens ipsa dicatur sibi construere suæ cognitionis objecta. Ipsi appellantur *transcendentales*, quia omnem experientiam *transcendunt*, seu transiliunt, et originem cognitionis humanæ demonstrare student á *priori*, nempe ab ipsa analysi cognitionis remotæ ab omni experientia sive interna, sive externa. Cons. *Caj. Sanse*. phil. Christ. etc. cap. 4.

tiam corrigens, ejus opus prosequeretur atque objectum eliminaret, solo subjecto retento. Et profecto ipsi illud eleatensium principium amplexi: *ideas nostras á rebus ipsis non distingui, idque, quod cogitat, et quod cogitatur, unum idemque esse*, alterutrum inde inferre poterant: nempe, aut *illud unum* esse ipsum *to ego*, cæterasque res non aliud esse, nisi phænomena, ab ipso illo *ego* cogitante producta, quæ non aliter, quam vi nostræ cogitationis subsistent, affirmandum erat cum *Bauddhistis*; aut *illud unum* non esse quidem subjectivum, et relativum, quemadmodum *to ego* est, sed quidquam objectivum, et absolutum, nempe hujusmodi, ut subjecti et objecti principium sit. Jam prior sententia arrisit Joanni Amadeo Fichte (1); altera vero Friderico Josepho Schellingio (2) arrisit.

75. Fichte enim eo usque deliravit, ut á *to ego puro*, seu sine conscientia, infinito, indivisibili, ipsum *to ego non purum*, seu cum conscientia sui ipsius, divisibile, et finitum, atque *non ego*, seu mundum *poni*, necnon Deum *creari* sibi persuaderet. En ejus positio: Unice est *ego* absolutum et illimitatum, quod activitas infinita est. Hac activitate necessario *imagines* creantur et *ideæ*, quibus exterior mundus continetur, quin tamen *ego* creans vel eas, vel se agnoscat ac sentiat. Sed cum in has ideas impingit *ego*, in se reflexione reddit, ac duplicem affirmationem ponit, primitivam utramque, quarum tamen altera ab altera dependet: prima affirmatio ac prima cognitio hæc est: *Ego est ego*. Etenim scientia scientiæ, ut ait ipse, seu doctrina scientiæ debet necessario á summo, per se certo principio procedere: jam vero hoc principium solum inveniri potest in aliquo judicio analytico, id est, est tantum illud in quo objectum, seu prædicatum est de essentia subjecti, seu

(1) Natus Rammdnoviis (Lusacia) 1762, mortuus Berolini 1814.

(2) Natus Schorudorfii (Leomberg) in regno Witemberg 1775.

cum ipso identificatur, uti $A=A$, id est, A est A , seu A æquat A ; cum vero *Ego*, tam A quod judicat= A , quam formam, juxta quam judicat, habeat in se, hinc est, quod principio $A=A$ substitui possit hoc $ego=ego$, seu *ego* est *ego*. Hoc *ego* est *ego* purum, quod se affirmando se ipsum creat absolute, id est, sine ulla relatione ad subjectum et ad objectum; deinde per reflexionem, quæ ipsi essentialis est, se in se ipsum retorquet, ac proinde se in subjectum atque objectum reflexionis distinguit; unde *ego* per reflexionem limites sibi imponit, seque in *ego* subjectum, et in *ego* objectum dividit; hincque altera affirmatio, *ego non est ego*, se igitur limitat, quia resistantiam *non ego* à se conficti experitur. Sed brevi activitate sua, quæ est ejus esse, hos limites transgreditur, dein novos ponit limites, eosque iterum superat, et ita porro sine fine; atque hoc pacto *ego* sentit se infinitum esse. Jam *ego* tanquam *purum*, sine ulla relatione ad subjectum, et objectum, est Deus; *ego non purum*, id est, cum conscientia sui ipsius, est spiritus humanus; *non ego*, seu *ego* à se limitatum est mundus. Hoc Fichteii systema vocari solet *autotheismus*, quia homo se ipsum Deum efficit; aut *panegoismus*, seu *egotheismus*, quia omnia esse *ego*, *ego* esse omnia statuit. Cæterum quid sibi velit non capio, nisi summum delirium, si non esset summa impietas.

76. Schelling vero ad oppugnandum idealismum, constituendumque realismum absolutum, systema theoricè in-
 vexit *identitatis*, itaque loco *ego absoluti* suffecit *esse absolutum*, docuitque, Deum esse *Absolutum*, seu *principium identitatis absolutæ*, id nempe, in quo res et ideæ, subjectum et objectum, *ego* et *non ego*, omni differentia sublata, unum idemque sunt: absolutum tantum existere, cæteraque esse formas, sub quibus illud absolutum seipsum manifestat. Scilicet, identitas absoluta, quæ Deus est, per continuam suiipsius evolutionem se sub formis *materiæ*, et *spiritus*, *objectivi* et *subjectivi*, *realis* et *ideal* mani-

festat, atque hæ formæ extra *Absolutam identitatem* phænomenice, sive *apparenter* á se distinguuntur, sed in *identitate absoluta*, in qua vere existunt, unum idemque sunt (1). Hæc est ultima Schellingii positio, nam ipse nunquam sibi constans semperque in incertum currens multifarie, multisque modis suum systema transformavit.

77. Hegelius autem hîc non subsistit: namque non solum rem cogitantem, et rem cogitatam confundit, sed utramque rem cum cogitatione unum idemque esse contendit, illud pronuntiatum statuens: *quidquid est reale est ideale, et quidquid est ideale est reale*; quare ex ejus sententia, illud, quod cætera omnia complectitur, non est neque subjectum, neque objectum, verum est cogitatio, seu *Idea*, vel *Idea-ens*, quæ quidem in se est absoluta, et indeterminata, sed seipsam secundum quasdam leges, quæ ab Hegelio *momenta* appellantur, necessario evolvitur, quæque in diversis hujus suæ evolutionis gradibus, diversos constituit ac successivos existentiae, seu entium ordines. Itaque in iis evolutionibus *Idea-ens* est in *fieri*, in quo duo illa opposita habentur, ens, scilicet, et nihil. Hinc ultima Hegelii conclusio: *rerum universitatem esse ipsum fieri*, nempe processum ideæ á statu esse puri et abstracti sese necessario evolventis, per totidem momenta ac progressus, in ideas generales, seu entia universalialia, per negationes et negationes negationum, donec se totam comprehendat, ut negationem absolutam negationis Entis. Hoc Ideæ progressivo et indefinito motu *logica, natura, spiritus* constituitur totaque humanitatis historia continetur. Idea vero, seu processus absolutus est Deus, qui, asserente Hegelio, *sine homine*, in cujus conscientia *immanenter* se revelat, *et mundo, completus non esset neque adhuc esset Deus*: quare, cum in humanitate ipse progressu indefinito se evolvat, *Deus*

(1) Cons. Bergier. Dict. Theol., art. Schelin.

(horridum dictu) *est in fieri*. Formula hæc est compendium hegeliani delirii. Cæterum pantheismus hujus delirii est evidens.

78. Demum in libera Academia Bruxellensi pantheismum docet quidam Belga nomine H. Ahrens, qui etsi Spinosam, Scheling, Hegelium, aliosque reprehendat pantheistas, ejusmodi tamen doctrinam transcendentali methodo offert, quæ ab iisdem oratione discedit, re autem omnino concedit. Ipse enim in opere: *Cours de philosophie, fait à Paris sous les auspices du gouvernemen de 1838. volum. 2. P. 196 seqq.* ait: «Deus quatenus *spiritus* est »intellectus, sensus et voluntas: quatenus *natura* est lux »calor, attractio, etc. est et insuper, unitas et identitas, »quæ exuperant illas oppositas manifestationes, est unitas »et identitas intellectûs et lucis; Deus sine mundo non »extitit; mundus non in tempore creatus fuit, ejus enim »essentia in ipsa divina Essentia continetur..... Spiritus »et natura ejusdem sunt ordinis et speciei.... Deus non magis spiritus purus, quam pura natura est, etc.» (1)

79. Postremo J. Salvator Judæus philosophus, seu incredulus in sua historia institutionum Moisis spinozismum, pantheismum transcendentalem et absolutum, sive ex Germaniæ et Angliæ philosophis, sive ex santsimonianis, amplexus est. Incredulitati adjecit perfidiam judaicam, dum recensita paradoxa cohonestare nisus est cum doctrina Mosaica. Contendit enim Moysen docuisse, alium Deum non *esse*, nisi *absolutum ego* universale, autotheismum societatis, religionem politicam. (2)

Germanici pantheismi virus quosdam quoque aliarum nationum philosophos infecit; eclecticis præsertim Galliæ, et sectam santsimonianorum, ut supra insinuavimus.

80. In nostram Catholicam Hispaniam non defuerunt

(1) Frag. philosph.

(2) Cons. Joann. Perron. Præl. Th. Tract. de Deo p. 2. c. 1.

insensati, quos supra indicavimus, qui pantheismum inferre conarentur, sed in casum: Omnes veri hispani obturatis auribus, naturæ sensu impulsivi una voce damnarunt, et exsibilarunt horrendum monstrum. Quid nunc in tanta tamque tristi rerum perturbatione accidat, Deus scit.

81. Non ita in Gallia, in quam opera præsertim Victoris Cousinii é Germania pantheismus transmigravit. Hic enim eclecticorum Galliæ dux se pantheistam esse præfate inficiatur, sed quod verbo negat, re fatetur. Revera ipse docet: «Deum esse unicum, et multiplicem, æternitatem et »tempus, summum et infimum gradum entis, finitum, infi- »nitum; simul Deum, naturam et humanitatem (1). Deum »cum mundum creat non quidem é nihilo, sed é se ipso »illum educere, ideoque creationem aliud non esse, quam »evolutionem, et apparitionem Dei in mundo (2): Creatio- »nem esse necessariam, quippe quod, cum Dei sit causa »absoluta, non potest non creare, hoc est, se ipsum mani- »festare, et cum sit causa infinita, hujusmodi manifestatio »est constans et infinita, Deum idcirco necessario et sem- »per creare (3).»

82. Ab. Lamennasius in pantheismi castra denique commigrasse compertum est, ipse enim «unicam admittit »substantiam simul finitam et infinitam, docetque omnes »res singulares esse totidem Dei fluxiones, quæ tres præ- »cipuas Ejus proprietates, *Intelligentiam, Sapientiam, et »Amorem* limitibus circumscriptas, diversa ratione ex- »hibent (4).»

83. Veruntamen in Gallia Theoria hegeliana magis propagata est, quæque fructus, quamvis amarus, magis Gallorum palato consentaneos producit. Hi, neglectis prin-

(1) Frag. philosoph.

(2) Curs. ann. 1818.

(3) Curs. Hist. phil. lect. V. VI. X. Parisiis 1828.

(4) Esquisse d' une philosophie, Paris 1841.-1846.

cipiis Hegelii, eorumque abstractis, abstrusisque applicationibus, aut iis leviter et ambigue enuntiatis, historicas solum, et religiosas ac politicas conclusiones receperunt: fatalem nempe in humanitatis evolutione necessitatem, ejusque indefinitum progressum, quo ad suam destinationem urgetur, nempe ad *Ideæ* absolutum complementum. Hinc illa á priori condita historia, quæ ab ipsis nuncupata fuit *inflexibilis geometria*, quæque pantheismum undique redolet, et sociales theorïæ, quibus divina omnia, humanaque jura anathemate damnantur; ac vaga illa et proteiformis vox *progressus*, quam multi in ore habent, quin tamen intelligant quid illâ significetur.

84. Ecce jam exposuimus originem, formas varias et progressus pantheismi, possibili brevitate, si plura desideratis consulite opus cl. Maret: *Ensayo sobre el pantheismo en las sociedades modernas*, Barcelona, libreriã religiosa (1).

85. Ex hactenus dictis evidenter colligitur, omnes circa

(1) Pantheismum, cujus brevem retulimus historiam, omni sua sordida turpitudine exhibitum damnavit SS. D. N. Pius PP. IX in Alloc. *Maxima quidem*, 9 Junii 1863, et in Enciclica *quanta cura* 8 Decemb. 1864, in cujus adjecto syllabo §. I Prop. I damnata, habetur: Nullum supremum, sapientissimum, providentissimumque Numen divinum existit ab hac rerum universitate distinctum, et Deus idem est ac rerum natura, et ideo immutationibus obnoxius, Deusque reapse fit in homine et mundo, atque omnia Deus sunt et ipsissimam Dei habent substantiam, ac una eademque res est Deus cum mundo, et proinde spiritus cum materia, necessitas cum libertate, verum cum falso, bonum cum malo, et justum cum injusto. Duo hic vos sedulo animadvertere vellem: 1.º Non deesse in tetricis pantheistarum lucubrationibus saceratissimum Dei Nomen, ut fucum imperitis faciant, sed qui Deus sit Deus eorum jam intelligitis. 2.º Differentiam inter bonum et malum morale, justum et injustum, verum et falsum etc. hoc pantheismi systema penitus tollere, quod sufficeret ad eum detestandum.

pantheismum errores in eo consentire, quod omnia, quæ sunt, etsi multa et contraria videantur, unum tamen, idemque esse statuunt; quod *unum*, secundum se, seu, ut unica substantia est in se, aliis videtur esse *Absolutum*, quod quatenus actu existit, omnia in se complectitur, quæcumque existunt; aliis vero est quid *impersonale* et quasi in *potentia*, quod per successivos, et indefinitos motus seipsum constituit ac perficit, sub utroque autem respectu variis dein nominibus designant. Hegel v. gr. eum appellat *ideam puram*; Schelling *identitatem absolutam*; Fichtè *ego purum*; Spinoza *infinitem*, seu substantiam infinitam; Jordanus Bruno *unum esse*; Plotinus *unitatem absolutam*; Indi *Brahma*.

86. Ex natura autem rerum, quas unicæ substantiæ modos vocant, alii eas tamquam reales, etsi á Divina substantia non distinctas, admittunt, ut H. Ahrens, Spinoza, schola Alexandrina, schola Jonica; alii vero tamquam *phænomena*, seu formas apparentes, sub quibus Absolutum seipsum manifestat, ut pantheistæ Germani, Schola eleatensis, et Indi vedanticorum systemati adicti.

87. Denique ex ratione, qua res singulares ex unica substantia emanant, alii somniantur, productionem mundi esse *quamdam necessariam emanationem transeuntem* é Divina substantia; alii vero eam productionem in perpetua, et necessaria *evolutione immanente* illius unicæ substantiæ consistere autumant.

88. Igitur pantheismus, quomodocumque modificatus, vel modificandus, hac fere formulâ exprimi potest: *Unica existit substantia infinita, quæ vel sese exerit per emanationem, vel sese evolvit per evolutionem immanentem sive realiter, sive idealiter.*

Jam nos, ut brevitati consulamus, primo pantheismi generatim inspecti abnormitatem evincemus, deinde quædam contra diversas ejus formas adnotabimus. Quatuor propositionibus nos expediemus.

89. Ast hic in antecessum ea in mentem revocare juvat, quæ in Logica de sensu intimo, deque sensibus externis diximus, atque de existentia intellectûs et actuum intellectualium, eorumque realitate objectiva (1) Etenim, qui de propriâ existentîâ deque objectivo valore actuum intellectualium, atque de corporum existentia et de variis eorundem successione et mutationibus dubitet, hic non pantheismum profitetur, sed purum scepticismum; imo hic non philosophus, non homo, sed quoddam indefinibile animal erit.

90. PROPOSITIO I.^a *Pantheismus est systema, quod cum experientia tum interna, tum externa pugnat, est absurdum in se, et quam quod maxime perniciosum.*

91. *Prob. 1 pars. Pugnat cum experientia interna.*
Ac primo: ex interna experientia nihil certius est, quam nostra personalitâs; nempe quod subjectum cogitans sit inter multa unum in se, ab omni alio divisum, et in se totum, præditum conscientîâ adeo sibi propria, ut alteri communicari nequeat, quin destruat; siquidem si meæ cogitationes, et affectiones, quasi facta conscientîæ aliorum, admittantur, mea conscientia evanescit. Atqui pantheismus negat unius subjecti ab alio distinctionem, facitque subjectum cogitans et propria conscientîâ præditum, non personale, sed veluti partem integrantem, aut accidens magni totius. Ergo pantheismus pugnat cum experientia interna.

2. Præterea, experimur in nobis amoris, grati animi, aversionis, timoris, reverentiæ, aliasque hujusmodi affectiones, quæ ad objectum á nobis distinctum referuntur. Atqui hæc omnia pantheismus inexplicabilia facit, atque adeo absurda, in eo, quod omnem subjecti á objecto dis-

(1) Log. Lect. 38.ª—41.ª—42.ª—35.ª—36.^a

inctionem perimit, et in absolutæ identitatis barathro omnia commiscet atque confundit. Ergo etc.

3. Denique, experimur nos gaudere arbitrii libertate, nempe voluntatem nostram non necessario ad actum determinari, sed ita esse sui juris, et ad utrumlibet oppositorum indifferentem, ut ab ipsa solummodo pendeat ad unam potius, quam ad alteram partem sese inflectere. Atqui pantheistæ libertatem hujusmodi diserte negant, ac negant vi suorum principiorum; siquidem si unicum est ens, quod necessitate quadam ineluctabili se explicat, seque modificat, et omnia, quæ sunt, nihil aliud sunt, quam harum evolutionum, atque modificationum *momenta*, *partes*, *phænomena*, nihil erit possibile, quod necessitati, atque inexorabili fato non sit subjectum.

Ergo pantheismus evidenter repugnat internæ experientiæ.

92. *Prob. 2. pars. Pugnat cum externa experientia.* Et re quidem vera, experientia externa ubique nobis exhibet multipliciter et distinctionem. Exhibet 1.° in ipso sensationis actu, quo evidenter experimur subjectum patiens discretum ab objecto agente in nos, sine nobis et contra nos sæpe agente. Exhibet 2.° immediate multipliciter inter ipsa objecta: etenim ita objecta exhibet, ut unumquodque certæ figuræ limitibus contineatur; insuper alterum ab altero, tam quoad essentiam, quam quoad existentiam, se probet independens, et unum ab altero appareat plane divisum; nec raro unum alteri oppositum. In ipsa 3.° corporum extensione exhibet innumeras partes, quæ licet conjunctæ simul, actu tamen distinctæ sunt et separabiles. Exhibet propterea in unoquoque corpore entium multitudinem, quin obstet quædam inter ea logica unitas.

93. Unde sic argumentatur: Aut pantheista realitatem mundi exterioris admittit, aut non. Si non admittit contradicit experientiæ, quia negat id, quod experientia evidenter manifestat, hoc est, realitatem mundi, et jam idea-

lismum profitetur (1). Si admitit, iterum experientiæ contradicit, quia mundi realitatem fingit plane contrariam illi, quam experientia exhibet. Ergo pantheista vel omni certitudine abjecta purum profitetur Scepticismum; vel admittere cogitur alia entia á nobis et á nostris affectionibus distincta, eaque substantialia; siquidem illud quod in alio est, sive non est substantia, nonnisi per illud, in quo est nempe per substantiam quippiam agere potest.

94. *Prob. 3.ª pars. Pantheismi systema est absurdum in se.* Illud est absurdum, quod contradictoriis conflatur. Atqui systema pantheismi contradictoriis conflatur. Ergo etc.

Prob. min., ad quod ex multis, quibus demonstrari potest, pauca seligemus.

Ac primo, absurda est ipsa pantheistarum methodus; nam ipsi omnia á priori explicare conantur, quod fieri non potest, quin humanus spiritus propria personalitate, suique ipsius conscientiâ, atque externarum objectorum experientiâ seipsum exuat et spoliet, quod quidem simpliciter absurdum est prægrande. Etenim eo ipso quod spiritus hoc tentare conetur, supponit necessario et suis ipsius conscientiam, et externorum et objectorum experientiam; et si fieri posset, ut id assequeretur, jam exinde impossibilis omnino esset ulterior cognitio; ignorata enim propria existentia, quid est, quod affirmari possit?

2.º Si absurda est pantheistarum methodus, non minus, imo absurdissimum est eorum principium. Illa unitas et identitas substantiæ, quam ipsi somniantur, necessario implicat ac involvit unitatem radicalem et identitatem attributorum. Igitur si est necessaria, nihil erit contingens; si est æterna, nihil erit mutabile; si est infinita, nihil erit finitum; si est indivisibilis, nihil erit divisibile; si est

(1) Vid. Log. l. cit.

extensa, nihil erit cogitans etc.; ratio evidens est; hæc enim omnia inter se pugnant, unum est alterius negatio. Jam vero esse entia contingentia nemo dubitat, ideoque et esse mutabilia, finita, etc.; talis est mundus, in quo continuæ sunt mutationes, et cujus non existentia non repugnat; tale est ipsum *ego*, ut quotidiana experientia meridiana luce clarius demonstrat; sensus enim intimus evidenter testatur, nos aliquando certitudine potiri, aliquando dubitare, circa plurima errare, multa penitus ignorare. Aliunde absolute necesse est, ut sit aliquod ens á se, necessarium, independens, infinitum, quod sit primum principium, atque ultima ratio sufficiens omnium contingentium; talis est Deus, quem nos agnoscimus et adoramus; non vero illum, quem pantheistæ admittunt. Ergo vel nos, cæteraque entia contingentia *per se et in se* sumus, id est, sumus substantiæ realiter á Deo distinctæ, vel habebimus Deum contingens simul et necessarium, finitum et infinitum, extensum, divisibile et cogitantem; quæ omnia cumulus inexhaustus absurdorum est.

Placeat, prositque pantheistis Deus-mundus', et Deus-homo ægrotus in ægroto, pauper in paupere, demens in demente, fur in fure, avarus in avaro, turpis in turpe, crudelis in crudele. Nos Deum agnoscimus et adoramus ab hac rerum contingentium universitate realiter distinctum, ens á se, æternum, infinitum, substantiarum omnium contingentium creatorem.

3.º Præterea, secundum pantheismi theoriam, omnes homines sunt unum intelligens; et quoniam voluntas intellectum consequitur, omnes homines sunt unum volens; hinc unum dumtaxat est ens intellectu, et voluntate præditum, omnesque intellectiones, et volitiones humanæ ad hoc unum pertinent (1). Atqui intellectiones, et volitiones hominum sunt diversæ; siquidem alter intelligit, quæ non

(1) Cons. S. Thom. *De unit. intellec.*; et *Sum. Th.* 1. p. q. 75. a. 2.

ego; ego intelligo, quæ non ipse; alter vult, quæ non ego, ego volo, quæ alter non vult; quæ mihi grata, ipsi ingrata sunt; absurdum autem prægrande est, nullam esse *inter homines differentiam* in iis, secundum quæ homines *diversificantur ad invicem*. Ergo etc.

4.° Denique, si omnia sunt unum, vel sunt unum genere, vel specie, vel numero. Sed si sunt unum genere, jam habebimus plures species, quæ distinguuntur per oppositas differentias, quæ species in uno esse non possunt. Si sunt unum specie; 1.° erunt etiam unum genere, quia de minori ad majus hic valet illatio, habebunt igitur simul differentias specificas, et non habebunt; 2.° erunt in una specie notæ essentialia differentes; nam lapis v. gr., planta, brutum, homo notas essentialia differentes habent et oppositas; sed supponere in una eademque specie notas differentes, oppositas et essentialia plane absurdum magnum est; ergo non erunt unum specie. Sed quamvis dicantur esse unum genere, vel specie; jam reipsa non essent unum, sed tantum ratione; etenim universalialia non existunt, nisi tantum in mente, ut ostensum est (1). Igitur si omnia sunt unum, sunt necessario unum numero, seu unicum individuum. Jam vero si ita est, non modo omnes homines, sed universæ bestiæ agri, et volucres cœli, et pisces maris, et plantæ, et ligna, et lapides, et astra, uno verbo tota natura unicum esset individuum, quo dici nihil absurdius potest. Si vero individua sunt, ut pantheistæ somniantur, seducti fallaciâ transitûs à statu ideali ad statum reale, modificationes unius substantiæ, præterquamquod, ut ex dictis sufficienter patet, absurdum est, risum movent; fac enim, unum hominem alterum interficere, jam non una substantia alteram substantiam, sed una modificatio alteram modificationem interficeret. Fac insuper, duos exer-

(1) Logi. Appendix de object. valore idearum universalium.

citius manus conserere, totidem erunt modificationes dimicantes, quot milites; substantia autem erit una, eademque secum ipsa pugnans, ac dimicans; spectatum admisi risum teneatis, amici? Vereor, ajebat Lactantius (1), *ne non minus delirare videatur, qui hæc putet refellenda.*

95. Nos non latet, pantheistas unitatem Entis cum varietate rerum, nobis in hoc mundo occurrentium, componere volentes autumasse, illud unicum Ens esse indeterminatum, et illimitatum, atque seipsum determinare, cum in qualibet formarum, sub quibus apparet, seipsum quodammodo negat, limitesque sibi imponit.

96. At contra, unicum Ens pantheistarum vel tamquam maxime *abstractum*, seu *ideale*, vel tamquam maxime *concretum*, nempe *realissimum* intelligitur. Si primo modo accipiatur, ad ejus conceptum, ut in *Ontologia* diximus (2), omnes alii conceptus reducuntur; ex quo consequitur, ut in unaquaque formarum, per quas unicum ens seipsum determinare pantheistæ autumant, ratio entis esse intelligatur. Atqui, si in illis formis ratio entis continetur, repugnat unamquamque ipsarum esse negationem entis. Ergo repugnat Ens maxime abstractum, seu *ideale* seipsum sub qualibet forma negare, ac limitare. Accedit ad hæc, quod in Ente, prout ens est, nulla negatio, aut privatio esse, et cogitari potest, quia negatio, et privatio sunt *non-ens*, seu nihil.

Sin autem unicum ens pantheistarum altero modo accipiatur, certe intelligi nequit, quomodo illud, quod *omne esse* actu habet, in diversis formis, sub quibus se evolvit, sibi ipsi limites ponat, seque ipsum quodammodo neget. Nam, si in diversis formis, sub quibus apparet, sibi limites poneret, esset illimitatum, quia in se est *omne esse*, simulque limitatum, quia formæ, sub quibus se evolvit,

(1) Lib. 3. *de ira Dei*, c. 10.

(2) Cons. *Ont. Disput.* 1.^a et 2.^a

ipsum limitant. Atqui illimitatum, et limitatum in eodem subjecto se invicem excludunt; quia illud, quod unum eorum ponit, alterum tollit. Ergo si unicum Ens in diversis formis, sub quibus se manifestat, vel evolvit, se ipsum negaret, in singulis ipsis se perimeret (1). Ergo quocumque se volvant pantheistæ in perpetuas contradictiones, et absurda incidunt.

97. Neque dicant, unum, eundemque hominem posse varios habere modos, et hinc capite dolere, pectore bene valere, unam manum sursum, alteram deorsum extendere, et ita porro.

Nam disparitas est magna. Homo enim est substantia composita, adeoque aggregatum multarum substantiarum. Jam vero substantiæ variæ, etiamsi nexu physico sibi mutuo copulatæ sint, possunt tamen singulæ suos seorsim modos habere etiam oppositos modis aliarum; quod vero in se repugnat est, ut una eademque substantia, ut sic spectata, contradictorios in se modos suscipiat.

98. *Prob. 4 pars. Systema pantheistarum est quam quod maxime perniciosum.* Ac primo pantheismus recta ducit ad *rationalismum theologicum*, id est, non admittit nisi ordinem verorum intelligibilium, cum omnia, quæ sunt, juxta ipsum, non sint nisi aut *formæ*, aut *modi*, aut *manifestationes*, sive *ideæ* unius Entis; negat autem veritates superintelligibiles, seu ordinis supernaturalis, ac proinde impossibilem facit religionem revelatam: consequens, quod ipsi ultro admittunt.

99. 2.° Quæcumque ab atheismo, eadem et á pantheismo mala, et absurda consequuntur. Pantheismus enim nihil aliud est, quam larvatus atheismus. Et revera, idem est Deum negare, ac illum veluti quiddam ex oppositis qualitatibus constans, aut quiddam abstractum, quod ex necessitate se evolvit, et cujus maxima manifestatio, ac

(1) Cons. Caj. Sans., *Comp. phil. Christ. Theol. nat. c. 6. art. 2.*

perfectio sit humanitas, admittere. Quam reverentiam Deus iste sibi vindicabit? quem amorem? Eritne possibilis religio? Etenim, ut ait S. P. Augustinus (1): *Si unius, ejusdemque substantiæ Creator, et creatura esset, non reprehenderentur, qui servierunt creaturæ potius, quam Creatori, quoniam cuicumque servissent, ab eadem natura, atque substantia non recessissent.*

3.° Imo multo magis lethale est pantheismi virus, quam atheismi. Atheismus enim nec humanam libertatem tollit, nec intrinsecum discrimen inter bonum et malum, saltem funditus, extirpat. Sed pantheismus cum omnia ferreæ necessitati et ineluctabili fato subjiciat, nullum libertati locum reliquit. Ex quo nulla amplius inter virtutem et vitium distinctio esse potest, nullum amplius officium, nullum jus, ac propterea nulla moralis lex.

4.° Pantheistæ animarum immortalitatem aut aperte inficiantur, aut sermone tantum retinent, re autem tollunt. Et re vera, alii animas ita ab unica substantia absortas iri arbitrantur, ut personalem et individuum existentiam prorsus amittant, uti præ cæteris Schellingiani, et Hegeliani; alii fatalem, et numquam desituram in varias formas transmutationum seriem singulis hominibus assignant, uti Sant-Simoniani, Krausiani, et Fourieristæ: omnes tamen in eo conveniunt, quod omnes homines sive boni, sive mali eidem fato subjiciantur.

5.° Denique, ne cuncta persequamur, teterrimum hoc monstrum omne discrimen inter verum et falsum subruit, ens cum non ente identificat, regnum contradictionis constituit. Hæc enim, ut patet ex hegelianis theoriis, est ultima pantheismi expressio.

Ex hoc sponte sua consequitur, in ordine theoretico idealismus, et scepticismus universalis, et omnis erroneæ doctrinæ æque ac omnis veritatis approbatio,

(1) Contra Secundinum Manichæum, cap. 7.

In ordine autem practico, pessimus, turpisque procreatur *egoismus*, ac suimet adoratio, qua homo se unice pro fine sibi constituens, humanam ipsam societatem, quam aliunde impossibilem reddit, si opus fuerit, suæ vel utilitati, vel voluptati immolare non vereatur. Quod quidem ipsos impudenter, et sub progressûs specie facere, historia luculenter docet.

100. Hinc est, cur pantheistæ recentiores pantheismi notam, velut pudoris, atque infamiæ plenam, á se omni studio avertere satagant, et vel pro malitia, seu potius pro crassa ignorantia, pantheismi consecratorum auctores esse negant. Satius, tutiusque foret, ut suam ignorantiam confitentes pantheismi principia abjicerent.

Solvuntur difficultates.

Quemadmodum pantheismum generatim inspectum refutavimus, ita nunc præcipua pantheistarum objecta, quibus universalem identitatem statuere conantur, dissolvemus.

101. *Opp. I.* Ens infinitum, quod est Deus, omnem continere debet realitatem. Ergo nulla est realitas extra Deum. Ergo nullum ens præter Deum possibile est.

102. *Resp. Dist. ant.* Deus continere debet omnem realitatem, id est, omne id quod existit, *nego.*; id est, omnem perfectionem possibilem, *subdist.*, ut talis perfectio est in rebus existentibus, aut esse potest in rebus possibili-
libus, *nego.*; modo eminentiori, *conc.*

Ad primum consequens: *Ergo nulla realitas extra Deum: Disting. eodem modo.*; id est, nulla existentia; *nego.*; id est, nulla perfectio realis, aut possibilis, *subd.*; quæ modo eminentiori non contineatur in Deo, *conc.*; quæ contineatur modo eminentiori in Deo, non est possibilis extra Deum, *nego.* Et *nego* alterum consequens.

Inst. 1.° Ens infinitum est ipsum *esse*. Atqui *esse* complectitur omnia quæ sunt. Ergo Deus complectitur omnia quæ sunt.

Resp. Dist. maj. Ens infinitum est ipsum *esse*, quatenus 1.° non habet *esse* participatum, sed est suum *esse*; et 2.° in ejus essentia nulla est imperfectio, sed omnem puræ perfectionis realitatem, qua essendi actus nobilitari potest, natura sua ipse complectitur, *conc.*; quatenus sit *esse formale* rerum omnium, *nego*.

Contradist min. *Esse* proprium Dei complectitur omnia quæ sunt, *nego*, vel *subcontradist*; complectitur modo eminentiori, *conc.*; complectitur formaliter, *nego*. *Esse* abstractum et commune complectitur omnia quæ sunt, *subdist.*; complectitur unitate quadam logica, *conc.*; complectitur unitate reali, *nego*. Et *nego consequens*.

Inst. 2.° Idea entis in genere infinitatem quamdam præsefert, et necessitatem. Ergo objectum ideæ entis in genere est infinitum et necessarium. Sed hoc est Deus. Ergo Deus est Ens in genere indeterminatum.

Resp. Dist. primam partem antec. Idea entis in genere præsefert infinitatem quamdam, id est, indeterminationem maximam quoad essentiæ rationem, et indefinitam extensionem in potentia possibilium, *conc.*; infinitatem actualem, quæ summa perfectio est, *nego*.

Dist. etiam secundam partem. Præsefert necessitatem quamdam; id est, necessario hæc idea oritur in mente, *conc.*; habet, seu præsefert necessitatem objectivam, *subdist*; quatenus eadem sit ac idea entis necessarii, *nego*; quatenus cognoscimus aliquid ens necessario esse admittendum, iterum *subdist.*; esse admittendum necessitate consequente, *conc.*; antecedente, *nego*. Videlicet hoc ipso quod ens percipio, est consequenter admittendum et ens perceptum, et ens percipiens. Ratiocinando vero deprehendimus, si aliquid nunc est, aliquid semper fuisse, ac deinde ad Ens necessarium ascendimus; ut in Theologia videbimus. Et

sub datis distinctionibus, *nego* primum consequens *min.* et 2.^m conseq.

Inst. 3.º Si Deus est ens determinatum, est quoque in eo aliqua negatio. Sed hæc in ente infinito esse nequit. Ergo etc.

Resp. Dist. maj. Si Deus est ens determinatum, est in eo aliqua negatio: aliqua negatio, id est, ejus essentia est hæc talis et non alia, ac propterea Deus est hoc ens *personale* et non omnia entia, *conc.*; est in eo aliqua negatio perfectionis, *nego*.

Inst. 4.º Ens finitum est non-ens. Nam limes nihil est. Ergo non sunt alia entia præter infinitum.

Resp. Nego. Quantum ad præsentem spectat quæstionem. Dicitur solent entia finita non-entia, non quia non sint quid reale, sed quia non sunt suum esse, ex se nihil sunt, indigentque causa, á qua esse participatum habeant.

Ad rat. add. *Dist.* Limes nihil est in obliquo, *conc.*; nihil est in recto, *nego*. Limes supponit realitatem, cujus sit limes, id est, realitatem cum negatione ulterioris realitatis.

Inst. 5.º Denique, Deus dicitur *esse omnium*, et omnia dicuntur *esse in Deo*, et esse *participationes* Divinæ Essentiæ. Atqui hæc loquendi rationes significant, res extra Deum ab ipso Deo reipsa non distingui. Ergo etc.

Resp. Dist. 1.^m *part. maj.* Deus dicitur *esse omnium*, quatenus omnium perfectiones eminenter continet, et est omnium causa effectiva, exemplaris et finalis, *conc.*; est esse formale omnium, *nego* (102-1.º). *Dist.* etiam 2.^m *part.* omnia dicuntur *participationes* Divinæ Substantiæ; id est, quatenus omnia á Deo creantur ex nihilo in similitudinem divinarum perfectionum, et divina virtute continentur et conservantur, ab eoque cognoscuntur, *conc.*; quatenus sint emanationes per educationem, aut evolutionem divinæ Essentiæ, *nego. Nego min. et conseq.*

103. Sane; 1.º *Deitas*, ait S. Thomas (1) *dicitur esse omnium effective, et exemplariter, non autem per essentiam.* 2.º *Creaturæ*, prosequitur ipse (2), *in Deo esse dicuntur; uno modo, in quantum continentur et conservantur virtute divina, sicut dicimus ea esse in nobis, quæ sunt in nostra potestate: et sic creaturæ dicuntur esse in Deo, etiam prout sunt in propriis naturis: et hoc modo intelligendum est verbum Apostoli dicentis: In ipso vivimus, movemur, et sumus: quia etiam nostrum vivere, et nostrum esse, et nostrum moveri causatur á Deo; Alio modo dicuntur res esse in Deo sicut cognoscente: et sic sunt in Deo per proprias rationis (intelligibiles), quæ non sunt aliud in Deo ab Essentia Divina.* 3.º *Creaturæ* non dicuntur Divinam Bonitatem participare, quasi partem Essentiæ suæ, sed quia similitudine Divinæ Bonitatis in esse suo constituuntur secundum quam non perfecte Divinam Bonitatem imitantur, sed ex parte (3).

104. *Opp. II.* Si entia finita præter Infinitum existunt, existimandum erit, ea fuisse ab infinito producta. Sed productio hæc admitti non potest. Ergo etc.

105. *Resp. Nego min.*

Prob. min. Vel entia finita continebantur jam in Ente infinito, vel non. Si primum, non fuere producta, sed educta; ideoque ad Infiniti substantiam pertinent. Si alterum dicitur, jam productio omnis repugnat, quia *ex nihilo nihil fit.* Ergo etc.

Hoc sophisma antiquorum pantheistarum, præsertim Eleatensium, quamvis millies disjectum hodierni pantheistæ non verentur in medium iterum proferre.

Resp. Dist. sensum disjunctivæ: Entia finita continebantur

(1) Sum. Th. 1. p. q. 3. a. 8. ad 1.

(2) Id. q. 18. á 4. ad 1.; Cons. S. P. Aug., Solil., lib. 1. cap. 1. á núm. 2.

(3) Cons. S. Thom. Sum. Cont. Gent. Lib. 1. cap. 75.

eminenter in Essentia divina tanquam in Exemplari originali et radicali, in divino Intellectu tanquam in exemplari formali secundum ideas ipsorum archetypas et in Potentia divina virtualiter; hoc sensu, *conc.*, ipsa contineri in Ente Infinito. *Continebantur* vel realiter, vel formaliter, vel alio quocumque sensu, *nego ant.*

Ad primi disjunctivæ membri consequens. *Dist.* Si continebantur modo concessio jam non fuerunt producta, sed educta, *nego*; alio sensu, *trans.*, vel *conc.*

Ad consequens alterius membri, *Nego.* Ad rationem add., *Dist.* Ex nihilo, tanquam ex materia, aut subjecto ex quo nihil fit, *conc.*, ex nihilo tanquam termino á quo, nihil fit, *subdist.*; per potentiam finitam, *conc.*; per potentiam infinitam, *nego.* De Creatione alibi agemus.

Inst. 1.º Si præter Deum aliæ admitterentur substantiæ, ideo esset, quia Divina Substantia non omnes existendi modos præferret, quod est absurdum, cum Divina Substantia, præstantissima sit, seu omnes perfectiones in se contineat.

Resp. Si nec formaliter, nec eminenter contineret omnium perfectiones, esset absurdum, *conc.*; si formaliter tantum, *nego.*

Inst. 2.º Si alia substantia præter infinitam existit, jam infinita ab alia diversa circumsciberetur, quod est absurdum.

Resp. Nego. Tunc enim circumsciberetur, si cum Substantia Divina alia ejusdem naturæ coëxisteret independens á Deo, non autem si diversæ naturæ sit et á Deo omnino pendeat tum in existentia, tum in omnibus suis attributis et perfectionibus, ac á Deo ipso subsistat.

Inst. 3.º Divina Substantia deberet ab alia quacumque differre: sed in Divina Substantia, quæ simplicissima est, nulla ejusmodi differentia concipi potest, per quam ab alia realiter distinguatur. Ergo etc.

Resp. Conc. maj. nego min. Etenim differunt profecto á

Deo creaturæ omnes, eo quod limitatæ, contingentes, circumscriptæ et ab alio sint, Deus autem simplicissima infinita Essentia est, et á se existens.

106. *Opp. III.* Substantia infinita cum substantiis finitis conjuncta est quidquam majus unicâ substantiâ infinita. Atqui hoc est absurdum; siquidem illud, quo quidquam majus esse potest, non est infinitum. Ergo absurdum est esse substantias finitas præter infinitam.

107. *Resp. Dist. maj.* Est quidquam majus quoad numerum, *trans.*, vel *conc.*; quidquam majus quoad perfectionem, *nego maj.* *Nego min. et conseq.* «Finitum infinito additum, ait S. Thomas (1), non facit majus, sed facit plus, quia infinitum et finitum sunt duo.»

108. Sane cum Ens infinitum unum sit, additis entibus finitis, ex his et Ente infinito fit numerus unitate majus. Sed quod Ens infinitum una cum finitis numerum constituat, nihil ejus perfectioni derogat, si complexio illa ex infinito et finitis non constituat aliquid infinito majus, nec quoad *numerum partialium perfectionum*, nec quoad *intensionem* perfectionis totalis. Atqui neutrum contingit.

Nam quoad primum, id est, quoad numerum perfectionum, infinitum omnes finitorum entium perfectiones perfectissime in se uno continet; simplices perfectiones formaliter, mixtas vero eminenter, omnesque actu perfectissimo et infinito. Ergo complexio illa nullam exhibet perfectionem, quæ jam in solo infinito cumulativissime non sit.

Quoad alterum vero spectat, id est, intensionem perfectionis, sufficit illud animadvertere: id solum in complexione intensius, quam in singulis partibus reperiri, in quo singula conveniunt: quemadmodum v. gr. si nummo aureo duos asses addiderimus, major est in hac summa valor, quam in solo aureo: cum vero res additæ in aliquo

(1) In lib. 4. sent. Dist. 49. q. 1. a. 4. sol. 1. ad. 4.

essentialiter discrepant, id, in quo discrepant, non est magis intensum in collectione, quam in partibus; ut si homo sapiens nummum aureum inveniat, non idcirco hæc complexio majorem exhibet sapientiam. Jam vero Deus et res finitæ in nulla prorsus perfectione univoce conveniunt. Ergo complexio ex Deo et rebus finitis perfectionem intensiorem non exhibet, sed duas perfectiones omnino diversas (1).

109. Hæ sunt præcipuæ pantheistarum argutiæ omnibus communes. Quantumvis pantheismus, sub quacumque forma se prodatur, ex jam dictis sufficienter explosus, et exhibitus sit, nonnulla tamen speciatim adnotabimus præsertim adversus *evolutionem* sive realem spinosianam, sive idealem Germanorum.

Quoniam vero hæc disputatio nimis jam protracta est alteram apponamus.

DISPUTATIO 5.^a—QUÆDAM ADVERSUS PANTHEISMI DETERMINATAS FORMAS ADNOTANTUR.

110. Prop. II.^a *Emanatio transiens est absurda, et repugnans.*

Prob 1.^a Nam juxta systema emanationis transeuntis natura (*spiritus et materia*) existeret; sed, utpoteeducta ex ipso *Esse* divino, ejusdem cum hoc esset essentiæ: atqui hoc est absurdum, et repugnans. Nam

Esse divinum, utpote infinitum, est necessario simplicissimum, ut in Theologia videbimus; atqui ex simplici nec simplex, nec à fortiori compositum educi, seu emanare potest. Ergo etc.

2.^a Quod emanat ex substantia alterius, est cum hoc ejusdem essentiæ; atqui universum hoc, omnesque ejus

(1) Cons. S. P. Aug., Tract. in Joan. tract. 13. n. 5.; S. Tho., Sum. th. 1. p. q. 14. a. 6.; qq. Disput. De Malo q. 5. a. 1. ad. 4.

partes sunt contingentes, mutabiles et finitæ; *Esse* autem divinum, utpote á se et necessarium est infinitum et immutabile; ergo absurdum est, universum hoc ex Substantia divina emanasse.

111. PROPOSITIO III. *Baruh Spinosæ pantheisticum systema est falsum in se et contradictorium, nititurque assertionibus eminenter sophisticis.*

Prob. 1.ª pars: est falsum in se. Nam juxta hoc systema unica existit substantia in mundo. Atqui ex ipsis Spinosæ definitionibus, quamquam dolose constructis, facile demonstratur esse in mundo plures substantias. Ergo falsum est in se.

Minor, omissis pluribus, sic demonstratur. 1.º Omne id quod in se est, et non in alio; omne id, ejus conceptus non formatur per conceptum alterius est, etiam juxta Spinosam, vere substantia. Atqui hoc Collegium v. gr. est in se, et non in motoria machina, quæ viam percurrit, nec in aliquo alio; et similiter mensa ista est in se, et non in equo, nec in aliquo alio, etc. et vice versa; itemque hujus Collegii, aut hujus mensæ, aut equi conceptus non formantur per alterius rei conceptus, sed per notas ab ipsismet exhibitas. Ergo hoc Collegium est substantia, illa machina est substantia, hæc mensa, ille equus, etc. sunt substantiæ. Ita cætera omnia, quæ ad substantiæ categoriam revocantur.

2.º Duo modi inter se oppositi in eodem subjecto simul esse nequeunt; v. gr. figura quadrata et rotunda, motus et quies, et similia. Ergo duo modi oppositi duo distincta subjecta requirunt. Modi autem juxta Spinosam sunt substantiæ affectiones. Ergo subjectum modorum est substantia. Duo ergo subjecta, quæ oppositos habeant modos, v. gr. frustulum ceræ quadratum, et alterum rotundum, erunt duæ substantiæ. Ergo quot perspicimus modos inter se oppositos, tot certe sunt distinctæ substantiæ. Ergo etc.

112. *Prob. 2.^a pars: est in se contradictorium.* Ete-

nim juxta Spinosam non est nisi una substantia infinita, in qua tamen inesse fatetur plura attributa infinita, inter quæ recenset cogitationem et extensionem. Sic porro definit ipse attributum (1): *Attributum per se concipi debet*, seu ut clarius mentem suam aperit alio in loco (2): *Notandum, ait, me per attributum intelligere omne id, quod concipitur per se et in se, adeo ut ipsius conceptus non involvat conceptum alterius rei*; sed ex ejus definitione III., quam supra attulimus (72), eadem est notio substantiæ ac attributorum ejusdem substantiæ; ergo cum, ipso fatente, plura dentur attributa, hoc ipso plures dantur substantiæ, ideoque, quod consequens est, substantia una est et multiplex, quod involvit contradictionem (3).

113. Sed insuper notandum est illud magnum absurdum Spinosæ agentis, *cogitationem et extensionem* unius ejusdemque substantiæ attributa esse. Nam cogitandi actus est essentialiter indivisibilis. Ergo et substantia, quæ tale attributum habet, indivisibilis sit necesse est. Secus divisa substantia, indivisibile quoque attributum in partes scindi oporteret. Præterea, attributum omne non est aliquid à subjecto, in quo est, distinctum, sed modum tantum essendi ejusdem subjecti, nempe subjectum ipsum, quatenus sic est. Ergo si cogitatio est indivisibilis, nequit esse talis, nisi quia est in subjecto, quod est indivisibile.

Ast si hoc subjectum ponatur simul naturâ suâ extensum, est hoc ipso divisibile. Extensio enim certe divisibilis est. Ergo divisa extensione, ejus quoque subjectum dividatur necesse est. Ergo, cum Spinoza dicit, unam eandemque substantiam et cogitationis et extensionis esse subjectum, eam dicit indivisibilem simul et divisibilem esse.

(1) Ethica etc. prop. X.

(2) In epist. 2. et 4. ad Oldenburgum.

(3) Perrone l. c. Cons. Salv. Tong., Inst. phil. tom. 3. Theol. nat. Lib. 2. c. 2. art. 4. et 5.

Aliud item permaximum absurdum est ponere hanc mundi substantiam infinitam esse: 1.º propter continuas *successiones*: 2.º propter *extensionem* infinitam; repugnat enim extensum infinitum. Item notate pessima consecretaria supra relata. (98 seqs.)

114. *Prob. 3.^a pars: nititur assertionibus eminenter sophisticis.* Hæc tertia propositionis pars evidenter demonstrata manebit vel paulisper attendentibus ad dolosam Spinosæ argumentationem. Nam ejus argumentatio plena dolis, sed dolis minime acutis, huic substantiæ definitioni innititur: *per substantiam intelligo, ita ipse (loco cit.), id quod in se est, et per se concipitur, hoc est, id, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, á quo formari debeat* (in III. definit.)

115. Argumentatio vero ipsa huc redit.

1.º Unica existit, eaque necessaria substantia. Nam ad naturam substantiæ pertinet existere.

2.º *Prob.* Una substantia non potest produci ab alia. *Erit itaque causa sui; sive ad ejus naturam pertinet existere.* (prop. VI.)

3.º *Prob. ant.* duobus modis.

a) Si una substantia posset produci ab alia, ejus cognitio penderet á cognitione alterius. *Nam effectus pendet á cognitione causæ, et eamdem involvit.* (In IV. axiomate). Sed id, cujus cognitio pendet á cognitione alterius, non est substantia: patet ex substantiæ definitione. Ergo etc.

b) Res, quæ nihil commune inter se habent, earum una alterius causa esse non potest. Sed duæ substantiæ diversa attributa habentes nihil inter se commune habent. Ergo etc.

4.º Non possunt autem dari duæ, aut plures substantiæ ejusdem attributi. Nam distinguerentur solum ex affectionibus; in se ergo consideratæ non distinguerentur, nec essent plures.

116. Jam tota hæc indigesta machinatio corruet, si in

fallacissima illa substantiæ definitione miseræ æquivocationes, in ea studiose congestas, distinctione aliqua retextamus.

Substantia est id, quod in se est. Nempe quod *per se* est, et *non in alio, conc.* In hoc sensu omnes accipiunt illud *per se* et *in se*, quia substantia non indiget subjecto cui inhæreat, ut distinguatur ab *accidentibus* et *modificationibus*, quorum proprium est inhærere subjecto, ut rotunditas v. gr. in cera est.

Quod *á se*, et *non ab alio*, id est, non á prima causa producente, *subdist.*; substantia infinita, *conc.*; substantia in genere, *nego.* Tamen Spinoza cum dicit *in se*, intelligit *á se*: sic arbitrariam statuit definitionem, et jam ab ipso exordio disputationis *gratis asserit*, quod probare intendit.

Hoc est, cujus conceptus non indiget conceptu alterius, á quo formari debeat. Vel Spinoza accipit conceptum illum *absolute*, vel *relative*; si accipit absolute, ita ut conceptus unius substantiæ *formaliter* non includat conceptum alterius rei, ex. gr. ut conceptus horologii *formaliter* haberi possit absque conceptu artificis, *trans*, vel *conc.*; sin vero vult excludere conceptum relativum ad aliud; si est tamquam subjectum, cui substantia inhæreat, *conc.*; si excludit conceptum alterius rei, tamquam á causa, á qua dependeat, v. gr. conceptum relativum ad artificem, á quo elaboratum est horologium, *nego*: et tamen hoc posteriori sensu illum accipit Spinoza. Idipsum dicatur de aliis ejus axiomatibus et definitionibus, quæ perpetua æquivocatione laborant (1).

117. Nunc ad argumenta.

Ad 1. *Nego.* Ad prob. *Dist.* Ad naturam substantiæ infinitæ pertinet existere, quia *suum esse* est sua exis-

(1) Cons. Gerdil, Dissertazione dell' Esistenza di Dio, é dell' immortalità dell' anima. tom. II. §. 23.

tentiã, *conc.*, ad naturam substantiæ in genere, *nego*. Nulli enim substantiæ finitæ est essentialis existentia.

Ad 2. *Nego*. Animadvertite absurdam synonymiam: *erit causa sui; sive ad ejus naturam pertinet existere*. Quid unum habet cum altero? Ad essentiam Dei pertinet existere, seu ejus existentia est sua ipsa essentia, quin sit causa sui.

Ad 3. *quoad 1. prob.* Si una substantia posset produci ab alia, ejus cognitio penderet á cognitione alterius, *dist.*, cognitio ejus absoluta, nempe quatenus est aliqua substantia, penderet á cognitione alterius, *nego*; cognitio ejus relativa, nempe quatenus est effectus, penderet á cognitione alterius, *subdist.*, alterius quod ipsi esset subjectum inhæisionis, *nego*; alterius quod sit ipsius causa, iterum *subdist.*; ipsius causa vaga et indeterminata, *trans.*; ipsius causa determinata et peculiaris ita, ut idea effectûs ideam suæ ipsius causæ peculiaris includat, *nego*.

Ad *ratio add. Dist.* Effectus involvit cognitionem suæ causæ, si consideretur *formaliter* secundum rationem effectûs, *conc.*; si vero *materialiter*, et ut in se est, *nego*. Quis erit potis nobis persuadere, nos nec internæ experientiæ phænomena, nec externæ percipere, quin percipiamus eorum causas? Quam gratuita et falsa est positio Spinosiana!

Contradist. min. Id, cujus cognitio pendet á cognitione alterius, non est substantia, si nempe includat cognitionem alterius, quod sit ipsi subjectum inhæisionis, *conc.*; si includat cognitionem alterius, quod sit ejus causa, *nego*.

Quoad 2. prob. Dist. maj. Res, quæ nihil commune inter se habent, earum una alterius causa esse non potest; id est, quæ nullam habent inter se relationem, *conc.* (causalitas enim est aliqua relatio); quæ communem naturam non habent, *nego*.

Contradist. min., et nego consequentiam.

Ad 4. quo fundamentum præcedentis argumenti continetur, *dist.* Non possunt dari plures substantiæ ejusdem

attributi, identitate numerica, *conc.*; identitate specifica, vel generica, *nego*.

Ad *rat. add. Trans. ant. Dist. cons.* Non essent plures secundum rationem considerantem in eis commune universale, *conc.*; non essent plures realiter, *nego* (1).

118. Sic ruit totum systema impii fallaciarum fabricatoris, et cum ablato fundamento ruat res fundata, ex hac tenus dictis, satis superque disjecta sunt hodiernorum idealistarum pantheistica systemata. Tamen nonnulla adversus hos breviter adnotabimus. Quamvis, cum ipsi nullam afferant rationem, sed ridiculas assertiones pro suis systematibus condiendis, forsitan melius foret eodem, quo proponunt jure, illas respuere.

119. Prop. IV. *Pantheismus idealis est eminenter absurdus et impius.*

Prob. Nam 1.º Si omnis idealismus absurdus est, multo magis ille, qui hujus systematis basis est; per ipsum enim non modo mundi exterioris realitas perimitur, sed ipsum quoque subjectum cogitans inter phænomena fallacesque illusiones rejicitur; ipsum enim subjectum cogitans est tantummodo unum momentum, una positio evolutionis idealis absoluti; vere nihil, ac *somnium somniorum*, ut ait Fichte.

2.º Mens nostra, Fichteo asserente, ope abstractionis ad *ego puri* conceptionem ascendit. Atqui nemo vel in Logica novitius ignorat, abstractionem non posse confici, sine subjecto, quod illam conficit, et objecto, circa quod conficitur. Ergo *ego puri* conceptio exurgere non potest, nisi subjecti, atque objecti realitas præstituatur. Atqui conceptio *to ego puri*, secundum Fichteum, quamlibet tum objecti, tum ipsius subjecti repræsentationem excludit. Ergo Fichteus turpiter sibi contradicit, cum conceptionem

(1) Tongiorgi l. c.

to ego puri veluti sui systematis fundamentum ponit (1).

3.º *Absolutum*, à quo Schellingius supremum cognitionis humanæ principium derivat, est aliquid, quod mens per remotionem omnis realitatis, nempe per abstractionem ab abstracto, et subjecto, in se contemplatur, et simul est realissimum, quia illud non solum reale, sed etiam totam realitatem, et fontem omnis realitatis esse contendit. Atqui illud, quod ex remotione subjecti exurgit, quin fons realitatis sit, est *privatio absoluta*; seu *merum nihil*. Ergo identitas absoluta Schellingii manifestam exhibet contradictionem (2).

Insuper, Absolutum hoc, juxta Schellingium, evoluit sese, et fit omnia. Sed quomodo? in ordine ideali, et, quod supra modum absonum et ridiculum est, negationis ope. Et re sane vera, absoluto huic transcendentalium, per quascumque evolutiones, nihil, quod reale sit, accedere adjungique potest; heic enim vere valet illud: *ex nihilo nihil*. Ergo absolutum hujusmodi, post quascumque evolutiones, re idem est, quod ab initio fuit, verum nihil.

4.º Si Schellingius turpiter sibi contradicit, cum *Absolutum*, quod mens per remotionem omnis realitatis in se contemplatur, in Ens realissimum transmutavit: Idem Hegelio objiciendum est, quia ipse asseruit, *Ideam* esse ultimam abstractionem, ad quam mens, à rebus proprietates earum gradatim removendo, pervenit, et simul eam fontem omnis realitatis, ac proinde cum idea omnium maxime concreta unum, idemque fecit. Accedit, quod cum idea visionem, sive repræsentationem significet, admittere ideam, quæ neque ad objectum, neque ad subjectum ullo

(1) Ecce, depositis involucris, tota Fichtei demonstratio in sua *Scientiæ Theoria*. «Ego sum ego, in actu isto to ego se ipsum ponit. Existit igitur, quia posuit se ipsum. Propterea ego existit absolute ac necessario per se ipsum.» Quid ad hæc respondendum?

(2) Cajet. Sansev. l. c.

modo refertur, idem est, ac admittere visionem sine re, quæ videtur, et sine subjecto, quod videt; id, quo nihil absurdius effingi potest.

120. Denique non modo idealismus, sed horribilis quoque nihilismus in his transcendentalium doctrinis continetur. Destructis namque exterioribus objectis, ipsoque subjecto destructo, quid nobis reliqui faciunt? Absolutum, *Ego purum, Idea-ens*. Sed tandem quid hæc sunt, et significant? *Esse* abstractissimum et omnino indeterminatum; cogitatio pura sine cogitante; et cogitatio, quæ nihil cogitat. Qua in re, quæso, phantasma hoc differt á nihilo? Hic est progressus horum somniatorum, et talis est imbecillitas et turpitudine nonnullorum, qui eos tamquam scientiarum reformatores et constructores proclamant. Par cum paribus (1).

121. Adversus eorum principium, quod á Neoplatonicis, et Eleatensibus usurparunt: *ideas nostras á rebus non distinguere*, atque *subjectum cogitans et objectum cogitatum unum, idemque esse*; notare sufficiat, ut ejus falsitas pateat, quod S. Thomas variis in locis statuit (2): in *primis*

(1) Ecce Dialecticam Hegelii dignam profecto ejus admiratoribus Notate: *Aliquid* et *Aliud* sumit ipse ut nomina propria. Attendite, cohibete risum, loquitur ipse in Logica, Tom. I. edit. 2.^a p. 116.—«Primo. *Aliquid* et *Aliud* existunt utrumque. Ergo utrumque sunt *Aliquid*.
«Secundo: unumquodque duorum est simul *Aliud*: parum refert, utrum ex duobus appelletur, primo *Aliquid*. Latini, quando in una propositione unum et alterum afferuntur, vocant utrumque *aliud*, ac dicunt *alius alium; alter alterum*. Si nos appellamus certum quoddam ens, A, et aliud ens, B, primo determinatur ut *Aliud*. Sed A est et ipsum eodem tempore aliud respectu B, Ergo utrumque sunt eodem titulo *Aliud*.

«Ergo utrumque, sive quatenus sunt *Aliquid*, sive quatenus sunt *Aliud*, sunt semper *Idem*» Suspendamus, nec risu solvamini.

(2) Sum. Cont. Gent. Lib. 2. c. 60., et in Th. 1. p. q. 14. a. 2. ad. 3., id. q. 76. a. 2. ad. 4., 2.º 2.º q. 175. a. 4. et alibi passim.

sane intellectio non est eadem cum re intellecta, quia mens non solum intelligit rem, sed per facultatem in se ipsam redeundi, qua pollet, intelligit intellectionem rei; ex quo fit, ut non solum scientiæ rerum existant, sed etiam scientia cognitionis rerum confici possit. *Secundo*, intellectio distinguitur ab intellectu, sive à subjecto cognoscente, quia si intellectus idem esset cum intellectione, ipse nunquam in potentia, sed semper in actu foret, hoc est, semper cognosceret quidquid cognoscit, neque unquam novas cognitiones acquireret. *Tertio*, intellectus à re intellecta discriminatur, quippe quod res intellecta est principium, per quod anima eam intelligit (1).

122. Cæterum, quam impius sit horum idealistarum pantheismus patet luculenter ex supra notatis, (98-99 1.º seqs.), quibus adjicere possumus impiam, abnormem et effrontem notionem, quam ipsi de Deo obtrudunt. Et re vera:

1.º Secundum Fichteum: 1.º Deus non est aliud nisi *ego purum*, quod se ipsum tamquam purum ponit, sive *creat*, ut ipse blaterat: 2.º Cum *non ego, ego non purum*, et *Deus* omni realitate objectiva destituantur, ut ipse inani loquacitate obtundit, tales positiones nihil sunt, nisi figmentum mentis nostræ; ergo *Deus* nihil aliud est nisi hoc figmentum: 3.º *Ego* infinitum sibi limites ponit, ideoque *Deus* Fichtei est infinitus simul et à se limitatus, et constitutus spiritus et mundus.

2.º *Deus* Schellingii et suorum est *Absolutum*, non omne in *actu*, sed *potentiale*, quod per *successivas evolutiones* se in materiam et spiritum ab ipsomet apparenter tantummodo distincta manifestat. Imo, salva palmaria contradictione, est *privatio absoluta*, ut ipse blaterat, sive merum *Nihil*. Hinc Oken, Schellingii discipulus, eo usque

(1) Coñs. S. P. Aug., De Trinit., l. 14. c. 5.-6; Balmesium, Phil. fund. l. 1. c. 8. §. 91.-95.

insaniit, ut *Absolutum*, sive Deum *Magnum Nihil* appellaverit.

3.° Denique, secundum Hegelium: 1.° unicum ens, sive *Absolutum* et Infinitum, quod ipse vocat *Idea-Ens*, est aliquid *privative indeterminatum*, unde collegit *Ideam-Ens*, esse purum, putumque *nihil*; et quoniam nihil est negatio entis, *Idea-ens* est, secundum hunc stupidum, ens, quod non est ens, sive ens non ens: 2.° Ex evolutione *Ideæ-Entis*, ut ipse Hegelius ait, emergunt mundus, spiritus et ipse Deus. Quare, cum *Idea-Ens* sit nihilum, Deus, ut Wilmius scite monuit (1), oriretur *ab actione vacui super vacuum*, et *nihili super nihilum*.

123. Quod attinet ad F. Lamennasium, H. Ahrens, aliosque pantheistas, brevitatis gratia omittimus, cum jam ex dictis refutati maneant. Quod attinet ad J. Salvador, incredulum, pantheistam et injurium Moisi, hominem judæum ad Theologos potius spectat ejus incredulitatem et sacrilegam contumeliam profligare (2).

Quoad absurdam vero Victoris Cousin notionem de creatione necessaria, et eductionem mundi ex ipsa Divina Substantia, duo solum notamus ex S. P. Augustino et Divo Thoma; cæterum tum ex jam præstitutis, tum ex demonstrandis in Theologia naturali, cum agamus de operibus Dei *ad extra* dissipata, profligataque evadet ejus erronea sententia. Et sane falsam esse cousinianam creationis notionem à S. Parente docemur, «*Creatura*, ait S. Doctor, *ita esse dicitur ex Deo, ut non ex Ejus natura facta sit. Ex Illo enim propterea dicitur, quia Ipsum auctorem habet, ut sit, non ita ut ab Illo nata sit, vel processerit, sed ab illo creata, condita, facta sit.* (3).

(1) Diction. phil. art. *Hegel*, tom. 3.

(2) Cons. Johan. Perrone, De vera Relig. variis in locis, prælect. The. Tract. De Deo part. 2.^a Cap. prop. III. num. 238-243 et seqs.

(3) De Anim. et ejus orig. l. 2. c. 5.

Atque inde concludit: *Quapropter creaturam universam neque consubstantialem Deo, neque coæternam fas est dicere, aut credere* (1). Et op. imperf. con. Jul. Lib. 5. ait: *Non de se ipso, hoc est, de sua natura, atque substantia genuit; sed de nihilo, hoc est, de nulla re fecit hæc Deus.* Unde S. Thomas ejus discipulus fidelissimus concludit contra necessitatem creationis, et ait: *Quidquid in Deo est, est sua essentia; et ideo totum est æternum et increatum, et necessarium, sed tamen effectus, qui ex Ejus operatione procedit, non necessario procedit, quia procedit ab operatione, secundum quod est á voluntate, et ideo producit effectum secundum libertatem voluntatis* (2).

124. Has duas Disputationes contra pantheistas, qui omnia invadunt, omniaque susdeque perturbant, atque subvertunt, concludamus cum illa pulcherrima sententia S. P. Augustini, qua complexus est originem et progressum omnium impietatum, quæ sub diversis formis, et nominibus á mundi exordio hactenus obtinuerunt, et deinde obtinebunt usque ad mundi finem.

«Fecerunt civitates duas, ait ipse (3), amores duo; terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, cœlestem vero amor Dei usque ad contemptum sui. Denique illa in se ipsa, hæc in Domino gloriatur. Illa enim quærit ab hominibus gloriam: huic autem Deus, conscientia testis, maxima est gloria. Illa in gloria sua exaltat caput suum: hæc dicit Deo suo, *Gloria mea, et exaltans caput meum* (4)..... Ideoque in illa (terrena) sapientes ejus, secundum hominem viventes, aut corporis aut animi sui bona,

(1) Lib. Imperf. de Gen. ad. litt. c. 1. n. 2.

(2) In. l. 1. Sent. Dist. 43. q. 2. a. 1. ad. 2. et. ad. 3.

(3) De Civ. Dei. Lib. 14. cap. 28.

(4) Psal. 3. v. 4.

aut utriusque sectati sunt, aut qui potuerunt *cognoscere Deum, non ut Deum honoraverunt, vel gratis egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes se esse sapientes, id est, dominante sibi superbiâ in sua sapientia sese extollentes, stulti facti sunt; et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium...* (1).»

DISPUTATIO 6.^a—DUO ALTERI ERRORES CIRCA MUNDI
ORIGINEM RECENSENTUR ET REFUTANTUR.

§. I.

125. Satis, superque profligato et disjecto latissimo ac pessimo errore, qui mundum et Deum unam eandemque substantiam esse statuit, secundum errorem refutare aggredimur; hic error est eorum, qui autumarunt, mundum semper extitisse in eo statu, in quo nunc est. Sed cum hi bifariam dividantur (45-2.), duabus distinctis propositionibus eorum diluemus somnia.

Itaque prima erit contra Alemæonem Crotoniatem, Philolaum, aliosque antiquos, præsertim Aristotelem, quippe qui docuit, Deum nec materiæ, ex qua mundus constat, nec ordinis, qui inter res materiales est, auctorem esse, sed in centro mundi ita consistere, ut dum omnia ab eo moventur, atque ad eum tendunt, ipse sit omnium ignarus (2). Eandem sententiam tenuerunt Epicharmus et Empedocles, ac tenent Naturalistæ et Rationalistæ, et turba incredulorum sæculi proximè elapsi, quorum antesignanus extitit Auctor *systematis naturæ* (3). Contra quos sit

(1) Ad Rom. c. 1. v. 21. seq.

(2) *Nat. Ausc.* lib. 8. c. 1.; *De cælo*, lib. 1. c. 10—12.; *Met.* lib. 11. c. 7. et alibi passim.

(3) Hic fuit *Paulus Thiri, Baro d'Holbach.*

126. PROPOSITIO I.^o *Absurdum quam quod maximum est ponere mundum esse increatum.*

Demonst. 1.º Quod est increatum habet *esse á se*, seu sua existentia est sua ipsius essentia; est igitur necessarium, immutabile, infinitum, ejusque non existentia repugnat. Atqui mundus nihil horum habet; siquidem ejus non existentia minime repugnat, ut vel paulisper consideranti patet: non solum non est infinitus et necessarius, sed potius undequaque limitatus, quoniam compositus, et in perpetuis mutationibus se evolvens; ac perennes vices, quas mundus in dies subit, et naturales defectus, ac limites, quibus singulæ ejus partes, atque totus proinde Orbis circumscribitur, ejus absolutam contingentiam evidenter demonstrant. Ergo mundus non est increatus.

2.º Mundus est finitus; constat enim partibus finitis; ergo est contingens, mutabilis, et dependens; ergo est ab alio tum quoad materiam, tum quoad formam, et causam efficientem habet, ac proinde improductus non est; sed quod improductum non est, aliquando non fuit: quod autem aliquando non fuit, habuit initium existendi: quod aliquando non extitit, ex statu mere logico, seu possibili perductum est ad statum existentia; quod autem sic producitur, ex nihilo oritur, et quidem tum *sui*, tum *subjecti*, ac proinde in tempore, seu cum tempore. Ergo maximum absurdum est ponere mundum increatum.

3.º Denique, quod est á Deo revelatum, procedit á summa veritate, Deus enim est ipsa essentialis veritas; quod autem á summa veritate procedit, necessario verum est; quod est necessario verum, nulla vera demonstratione impugnari potest, nam verum vero non opponitur. Si ergo revelatione divina constat productio mundi cum tempore, absurdum est maximum eum ponere increatum. Atqui non solum Divina revelatione, sed etiam omnium populorum

traditionibus constat, mundum conditum fuisse in tempore, seu cum tempore. Ergo. etc.

Prob. min. Quoad divinam revelationem nemo ambigit: revocate in mentem caput primum *Geneseos*, et *symbolum Apostolicum*; *Psalm.* 101.; *Ev. Johan.* cap. 17. v. 5.; *Concil. IV. Later.* cap. *Firmiter*, etc. Quoad populorum traditionem vero sufficiat revocare in mentem quod ipse Aristoteles ingenue fatetur: *Omnes, qui retro fuerunt philosophi*, ait ipse (1), *in hac sententia conveniunt, mundum æternum non esse*, nimirum quia illa á primis mundi incolis per manus tradita, posteris commendata fuit. Plurimi quoque post Aristotelem idipsum sensere (2), omnisque doctior Antiquitas mundi agnovit principium. Hinc Hebræorum populus, Ægyptii, Chaldæi, Græci, Gentiles omnes, paucis exceptis, certo tempore mundum creatum fuisse crediderunt. Igitur, cum nefas sit á populorum omnium et nationum communi consensu in re historica recedere, dicendum, mundum non esse æternum, increatum, sed prorsus creatum cum tempore.

Plures etiam conjecturæ temporarium mundi natale suadent. Si enim mundus fuit semper in statu in quo nunc est, unde fit, ut de rebus ante Trojanum bellum gestis historia omnis ac poësis conticescat, sintque omnia ante id temporis obscura, ignota, fabulisque conspersa? Unde fit, ut artium, et scientiarum inventio determinatis certisque temporibus sit, uti historicos legentibus notum fit?

Nec dicere sufficit; plura ex hominum memoria interdixisse, pluraque universali aliquo diluvio, aliove communi exitio periisse, ut propterea dici cum Scriptura possit: *Nihil sub sole novum* (3). Nam quæcumque fuerint hæc exitia, non ita certe universalialia fingi possunt, ut omnium

(1) 8. phys. c. 2.; item de cælo lib. 1. c. 10.

(2) Cons. August. Eugubinum: *De perenni philo.* Lib. 7.

(3) *Ecel.* c. 1. v. 10.

hominum species fuerit penitus deleta; ergo aliqua rerum in æternitate præcedentium debuit memoria superesse; sicut hominum, rerumque antediluvianarum aliqua superest in libro Genesis recordatio.

Nihil igitur est sub sole novum: id est, nullæ sunt novæ species, nulli novi naturales effectus, cum hæc mundo coæva, nec nova, nec recentia sint. Supersedemus ab aliis adducendis, hæc enim plana sint.

127. PROPOSITIO II. *Mundus fuit á Deo conditus non ex necessitate naturæ, sed libera voluntate.*

Est hæc propositio contra Stoicos, Neoplatonicos, qui doctrinam SS. Patrum cum Aristotelica componere volentes dixerunt: Mundum ab æternitate esse á Deo creatum, sed juxta ipsorum mentem creatio est emanationi similis, quocirca inter pantheistas communiter recensentur. Est et etiam contra Petrum Abælardum (1); J. B. Robinetum (2); Maupertuisium (3); Voltairium (4); Auctorem *Epistolarum persicarum* (5); Cousinium (6); aliosque incredulos rationalistas.

Demonst. prop. 1.º Est in mundo admirabilis connexio, ac ordo aliarum rerum ad alias, et omnium ad unum finem; ergo mundi conditor, Deus, operatur propter finem. Atqui primum agens propter finem debet agere per intellectum,

(1) Cons. S. Bernard., de errorib. Abælar. c. 3. et Epis. 326. al 391.

(2) In impio opere: *De la Nature.*

(3) Essai de Cosmol. in præf.

(4) In diatriba, *Il faut prendre un parti.* §. 5., Oeuv. tom. 32. Basil. 1786.

(5) Parisiis 1721. Harum auctores fuerunt Carol. de Sodalat Baro de la Brede, et Montesquieu.

(6) Locis cit.

et voluntatem; ut enim aliquid directe in finem debitum ordinetur, requiritur cognitio finis, et ejus quod est ad finem, et debitæ proportionis inter utrumque, quod solum intelligentis est, atque volentis. Deus ergo, non ex necessitate naturæ, sed per intellectum, et voluntatem mundum condidit.

Demonst. 2.º Omne agens agit propter finem, quia omnia optant bonum. Sed quod ex necessitate agit, non potest sibi determinare finem, cum sit determinatum ad unum. Oportet ergo ut finis ei ab altero determinetur. Fieri autem nequit, ut Deus, qui est primum agens, ab altero determinetur. Ergo fieri non potest, ut Deus agat extra se ex necessitate naturæ. Ergo non ex necessitate naturæ mundum condidit.

Demonst. 3.º Præterea, Deus est Omnipotens, id est, potest facere quæcumque fieri possunt. Atqui sunt infinita possible, quæ fieri possunt, et tamen non existunt. Ergo Deus non ex necessitate naturæ ad agendum determinatur, sed per voluntatis electionem; alioquin existerent quæcumque existere possunt (1).

Demonst. 4.º Denique, libertate, cum sit maxima naturæ intellectualis perfectio, et quidem perfectio absoluté simplex, profecto carere non potest Deus, utpote perfectissimus. Sed Deus in operibus ad *intra* liber non est. Ergo necesse est ut liber sit in operibus *ad extra*, id est, in creatione, conservatione, etc. Ergo non ex necessitate naturæ, sed libera voluntate mundum condidit.

Demonst. 5.º Postremo, si Deus adstringeretur ad mundum condendum æternum, profecto ad hoc adstringeretur vel ratione ipsius mundi, vel ex propria natura. Atqui utrumque absurdum est.

Absurdum primum. Nam mundus est contingens, quod autem est contingens, non modo ex se existentiam non re-

(1) Hæc juxta S. Thomam.

quirit æternam, sed nullam prorsus existentiam requirit; quia, spectata ejus essentia, possibile est ipsum non esse.

Absurdum alterum. Deus enim nec mundo eget, nec ulla re quacumque, ad suum esse, aut ad suam perfectionem. Ergo quoad rerum productionem est prorsus liber. Ergo non modo Deus non adstringebatur ad mundum ab æternitate sua creandum, sed nec cum ullo tempore. Ergo fuit omnino liber, et nullo modo naturâ determinatus ad mundum condendum.

128. Præcipua Aristotelis, Procli, Averrois, et cæterorum, ac nostris temporibus Emm. Saisseti, et Cousini, qui contra senserunt, objecta huc redeunt.

Objiciunt.

1.° Posita causa sufficiente, si ea perfecta sit, necesse est poni effectum. Sed Deus ab æterno est causa sufficiens mundi, eaque perfectissima. Ergo posita æternitate divina, mundus quoque æternus est.

Resp. Dist. maj. Si causa agat ex naturæ necessitate, *conc.*; si per liberæ voluntatis imperium, *subdist.*; ponitur effectus secundum ipsius voluntatis propositum, *conc.*, posita ipsa voluntate, *nego. Contradist. min.* Deus est causa sufficiens mundi, agens per liberæ voluntatis imperium, *conc.*; agens ex naturæ necessitate, *nego.* Hoc erat quod adversarii probare debuissent.

Dist. conseq. Posita Dei æternitate mundus quoque æternus esset, si effectus divinæ voluntatis poneretur, posita ipsa voluntate, *conc.*; si poni debeat secundum ipsius voluntatis propositum, *nego.*

Tota igitur objectio fundatur in eo quod falso supponatur, Deum libertate carere, quod quidem maximum absurdum est.

Obj. 2.° Agens quod non semper agit, mutatur cum

agit. Sed Deus non potest mutari. Ergo non potest non semper agere, quod agit.

Resp. Agens quod non semper agit mutatur cum agit, *dist.*, agens in quo non est semper actus, quo aliquid vult ac facit, mutatur cum agit, *conc.*; agens, cujus effectus non semper existit, mutatur cum hic effectus existere incipit, *nego. Conc. min. et dist. conseq.* Ergo Deus non potest non semper agere, id est, non potest non semper habere actum, quo aliquid vult ac facit tempore á libera voluntate prædeterminato, *conc.*; non potest non semper existere effectus, sive terminus suæ actionis, *nego.*

129. Dei actus considerari potest á nobis dupliciter: *primo* in se, et tunc idem est ac divina Substantia, quæ eadem semper manet, nec ullam in se mutationem recipere potest: *secundo* potest considerari quoad terminum extrinsecum, seu effectum, aut diversa connotata, quæ quidem esse incipiunt cum tempore á libero Dei decreto præscripto, quin ex hoc aliqua mutatio in Deo sequatur, sed tantummodo aliqua relatio extrinseca puræ denominationis, ut jam ex dictis in Ontologia, cum de relationibus ageremus, et ex dicendis in Theologia melius intelligetis.

Obj. 3.º Si Deus mundum in tempore creasse dicatur, illud quoque dicendum est, fuisse tempus, in quo Deus ab omni opere vacavit. Atqui hoc consecrarium est absurdum. Ergo Deum mundum in tempore creasse non sine absurditate dici potest.

Respondet S. P. Augustinus *negando maj.* «Nam, ait ipse (1) ante principium temporis non erat tempus. Deus enim fecit et tempora; et ideo antequam faceret tempora, non erant tempora. Non ergo possumus dicere fuisse ali- quod tempus, quando Deus nondum aliquid faceret.... Et, si tempus cum cælo, et terra esse cœpit, non potest inveniri tempus, quo Deus nondum mundum faceret cælum

(1) De Genesi Cont. Manich. l. 1. c. 2. n. 3.

»et terram.» Hinc animadvertit S. P. (1), «inaniter homines cogitare præterita tempora vacationis Dei, cum nullum tempus sit ante mundum» (2). Itaque cum dicimus: *ante creationem*; nihil aliud significamus nisi *initium rerum*, et temporum: ita autem loquimur: 1.º ex assuetudine orta ex successionebus continuis, in quibus versamur: 2.º ut nos invicem intelligamus, adeo *imbecilla* sunt enim verba nostra, ut res, ut in se sunt, vix nominare possimus: 3.º relate ad tempus ideale.

130. Verbis S. P. accedit quod ait S. Bonaventura: «Deus nec recipit complementum in operando, nec in non operando est otiosus, nec cum de non operante fit producens, mutatur ab otio in actum, ... quia Ipse est agens, quod est sua actio, et tali nihil omnino advenit, cum producit, nec etiam in eo fit aliquid, quod non prius infuit (3)». Quapropter, si Deus mundum cum tempore, non autem ab æterno creasse dicatur, ideo dicendum non est Eum, antequam mundum moliretur, otio vacasse.

His bene intellectis cætera objecta nihili æstimari valent.

§. II.

131. Tertius error est eorum, qui dixerunt, mundum non esse quidem æternum, sed æternam esse materiam, ex

(1) De Civ. Dei, l. XI. cap. 5; et 6. Cons. præsertim Conf. l. XI. cap. 11—12.—30. In 11. reprehendit illos, qui ita respondent: *Deus* (antequam cælum et terram faceret) *alta scrutantibus gehennas parabat.*

(2) Juxta hanc doctrinam ipse S. P. duo statuit, quæ digna notatu sunt. Primum est, quod, si presse loqui voluerimus, mundus nobis dicendus est creatus *cum tempore*, non vero *in tempore*. Quod et nos fecimus. Secundum est, quod sine ullo errore asserti poterit, mundum semper fuisse, quia cum tempus, et res creatæ simul esse cœpissent, procul dubio nullum tempus assignari potest, in quo mundus non fuerit. De Civ. Dei Lib. XII c. 15. n. l. de l. 1.

(3) In lib. 2. sent. Dist. 1. p. 1. a. l. q. 2. *ad arg.*

qua mundus effectus fuit. Hunc inter philosophos græcos amplexi sunt in primis Tales Milesius, Anaximenes, Anaximander, cæterique *Hylozoitæ* (56); deinde Leucippus, Democritus, Epicurus, aliique defensores atomorum; denique Plato (1), et fere omnes Hæresiarchæ I et II sæculi, præcipui Valentiniani (2), Marcionitæ, et Manichæi (3). Sed hi omnes inter se dividuntur. Namque *Hylozoitæ* dixerunt: materiam æternam pollere quadam ingenita vi vitali, per quam omnis varietas rerum mundanarum effecta est. *Atomici* autem senserunt, particulas materiæ semper extitisse, et deinceps mundum ab illarum *fortuita concursione* effectum fuisse; supponebant ipsi multitudinem infinitam atomorum, in vacuo infinito et æterno volitantium, quæ et figuræ et magnitudinis infinitas habebant varietates. Atomi vero motu naturali æternum impulsæ, per infinita spatia deorsum urgebantur; *casu* tamen factum est, ut in transversum declinarent, et sic altera ad alteram accederet, ac temere simul coacervatæ mundum quemdam constituerunt; qui deinde dissolutus, alteri, et alteri, ac nostro huic deinde locum dedit (4). Nec res materiales modo, sed et ipsam spirituum existentiam, omnesque spirituales actus hæc fortuita concursione atomorum plus minusve subtilium explicabat Epicurus cum grege sua. At *Plato* à rudi hac, manifesteque absurda Theoria abhorrens sæpe docuit: Deum non produxisse materiam neque *indeterminatam*, seu omnis formæ expertem, neque *choaticam*, seu aliqua rudi forma præditam, sed duntaxat ordinem in materia choatica statuisse, eo quod corpora elementaria primo à se discrevit, dein ita ea secum composuit, ut

(1) Cons. S. Basil., Hom. 2. Hesaëm.; S. Thom. In lib. 2. sent. Dist. 1. q. 1. a. 1.

(2) Cons. S. Irenæum l. 2. adv. hæ. c. 9.

(3) Cons. S. P. Aug. Lib. de Hæres.

(4) Cons. Ciceron. De fin. l. 1. c. 6. et De Nat. Deor. l. 1. c. 24.

harmonia mundi inde efficeretur (1). Hinc ipse Deum vocabat non mundi *creatorem*, sed *Opificem*, magnumque *Geometram*.

132. Renovarunt hanc ethnicorum philosophorum sententiam Materialistæ Germani et Galli, quos sequutus est Büchnerus. Sed magis festiva est mimica Theoria Cartesii; hic enim Christianam doctrinam de creatione mundi cum doctrina atomorum, quam ab Epicuro hauserat, componere volens, docuit: mundum quidem ex concursione atomorum in vortices agitarum conflatum fuisse, sed Deum esse non modo materiæ, sed etiam legum, et communicationis motûs auctorem (2).

Jam vero nos, hujusmodi errore delibato, continenti serie propositionum eum refutabimus possibili brevitate.

133. PROPOSITIO I. *Materia, ex qua mundus constat, non est à se.*

Demonst. 1.º Materiæ nomine intelligimus elementa primitiva, ex quibus corpora coalescunt. Jam vero materialia hæc elementa sunt plurima, sunt extensa, sunt mutabilia quoad positionem, actionem, conjunctionem cum cæteris, sunt limitata et imperfecta, et alterum ab altero dependet. Sed sic est quod Ens à se est essentialiter unicum, simplex, immutabile, infinite perfectum, ut in Theologia demonstrabimus. Ergo materiale quodvis elementum non est à se: multo minus omnium hujusmodi elementorum collectio (3).

(1) In Timæo, et in politicorum dialog.

(2) De principiis philosophiæ, 3.º part. et tractat. de Mundo, §. 8.-10.

(3) Unde S. Theophylus ait: *Quemadmodum Deus, quatenus ingenitus, etiam immutabilis est; ita et materia, si esset ingenita, immutabilis quoque, et Deo æqualis foret; quod enim genitum est, verti, et mutari potest, ingenitum autem nec verti potest, nec mutari. Ad Autolychiu: l. 2. c. 4. ad calc. Opp. S. Iust. ed. Mau.*

Demonst. 2.º Quod est essentialiter indifferens ad ea sine quorum altero existere non potest, est profecto ad existendum quoque per se indifferens. Non enim fieri potest, ut aliquid sit ex se determinatum ad existendum, quin simul ex se determinationem habeat ad aliquid eorum, sine quibus existere nequit. Atqui materia ex se indifferens est ad motum et ad quietem; est insuper ex suo conceptu indifferens ad hanc vel illam figuram, ad hanc vel illam magnitudinem; et tamen non potest dici ejus essentia consistere in hac indifferentia, quia non potest existere nisi vel in quiete, vel in motu sit, ac nisi determinatam aliquam figuram, et magnitudinem accipiat. Ergo materia est indifferens essentialiter ad existendum. Igitur existentia non est illi essentialis. Ergo materia non est ens á se (1). Ergo etc.

134. PROPOSITIO II. *Materia produci debuit ex nihilo.*

Demonst. 1. Materia non est ens á se; ergo produci debuit ab alio. Hoc autem, á quo materia producta est, non potuit esse materia. Nam materia non potest agere nisi in materiam præexistentem: agit enim tangendo, attrahendo, repellendo. Actio itaque materiæ materiam præexistentem supponit; nequit ergo materia materiam producere. Præterea, redibit semper quæstio: á quonam materia producens fuit producta? Siquidem materia nulla potest esse á se.

Ergo fuit spiritus, qui materiam produxit. Sed spiritus non potuit materiam educere é sua substantia: nam spiritus est substantia simplex omnino indivisibilis. Non potuit illam educere aliunde: non á materia alia, quia nulla materia erat; non ab alio spiritu, quia simplex et indivisibilis. Ergo materia ita producta est, ut é nulla re præexistente fueriteducta. Ergo é statu logico, seu puræ possibilitatis debuit per crea-

(1) Cons. J. Prisc. Elemen. phil. Spec. tom. 2. Cosm. c. 3. art. 1.

tionem ad esse reale et physicum venire; seu, quod idem est, materia produci debuit ex nihilo *sui, et subjecti*.

Demonst. 2.º Verbis S. Anselmi: «Materia, ex qua »Deum mundum effecisse volunt, vel est facta ab alia materia, vel á se ipsa, vel á summa Natura, nempe á Deo. »Non primum, quia oporteret aliam materiam rursus ab »alia esse factam, atque hanc ab alia; quod progressum »causarum in infinitum involvit. Non secundum, quia »cum id, quod gignitur ab alio, sit ipso posterius, nulla »res potest esse principium, et causa sui ipsius. Restat »igitur, ut *esse* habeat ab ipso Deo; quare Deus non solum »formæ, sed etiam materiæ rerum auctor, sive quod idem »valet, creator rerum esse debet (1).»

Igitur, concludit S. P. Augustinus, «Solus unus cujuslibet naturæ seu magnæ, seu minimæ creator est Deus (2).»

135. Igitur propositio illa: *ex nihilo nihil fit*: quæ á vetustis philosophis, creationem ignorantibus, tamquam axioma habita fuit, est plane falsa cum de infinita virtute agitur; per creationem enim res factæ sunt prorsus ex nihilo sui et subjecti, non quidem ex nihilo tamquam ex materia quadam, sed ex nulla præexistente materia.

Jam vero mundanæ materiæ creator est prima rerum causa. Primam autem rerum causam omnes vocant Deum. Ergo et Deus existit, et est mundi creator. De creatione vero diserte agemus in Theologia.

136. PROPOSITIO III. *Rejiciendum est absurdum CASUALISTARUM systema.*

Est hæc propositio contra Democritum, Leucippum, Epicurum hodiernosque atheos de grege Epicuri.

Demonst. 1.º Illud systema ut absurdum rejiciendum

(1) Monolog. cap. 6.; Cons. Card. d' Aguirre, *S. Anselmi Theol. Disp. 14. sect. 1.*

(2) De Genesi ad litt. lib. 9. c. 15.

est, cujus principia gratis conficta sunt, falsissima, et inter se opposita; quibus etiam admissis, consecutaria sunt ridicula et falsa; atqui tale est causalistarum systema; ergo rejiciendum.

Prob. 1.ª—pars. 1.º Principia hujus systematis sunt *gratis conficta*. Contendit enim Epicurus (1) cum suis assellis, atomos necessario existere, eas variis donari figuris, motum ipsis secundum lineas parallelas esse necessarium; eas tamen á lineis parallelis in posterum declinavisse; atqui hæc omnia, præter esse absurda, gratis, et sine ulla probatione supponuntur; ergo tale systema gratis confictum est.

2.º *Sunt falsissima ejus principia*. Inde enim sequuntur, 1. illas atomos singulas esse independentes, immutabiles, infinite perfectas, cum sint entia necessaria, quorum essentia est esse á se; 2. illas necessario moveri, quod falsissimum est, quia de facto quandoque quiescunt, et quiescere possunt.

3.º *Sunt inter se opposita et contradictoria*. 1. Ponit enim Epicurus atomos essentialiter et non essentialiter moveri; essentialiter quidem, quia admittebat motum ipsis essentialem; non essentialiter autem, quia hic motus mutatus fuit, et amissus. 2. Supponit vacuum immensum et atomos numero infinitas sese moventes; quæ omnia contradictoria sunt, tum quia repugnat numerus actu infinitus, tum quia si fuissent numero infinitæ, universum spatium implevissent, et consequenter, non fuisset vacuum in quo se moveri potuissent. 3. Supponit in vacuo immenso sursum et deorsum atomos extensas et simul indivisibiles; quæ omnia sibi evidentè contradicunt; ergo rejiciendum est absurdum *casualistarum* systema.

Prob. 2.^a pars 1.º Admissis etiam Epicuri principiis, consecutaria, quæ inde deducit, sunt absurdissima, id est,

(1) Hanc 1.^{am} partem coarctamus ad Epicurum, quia hoc absurdum systema jam præformatum ipse evolvit, cui posteri subscribunt.

datis etiam atomis improductis ab æterno sese moventibus, repugnat mundum hunc aspectabilem ex fortuita earum concursione oriri, et tanto tempore conservari potuisse. Etenim ut mundus hic aspectabilis et oriretur, et tanto sæculorum intervallo conservaretur, necessariæ erant generales quædam motuum leges, quibus mutuus partium accessus, et recessus, cohæsiō, generatio, nutritio animalium, et plantarum, nec non corporum cœlestium motus regerentur; atqui posita fortuita atomorum concursione nullæ leges hujusce generis existerent. Atomi enim intelligentiâ orbatae, et per se indifferentes ad talem talemve motum, aut directionem, non nisi ab ente aliquo extrinseco, quod super ipsas absolutum habeat dominium, potuerunt accipere illas motuum leges, quibus stat, et conservatur hic mundus aspectabilis. Ergo consecraria hujusmodi systematis absurdissima sunt; ergo rejiciendum est tale systema.

2.º Præterea, quomodo atomi intellectu et ratione carentes id dabunt, quod ipsæ non habent? Quomodo inordinatæ atomorum concursiones tam mirabili nexu omnes humani corporis partes inter se devincere, et conservare potuerint? Nec dicam de sensitivæ vitæ phænomenis, et de instinctu motuque animalium, ad quæ explicanda nec materiæ vires, nec ipsa sufficit organizatio; certe sentiendi et intelligendi principium, ejusque cum corpore conjunctio à nullo agente materiali, et non intelligenti repeti potest. Quomodo enim, ut cætera omittant, quomodo poterat intelligentia à causa non intelligente prodire? (1). Quomodo...? Hinc egreie Tullius (2): *Hinc ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat corpora quædam solida, atque individua, vi et gravitate ferri, mundumque effici ornatissimum, et pulcherrimum ex eorum corporum concursione*

(1) Cons. S. P. Aug. De Civ. Dei lib. VIII. præf. cap. 5.

(2) De nat. Deor. l. 2. c. 37.

fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo cur non idem putet, si innumerabiles unius et vincti litterarum vel aureæ, vel qualeslibet, aliquo conjiciantur, posse ex his in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possent, effici: quod nescio an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna..... Quod si mundum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur domum, cur urbem non potest, quæ sunt minus operosa, et multo quidem facilia? Certe ita temere de mundo effutiant, ut mihi quidem nunquam hunc admirabilem cæli ornatum, qui locus est proximus, suspexisse videantur. Satis de re tam abnormi. Objecta horum atheorum soluta invenietis in principio Theologiæ naturalis, infra.

137. PROPOSITIO IV. Ergo mundus non fuit à Deo factus ex materia improducta præexistente, sed productus fuit ex nihilo.

Hæc propositio, quæ ex præcedentibus sponte fluit, est contra Platonicos, hæritocosque I et II sæculi, et nonnullos hodiernos Materialistas Germanos, inter quos Büchnerum.

Demonst. 1. Si mundus à Deo fuisset factus ex præexistente materia æterna et improducta, Deus materiâ indigüisset, ut mundum conderet; materia vero ipsa Deo non eguisset, sed Deo egenti se præstitisset. Jam vero quod altero indiget ei subjicitur, saltem ea ratione, qua indiget. Deus ergo fuisset materiæ subjectus: quod dici nefas est (1).

(1) Ita Tertullianus. I. Cont. Hermogenem c. 2; qui c. 7. ait inducens materiam succensentem Hermogeni: *Ego prima, et Ego ante omnia, et Ego à quo omnia: pares fuimus, simul fuimus, ambo sine initio, sine fine, ambo sine auctore, sine Deo. Quis me Deo subjicit contemporali coetaneo?* Cons. S. P. Aug. Conf. Lib. XII. cap. 7. edit. parisiis 1864.

Demonst. 2.º Verbis S. Justini: Si materia informis non esset á Deo facta, procul dubio Deus non potuisset aliquid in ipsam agere, proindeque ipsam illa formâ exornare, quam modo habet, nisi ipsa ab Eo penderet, Eique subiceretur. Nam materiæ vis utpote ingenita, et, ut ipse opinatur Plato, æqualis opifici, et coæva, oblutari par est ipsius voluntati. Enim cui non creavit, nulla est in id, quod est increatum, potestas; unde nec vis ulla ei inferri potest, cum ab omni externa necessitate libera sit (1). Ergo vel Deus mundum ex nihilo condidit, vel nullo modo condidit; ergo, cum hoc ultimnm absurdum sit, concludendum, Deum mundum condidisse non ex præexistente materia, sed ex nihilo, id est, non ex aliqua re præexistente.

Demonst. 3.º Verbis S. P. Augustini: «Cum dicunt esse naturam, quam Deus omnipotens non creaverit, de qua tamen istum mundum fabricaverit, quem pulchre ornatum esse concedunt; ita omnipotentem Deum negant, ut non Eum credant mundum potuisse facere, nisi ad eum fabricandum alia naturâ, quæ jam fuerat, et quam Ipse non fecerat, uteretur; carnali scilicet consuetudine videndi fabros, et domorum structores, et quoslibet opifices, qui, nisi adjuventur paratâ materiâ, ad effectum suæ artis pervenire non possunt, ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non esse omnipotentem, si mundum fabricare non posset, nisi Eum aliqua non ab illo fabricata natura, tamquam materies, adjuvaret. Aut, si omnipotentem Deum fabricatorem mundi esse concedunt, fateantur necesse est, *ex nihilo* Eum fecisse, quæ fecit (2)» Unde sic argumentatur: Si Deus, ut mundum conderet, materiâ præexistente indigüisset, non esset perfectæ virtutis: idcirco enim faber v. gr. sine ligno nihil ædificabit, quia lignum ipsum

(1) *De fide et symbolo*, cap. 11. n. 2.

(2) *Lib. De Fide et Symbolo* c. 11. n. 2.

facere non potest, non posse autem imbecillitatis est. Deus ergo imbecillis foret, proindeque Deus non esset (1).

Ergo, concludamus cum S. Bernardo, «frustra philosophi materiam quærent; non eguit materiâ Deus. Non enim officinam quæsivit, non artificem. Ipse per se, in se omnia fecit. Unde? *De nihilo*: nam si ex aliquo fecit, illud non fecit, ac per hoc nec omnia (2).»

Ergo *Rectissime credimus* (ita S. P. August.) *omnia Deum fecisse de nihilo, quia etiamsi de aliqua materia factus est mundus, eadem ipsa materia de nihilo facta est* (3).

Solvuntur objectiones.

138. Obj. I. Haud possibile est aliquid ex nihilo fieri juxta illud effatum omnium politiorum philosophorum consensione probatum: *Ex nihilo nihil fit*. Atqui nomen creationis productionem rei ex nihilo significat (4). Ergo creatio non est possibilis.

Resp. Dis. maj. Haud possibile est aliquid ex nihilo fieri, quatenus nullus effectus ex nihilo, tanquam *causa efficiente*, fieri potest, et nulla res ex nihilo, tanquam *ex materia*, potest educi, *conc. maj.*; quatenus per infinitam causæ efficientis virtutem, nulla præjacente materia, res, quæ antea nullo modo extabat, nisi in ordine puræ possibilitatis, in existentiam prodire non potest, *nego maj.*

Ad mino. eadem esto distinctio; et *nego cons.* *Dicitur creatio esse ex nihilo, quia res creata naturaliter prius*

(1) Ita Lactantius, Lib. 2. Inst. c. 9.; Cons. S. P. Aug. l. 1. de Genes. cont. Manich. c. 5.; S. Thom. Sum. Cont. Gent. l. 2. cap. 12-16.

(2) De considerat. Lib. 5. cap 6. n. 14. Tom. 1. edit. Maur.

(3) De Fide et simb. c. 2. n. 2.

(4) Ita Victor Cousinius, introd. a l' hist. de la phil. lec. 5.

habet non esse, quam esse, ait S. Thomas. Deus una Trinitas, et Trina Unitas... Tu eras, et nihil aliud, unde fecisti cœlum, et terram; ita Deum alloquitur S. P. Augustinus, Conf. l. XII c. 6. edit. citata, n. 2.

Obj. II. Si daretur creatio, ea foret actio transiens. Atqui hoc repugnat. Ergo etc.

Resp. Foret actio transiens. Dist. creatio activa foret actio transiens proprie, nego.; æquivalenter, trans. vel conc.; Creatio passiva foret actio transiens, dist.; quatenus res creata de non esse ad esse transit, conc.; quatenus veram mutationem inducat, et aliquod temporis momentum insumat, nego. De his alibi.*

139. PROPOSITIO V. *Corporum mundanorum distinctio et ordo à Deo est materiæ creatore.*

Est hæc propositio contra cartesianos, quæ etiam confirmat ea, quæ contra Epicureos, seu causalistas dicta sunt. Ejus sensus est, videlicet materiæ distributio in cœlestes globos, ac terræ formatio, itemque mira illa rerum varietas, quibus terra exornatur, non materiam ipsam, non casum fortuitum, non vortices, sed eundem, qui materiam ex nihilo eduxit, Deum, effectorem habent, sive immediate per se operantem, sive mediate concurrentem et dirigentem causas secundas.

Demonst. 1.° Deus, cum sit intelligens, creare materiam non potuit, nisi in aliquem finem: operum autem Dei hic unus finis esse potest, ut ejus perfectionem, ac bonitatem manifestent. Sed iners atomorum massa, si talis permansisset, cujusmodi in instanti creata est, huic fini assequendo, saltem eo modo, qui Deo dignus esset, par non erat. Oportuit ergo, ut ex hac materia variæ res formarentur, quæ tum multiformi sua perfectione, tum ordine, quem inter se haberent, divinam perfectionem (1),

(1) Cons. Disput. 3.^{am} à medio.

quantum poterant, repræsentarent. Hoc ergo Deus effecit.

Demonst. 2.º Quamvis «si concesseris esse atomos »(sunt verba S. Patris Augustini (1)), si concesseris etiam »concurso fortuito seipsas pellere et agitare; num et illud «eis fas est concedere, ut inter se atomi fortuito concurrerentes rem aliquam ita conficiant, ut eam formâ modificent, figurâ determinent, æqualitate poliant, colore illustrent, animâ vegetent?» Et profecto, Omnes quotquot sunt materiæ inorganicæ attributæ vires, prorsus ineptæ sunt ad plantas, animantesque effingendas. Plantæ enim v. gr. ex seminibus, vel ex aliis plantis progerminant; semina autem in plantis solummodo elaborantur. Sunt ergo in corporibus vires naturales ad sibi similia gignenda; sed nulla est vis hujusmodi in natura inorganica. Itaque peculiaris illa molecularum distributio et conjunctio, quam *organizationem* dicimus, nec per chemicas attractiones, nec per *electricitatem*, nec per aliam hujusmodi vim quamcumque perfici primo potuit. Ergo á Deo talis admirabilis ordo et distinctio repetenda est (2).

Demonst. 3.º De animalibus et præsertim rationalibus. Loquitur Lactantius: «Quid ergo de animalibus loquar, »in quorum corporibus nihil sine ratione, sine ordine, sine »utilitate, sine specie figuratum videmus, adeo ut solertissima, et diligentissima omnium partium membrorum- »que descriptio casum, ac fortunam repellant? Sed putemus artus, et ossa, et nervos, et sanguinem de atomis »posse concrecere. Quid sensus, cogitatio, memoria, mens, »ingenium, quibus seminibus coagmentari possunt?... Quomodo ergo sine ratione coeuntia efficere possunt aliquid »rationale?... Quis artifex potuit aut cor hominis, aut vocem, aut ipsam fabricare sapientiam? Quisnam igitur sa-

(1) Epist. 118 ad Dioscorum. c. 4.

(2) Lib. de ira Dei cap. 10.

»nus existimat, quod homo ratione, et consilio facere non
»possit, id concursu atomorum passim cohærentium perfici
»potuisse?« Concludamus igitur cum ipso Lactantio (1),
quod si nulla species rerum, ex quibus mundus componi-
tur, ex fortuito concursu atomorum fieri potest, multo certe
minus universa rerum mundanarum coagmentatio. Ergo
corporum mundanorum distinctio et ordo ab ipso Deo est
materiæ creatore. Ergo in abnormi turpique somnio ver-
sabatur Cartesius, cum suos vortices in callente ferebat
imaginatione.

140. Ad finem jam perducta hac salebrosa quæstione
de mundi origine, duo animadvertenda, duoque proponen-
da sunt.

Animadvertendum. 1.º Non omnia, quæ in hac quæ-
stione proposita sunt, necesse est ut pro Lectione habeantur,
sed præcipua seligenda sunt. 2.º Auctoritates, quas addu-
ximus, non tantum ut auctoritates, sed etiam ut profun-
dæ rationes adductæ sunt; Utinam hodie habuissemus phi-
losophos Patribus dignos comparari!

141. *Proponenda.* Cum constet mundum temporaneum
esse, imo recentem; *Queritur* 1.º: utrum assignari possit
ejus ætas, et qualis sit.

Resp. Supponimus primo ut probabilius, Deum unico
temporis momento indivisibili omnia rerum semina, ut ita
dicam, seu principia, ex quibus deinde omnia efformata
sunt, creasse; id est, ut cum S. P. Augustino loquar,
unico momento omnia *causaliter, invisibiliter et potentia-*
liter creata sunt: *qui vivit in æternum, creavit omnia*
simul, ait Ecclesiasticus (2); proinde illi dies, quos nomi-
nat afflatus Historicus Moyses, *cujusmodi sint, aut per-*
difficile nobis, aut etiam impossibile est cogitare, quanto

(1) Ibid.

(2) Eccl. cap. 18. v. 1.

magis dicere? (1) Utrum vero sint illi dies *sex Angelica momenta*, seu dies angelici secundum enarrationem S. P. Augustini (2); an vero quid aliud, ad nos non pertinet perscrutari, nec longius abeamus in messi aliena; nobis consignasse sufficiat: primo instanti Deum coelum et terram creasse, id est, Angelicam, corporeamque naturam; corporea vero erat informis et inanis, id est, non erat distincta et ordinata per genera et species, sed confuse seminaliter in ea continebantur quaecumque deinde revera facta sunt (3): Spiritus autem Domini ferebatur super aquas abyssi, id est, vel per se immediate formabat et plasma-
bat distinguendo et ordinando rerum omnium propria genera, species et individua, vel communicabat materiae vires et virtutes, ut mediantibus his omnia ad perfectum esse adduceret, concurrente speciatim vero in formationem organizatorum, ut sunt plantæ et animalia. Utrum vero voluntas ejus fuerit hæc omnia ad perfectionem adducere instanti temporis, an sex naturalibus diebus, an vero temporis spatium plus minusve longiori (*epocas*), nemo certo definire potest, dum S. Ecclesia non definiat. Temporis periodos fere omnes moderni defendunt, quæ opinio, quoad rei substantiam, cum sententia S. Patris congruit. Sed, quod sedulo notandum est, mundum creatum non fuisse ante tempus à Moyse assignatum, erui potest tum ex annalibus populorum, tum ex observationibus geologicis undequaque collectis ab eruditissimo *de Luc. et cl. Cuvier* in suo præstanti opere: *Investigationes de fossilibus ossibus*,

(1) S. P. Aug. De Civ. Dei L. 1. c. 4.

(2) Ibid. L. 11. cap. 7. et L. 12. cap. 9.; De Genes. ad litt. L. 1. c. 11. et L. 11. e. 23; lib. imp. de Gen. c. 1. et alibi passim.

(3) Notandum est, Moysem verbo *creare* usurpasse in l. v., ubi loquitur de creatione *Cæli et Terræ*, et in v. 27. ubi loquitur de creatione hominis, id est, quantum ad animam, nam corpus de terra formavit; in cæteris vv. utitur verbo *Fiat*.

et communiter ab omnibus doctis Geologis recentioribus, qui fateri coguntur, omnes suas observationes narrationi Moysis consentire (1).

Jam vero ex chronologia Moysis circa mundi initium sexmillenos annos plus minusve communiter eruunt Expositores. Ergo cum ex una parte solutio propositæ quæstionis dependeat á Divina Revelatione, ex altera vero nihil ratione dignum contra mosaicam cosmogoniam occurrat, nec occurrere possit, pro certo habendum est, mundi ætatem non excedere plus minusve sexmillenos annos usque ad Christi Domini Nativitatem.

Diximus *plus minusve*, ut opinionum diversitatem præteriremus; nam licet communius ætas mundi usque ad Christum natum non prótrahatur ultra annos quatuor mille circiter; nihilominus sunt qui ei assignent sexmillenos nongentos octoginta quatuor annos; alii vero é contra assignant mundo tresmillenos septingentos quadraginta annos, quæ extremæ opiniones inter se differunt tresmilleni ducenteni quadraginta quatuor anni.

Hæc dicta sufficiant nobis quoad quæstionem de *facto*, reliqua ad S. Theologiam; sed est et alia quæstio de *jure*, videlicet:

142. *Utrum mundus potuerit esse ab æterno.* Partem affirmantem tuiti sunt Boëtius (2), S. Thomas et multi ex ejus schola, Durandus, Ockamus, alique; Schola Scotistica hanc partem probabiliorem putat. Oppositam, seu repugnantiam possibilitatis æternæ creationis vehementer oppugnant B. Albertus Mag., S. Bonaventura, et fere omnes Theologi et philosophi, inter quos pro sua virili argumentatione videri potest Salv. Tongiorgi (3). Si meam li-

(1) Cons. *Du-Clot*, *Vindic. Bibl. observ. prælim. §. VIII. seqs.*

(2) De consolat. l. 5. prosa 6.

(3) Institut. phil. Cosm. l. 2. c. 2. art. IV.

ceat opinionem emittere, dicam: nullam me videre repugnantiam, mundum creari potuisse ab æterno. Ecce rationem simpliciozem, omissis aliis nonnihil implicatis.

Non repugnat neque ex parte Dei, neque ex parte creaturæ, neque ex parte ipsius creationis; ergo non repugnat creatura ab æterno, ex. gr. mundus.

Prob. ant. Non repugnat ex parte Dei creantis, qui eandem habet ab æterno potentiam, virtutemque libere creandi, quam habet semper necessarioque habet; neque aliunde necesse est, ut causa præcedat duratione, seu tempore effectum, sufficit ut præcedat naturâ. «Splendor, ait »S. P. Augustinus (1), qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coævus est illi, et esset coæternus, si esset ignis æternus.» Sed hæc pars ultro ab adversariis conceditur.

Neque repugnat ex parte creaturæ; nam sicut non repugnat esse creaturas, quæ in æternum durabunt, ut animæ nostræ, ita non repugnat, creaturas aliquas fuisse ab æterno; neque enim mundus, si ab æterno fuisset, esset æternus æternitate Dei per essentiam, quæ consistit in esse à se vitæ interminabilis, quæ omnia simul complectitur, sed tantummodo in propria duratione, et, ut inquit, à parte ante cum dependentia ab alio, quemadmodum aliquæ creaturæ existent in æternum à parte post.

Non denique repugnat, et adversarii concedunt, ex parte ipsius creationis; quia creatio fit in instanti, ideoque non pendet à tempore, sed potest esse ante omne tempus. Ergo mundus, seu aliqua creatura potuit esse ab æterno.

Nunc videamus præcipuas adversariorum rationes.

143. Dicunt 1.º Creatio procedit à non esse ad esse, cum sit productio rei ex nihilo; nulla autem res potest non esse antequam sit; ergo etc.

Resp. In creatione, non esse rei creatæ non præcedit duratione, sed prioritate naturæ; quia scilicet res creata

(1) De Trinit. L. 6. Cap. 1.

non est á se ipsa, sed á Deo. Unde non potest ulla creatura esse Deo coæterna *æternitate propria et essentiali*, sed solummodo duratione æterna.

Dic. 2.º Quod creatur initium habet, alioquin esset increatum; quod autem initium habet, ab æterno esse non potest; quia quod ab æterno est, semper est; ergo etc.

Resp. Dist. maj. Quod creatur habet initium originis et causalitatis, quia ab alio pendet suum esse, *conc.*; habet semper, seu necesse est ut habeat initium temporis, *nego*. Satis est, mundum habere originis et causalitatis initium, ut non dicatur increatum. Aliunde creatio *fit in instanti*.

Dic. 3.º Posita creatione mundi ab æterno, infinita series dierum præterita esset; et sicut illud, quod præteritum est, *pertransitum* est, ita *essent jam infinita pertransita*, id quod absurdum est, quia *in finito non est transire*.

Resp. Hæc difficultas, quam aliunde ut unicum concludentem Tongiorgi habet, *non est cogens*, ut ait S. Thomas (1); nam infinita series, etsi non sit simul in actu, potest tamen esse in successione; quia sic quodlibet infinitum acceptum finitum est, quælibet igitur circulatio præcedentium transiri potuit, quia finita fuit; in omnibus autem simul, si mundus semper fuisset, non esset accipere *primam*, et ita nec transitum, quia semper exigit duo extrema.

Dic. 4.º Posita creatione mundi ab æterno, infinitis diebus, qui præcesserunt, alia novaque dies quotidie adderetur, ac proinde infinitum esset capax incrementi, id quod notionem infiniti destruit.

Resp. Dist. Hæc dies sunt infinitum *secundum quid*, id est, infinitum, quod limitem undequaque non excludit, *conc.*; infinitum *simpliciter*, quod omnem limitem excludit, *nego*. Siquidem infinito *secundum quid*, cujusmodi esset successio infinita præteritorum dierum, aliquam additionem fieri non repugnat. Nihil prohibet infinito ex ea

(1) Cont. Gent. L. 2. c. 38.

parte additionem fieri, qua est finitum. Ex hoc autem, quod ponitur *tempus æternum*, sequitur quod sit infinitum ex parte ante, sed finitum ex parte post, nam præsens est terminus præteriti. (1).

ARTICULUS TERTIUS.

DE MUNDI FINE AC PERFECTIÖNE.

DISPUTATIO 7.^a MUNDI FINIS QUIS ET QUALIS. MUNDUS ACTUALIS EST PERFECTISSIMUS, SED NON OPTIMUS POSSIBILIUM.—SOLVUNTUR LEIBNITHI ET MALEBRANCHII SCRUPULA.

§. I.

144. Deum, qui sapientissimus est, in mundi creatione finem aliquem, illumque se omnino dignum intendisse, tanquam certissimum assumimus. Quinam autem hic fuerit, sequentibus assertionibus statuemus.

Dico I. Dicitur dici nequit divinam voluntatem proprie ad agendum moveri fine, qui dicitur operantis. Ratio est, quia actus divinæ voluntatis est ipsamet divina Essentia: cum autem divina Essentia non sit propter finem, neque divinæ voluntatis actus propter finem esse potest. Dixi *proprie*, nam nos concipere possumus, finem Dei operantis *ad extra* esse exercitium suæ infinitæ libertatis, quæ cum intrinseca Deo sit, imo cum sit ipsa Divina Essentia, in qua infinite se complacet utpote perfectio infinita, possumus improprie dicere, *finem* Dei creantis esse ipsius gloriam *intrinsecam*.

Dico II. Dicitur tamen debet, Divinam Bonitatem esse Deo rationem volendi quæcumque extra se vult. Ratio est,

(1) Conc. Sansev. *Elem. philosoph. Christ. Cosm.* cap. 7. art. 4.

quia illud, quod voluntas propter se ipsum vult, est unica ratio, qua cætera velit et appetibilia fiant; hic ultimus finis, cum propter se appetatur, est, ratio cur cætera appetantur. Atqui illud, quod Dei voluntas propter se ipsum, et necessario vult, est Ejus Bonitas. Ergo Divina Bonitas est unica ratio, quâ Deus vult, quæcumque extra se vult.

Hinc sequitur, ea omnia, quæ fiunt á Deo, ordinari ab ipso ac dirigi ad Divinam Bonitatem, tanquam ad finem ultimum. Itaque est in operibus Dei *finis operis*, id est, *quid ultimum, ad quod opus naturâ sua ordinatur*.

Dico III. Ordinantur ergo omnia ad Divinam Bonitatem, non ut aliquam perfectionem aut voluptatem illi conferant, sed ut divinas perfectiones manifestent. Ratio partis negativæ est: *primo*, quia Deus per Essentiam est perfectio infinita á se ipso perfectissime cognita, infiniteque amata, ideoque in se ipso infinite beatus: *secundo*, Divina Bonitas nullo modo dependet ab his, quæ sunt ad finem, nec quantum ad esse, nec quantum ad perfectionem aliquam, unde sequitur, Deum non velle alicui suam Bonitatem communicare ad hoc, ut sibi exinde aliquid accrescat; sed quia ipsam communicare est illi conveniens. Dare autem non propter aliquod commodum ex datione expectatum, est actus liberalitatis (1).

Pars affirmativa, nempe *omnia ordinari ad Divinam Bonitatem*, seu *Divinas perfectiones manifestandas*, ita demonstratur. *Primo*. Seposito bono Dei intrinseco, quod res contingentes et finitæ promovere non possunt, ut ex immediate dictis patet, non alio modo res hujusmodi ad Deum ordinari queunt, quam hoc, ut bonum ejus extrin-

(1) Consul. S. Thom. Sum. Cont. Gent. L. 1. c. 93. et ib. L. 3. c. 18. ait.: «Deus, qui est primum agens omnium rerum, non sic agit quasi sua actione aliquid acquirat, sed quasi sua actione aliquid elargiatur, quia non est in potentia, ut aliquid acquirere possit, sed solum in actu perfecto, ex quo potest elargiri.»

secum promoveant, id est, ut ille complexus Divinarum Perfectionum exterius per quamdam similitudinem et participationem manifestetur, cognoscatur et ametur; quod quidem non est ullum bonum intrinsecum ipsius Dei, sed extrinsecum, bonumque intrinsecum ipsarum creaturarum. *Secundo*: «In partibus universi, ita S. Thomas (1), unaquæque Creatura est *immediate* propter suum proprium actum, et perfectionem: secundo autem creaturæ ignobiliiores sunt propter nobiliores, sicut creaturæ, quæ sunt infra hominem, sunt propter hominem: ulterius autem singulæ creaturæ sunt propter perfectionem totius universi: ulterius autem totum universum cum singulis suis partibus ordinatur in Deum sicut in finem, in quantum in eis per quamdam imitationem divina Bonitas repræsentatur ad gloriam Dei; quamvis creaturæ rationales speciali quodam modo supra hoc habeant finem Deum, quem attingere possunt sua operatione, cognoscendo et amando. Et sic patet quod divina Bonitas est finis omnium corporalium.»

Et idem S. Doctor infra (2) ita demonstrat ultimum finem omnium esse Deum: «finis nonnisi in bono consistere potest; et sicuti finis particularis rei est quoddam bonum particulare, ita finis universalis rerum omnium est quoddam bonum universale. Atqui bonum universale est quod *est per se, et per suam essentiam bonum*; hujusmodi autem bonum aliquid ex iis, quæ mundum constituunt, esse nequit, siquidem in tota universitate creaturarum nullum est bonum, quod non sit *particulare*, sive *participative* bonum. Ergo illud bonum, quod est finis totius universi, oportet quod sit extrinsecum á toto universo, nempe Deus.»

145. Jam vero hic finis, seu manifestatio Divinarum Perfectionum *absolute* á Deo intenditur et *efficaciter*; ita

(1) Sum. Th. 1. p. q. 65. a. 2.

(2) Ibid. q. 103. a. 2.

ut absolute impossibile sit, mundum divinæ gloriæ non inservire *in eo gradu*, quem Deus præfinivit. Dixi *absolute*, quia hic est finis rerum ultimus; et *efficaciter*, ita nempe ut Deus velit remove, aut superare impedimenta omnia; alioquin inordinate et insipienter ageret.

146. Res autem diversæ, pro suæ naturæ diversitate, finem hunc ultimum diversimode assequuntur. Creaturæ irrationales ad Deum *ordinantur ut in finem per viam assimilationis tantum*, nempe, *in quantum participant aliquid de Dei similitudine*; creaturæ autem rationales *super hoc habent ut ad ipsum Deum cognoscendum, et amandum sua operatione pertingant* (1).

147. Hinc jam intelligitur, cur finis, huic rerum universitati præfixus, esse dicatur divinarum perfectionum manifestatio (144. III.), ex qua *extrinseca* gloria Dei exurgit. Etenim res mundanæ, cum in eo, quod sunt, et in eo, quod agunt, aliquam similitudinem Dei pro modulo suo participant (37 seq.), præstantiam sui Opificis et Creatoris veluti impresso vestigio *necessario exhibent*, omnesque simul sua varietate et apta dispositione Sapientiam, Pulchritudinem, Bonitatem, aliasque Divinas perfectiones pandunt. Creaturæ autem rationales non solum in sui excellentia et pulchritudine excellentiam, pulchritudinemque Conditoris manifestant necessario, sed etiam, cum facultatibus cognoscendi et amandi Deum polleant, pro cæteris, ut ita dicam, Ejus perfectiones laudare, Ejusque Potentiæ se *libere* subicere tenentur, atque ita pertingunt ad ipsum per suam liberam operationem, beatitudinemque assequuntur; quod si abutentes sua libertate Deo subicere se detrectent, gloriæ Dei nihilominus servient altero modo; quatenus nempe æterno supplicio justissime addictæ, divinam justitiam in se ipsis invitæ manifestabunt. Et sic ad absolutum rerum omnium finem et ipsæ rebelles necessario concurrent.

(1) Ita S. Thomas, Qq. Disp. De vero, q. 5. a. 6. ad. 4. et q. 20 à 4.

148. Ex his sequitur: 1.º hominem esse *finem* secundarium, *cui* visibilis hæc rerum universitas inservit.

2.º Cum hæc rerum universitas, quamvis ad Dei gloriam ut finem ultimum dirigatur, nullam ipsi intrinsecam gloriam afferat, sed ad commodum et voluptatem hominis dirigatur, sequitur, Deum amare hominem amore, qui dicitur benevolentia.

§. II.

149. Cum perfectio alicujus rei dimetiatur *ex ejus fine, atque aptitudine et habilitate ad suum finem assequendum*, ex dictis jam patet quid de perfectione mundi sentiendum sit. Notandum est, quod non finis *operantis*, sed finis *operis* est, qui efficit *perfectionem rei*; igitur perfectio mundi existimanda est tum ex gradu, quo Divinas repræsentat perfectiones, tum ex aptitudine et habilitate Eas repræsentandi. Jam vero aptitudo et habilitas ad Eas repræsentandas perfectissimæ sunt, habetque mundus ea omnia simpliciter et absolute, quæ ad hunc finem in illa mensura à Deo determinata assequendum illi necessaria sunt, et efficaciter illum assequitur; alioquin Deus, infinita Sapientia et Potentia, vellet finem, et non vellet, aut non sciret, aut non posset media adhibere aptissima et simplicissima ad illum assequendum, quod repugnat. Ergo hic mundus in suo genere, seu in eo, ad quod plasmatus est, est perfectus, id est *relate* ad finem, quem Deus ipsi prefixit (1). Verumtamen

150. *Mundus hic, quamvis in suo genere perfectus,*

(1) Quare S. P. Augustinus ait lib. L. cont. advers. Leg. et Proph, c. 14. «*Usque adeo desipiendum est, ut homo videat aliquid melius fieri debuisse et hoc vidisse Deum non putet? aut putet vidisse, et credat facere noluisse? aut voluisse quidem, sed minime potuisse? Avertat Deus hoc à cordibus piorum.*»

non est, nec esse potest omnium possibilium perfectissimus, seu optimus. Etenim, etiamsi finis ejus, qui est manifestatio divinarum perfectionum optimus sit, tamen evidens est, quod hæc manifestatio suos gradus, ac limites necessario habeat. Ratio est, quia perfectiones divinæ sunt infinitæ, et nullos habent intensionis limites, atque ultimo gradu, seu supremo omnino carent, ac proinde posita quacumque manifestatione, semper aliæ in infinitum majores, et excellentiores possibles supersunt; ergo hic mundus nec manifestat, nec manifestare potest divinas perfectiones, ita ut magis magisque manifestari absolute nequeant: ergo non *simpliciter*, sed solum in determinata quadam mensura, quam Deus libere præfinivit inter omnes possibles, illas manifestat.

Insuper, doctrina optimismi circa mundum destruit Dei *Omnipotentiam* et *libertatem* in operibus ad extra. *Omnipotentiam* quidem, quia si ponitur mundus actualis optimus, jam repugnat alius eo melior; ergo Dei Omnipotentiâ exhaustâ non potest quid amplius creare. *Libertatem*, quia si in suis operibus ad optimum tenetur Deus, ut unica ratio sufficiens juxta Leibnitium, jam non est locus *electioni*, sed necessario determinaretur. Hæc absurda sunt. Dicendum igitur Leibnitio, rationem sufficientem creationis mundi non extra Deum creatorem quærendam esse, quod est absurdum, sed in ipso Deo, in ipsa nempe sua Bonitate, quam libere vult extra se communicare ac manifestare.

151. Nec oggeratur progressistarum optimismus, id est, eorum, qui dicunt, mundum esse omnium possibilium optimum, non quod optimæ sint singulæ ejus naturæ, sed quod ipse, totus quantus est, á bono ad melius in infinitum progreditur (1). Etenim eædem difficultates, aut majores con-

(1) Leibnitius á difficultatibus adversariorum pressus, eo tandem devenit, ut theoriam suam de mundo optimo é continuo progressu

tra hanc positionem urgent. Et re vera etiamsi daretur mundum esse in continuo progressu, ipse, cum nonnisi finitæ progressionis capax sit, *Esse* infinitum Dei modo finito semper manifestabit, ac proinde alii multi eo præstantiores fieri possunt; repugnat enim non solum finitum maximum, sed etiam infinitum, quod numerari, aut mensurari quocumque modo possit, ut in *Ontologia* probavimus, (153. seqs.).

152. Sed insuper, continuus progressus in infinitum, quem ipsi mundo, prout totus est considerato, tribuunt, prorsus commentitius est. Etenim, cum mundus in tota rerum, ex quibus conflatur, universitate consideratus non sit aliquid abstractum, sed ex diversis naturis rerum compositum, non potest aliter intelligi ipsum esse in continuo progressu, quam si ipsas naturas rerum in naturas præstantiores continuo transmutari admittatur, alioquin progressus non esset substantialis, sed accidentalis. Atqui repugnat naturas rerum ita progredi, ut aliæ in alias continuo trasmutentur; quia tunc non progressus mundi, sed annihilatio hujus, et alterius creatio induceretur. Ergo repugnat in mundo inveniri illum progressum, quem nuperi Optimistæ commenti sunt (1). Omittimus, ne longius abeamus, theoriam de mundo optimo recta ad pantheismum ducere.

derivaret, quam theoriam á Leibnitio præformatam Bouillierius, alique philosophi Galliæ nunc defendunt. Cæterum theoria de mundo minime Leibnitii partus est; etenim Plato, ejusque de Schola Academicæ, Stoici etiam, atque primopilus Neoplatonicorum Plotinus, necnon media ætate Abælardus et Wiclef, Cartesio, Malebranchio atque Leibnitio hujus theoriæ patres præcesserunt.

(1) Cons. Sansever. *Elem. phil. etc. Cosmol. c. 8. art. 1. et 2.*

SECTIO SECUNDA.

DE EFFECTIBUS IN MUNDO, SIVE NATURALIBUS, SIVE
SUPERNATURALIBUS.

DISPUTATIO 8.º QUID SIT NATURA, NATURÆ LEX, ET
RES NATURALIS; DE ORDINIS SUPERNATURALIS POSSIBILITATE,
AC DE LEGUM PHYSICARUN CONTINGENTIA ABSOLUTA, ET
CONSTANTIA HYPOTHETICA.

153. *Naturæ* vox á *nascor* derivatur, adeo ut ejusdem naturæ esse participem, si vocis etymon spectamus, tanti valet, quanti fuisse aliquem iisdem parentibus satum vel editum in lucem. At progressu temporis deflexit *naturæ* vox á primæva hac notione, mutiplexque significatio ipsi colligata est.

Ac primo nomen *naturæ*, si stricte accipiamus, denotat, ut in Ontologia dictum est, ipsam essentiam consideratam *prout est principium suarum operationum*. Cum enim nulla res propriâ destituatur operatione, si rem exprimimus simul connotando ejus ordinem, seu ordinationem ad ipsiusmet propriam operationem, tunc ejus assignamus naturam. Ex quo facile est intelligere discrimen, quod inter essentiam et naturam intercedit. Nomen enim essentiæ denotat *rationem specificam rei*, nempe id, per quod res est id quod est, atque in sua specie constituitur: nomen vero naturæ denotat *rationem dynamicam* ejus, v. gr. *hominem*, prout est *principium operationum* sentiendi, intelligendi, et libere volendi, quæ sunt propriæ humanæ speciei.

Itaque hoc sensu natura accepta describi solet, ut alibi

memoravimus, *entis ad certo quodam modo operandum dispositio atque tendentia* (1).

154. Hæc est prima et propria notio naturæ, sed huic voci aliæ significationes subjiciuntur. Interdum enim significat ipsum operationum principium, quod rebus naturalibus insitum est; hoc sensu illam adhibent medici cum docent medicinam non efficere sanitatem in animali *per se*, sed ex eo quod *adjuvat naturam* ejus. Interdum etiam et frequentius utimur voce naturæ ad significandas causas naturales, prout hæc per propensionem sibi insitam aliquid agunt, sic dicitur: *natura nihil agit frustra: natura refugit superflua, sed non denegat necessaria* (2).

155. Præter has speciales naturæ significationes alia est, quæ hîc ad rem nostram facit, eaque est, quâ vox naturæ ad totam universitatem rerum creatarum significandam adhibetur, tuncque hæc voce duo significamus: 1.° *Mundanorum corporum connexionem et ordinem*: 2.° magis proprie: *Complexionem virium, quæ simul harmonice conspirantes, mundanarum vicissitudinum seriem certo ordine, ac lege efficiunt*. Et quoniam vires causarum secundarum á prima causa, tum in suo *esse*, tum in suo *operari* pendunt, quibuscum etiam Deus operatur, non raro nomine *naturæ*, ipse Deus, naturæ auctor, intelligitur, præsertim apud antiquos Philosophos, qui ut Deum á rerum universitate discriminarent ipsum *naturam naturantem*; universitatem vero rerum *naturam naturatam* appellabant.

(1) Notandum autem est, essentiam, prout in individuo existit, ingentum sibi principium operationum suarum necessario includere, et naturam essentiam expostulare, sine qua ne concipi quidem potest, unde factum est, ut ab Aristotele, et post eum ab Scriptoribus Ecclesiasticis tum græcis, cum latinis voces *essentiæ*, et *naturæ* promiscue usurparentur. Consul. S. P. August. *De Trin. lib. 7. c. 4.*; S. Anselm., *Monol. c. 76.*; Petavi. *De Deo, lib. 1. c. 6. n. 15.*

(2) Cons. S. P. Aug. *De ordine l. 1. c. 4.*

156. Leges naturæ vocant physici normas, secundum quas motiones in hac rerum universitate provenire, ejus auctor Deus statuit; quarum normarum existentia ratio sufficiens non est alia, nisi Dei voluntas. Seu, ut in logica diximus, lex naturæ: *Est modus constans et uniformis, quem agentia materialia in agendo servant*; qui agendi modus ideo lex dicitur, quia summi Opificis imperio rerum vires statutæ sunt, certisque normis subjectæ, atque ideo hujusmodi leges propositionibus quibusdam genericis efferrimus.

Hæ leges, quoniam inter varia corpora relationes quasdam constantes inducunt, *ordinem quemdam* constituunt, seu *aptam dispositionem plurimum ad assecutionem finis*, quæ apta dispositio *ordo naturæ* dicitur.

Eventuum vero consecutio secundum hunc ordinem *naturæ cursus* appellatur.

157. *Naturale* illud dicitur, quod vel ipsam naturam constituit, vel constitutam ex se concomitatur et sequitur vel necessario, vel contingenter. Duobus modis aliquid naturale dici potest: 1.º respectu alicujus determinatæ naturæ: 2.º respectu naturæ universæ. Primo modo naturale est: *id omne, cujus ratio sufficiens est in entis natura*; sic v. gr. naturale est homini esse *rationale*, quia ratio est nota ad hominis essentiam pertinens; naturale etiam est ei esse libertate præditum; esse sapiens; esse sanum etc. Illud necessario, hoc contingenter. Secundo modo naturale est: *quidquid est juxta cursum, aut ordinem naturæ universæ*.

Est autem secundum *naturæ ordinem*: *quidquid naturæ rerum convenit*; itemque *quidquid datis adjunctis fieri potest, aut debet viribus entium mundanorum juxta leges físicas*, v. gr. quod lapis sublato fundamento decidat; vel quod quædam corpora igne dissolvantur.

Est secundum *naturæ cursum*: *quidquid continetur inter eos eventus, quorum consecutio naturæ cursum*

constituit, ut quod verno tempore flores erumpant, vel quod certa quadam hora cras sit oriturus sol.

158. Naturali, prouti dicitur respectu alicujus naturæ *particularis*, opponitur diversimode *voluntarium, violentum, et artificiale*: et secundum hanc oppositionem diversimode specificatur *naturalis* significatio. Versatur autem tota hæc oppositio circa rei mutationes, et motus.

1.° Voluntarium est: *quod fit cum cognitione finis*, ac propterea non est per solam entis naturam determinatum ad unum.

2.° Violentum est: *id omne, quod ab extrinseco rei accidit contra naturæ propensionem*, seu repugnante natura.

3.° Artificiale est: *id omne, cujus principium non est naturæ insitum*, quemadmodum est in marmore figura alicujus Sancti, in horologio indicis motus, etc.

159. Naturali, prouti dicitur respectu naturæ *universæ*, opponitur *fortuitum* et *supernaturale*, sed diversimode. Fortuitum opponitur naturali, quatenus naturale dicitur id, quod est *secundum naturæ cursum*; supernaturale vero quatenus naturale significat id, quod est *secundum ordinem naturæ*.

Fortuitum igitur est: *id, quod in cursu naturæ non per se continetur, sed per accidens*, quia provenit ex concursu causarum, quæ sunt quidem in naturæ ordine, sed quarum operationes non sunt à natura coordinatæ inter se, aut subordinatæ. Hinc dicimus fortuitum raro contingere (1).

Supernaturale est: *omne id, quod totius naturæ creatæ proprietates, viresque prætergreditur, ac superat*. Potest aliquid superare, ac prætergredi universæ naturæ creatæ *exigentiam*; ut v. gr. elevatio naturæ humanæ ad unionem hypostaticam cum Verbo Dei, gratia santificans; vel solum vires universæ naturæ, ut mortui resuscitatio; vel etiam

(1) Salv. Tong. loc. Cit.

potest aliquid superare tantum vires naturæ corporeæ secundum cursum ejus, ut v. gr. murorum Jericho eversio, occisio Ægyptiorum puerorum, cædes Assyriorum militum sub duce Sennacharib.

Primum est supernaturale quoad ipsam sui essentiam; secundum et tertium est supernaturale quoad effectiōnem, et dicitur *miraculum*, quod jam apparet varios habere gradus, ut mox videbimus.

160. Hic sedulo notandum est contra Giobertum (1) aliosque naturalistas: supernaturale, prouti naturali opponitur, non esse accipiendum *relative*, hoc est; pro eo ut una natura creata est alterâ superior, sed *omnino absolute*, hoc est, prout omnem naturam creatam excedit. Itaque quamvis natura angelica sit humanâ major, excellentiorque, non tamen inde ipsa est dicenda supernaturalis, quia ambitu rerum creatarum continetur (2).

Jam sicut *ordo naturalis* in iis omnibus versatur, quæ ambitu naturæ continentur, sive hæc sint substantiæ, sive vires, quibus substantiæ intra genus suum sese explicant, ac perficiunt; ita *ordo supernaturalis* ea omnia complectitur, quæ omnem vim naturarum creatarum prætergrediuntur, naturasque ipsas ultra genus suum perficiunt.

161. Jam vero iis præjactis investigandum nobis foret

(1) Teoria del sovrannaturale. Not. XLV. et Filosof. della Rev. §. 3.

(2) S. Thomas notionem *supernaturalis* multis loquendi modis expressit, qui ipsam mirifice declarat. *Supernaturale* enim esse dixit.: (cont. Gent. L. 3. c. 147.) *id, quod naturalem facultatem excedit*. Et ibidem paulo infra vocat *supernaturale id, quod excedit proportionem naturalis virtutis*: item; *quod transcendit facultatem naturalium potentiarum*. (In Sum. th. 1.^a 2.^æ q. 112 a. 1.) dicit *supernaturale, quod est supra naturam cujuslibet creaturæ*. (Item in Sum. Cont. Gent. c. 147. n. 3.) *quod est ex Dei virtute*. (Et iterum 1.^a 2.^æ q. 114 a. 2.), *quod est creatæ naturæ superadditum*; (et ibid. q. 119. a. 1.), *quod exterius accidit, opponitur et superadditur*.

utrum in mundo ordo naturalis existat, sed tamen cum tum ex dictis Disputatione 3.ª, tum ex dicendis cum agamus de Divina Providentia, cumque aliunde vel paulisper universum contemplanti evidenter constet, esse in mundo admirabilem prorsus ordinem jam particularem, jam universalem, quibus omnia á Deo sapientissimo ad subordinatos fines, iisque mediis ad ultimum diriguntur finem, superfluum videretur in hoc probando immorari, itaque tantummodo possibilitatem ordinis supernaturalis hic breviter statuemus.

ASSERTIO. *Præter ordinem naturalem, hocque incolu-
me, possibilis est ordo supernaturalis.*

162. *Demonst.* Illud est possibile quod nulla ex parte repugnat. Atqui ordinem supernaturalem conjungi cum ordine naturali nulla ex parte repugnat. Ergo etc.

Prob. min. Ordinem supernaturalem conjungi cum ordine naturali non repugnat neque ex *parte Dei*, neque ex *parte rerum creatarum*, neque ex *parte ordinis á Deo creati*; hæc autem sunt, quæ possibilem faciunt ordinem supernaturalem; ergo etc. (1).

Prob. ant. Et sane primo non repugnat *ex parte Dei*; nam Sapientia, et Potentia Dei creatione naturæ non exhauriuntur, et aliunde libere condidit naturalem ordinem, proinde Deus rebus á se libere creatis perfectionem largiri potest majorem eâ, quam earum natura expostulat, ita ut actiones nativis suis viribus superiores exercere queant. Secundo nec repugnat *á parte rerum creatarum*; hæ enim *potentiam obedientialem* (2) á Deo acceperunt, ut valeant ea in se recipere, vel agere, quæ facultates earum naturales

(1) Loquimur hic dumtaxat de possibilitate ordinis supernaturalis, quod est Philosophi munus, inquirere autem utrum, nec ne ordo supernaturalis in mundo á Deo constitutus sit ad Theologos pertinet; quodque aliunde certo supponimus.

(2) Cons. S. P. Aug., De Genes. ad Litt. lib. 9. cap. 17. et 18.

prætergrediuntur. Nec demum repugnat *ex parte ordinis à Deo creati*; nam ordo supernaturalis ordinem à naturali distinctum servat, et ipsum naturalem, non solum non perturbat, quin potius perficit ac nobilitat, quia naturas rerum ad actiones superioris ordinis exerendas aptas reddit. Ergo etc.

Id ipsum confirmatur consensione unanimi omnium populorum; omnes enim populi agnoverunt communicationem Dei cum hominibus; hinc spes, aut metum sortis futuræ; hinc preces, et sacrificia; hinc honor, amor et reverentia erga omnes, qui Dei nomine missi dicebantur etc.; ergo si, ut ait Tertullianus, *quod est apud omnes unum, non est inventum, sed traditum*, concludendum est contra pantheistas cæterosque incredulos progressistas, ordinem supernaturalem cum ordine naturali hoc incolumi optime conjungi posse (1).

163. Quoad constantiam vero, et absolutam contingentiam legum naturalium, ut huic disputationi, quæ jam nimis longa vobis videbitur, finem imponamus sit sequens

PROPOSITIO. *Leges naturales, seu physicæ relatæ ad Deum sunt absolute contingentes; relatæ vero ad se ipsas, et ad quascumque creatas vires necessariæ sunt.*

164. Antequam vero propositionem demonstrandam aggrediamur notandum est id, quod jam supra subindicavimus, scilicet, *mundum quibusdam legibus contineri*, secundum quas mundanæ res actiones suas constanter eodem modo exerunt. Et profecto evidentissimas leges et minerale regnum et vegetale et animale habent; et in iis unaquæque classis, familia, genus, species, imo singulæ viventium partes, singula organa iisdem invariabiliter elementis constant, eadem figura, eodem ornatu, iisdem qua-

(1) Consul. M. Ravignam, Conferencia sobre el orden sobrenatural.; P. Lacordaire, Confs. del año 1849.

litatibus sensibilibus distinguuntur, easdemque ad cætera corpora relationes servant. Sed hoc ultro, quoniam apud omnes in comperto est, omnes fatentur. Hinc homines de rebus futuris provident, de agendis consilia ineunt, rationemque vitæ suæ instituendæ decernunt. Cui persuasioni debentur omnes artes, et scientiæ, quæ ad tuendam, ornandamque vitam ab hominibus institutæ fuere. Hinc omnes physicæ disciplinæ.

165. Demonstratur nunc propositio quoad utramque partem. *Leges naturales, seu physicæ relatæ ad Deum sunt absolute contingentes.*

Est hæc pars contra pantheistas, fatalistas et nuperos materialistas.

Vires et efficacia causarum naturalium est finita, et undequaque circumscripta ad certos et determinatos effectus; virtus autem et efficacia Dei est infinita, nullosque limites habet nisi intrinsece contradictoria; ergo vel præter, vel contra, vel supra vires, et efficaciam omnium causarum creatarum potest Deus efficere quidquid velit, dummodo contradictionem non involvat. Atqui nullam intrinsecam contradictionem involvit causas naturales, seu físicas: *vel mutari, et contrarios effectus producere*, quia sicut Deus liberrime eas condidit, constituit, ac gubernat, ita penes ejus liberrimam voluntatem est aliter constituere, ac gubernare: *vel nullum effectum producere*, quia cum nihil agere possint sine Dei conservatione et concursu, ut in Theologia probabimus, si Deus hoc subtrahat, jam erunt quoad effectum quasi non fuerint, nihil: *vel producere superiorem effectum, quam patitur earum efficacia*, nam cum earum virtus quibusdam limitibus circumscribatur, ultra quos sese non explicat earum efficacia, potest Deus, cujus virtus infinita est, cuique omnia subduntur, suo concursu majorem ad agendum virtutem illis addere, ac tunc proculdubio consuetos fines transgredientur, et effectus parient insuetos; potest etiam Deus sua infinita

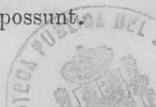
virtute virtutem finitam causarum secundarum elidere variis mirisque modis, et tunc permanente earum virtute nihil tamen efficient. Ergo etc.

166. Præterea. Leges naturales, seu physicæ non dimanant necessario ex ipsis rerum essentiis, multoque minus eas constituunt, sed, iis suppositis, dimanant ex earum mutua actione, ordine, conjunctione etc.; v. gr. ex eo, quod quædam substantiæ simul componantur; quod hoc aut illo modo elementares atomi disponantur majori, minorive numero; quod motus vel molecularis, vel translatus hanc vel illam directionem majori, minorive velocitate recipiat; quod quædam substantiæ ab aliis adsimulentur; quod organæ quædam substantiæ instruantur; quod animâ sive sensitivâ tantum, sive rationali etiam informantur, etc. Atqui hæc omnia contingentia sunt, atque dependentia à nutu primæ omnium causæ et gubernatoris Dei. Ergo relatæ ad Deum leges physicæ sunt absolute contingentes.

167. *Demonst. 2.^a pars*, nempe; *leges naturales, seu physicæ relatæ ad se ipsas, et ad quascumque creatas vires sunt necessariæ*. Est hæc pars contra Atomistas, Cartesium etiam atque Humium.

Leges naturæ sunt modi constantes atque uniformes, quibus res naturales, supposita earum natura, operantur, ac proinde ipsæ operationibus rerum naturalium consentaneæ esse debent. Atqui operationes rerum naturalium sunt necessariæ, quia naturæ rerum, quæ sunt illarum principium, et subjectum (1), vi electionis destituuntur.

(1) Opere pretium est in mentem revocare, ne in contradictionem incidere videamur ad ea, que supra (165) dicta sunt, quid sit rei essentia; essentia est *id per quod res est id quod est, et in speciem constituitur*. Jam vero ex rei essentia nonnullæ sequuntur necessariæ proprietates ab ipsaque inseparabiles, ut v. gr. in homine facultates ratiocinandi, volendi etc.; aliæ vero sunt, quæ quamvis essentia sit earum principium et radix, non tamen ab ea necessario dimanant; tales sunt quæ ibidem memoravimus, et quæ virtute supernaturali variari et avelli possunt.

Ergo leges, quibus mundus gubernatur, si in se spectentur, necessariæ et determinatæ sunt.

168. Præterea, leges naturæ ita á Deo constitutæ sunt, ut ordo, harmonia et pulchritudo, insuper et utilitates, quæ ex eis hominibus subveniunt, Ejus infinitas perfectiones, prouti Ipsi placuit, manifestarent, quod est earum ultimus finis, quem Deus *efficaciter et absolute vult*. Ergo nisi aliqua ratio sufficiens. Deoque digna superveniat, illa pulchritudo, harmonia et ordo á nemine agentis creato subverti possunt. Ergo leges naturæ relatæ ad se ipsas et ad quascumque creatas vires necessariæ sunt.

169. *Corollaria*. 1.º Ex iis, quæ demonstravimus, perspicitur, necessitatem legum naturæ non esse hujusmodi, ut oppositum earum sit absolute impossibile, sed in eodumtaxat consistere, quod si res naturales secundum suam naturam operentur, non nisi secundum illas leges operari possunt (1).

2.º Hæc duo principia esse á priori scilicet: 1. *Causæ necessariæ, positis requisitis ad agendum, necessario agunt, nisi impediuntur virtute Divina*. 2.º *Divina sapientia postulat, ut constantibus legibus utatur in mundi administratione, utque causarum naturalium effectus vel nunquam, vel rarissime impediat ob rationem se dignam*.

3.º Constantia legum physicarum in particulari *per se* physice tantum certa est. Nam si de certitudine objectiva sermo est, hæc supponit effectum, de quo agitur, ex naturæ lege fieri; si vero de certitudine subjectiva, hæc supponit legem naturæ, ea de re, experientiâ et inductione cognitam fuisse.

4.º Certitudo de constantia legis alicujus in hoc, aut illo futuro casu est physica *hypothetica*; implicitam enim habet conditionem illam: *nisi per divinam virtutem legi fiat exceptio*; quæ exceptio in casibus peculiaribus non re-

(1) Cons. S. P. Aug., *De Genis. ad litt.* lib. 4. c. 3., et lib. 9. c. 17.

pugnat. Quapropter imperite prorsus obganniunt contra hujusmodi exceptiones miraculorum oxores constantiam legum physicarum, quasi essent simul et non essent. Sed de iis infra, interim dicta attente considerate.

DISPUTATIO 9.ª DE MIRACULI NOTIONE, SPECIEBUS ET GRADIBUS.

170. *Miraculum*, ut á nomine ordiamur, á *mirando* dicitur; dicitur enim aliquid miraculum quasi admiratione plenum, habensque in se vere ac simpliciter admirationis causam. Duo autem sunt, quæ admirationem gignunt: 1.º ut causa ejus, quod nos percellit, sit occulta: 2.º ut in re, in qua fit, aliquid ipsi repugnans esse putetur. Jam vero utrumque duobus modis contingere potest.

Etenim primo, causa eventûs, quem admiramur, vel est occulta *secundum se*, id est, ejusmodi, ut omnes lateat; vel occulta *quoad nos*, id est, ejusmodo, ut non ex natura sua, sed ex parte ignorantiae nostræ lateat, ideoque quosdam solum latet.

Pariter, secundo, in re, in qua aliquid admiramur, quandoque est dispositio ad oppositum, et aliquid repugnans eventui *vere* et *secundum rei naturam*, ut v. gr. fluctus aquarum resistere pedes calcantis, ne demergatur; quandoque autem hæc dispositio ad oppositum et eventui repugnantia est tantummodo *apparens et in opinione admirantis*, ut v. gr. cometarum cauda, vel solis eclipsis.

171. Jam vero si causa eventûs, quem admiramur, est *secundum se* occulta, atque in re, circa quam ipsa versatur, est contraria dispositio ad ipsum producendum, eventus est illud, quod *miraculum* vere ac proprie vocatur: hæc autem causa est Deus, quippe qui in rebus *omnibus secretissime* operatur, ideoque est causa *occultissima*, et *remotissima á nostris sensibus*, atque Ipse tantummodo in rebus operari potest aliquid, ad quod res non sunt comparatæ.

Sin vero causa eventûs non omnibus et ex natura sua, sed quibusdam dumtaxat et per accidens sit occulta, neque in re sit aliquid, quod ei vere repugnet, sed solum secundum *opinionem*, seu apparenter, effectus erit *mirabilis*, seu *prodigium* et tale vocatur, non autem proprie miraculum (1).

172. Miraculi adæquatam notionem hi conceptus constituunt; 1.º effectus *sensibilis*; 2.º *insolitus*; 3.º *supernaturalis*, ideoque ut ad Deum perducatur. Effectus *sensibilis*, nempe ut sit, vel possit esse omnibus manifestus, vel *secundum se*, vel in *suis effectibus*, ut fuit v. g. scientia Apostolorum, alioquin miraculum causa finali careret. *Insolutus*, id est, ejusmodi, ut *excludat solitum cursum naturæ*; hinc est, quod quamvis majus miraculum sit mundum sustentare ac regere, ex semine flores et fructus germinare, quam quinque millia hominum quinque panibus et duobus piscibus pascere, tamen hoc, et non illa, miraculum appellatur (2) *Supernaturalis*, id est, qui vires totius naturæ crea-

(1) Hic verumtamen nobis occurrit quorundam opinio, quam memorat Benedictus XIV. (in eminenti opere, quod inscribitur: *De Servorum Dei Beatific. et Canonizatione*, l. 4. p. 1. c. 1. n. 14.) his verbis. «Ex his autem inferri posse videtur, effecta insolita et admiranda, quæ excedunt vires, et facultatem naturæ creatæ, visibilis et corporeæ, nobis notæ, *miracula esse*, etsi non excedant vires et facultatem naturæ invisibilis et incorporeæ; miracula, inquam, minora miraculis, quæ excedunt vires et facultatem naturæ non modo visibilis, et corporeæ, sed invisibilis et incorporeæ» Habemus igitur juxta hanc opinionem, miracula etiam vocari posse nonnulla facta mirabilia et stupenda non contenta in ordinario naturæ cursu, quæ interdum effici possunt ab Angelis. Sed 1.º hæc nunquam erunt miracula quoad rei *essentiam*, et si tantum ratione *modi*; 2.º Cum Angeli sive boni, sive mali Dei absoluto imperio et nutui subjecti sint, nihil hoc obstat.

(2) Cum dicimus *insolitus*, ut advertit S. Thomas (in l. 2. sent. Dist. 18. q. 1. a. 3. ad 2.), non significare volumus *raritatem* facti, sed excludere solitum cursum naturæ, unde si quotidie cæci illumina-

tæ prætergreditur, ita ut nulla creatura ipsum efficere valeat, alioquin jam intra ambitum naturæ contineretur. Addidi *ideoque ad Deum perducat*, nam cum opera entis intelligentis sint signum ejus voluntatis, miracula, quorum causa efficiens solus Deus est, non possunt non patefacere nobis ejus sanctissimam voluntatem.

173. Nunc jam possumus Miraculum definire, ac ejus varios determinare gradus.

Itaque, omissis hominum impiorum deliramentis, quæ ad trutinam revocare forsitan non minus deliramentum esset, nos S. Thomæ, et omnium catholicorum Philosophorum vestigia pede post pedem terentes, miraculum ita definimus cum eodem S. Thoma (Sum. Th. 1. p. q. 110. a. 4.) *quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ*, id est, effectus, qui totius naturæ creatæ ordinem ac facultatem excedit; vel, (ut in sum. Cont. Gent. l. 3. c. 101.) suam explanat sententiam, *illa simpliciter miracula dicenda sunt, quæ divinitus fiunt præter ordinem communiter servatum in rebus.*

174. Hanc definitionem veram esse ita demonstrari potest. Miraculum proprie acceptum (1), cum sit aliquid vere mirabile, ac maxime mirabile, illud est dicendum, in quo duo illa, quæ admirationem gignunt, maxima sunt, vide-

rentur, nihilominus miraculum esset, quia præter cursum naturalem, qui nobis est consuetus, contingeret. Hinc creatio animæ humanæ miraculum dici non potest, quippe quod, quamvis vires totius naturæ superet, tamen non est, ut ait Benedictus XIV. (op. cit. l. 4. c. 1.) præter ordinem naturæ, cum fiat juxta rerum conditionem.

(1) Nos non latet singularis opinio Houttevilleii et Caroli Bonneti de miraculi natura, juxta quos miraculum, non est nisi eventus mirus et stupendus ex incognita sed naturali legum harmonia ac temperatione profectus, quod tamen miraculi nomen sortitur, ex eo quod hæ leges illum effectum producant occasione accepta ab aliqua naturali causa superveniente; v. gr. causarum series, quæ a mortuis Lazarum exsuscitarunt, jam ab initio disposita fuerat, eo tamen ordine, ut causæ

licet, in quo causa est *occultissima*, et effectus est ei, qui contingere debere videretur, *maxime oppositus*. Sed causa *occultissima* est Deus, qui totæ naturæ infinite præcellit; effectus autem ei, qui contingere deberet, vere ac maxime *oppositus* ille est, qui totius naturæ creatæ ordinem ac facultatem excedit. Ergo miraculum proprie acceptum est effectus, qui totius naturæ creatæ ordinem ac facultatem excedit, seu quod divinitus fit præter ordinem communiter servatum in rebus.

Licet enim Angeli intra ambitum naturæ creatæ contineantur, cum tamen nihil efficere possint absque Dei vel

operaturæ non essent, nisi adveniente Christo ad sepulchrum et clamante: *Lazare veni foras*. Differunt autem inter se hi Philosophi in eo, quod Houttevillius unum tantum ordinem causarum admittit, sensu exposito; Bonnetus vero duos ordines admittit ab initio constitutos, unus à quo ordinarius et communis cursus eventuum procedit, alter à quo insolitus et extraordinarius exurgit. Sed horum positio à vero longissime abest. Et revera, primo hæc theoriæ in arbitrariis hypothesebus totæ innituntur, ut primo patet intuitu, quæ nec probantur, nec probari possunt; quis enim serio affirmet, cum Christus super aquas ambularet, lege naturæ factum esse, ut fluctus calcantis vestigiis resisterent, veluti solidæ et duræ rupes? Deinde falso affirmaretur, Deum miracula patrasse ad vocem, orationem etc. aliquorum Sanctorum in confirmationem suæ doctrinæ, innocentia etc., tunc enim non miracula, sed id solum admirationi esse posset, tam certis præsensationibus eorum animos ductos fuisse, ut tunc miraculum à causis naturalibus peterent, cum ex earum legibus edendum erat; quod nescio quid doli, ac præstigiæ speciem præ se fert. Insuper quis dicat Baalami Prophetæ asinam legibus naturæ loquentem fuisse, et ejus crudelitatem improbasse? (Numer. 22.—28.) Denique, multa sunt miracula, vel prodigia, quæ in hac sententia explicari non possunt, quæque in effectibus accuratissimam produnt electionem, velut cum omnes Ægyptiorum primogeniti una nocte occisi sunt, salvis Hebræis, qui cum illis versabantur. (Exodus 12.-23. seq.). Postremo hæc opinio conceptum miraculi destruit, et dat incredulis et fatalistis, quod maxime ipsis negandum est; Deum non posse destruere leges naturæ.

præcepto, vel permissione, semper verum erit, etiam in opinione eorum, qui miraculum vocant illa prodigia, quæ ab Angelis effici possunt, miraculum esse id, *quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ*, sive ratione *sui*, seu hujus quod fit, sive ratione *subjecti*, sive ratione *modi*; præ oculis tamen habendum est, naturam corpoream *non obedire Angelis ad nutum*, seu ipsis non inesse naturalem potestatem quæcumque voluerint, immediate efficiendi in natura corporea, id est, quascumque in corpora quælibet formas essentielles inducendi, hoc solummodo Deo competit, ut ait S. Thomas (1); ideoque Angeli tantummodo possunt ad Dei nutum corpora movere, activâ passivis applicare, et alia hujusmodi, et ita varias formas accidentales inducere.

175. Veniamus nunc ad miraculorum *speciès*, seu *gradus*. Nullo modo hos exponemus melius, quam ipsis S. Thomæ verbis in Sum. Th. p. 1. q. 105. á 8.; cum ipse tamen in fine articuli indicet, hos ipsos varios habere subgradus, si ita loqui fas est, ad calcem apponemus, aliam ejusdem divisionem traditam in Sum. Cont. Gent. l. 3. c. 101. et præsertim Qq. Disp. De pot. q. 6. a. 2. ad 3.

Jam en clarissimi Doctoris verba: «Excedit aliquid facultatem naturæ tripliciter; uno modo quantum ad substantiam facti (*quantum ad id quod fit*), sicut quod duo corpora sint simul, (*in eodem loco*), vel quod sol retrocedat, aut quod corpus humanum glorificetur, quod nullo modo natura facere potest, et ista tenent summum gradum in miraculis (2).

(1) Sum. Th. l. P. Q. 110. á 2. ad 2.; Item. Q. 91. á 2.; it. Q. 105. a. 1. ad 1., Cons. S. P. Aug., De Trinit. L. 3. c. 8.

(2) Quod mare divisum transeuntibus inter præbeat. Et inter hæc etiam ordo attenditur; nam quanto majora sunt illa, quæ Deus operatur, et quanto magis sunt remota á facultate naturæ, tanto miraculum majus est: sicut majus est miraculum quod sol retrocedat, quam quod

«Secundo aliquid excedit facultatem naturæ non quantum ad id quod fit, sed *quantum ad id, in quo fit*, sicut resuscitatio mortuorum, et illuminatio cæcorum, et similia. Potest enim natura causare vitam, sed non in mortuo, et potest præstare visum, sed non in cæco, et hæc tenent secundum locum in miraculis (1).

«Tertio modo excedit aliquid facultatem naturæ *quantum ad modum et ordinem faciendi*. Sicut cum aliquis subito per virtutem divinam á feбри curatur, absque curatione et consueto processu naturæ in talibus; aut cum statim aër divinâ virtute in pluvias densatur absque naturalibus causis, sicut factum est ad preces Samuelis et Eliæ; et hujusmodi tenent infimum locum in miraculis (2).» Nihil sane clarius, aut ordinatius dici poterat.

176. Ex hactenus disputatis jam statuere possumus:

1.º Non id omne, quod sola virtute Divina fieri potest, esse miraculum proprie dictum, sed id tantummodo, quod sola virtute Divina fit in rebus illis, in quibus secundum naturæ creatæ ordinem oppositum contingere deberet.

2.º Quapropter creatio rerum ex nihilo in tempore, vel cum tempore miracula propria non sunt. Nam creatio ex nihilo non pertinet secundum naturæ ordinem ad aliquam

mare dividatur. Sum. Cont. Gent. l. c. Hæc miracula vocat (in disp. de potentia l. c.) *supra naturam*, eo quod natura nullo modo hæc facere possit: *contra naturam* vero vocat, si insuper sit in natura dispositio contraria effectui, quem Deus operatur, ut retrocessus solis, divisio aquarum Jordanis, tres pueri non comburi in camino ignis.

(1) Inter hæc etiam miracula gradus attenditur secundum quod id quod fit, magis est á facultate naturæ remotum. (Sum. Cont. l. c.). Hæc sunt *supra naturam* (De pot. l. c.).

(2) Hæc sunt miracula *præter naturam*; (De pot. l. c.) Cum notum sit illa esse effectum, quem natura potest quidem producere, sed non in illo modo, quo revera producitur, ut, præter dicta, fuit Ægyptum repente ranis scaterere.

aliam causam, præter Deum. Creatio, apposite ait S. Thomas (1), et justificatio impii, etsi á solo Deo fiant, non tamen, proprie loquendo, miracula dicuntur: quia non sunt nata fieri per alias causas; et ita non contingunt præter ordinem naturæ, cum hæc ad facultatem naturæ non pertineant.

Quare vocem miraculi late, non proprie et stricte accepisse dicendus est S. P. Augustinus, ubi ait: *Miracula omnia, quæ fiunt, minora sunt, quam hic mundus, quem fecit Deus.* (De Civ. Dei l. X. c. 12.) necnon ubi inquit: *Majus miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio quinque millium hominum de quinque panibus.* (Tract. XXIV. in Johan. c. 6.)

3.º Hinc patet discrimen miraculi á *miro*. Mirum enim est quidquid insuetum est in naturæ sensibilis cursu, quod tamen aliquando contingit; vel quia quædam activa quibusdam passivis ab homine conjunguntur per artem vulgo occultam; vel quia agens creatum sed occultum res quasdam movet, aut naturæ sensibilis vires applicat, impedit, determinat. Mirum itaque nec ordinem naturæ creatæ, nec facultatem excedit.

4.º Patet quoque discrimen miraculi á *præstigio*. Præstigium enim est mera illusio per immutationem á *vi aliqua intelligente et invisibili* effectam in organis sive sensuum, sive phantasie. Hoc quoque naturæ creatæ vires non superat (2).

(1) *Sum. Th.* l. 1. p. q. 105. a. 7. ad 1.

(2) Non desunt notæ, quibus miracula veri nominis á mirabilibus discernantur. Etenim illa ab istis distingui possunt non solum ex comparatione eventuum cum exploratis naturæ legibus, sed etiam 1.º ex ingenio indoleque ejus, qui miraculum, vel mira operatur, num sit pietate, animique dimissione insignis, necne: 2.º ex modo operandi, scilicet num omnia, quæ miraculum concómitantur redoleant religionem, gravitatem, et modestiam nihilque superstitiosi, et ridiculi præ se

5.° Atque hinc ulterius intelligitur quantum differat miraculum *ab opere magico*.

Magia enim est ars mira patranda sive per occultas naturæ vires, sive per occultam industriam, sive malorum spirituum interventu (1). Prima et altera magiæ ratio dicitur *naturalis*, tertia *diabolica*.

177. Denique, cum alia communis miraculorum divisio sit in *supra naturam*, *contra naturam*, et *præter naturam*, vos monitos volui, illud, quod dicitur *contra naturam*, non proprie et stricte accipiendum esse sed improprie et lato sensu; nam, ut ait S. P. Augustinus: *Creator, et Conditor omnium creaturarum nihil contra naturam facit; id enim erit cuique rei naturale, quod Ille fecerit, à quo est omnis modus, numerus, et ordo naturæ* (2). Et alibi: *Quomodo est contra naturam, quod fit Dei voluntate, cum voluntas tanti conditoris conditæ rei cujusque natura sit?* (3).

Nihilominus ipse S. Pater docuit, miracula etsi re ipsa non sint contra naturam, tamen quodammodo dici posse contra naturam, quia sunt iis contraria, quæ in rerum natura inveniri quotidie experimur: *Sed contra naturam non incongrue dicimus aliquid Deum facere, quod facit contra id, quod novimus in natura* (4), intelligite de naturis par-

ferant, ut evenit in mesmerismo, somnambulismo et spiritismo: (cons. Jo. Perronem in præclaro op. de iis aberrationibus. Ratisbonæ 1866). 3.° ex fine tum operis, cum operantis, hoc est, num opus ad cultum Dei promovendum, hominumque corda amore Dei inflammanda spectet, et num operans gloriam Dei unice quærat, an propriam gloriam, et luerum aucupetur: 4.° ex præstantia et duratione effectûs, quia opera Dei sunt firma, præstigia cito evanescunt. Cons. præcl. op. cit. Benedicti XIV. lib. IV. C. 4.

(1) Cons. S. Thom. Sum. Cont. Gent. l. 3. cap. 103. et seq.; Perr. op. c. sectio. 2. Cap. IV.—VI. et VII.

(2) De nat. boni cont. Manich. c. 3.

(3) De Civ. Dei l. XXI. c. 8.

(4) Cont. Faust. lib. XXVI. cap. 3.

ticularibus; contra naturam universalem usque nunc nihil evenit, hoc importaret hujus modi destructionem.

Cum hæc Disputatio, non eo obstante quod, nec vestros teneros animos plus æquo gravaremus, tantummodo facilliora et necessaria attingimus, nimis protrahatur, reliqua ad sequentem mittimus.

DISPUTATIO 10.^a DE CAUSA EFFICIENTI ET FINALI MIRACULORUM.—DE EORUM POSSIBILITATE ET COGNOSCIBILITATE. CRITERIA AD EA DISCERNENDA.

178. Ex hæcenus traditis in duobus hisce ultimis Disputationibus satis superque manifestum apparet, tum *solum Deum esse causam efficientem miraculorum*, cum *ipsius miraculi causam finalem positam esse in eo, quod sit tanquam signum, quo Deus utatur ad suam hominibus voluntatem patefaciendam*, aut amorem et benevolentiam suam erga innoxios, aut iram in protervos.

179. Primum ita confirmari potest. Omnis finita virtus intra naturalis ordinis ambitum continetur. Quidquid ergo quæcumque virtus finita suis viribus efficiat, hoc utique potest mirum esse ei, qui vel ignoret ejusmodi virtute id effici, vel virtutem hanc non comprehendat, per se tamen non est effectus, qui naturæ ordinem ac facultatem excedat. Ii igitur effectus, qui naturæ universæ ordinem ac facultatem excedunt, sola Dei virtute effici queunt; sola enim Dei virtus supra naturæ ordinem est, viresque omnes naturales exsuperat.

180. Hinc tamen non negatur, bonos spiritus miracula proprie dicta facere posse, sed tunc ipsi non faciunt miracula, ut causæ principales et vere efficientes, sed solummodo tanquam Dei instrumenta ac ministri, ut fuerunt etiam sancti homines ad quorum desiderium Deus miracula facit. Hoc autem de malis spiritibus dici nequit, *quorum est tota voluntas ad malum*, unde si aliqua potestas ipsis da-

retur faciendi miracula, Deus falsitatis eorum testis existeret (1).

181. Secundum vero, id est, *causam finalem miraculorum esse, ut sint signum voluntatis Dei*; ita confirmari potest. 1.º Ex consensu omnium populorum, qui semper in monstris et prodigiis quoddam Divinitatis sigillum agnoverunt, et quæcumque miraculo confirmarentur, tamquam ipsius Dei testificatione firmari arbitrati sunt; quia naturale est homini, ut veritatem intelligibilem per sensibiles effectus deprehendat; cum autem quæ sunt fidei humanam rationem excedunt, non possunt per humanas rationes probari, unde oportet quod probentur per argumentum divinæ voluntatis, ut dum aliquis facit opera, quæ solus Deus facere potest, credatur, ea quæ dicuntur esse á Deo: sicut cum aliquis defert litteras annulo regis signatas, creditur ex voluntate regis processisse, quod in illis continetur (2).

2.º Confirmatur ex ipsa rei natura. Nam miraculum, ut ex dictis patet, est operatio Divina. Atqui operatio est voluntatis signum; voluntatis enim intentio dignoscitur ex naturâ atque operationis adjunctis. Ergo cum miraculum fit in alicujus v. gr. seu favorem, seu punitiorem, per hoc ipsum ostenditur Dei in illum benevola voluntas, vel ira. Ac tunc præsertim cum Dei nomen invocatur, ut vel innocentiam, vel sanctitatem alicujus hominis, vel doctrinæ traditæ veritatem confirmet, si revera miraculum fiat, quis neget, velle Deum, ut res, de qua agitur, certa habeatur? Hinc sequitur:

1.º Quæcumque vel uno miraculo confirmantur, indubia prorsus esse, quantumvis intellectûs humani comprehensionem excedant. Idem dicendum, si quædam mira á bonis spiritibus patrata esse constet. Deus enim, qui est

(1) S. Thom. De potent. q. 6. á. 5.

(2) S. Thom. Sum. Th. 2.ª 2.^æ q. 178, a. 1. et p. 3. q. 43 á. 1.

summa veritas, decipere homines non potest sive per se, sive per alios: unde

2.º Si miracula veluti signa assumpsit ad testificandam hominibus suam voluntatem, alicujus doctrinam etc., nequit permittere, ut talia patrentur, quæ homines ineluctabiliter in errorem inducant, nec cum malos punire decrevit, vel bonos probare. Ad Divinam igitur pertinet Providentiam, ut sicubi permittat á spiritibus malis seu mira, seu præstigia fieri, id in ejusmodi permittat adjunctis, ut clara suppetant hominibus indicia, quibus cognoscant, ea divina signa non esse; secus Deus in errores invincibiles homines adduceret.

182. Pariter ex demonstratis octava Disputatione (153 seq.) manifeste constat, miracula esse possible; verumtamen cum hæc assertio vehementer excruciet pantheistas, rationalistas et incredulos omnium colorum varietate distinctos (1), directe eos perstringet sequens

183. PROPOSITIO. *Miracula et intrinsece, et extrinsece possible sunt.*

Ad majorem demonstrationis perspicuitatem prænotandum duximus cum S. Thoma (2); miraculum, ut et etiam ex dictis patet, existere tum, cum vel Deus aliquid novi in rebus facit, quod natura efficere non potest, vel cum effectum impedit, qui ab actione alicujus causæ naturalis consequi deberet. V. gr., ut utamur exemplis ipsius S. Doctoris, si Deus cæco visionem restituit, aliquid novi in cæco efficit, quod natura efficere non potest, quia cæcus visionem, quam amisit, naturaliter rursus acquirere non

(1) Horum omnium incredulorum commenta collegerunt homines sibi pascentes Strauss. *Vie de Jésus*, trad. par Lettré, art 1. §. 14.; et Ernest. Renan (Membre de l' institut), *Vie de Jésus*; Parisiis 1863.

(2) De potent. q. 6. a. 1. et a. 2. ad 3.

potest; si autem efficit, ut ignis non comburat, impedit combustionem, quæ est effectus proprius ignis; et hoc *dupliciter* effere Deus potest, uno modo vel subtrahendo igni virtutem comburendi et concursum suum; alio modo communicando corpori, quod erat comburendum, virtutem majorem, vel æqualem et contrariam virtuti ignis. Jam vero quæ repugnantia in iis concipi potest?

184. Primo, non *intrinseca*. Nam ut in ejusmodi eventibus contradictio intrinseca reperiretur, esset, quia vel ordo et cursus creatæ naturæ forent absolute necessarii, vel virtus, seu facultas infinita. Etenim si primum, utique ordo et cursus naturæ essent absolute immutabiles; si alterum, nulla vis excogitari posset, quæ naturæ facultatem excederet.

Atqui 1.º Falsum omnino est, naturæ ordinem et cursum esse absolute necessarios. Nam omnes leges naturæ, seu physicæ, ut supra demonstravimus (162 seq.), sunt absolute contingentes; quod etiam ex ipsius materiæ natura constat; nam materia ex se, et ex natura sua iners est, et otiosa, omnis figuræ capax, ad motum, ad quietem, ad formas quascumque recipiendas aptissima et indifferens, ac proinde Creatoris sui absoluto imperio obediens disponi ac moveri potest modo diverso ab eo, quem postulant leges mechanicæ: v. gr. non magis in se repugnat flumina retro descendere, quam deorsum decurrere, et non magis repugnat sol in meridie cursum in occidens peragere, quam in oriens retroire.

2.º Falsum quoque omnino est naturæ facultatem infinitam esse. Nihil enim, quod creatum sit, et contingens, infinitum esse potest.

185. Secundo, nulla est repugnantia *extrinseca*. Etenim causa, quæ essentiâ suâ et virtute naturæ universæ ordinem ac facultatem excedit, efficere potest id, quod excedit ordinem facultatemque naturæ. Atqui Deus certo certius est ejusmodi causa. Nam cum hunc naturæ ordinem *libere*

constituerit, profecto non est ei subjectus, sed supra ipsum est; cumque ejus virtus infinita sit, et ad omnia possibilia se porrigat, proculdubio et naturæ facultatem superat, et quæ præter hanc facultatem sunt, efficere potest. Ergo miracula et extrinsece et intrinsece possibilia sunt.

186. Confirmatur argumentum. Deus, ut patet ex dictis in Disputatione 6.^a, omnes res condidit, easque conservat ac gubernat; ergo dubitari nequit, Deum posse quosdam effectus in mundo operari, quos causæ naturales producere non valent. V. gr. si Deus corpus humanum organo visionis donavit, nonne potest in cæco ipsum à vitio, quo laborat, quaque de causa visioni ineptum est, liberare, atque hoc pacto efficere, ut cæcus vim videndi rursus adquirat? Si Deus omnia viventia creavit, nonne potest vitam elargiri vel plantæ, ut rursus floreat, fructusque edat, vel cadaveri, ut homo reviviscat? Si Deus triticum creavit, hominesque artem conficiendi panem edocuit; *qui docet hominem scientiam* (1), nonne potest quinque panes ita multiplicare, ut non modo quinque millia hominum nutrant, sed etiam multa illorum fragmenta supersint? Præsertim vero cum ejusmodi facta, seu legum physicarum derogationes, quæ in tempore fiunt, nullam importent mutationem in Deo, qui ab æterno dum constituit mundum condere, eique generales leges dare decrevit, simul decrevit peculiare ejusmodi eventus, cum ipsi placuerit, efficiendos ad manifestandam gloriam suam: Deus enim, ut ait S. P. Augustinus, *semper agens, semper quietus; colligens, et non egens, portans, et implens, et protegens; creans, et nutriens, et perficiens, quærens, cum nihil ei desit.*

Amat, nec cæstuat..... opera mutat, nec mutat consilium (2).

(1) Psalm. 93.—10.

(2) Lib. 1. confs. cap. 4.

Hæc adhuc magis elucent, si attendimus, Deum non regere *species et genera*, quæ sunt ideæ abstractæ, nec ullam objectivam realitatem habent, sed regere ac gubernare singula individua, et hoc non legibus generalibus et abstractis, ob eandem rationem, sed legibus peculiaribus et practicis.

187. *Confirmatur* nostra assertio ex consensu omnium populorum, qui suam religionem miraculorum auctoritate, sive vera, sive falsa sint, confirmare enixi sunt, ac proinde miracula possible existimarunt. Porro autem, loquitur S. P. Augustinus (1), *si multorum deorum cultores, (qualescumque deos suos esse arbitrentur) ab eis facta esse miracula, vel civilium rerum historiarum, vel libris magicis, sive, quod honestius putant, Theurgicis credunt, quid causæ est, cur illis litteris nollint credere, ista facta esse, quibus tanto major debetur fides, quanto super omnes est magnus, cui uni soli (Deo nostro) sacrificandum esse præcipiunt?*

Ex iis ultimis S. Patris verbis aliud habemus argumentum; ecce: de facto ad posse datur vera conclusio; atqui constat non solum ex Sacris litteris, quæ omnem fidem merentur, sed etiam ex auctoribus Ecclesiasticis et profanis multa miracula re vera patrata fuisse. Ergo miracula et intrinsicè et extrinsecè possible sunt.

Solvuntur difficultates.

188. *Obj. I.* Deus non potest miracula facere, quin ipse mutetur. Etenim leges, quibus mundus regitur, sunt ipsa Dei decreta, quæ mutari non possunt, quin mutetur ipse Deus. Hoc autem est absurdum. Ergo etc. (2).

(1) De Civit. Dei lib. X. c. 18. ad ult.

(2) Ita Spinoza, Tract. Theol. polit. c. 5.

Respond. Interruptionem naturæ legum, ut jam diximus (177), nullam in Deo arguere mutationem. Nam Deus liber est in suis decretis: nihil igitur impedit quominus ab æterno decreverit, ut mundus juxta quasdam leges uniformes regeretur, et simul ab æterno voluerit leges illas in certis circumstantiis vel cessari, vel interrumpi, vel earum virtutem aliâ majori, seu æquali elidere, ne suos producant effectus. Atqui in hac hypothesis mutabitur et interrumpetur ordo particularis et consuetus, ne tamen mutabuntur divina decreta, cum ab æterno fuerint eadem. Sic princeps legem instituere potest, et simul velle hanc in quibusdam circumstantiis non observari. In eo casu lex oblatâ occasione interrumpetur, sine ulla mutatione aut in principe aut in suis decretis.

Ad prob. resp. Leges sunt Dei decreta etc., vel *nego*, cum leges non sint nisi effectus divinorum decretorum, vel *dist.*; leges naturæ sunt ipsa decreta divina, *nego*; sunt effectus divinorum decretorum, *subdist.*, effectus, qui simul includunt ipsas derogationes, quas Deus simul decrevit in tempore faciendas, *conc.*; secus *nego*. Tota hæc mutatio, si ita loqui fas est, est ex parte termini, *Deus enim*, ita S. Thomas (1), *sic rebus certum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret quod ipse aliquando aliter ex causa esset factururus. Unde cum præter hunc ordinem agit, non mutatur.*

189. *Obj. II.* Miracula minus digna Deo videntur; in legibus enim mundi constituendis ¿cur Deus non ita generaliter eas patere voluit, ut etiam circumstantias omnes attingeret, quæ essent exorituræ ex hoc ipso mundo? Nunc vero Deus á consuetis legibus deflectens non est sapientissimus; ergo est levis et inconstans, æque ac princeps, qui vellet unam legem per sex menses observari, per sex alios

(1) Sum. Th. 1. p. q. 105. a. 6. ad 3.

non observari, et continuas ei apponeret exceptiones, levitatis notam minime effugeret (1).

Resp. Nego ant. Ad 1. prob. in legibus constituendis etc. *Dist.* Nisi Deus sibi aliquid minus usitatum reservaverit ad torpidas quorundam hominum mentes excutiendas, quæ consuetis non moventur, *trans.*, vel *conc.*; quasi Deus non satis providerit ordinariis eventibus, atque naturali rerum creatarum ordini, *nego*.

Deus certe leges universales constituit, quibus ordinaria ratione mundus regeretur; at ei quoque placuit reservare sibi extraordinaria nonnulla facta, quibus homines supremum ejus dominium in cunctas res, ejusque providentiam evidentius agnoscerent, ac præcipue certiores fierent de veritate religionis, quam revelare constituit (2) ; O superbia humana! hoc ipsum quod Deus amantissimus in nostram gratiam, et bonum fecit, de hoc cum Ipso disputatur (3).

(1) Ita J. Salvador Judæus, *Historia institutionum Moisis, populi que Hebræi*, Parisiis 1829.

(2) Responsio desumpta est à Perrone, *Theol. De vera rel. advers. incred.*, c. 3. prop. 1. n. 125.

(3) Audiatur S. P. Augustinus, in *Johan. Tract. 24.*, ubi jam præoccupavit et solvit hanc difficultatem: «Miracula, quæ fecit Dominus »Jesus Christus, sunt quidem divina opera et ad intelligendum Deum »de visibilibus admonent humanam mentem. Quia enim ille non est »talis substantia, quæ videri oculis possit, et miracula ejus, quibus »totum mundum regit, universamque creaturam administrat, assiduitate viluerunt, ita ut pene nemo dignetur attendere opera Dei »mira et stupenda in quolibet seminis grano; secundum suam misericordiam servavit sibi quædam, quæ faceret opportuno tempore »præter usitatum cursum, ordinemque naturæ, ut non majora, sed »insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerant. Majus enim »miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio quinque milium hominum de quinque panibus; et tamen hæc nemo miratur, »illud mirantur homines, non quia majus, sed quia rarum est». (Cons.

Ad alteram, quam adducit, prob.: *nunc vero Deus à consuetis legibus deflectens* etc. Resp. *Dist.*; si Deus à legibus deflecteret eas derogando, esset levis et inconstans, si id efficeret ex necessitate, et ex eo, quod eas emendatione egerent, *conc.*; si id efficit, eo quod essent insufficientes ad finem, *subdist.*; ad finem naturalem et ordinarium, *conc.*; si vere efficit ex libera et æterna electione ad finem altiorem in ordine providentiæ sibi dignum, *nego.*

Jam dictum est: 1.º Deum cum ab æterno libere decrevit mundum condere, eumque quibusdam legibus regere ac ad finem dirigere, simul libere ac sapientissime decrevisse, quosdam effectus vel sine ipsis per se efficere, vel ab ipsis efficiendos impedire: 2.º Deum non evertere iis in casibus suas leges, sed eis sapientissime derogare, et quidem non omnibus, sed alicui peculiari legi et in casibus particularibus. Deus, si vim v. gr. igni ademit ne rubum combureret, non tamen evertit legem, nec sustulit virtutem ubique igni inditam ad comburendum; et sic de cæteris. Æquivocatione proinde utuntur increduli, cum hæc comminiscunt. *Ad confirm.* desumptam à comparatione Dei cum principe, *nego parit.*; ineptus enim ac levis esset princeps si ad has confugeret exceptiones vel ex defectu scientiæ et capacitatis, vel absque ulla, seu imprævisa causa, quod de Deo sapientissimo dici nequit. Leges physicæ enim ordini providentiæ subordinantur: hinc illis Deus utitur, vel non utitur prouti Providentiæ ordo postulat.

etiam Civit. Dei, lib. X. c. 12. et lib. XXI. c. 4. et 5.) Ex iis igitur habemus; Miraculis multo minus declarari majestatem Naturæ divinæ, quam declaratur ordine naturæ; cum in illis vim quamdam tantummodo miremur; in hoc vero et vim, quæ virtutem rebus etiam vilibus indidit, et infinitam dispensatoris sapientiam. Cons. S. Thom. QQ. Disp. De pot. q. 9. a. 1. et 2.

190. *Obj. III.* Leges naturæ derogationem pati nequeunt. Ergo etc.

Resp. nego ant. Prob. ant. Leges naturæ fluunt á rerum essentiis; hæ sunt immutabiles; ergo etc.

Resp. 1.º Nego maj. Ex essentia sua res quæcumque est prorsus indifferens ad hunc vel illum motum, ad hunc vel illum effectum producendum, neque hanc potius, quam illam legem exigit; sed omnia hæc á libera Dei voluntate dependent? Quid enim obstat, quominus Deus vires rerum creatarum augeat, vel minuat, aut etiam prorsus impediatur, quemadmodum nos ipsi lapsum corporis impedire possumus? Deus enim dicitur res creatas regere legibus earum essentiis accommodatis, sed non ita quasi tales leges ex rerum essentiis promanarent, bene vero quia iisdem essentiis tales leges non repugnant, et ordo constitutus ipsis consentaneus est.

Resp. 2.º Dist. maj. Fluunt leges naturæ á rerum essentiis proprie et absolute, *nego.*; improprie et positis quibusdam conditionibus contingentibus, *conc.*

Resp. 3.º Omissa maj. dist. min. Essentiæ rerum sunt immutabiles in se, et in determinatione ad certos quosdam effectus producendos, *trans.*; ita ut effectus earum impediri non possint, *nego.* Deus enim miracula efficere potest, ut dictum est, solummodo cohibendo vi sua infinita naturales vires ne effectum producant, vel etiam suum concursum iis subtrahendo, sine quo causæ creatæ nihil agere possunt.

Inst. Leges honestatis Deus derogare nequit. Ergo á pari.

Resp. Conc. ant.; nego cons. et parit. Ratio est, quia leges honestatis respiciunt ordinem creaturæ ad Creatorem, qui essentialiter immutabilis est, et cujus ordinis fundamentum sunt ipsa moralia Dei attributa, Sanctitas nempe, Justitia etc.

Leges autem naturæ pendent á libera Dei voluntate,

et continent tantummodo ordinem unius creaturæ ad alteram.

190. *Obj. IV.* Ut certi simus de existentia miraculi, noscere debemus omnes naturæ leges; atqui hoc est impossibile; ergo nunquam constari poterit de existentia miraculi, et semper dubium erit, an effectus mirabilis quicumque, non sit alicui legi incognitæ tribuendus.

Resp. Nego maj. Etenim quamvis omnes naturæ leges nobis non innotescant, scimus tamen, Deum esse auctorem istarum legum, Ipsumque servare tum ordinem physicum, à quo certitudo physica, tum ordinem moralem, à quo certitudo moralis pendent; atqui eo ipso scimus, effectus illos mirabiles, quos miracula vocamus, non provenire à legibus occultis. Deus enim vi suorum attributorum telem rerum ordinem servare debet, ut nec certitudo physica, nec moralis pereant; atqui si leges occultæ effectus solitis omnino contradictorios producere possent, periret utraque certitudo, nulla foret securitas, et societas continuæ deceptioni foret obnoxia; ita v. gr. si mortui resurrectio lege occulta sit naturaliter possibilis, jura successionis et quæcumque ex morte necessario consequuntur, incerta fient; si ob legem occultam et corpora solida fierent liquida, et liquida fierent solida; si corpora dura penetrari possent, aut gravitatem amitterent, etc., quænam operantium, navigantium, aut ambulantium securitas? si ob legem occultam ignis comburere, aqua sitim extinguere, etc. desineret; nonne homines in continuo errore, qui in auctorem ipsum naturæ recideret, versarentur? Insuper certi sumus, Deum non posse velle contradictoria, ac proinde leges generales, quibus ordinem physicum regit, non posse esse contradictorias; atqui essent sibi contradictoriæ, si miraculum fieret vi cujusdam legis ignotæ, Ergo etc. Tandem etiamsi hoc opus, quod miraculum vocatur, ex lege ignota proveniret, alterum certe miraculum esset, quod, scilicet, thaumaturgus, et ipse quidem solus, sciret hanc legem ignotam tali præcise tem-

pore, et talibus in circumstantiis, vim suam habituram (1). Ergo etc.

Ad mino. dist. Atqui hoc est impossibile, id est, nobis impossibile est cognoscere omnes naturæ leges *positive*, et singulatim, *trans.*, vel *conc.*; *negative*, et quoad illas, ex quibus judicari debet de miraculo, *nego*. Ratio patet tum ex dictis, tum ex dicendis.

191. *Obj. V.* Nulla est religio, quæ in sui confirmationem non habeat miracula. Ergo vel omnes religiones sunt identidem veræ, et ideo nulla, cum sint contradictoriæ, vel sunt omnes falsæ. Atqui hoc est impossibile. Ergo etc.

Resp. Dist. ant. Nulla est religio, quæ in sui confirmationem non habeat miracula vel vera, vel ficta, *conc.*; vera, vel *nego*; vel *subdist.*; patrata in testificationem alicujus virtutis, *trans.*; in confirmationem erroris, *nego*. Nunc contra incredulos. Ergo, miracula sunt possibilia. Defecerunt scrutantes scrutinio (2).

Inst. Atqui fuerunt vera miracula. Nam vera miracula profecto sunt cæcis visum restituere, defunctos ad vitam revocare, morbos subito depellere, aquam cribro asportare, onerosissimam et hærentem navem cingulo trahere, cotem novaculâ secare et alia id genus plurima; atqui primum inter cæteros præstiterunt Vespasianus et Hadrianus, testibus Tacito (3), et Suetonio (4); alterum præstitit Æsculapius, qui, ut refert Diodorus Siculus (5), Androgeon Minois filium, et Hippolitum filium Thesei á morte excitavit; tertium, præter Æsculapium, Isis passim in templis sibi dica-

(1) Nonnihil morosius hanc protraxi responsionem, ut appareat similitudo incredulos inter et Houttevellium, Bonetum et Clarckium.

(2) Cons. S. P. Aug. De civ. Dei, Lib. X. c. 16. n. 2. et L. XXI. c. 6.

(3) Hist. L. 4. n. 81.

(4) In Vespas. n. 7.

(5) Bibli. Hist. L. 4. pag. 189. edit. Henr. Steph.

tis præstabat, eodem teste (1); quartum et quintum præstitit Claudia Vestalis, referente Valerio Maximo (2); sextum denique Attius Navius, teste Livio (3). Ergo. etc.

Resp. Dist. Et ejusmodi facta veluti fabulosa á sapien-
tibus habentur, quia ad critices regulas exacta vel falsa,
vel saltem suspecta deprehenduntur, *conc.*; deprehendun-
tur ut vera et ad falsæ religionis confirmationem edita,
nego.

192. In primis recensita facta carent fundamento histo-
rico. Etenim ne unus quidem ex citatis historicis fuit ocula-
tus testis, et ex incerto rumore ea referunt; et quantum vul-
gus exaggeret iis in rebus portentosis incredibile prorsus
videtur, ut nos ipsi experti fuimus. Insuper ea prodigia
Tullius contemnit: *omitte*, (alloquitur ad Quintum Fratrem
De Divin. l. 2. c. 38.) *lituum Romuli, quem in maximo
incendio negas potuisse comburi, cotem Attii Navii: nihil
debet esse in philosophia fabellis loci*; Lucianus vero irri-
det (4). Sacerdotum fraudibus eadem plerique adscribunt
(5). Nulla præterea perhibentur in falsæ religionis testifi-

(1) Id. *ibid.*

(2) Lib. 8. c. 5.

(3) Lib. 1. c. 36. Cons. Philosoph. Lugdun. *Etica speci. Dissert.*
III. Sectio 2.^a

(4) In Dialog. *Jupiter confutatus*, et *Jupiter tragædus*; et alibi,

(5) Valerius Max. l. 1. c. 8. n. 6. Scribit: «Nec me præterit de
motu et voce deorum immortalium humanis oculis, auribusque percep-
tis, quæ in ancipiti opinione æstimatio versatur.» Sic Curt. l. 9. c. 1.
circ. fin. «Equidem plura transcribo, quam credo. Nam nec affirmare
sustineo, de quibus dubito, nec subducere, quæ accepi.» Similia sæpe
reperiuntur in Liv. dec. l. L. 1.; et plut. in vita Romuli. Id ipsum dica-
tur de prodigiis Vespasiani et Hadriani; nam Spartianus in *Hadriano*
tradit, quod Marius Max. ea refert, tanquam fecte patrata, et Tacitus
satis indicat ex assentatione in novum imperatorem Vespasianum illa
fuisse excogitata. Adeatur Livius in præm. et L. 24. c. 3.-12-et 24.;
Valer. Max. L. 1.; et Suetonius in *Claudio* c. 1.; et Pausanias L. 6.;

cationem saltem directe edicta, quæque naturaliter magna ex parte explicari non possint (2).

193. *Obj.* VI. Nobis cum certitudine nunquam cons-

et Johan. Ang. Reumann *Dissert. de miracul. Vespasiani*, t. 2. De Virgine Vestali putat S. Thomas (De pot. q. 6. a. 5. ad 5.) potuisse in retentione aquæ esse verum miraculum á Deo patratum ministerio Angelorum bonorum ad *commendationem castitatis*. Addit ipse vero. *si autem per demones factum est, nec hoc repugnat prædictis*. Denique miracula, quæ attribuuntur Appollonio Tyanæo, nihil aliud quam præstigia fuisse testatur Dio (in Caracalla), cum de Antonio Caracalla scribit: «Magis, et præstigiatoribus ita delectabatur, ut Appollonium Cappadocem, qui floruerat Domitiani temporibus, laude et honore affecerit. Hic præstigiator fuerat, et magus, eique monumentum faciendum curavit.» Addit Mosheimius in *Cudvort. t. 2. c. 4, §. 15. not.* Appollonium eximiam artis medicæ scientiam adeptum fuisse, et per eam multa patrasse, quæ mira videbantur. Sed quomocumque sit, dubitari potest ac merito de hujus cappadocis commentis, nam ipsi talia prodigia attribuantur á Philostrato post duo circiter sæcula collecta ex vulgi rumore et in obsequium Juliæ conjugis Caracallæ; relata deinde ab Apulej in *Asino aureo*; quæ relationes contradictionibus et apertis fabellis sciant. Cons. Paulum Olavide, *El evangelio en triunfo. cart. 6. et 7.*; Dupinium *Histor. de Appoll.*; Orsi. *Hist. Eccl. l. 1. n. 69, et l. 2. n. 22.*

(2) Ægroti Babylone et fortasse in pluribus aliis regionibus primum in viis publicis exponebantur, ut transeuntes consulerent, et ab ipsis ea remedia acciperent, quæ simili morbo affectis jam pridem ad valetudinem recuperandam conduxerant. Ægyptii in templa Serapidis, et Græci in templa Æsculapii deferebant ægrōtos, et mediā, quibus sanati sunt, scripta in his fanis conserbabantur. Ex iis per experientiam cognitis medicamentis progressu temporis ars medica in scientiam reducta est primum in Ægypto, multo recentiori ævo in Græcia. Inter Hebræos autem antiquioris, nobiliorisque originis ars medica etiam sacerdotio commissa fuit. Cons. Jahn. in sua *Archæologia*.

122. Inde originem habuerunt apud gentes mythologicæ illæ fictiones de curationibus ope Æsculapii, Isisid etc. Cons. Baron. *Annal. ad ann. Christi 139 n. 4. seqs.*

tari potest existentia facti, quod naturæ ordinem ac facultatem excedit.

Huic respondet sequens

PROPOSITIO. *Cognosci cum certitudine potest existentia facti, quod naturæ ordinem ac facultatem excedit, si hoc factum sensibile sit.*

Recolantur dicta in Logica (*Appendix de Arte critica et Hermeneutica*). *Probatur prop.* Etenim potest 1.º de hujusmodi facto haberi certitudo physica, ab iis, qui hoc factum suis sensibus usurpant. Quanquam enim miracula sint facta quædam supra naturam, tamen si facta sensibilia sint, ad ea observanda vis supra naturam nulla requiritur (Log. *Lec.* 46 et 47.), possunt itaque sensibus recte dispositis, recteque adhibitis cum certitudine cognosci, prorsus ut cætera facta. V. gr. aliquem hominem mortuum vere esse mortuum, hoc sane omnes certo possunt cognoscere, et ipsum deinde hominem, si iterum vivat, omnes possunt viventem cernere; nisi aliud majus miraculum admittatur, videlicet, aut omnes simul sensibus orbatos fuisse, vel videntes, tangentes, audientes, simul nec audiant, nec videant, nec tangant. Atqui ex duplici hac cognitione exurgit certitudo de hominis resurrectione. Ergo etc. (1).

194. Hinc potest 2.º de miraculo haberi certitudo moralis. Sufficit enim ut de testium, qui se factum vidisse asserunt, scientiâ et veracitate dubium omne excludatur. Ad hoc autem non supernaturalis quædam critica necessaria est, sed ordinaria illa critica, quâ de testimonii historici pondere ex adjunctis judicare solemus. Quod si quis, (testium scientiâ ac veracitate ex criticæ legibus comperta,) quia factum, de quo illi testantur, supra naturam est, iis fidem habere detrectaret, hic profecto, ut divinum in ordi-

(1) Legite narrationem, seu historiam resurrectionis Lazari, *Johan.* cap. 11. v. 14. seq.

ne physico miraculum respueret, absurdum quoddam in ordine morali miraculum admittere cogeretur. Homines enim in certis quibusdam adjunctis constitutos mentiri, hoc sane et supra, et contra moralis ordinis leges est. (Cons. Log. Lectiones 45. et 46 et Appendicem.)

195. *Obj.* Humius. Infirmior probatio validiori cedat oportet. Jam vero miraculum quodvis, licet pro se auctoritatem habeat testimonii, contra se tamen constantem experientiam habet. Atqui auctoritas est probatio infirmior. Ergo etc.

R. Huic difficultati jam responsum fuit Logi. l. c. *Trans. maj.*, et *nego 1.^{am} part. min.*, id est, miraculum quodvis constantem contra se experientiam habere. Nam experientia hoc solummodo docet, miracula *communiter* non fieri; at nulla experientia docet, *miracula fieri non posse*; imo oppositum docet ratio, et hoc quod ratio docet est metaphysice certum.

Nego quoque *1.^{am} part. min.*, id est, auctoritatem, si plena sit, esse probationem infirmiore eâ, quæ ab experientia est. Utraque enim probatio omne errandi periculum æque in suo ordine excludit, (Log. l. c. n. 380.)

196. ASSERTIO. *Ex consideratione facti mirabilis una cum ejusdem adjunctis, cognosci potest, ut plurimum, utrum illud sit signum divinum, an non: cum vero hoc cognosci certo nequit, si ejusmodi factum signum divinum non est, semper indicia suppetunt ad dubitandum de ejus origine* (1).

Prob. 1. pars. In æstimanda facti mirabilis origine hæc dubia occurrere possunt: 1.° an illud sit ex naturæ corporeæ viribus: 2.° an sit ex hominis arte, vel fraude: 3.° an sit á

(1) Hæc assertio á Salv. Tong. desumpta prope infinitæ frugis est, breviter tamen confirmabitur. Cons. Benedict XIV. *De Beatif. et Canoniz.* præsertim Lib. 4.

bono, vel malo spiritu per modum artis, vel præstigii: 4.º an totius prorsus naturæ creatæ vires superet.

197. Atqui 1.º *Cognosci potest, factum mirabile non esse opus occultum virium naturæ corporeæ.*

In hunc finem considerandus est effectus in se, et subjectum, in quo fit, et modus, quo fit. Deinde videndum, an in ipso subjecto sint naturaliter, aut possint esse vires idoneæ ad ejusmodi effectum tali modo producendum, tum etiam an hæ vires sint in corporibus circumstantibus, ac maxime in iis, quæ fortasse ad opus adhibita fuerint. Si in his omnibus reperiri non possit sufficiens facti ratio, adscribi opus corporeæ naturæ non poterit.

Hoc autem quandoque est per se manifestissimum, ut si v. gr. tempore plenilunii eclipsis solaris accidat; aut si sola voce claudus sanetur, mortuus ad vitam revocetur, etc.; sæpe vero peritiam aliquam in rebus physicis ac medicis postulat, nec raro peritiam summam. Nunquam tamen requiritur, ut omnes omnino naturæ corporeæ vires, earumque in variis adjunctis efficacia plene cognoscatur, quæ quidem cognitio humani intellectûs capacitatem excedit (Cons. 186 ob. IV.), sed tantummodo necesse est cognoscere, eas causas, quæ effectui interfuerunt, ad eundem producendum pares non esse.

198. 2.º *Potest cognosci, facta quædam mirabilia non esse humana arte, vel fraude patrata.*

Quod spectat ad artem, mirabilia arte fiunt vel per motus locales dexteritate quadam contactos, vel per applicationem naturalium agentium ad passiva proportionata. Itaque, si quid per motum localem aut naturæ viribus ab homine adhibitis fieri nequit, hoc certe non est artis operatio.

Fraude fingi possunt quædam adjuncta, ut opus quoddam miraculosum simuletur, v. gr. infirmitas, ut sanatio dein per miraculum effici videatur. In hoc autem casu quoniam de facto agitur, si quando ejusmodi dubium ex

personarum, ac finis consideratione incidere, consulendæ sunt Criticæ leges. (1). (Cons. Disp. 9.^a n. 175. 4.º nota.)

199. 3.º *Potest cognosci, facta quædam mirabilia nec malorum spirituum opus esse, nec eorundem interventu effecta fuisse.*

Hoc indubitatum erit, quotiescumque certo constet, opus, de quo agitur, vel simplici locali motu, vel per alicujus agentis naturalis applicationem effici non posse, ut v. gr. constat in mortui ad vitam reditu, quia spiritus creatus sive bonus, sive malus solummodo per modum artis mira quædam patrare possunt, ut ait S. Thomas (2), arte vero numquam possibile erit talia patrari.

Quoniam autem de hoc raro constari poterit, idcirco non solum factum considerandum est, sed maxime facti adjuncta, ac nominatim *operans, operandi modus, ac finis*; nugatoria enim, indecora, inhonesta, prava aut quomocumque vel in se vel in effectibus Deo optimo indigna, Ipsi aut bonis Angelis, qui Dei Beatifica visione fruuntur, quique missi sunt ad tutelam, et *in ministerium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis* (3), non solum absurdum, sed maxime impium est attribuere. Semper igitur ex horum consideratione mali spiritûs operationem aliquo modo cognoscere dabitur. (vid, Jo. Perr. *de mesmer.* etc c. IV et VI.)

200. 4.º *Opus mirabile, sive sit miraculum proprie dictum, sive à bonis spiritibus vi sua naturali operantibus procedat, semper ut signum divinum habendum est.*

Hoc per se patet cum opus mirabile est miraculum proprie dictum. Miraculum enim proprie dictum ex immedia-

(1) Cons. S. P. Aug. *Tract. XIII. in Johan. n. 17.*; Bergier, *confutatio exam. miraculorum. De Paris, jansenista et aliorum*; Benedict. XII. *De festis* l. 1. c. 5.

(2) De pot. q. 5. a. 3.

(3) Hebræos. 1.—14.

ta Dei operatione est, ut demonstratum manet. Si autem opus mirabile sit ex naturali bonorum spirituum virtute, adhuc divinæ voluntatis signum erit; boni enim spiritus, cum in omnibus placidissime Deo sint subjecti, nihil agere volunt, nec possunt, quod Dei voluntati repugnet; proinde falsitati favere, eamque promovere ac suadere nullatenus possunt.

201. Probatur 2.^a pars. *Si ejusmodi factum signum divinum non est, semper indicia suppetunt etc.*

Fieri profecto potest, ut factum mirabile iis in adjunctis contingat, ut horum criteriorum ope decerni cum certitudine nequeat, utrum illud sit divinum signum, an non. At si hoc reipsa divinum signum non sit, nunquam esse poterit ejusmodo, ut nullum judicium suppetat ad dubitandum saltem de ejus origine. Hoc enim certum omnibus esse debet quicumque Divinam providentiam agnoscunt: non posse à Deo permitti mirum aliquod sive ex occultis naturæ viribus, sive ex hominum aut dæmonium arte, vel fraude in talibus adjunctis fieri, ut signum divinum videatur ad aliquid confirmandum, si id, de quo agitur, falsum sit, et nullum medium suppetat, quo dignosci possit, eventum illum signum divinum, saltem certum, non esse. Contrarium enim moralibus Dei attributis repugnat, Dei, qui Providentiâ admodum mirabiliter paternali nos nostraque curat!! (1).

Hæc sunt, dilectissimi Fratres, quæ pro nostro instituto vobis dictare proposui; utinam Deus O. M. faciat, ut omnia in ejus honorem et majorem gloriam cedant.

EXPLICIT COSMOLOGIA.

(1) Cons. S. Tong. Conn. l. 4. c. 2. art. 7.

Me aliis curis distracto nonnulla irreseprunt menda,
 graviora correpta accipe, benevole lector, cætera tua eru-
 ditio corriget.

Pag.	Lin.	Errata.	Corrige.
13	8	creatoris	creaturis
45	21	varis	variis
57	38	edea	idea
59	24	identia	identitas
68	15	Prograssistæ	Progressistæ
80	27	methapiscam	metaphysicam
81	6	pefectionis	perfectionis
100	10	ad	ab
103	23	est,	, est
115	18	exugeret	exurgeret
121	4	cualitatibus.	qualitatibus
165	24	corpus realis	corpus reale
166	12	vacuitas	vacuistas
200	16	representat	repræsentat
209	14	pag. 57	pag. 227. n. 88
211	32	1081	1801.
224	9	cours de philosophiæ	cours de philosophie
231	14	illum	ille
id.	23	crudele	crudeli
243	5	Baruh	Baruch
249	5	abjecto	objecto
252	4	idea-ens	ideam-ens
276	32	non
282	24	prefixit	præfixit
295	16	ejumodo	ejusmodi
299	31	inter	iter.
315	30	plut.	Plut.
316	4	Ang.	Aug.
320	17	quomocumque	quomodocumque
320	31	exam. miraculorum, de Paris jansesta	{ <i>examinis miraculorum de Paris</i> <i>jansenista.</i>

INDEX.

PHILOSOPHIÆ TRACTATUS SECUNDUS.

METAPHYSICA.

Páginas.

INTRODUCTIO.—Metaphysicæ etymologia,—definitio,—ejusque divisio.—Secundum objecta, circa quæ versatur, dispescitur in Ontologiam.—Cosmologiam.—Pneumatologiam, quæ subdividitur in Theologiam naturalem et Psychologiam,—subdividitur ista in Dynamilogiam et Anthropologiam.—Metaphysicæ utilitas et excellentia. 5

METAPHYSICÆ PARS PRIMA.

METAPHYSICA GENERALIS

SEU

ONTOLOGIA.

Ontologiæ definitio—objectum--munus—ordo in hoc tractatu servandus. 8

SECTIO PRIMA.

DE ENTE AC DE PRINCIPIIS, QUÆ EX EJUS NOTIONE DIMANANT.

DISPUTATIO 1.^a—De entis notione.—Entis notio simplicissima.—Duobus modis ens concipi potest.—Dividitur in actuale et potentiale.—De nihilo.—Nihili definitio.—Dividitur in negativum et privativum.—Quomodo nihilum concipiatur.—De entis analogia.—Nota.—Quot et quales sint proprietates, quæ sequuntur omne ens. 10

DISPUTATIO 2.^a—Utrum ens sit primum intellectus objectum et quomodo.—De principiis, quæ ab entis notione dimanant. 15

Propositio I. *Notio entis prima est, tum in ordine cronologico, seu temporis, quo intellectus notionem rerum acquirit, tum in ordine logico, quo notionem inter se continentur.*—Corollaria. ib.

Propositio II.—*Nihilum ab intellectu cognoscitur, non per se ipsum, sed per ejus oppositum, nempe per ens communissime sumptum.* Diff. solvitur. 17

Ex entis notione dimanant principia identitatis, contradictionis,—et exclusi medii.—Quomodo?—Animadversiones circa contradictionis principium.—Kantii principium circa quæ locum habeat. 18

DISPUTATIO 3.^a—Utrum principium contradictionis sit primum et solum cujuscumque veritatis principium. 20

Propositio I.—*Principium contradictionis est omnium primum in ordine reductionis, non tamen in ordine demonstrationis.*—Animadversio.—*Confusio cartesianorum.* ib.

Positio Leibnizii.—Definiuntur et explicantur principium rationis sufficientis et principium causalitatis. 23

Propositio II.—*Principium rationis sufficientis est verum, et valet non solum pro veritatibus contingentibus, sed etiam pro veritatibus necessariis, ita ut tanquam principium ipsarum habendum sit, sed non tanquam PRIMUM PRINCIPIUM.* 24

Num principium contradictionis sit objectivum, an subjectivum. 27

SECTIO SECUNDA.

ARTICULUS PRIMUS.

DE ENTIS ESSENTIA ET EXSISTENTIA, ATQUE PROPRIETATIBUS TRANSCENDENTALIBUS.

DISPUTATIO 4.^a—De entis essentia,—natura,—exsistentia,—quid sint etc.—Definitiones essentiæ et explicatio.—Essentia dicitur etiam ratio rei,—quidditas,—forma,—natura.—Quare?—Quid sit natura.—Definitio-

nes.—Rerum essentia physica et metaphysica. Notio existentiae simplicissima et clarissima definiri non potest,—variae ejus descriptiones.—Utrum essentia distinguatur ab existentia.—Opiniones.—Quo sensu intelligendus est D. Thomas.—Existentia ab essentia actuata realiter non distinguitur, bene vero essentia existens ab essentia abstracta.. 28

Lockii, Giobertii et aliorum error. Propositio I. *Multarum rerum essentiae reales à nobis cognoscuntur.*—Animadversio. 31

Propositio II.—*Essentiae rerum sunt indivisibiles, non tamen incompositae omnes.*—Propositio III.—*Essentiae rerum prout sunt in intellectu Divino, sunt aeternae, necessariae, et immutabiles.*—Propositio IV. *Essentiae rerum, prout in rerum natura sunt, non sunt aeternae, sed in tempore.*—Propositio V.—*Essentiae rerum, prout sunt in rerum natura, sunt non absolute, sed hypotheticè necessariae, et immutabiles, si referantur ad Deum, à quo ad actum reducuntur; sunt autem absolute necessariae, et immutabiles, si referantur ad principia ex quibus constituuntur.* 33

Solvitur difficultas. 35

COROLLARIA. Essentiae dicuntur infinitae quoad comprehensionem, minime vero quoad extensionem.—Nulla realitas in se spectata alteri realitati in se spectatae contradicit—Quidquid realitati contradicit merus est defectus. Omnes posibles realitates in eodem ente contineri possunt. 36

DISPUTATIO 5.^a—De possibilitate entium.—Quid sit possibilitas.—Unde ejus notio exurgat.—Quid impossibilitas.—Possibilitatis divisio,—est enim intrinseca, quae et absoluta nuncupatur, et extrinseca, quae relativa dicitur.—Possibilitas moralis.—Possibilitas physica.—adæquata.—Quod possibile est differt à nihilo. 37

Propositio—*Dantur plura possibilea, quam quae in serie temporum existentiam obtinent.* 40

DISPUTATIO 6.^a—De possibilitatis absolutae origine, et intelligibilitate. Propositio I.—*Intrinseca rerum possibilitas non ducit originem à Dei Omnipotentia.*—*Rationes:* 1.ª quia Dei Omnipotentia praesupponit

intrinsicam possibilitatem: 2.ª quia certitudo principiorum destrueretur. 41

Propositio II. *Intrinseca rerum possibilitas non ducit originem á divina Voluntate.*—1.º Quia tum etiam Intellectus divinus penderet á Voluntate quoad rerum cognitionem.—2.º Deus vellet quod non cognosceret.—3.º Divina voluntas posset velle contradictoria, ideoque vellet nihil.—4.º Sensus naturæ communis.—Objectiones. 42

Propositio III.—*Intrinseca rerum possibilitas ex ipsis rerum essentiis emergit; quia idearum convenientia ab ipsarum constitutivis dependet.*—Unde emergit possibilitas intrinseca,—immutabilis,—æterna, necessaria etc. 44

Propositio IV.—*Rerum intrinseca possibilitas, et omnis earum intelligibilitas dependet FORMALITER á divino Intellectu, RADICALITER vero á divina Essentia, quatenus est objectum necessarium et adæquatum divini Intellectus.*—Deus, cum sit summa perfectio, est imitabilis ad extra per creaturas, variis, verisque modis; quatenus est ipsa Intelligentia hoc ipsum exprimit in Verbo mentis; unde divina Essentia est exemplar radicale, et Intellectus divinus exemplar formale omnium possibilium. 45

Nota 1.º Possibilia sunt in divina Essentia tamquam in exemplari virtuali et radicali; in divino Intellectu tamquam in exemplari formali.—2.º Ideæ archetypæ sunt plures respectu terminorum, minime vero in divino Intellectu, qui est ipsa divina Essentia, actus purissimus et simplicissimus.—Unde colliges 1.º omnem necessitatem, immutabilitatem, et æternitatem possibilitatis ab æternitate etc. divinæ Essentiæ promanare.—2.º Nostrum intellectum exhaurire esse objectivum possibilium immediate ab ipsis rebus, mediate vel remote ab Essentia divina.—3.º Intellectum nostrum, cum res sive existentes, sive possibles contemplatur, ipsas ideas archetypas contemplari, non quidem in seipsis, sed in rebus creatis, quæ Summi Opificis ideas in se referunt. 48

Solvuntur objectiones. 49

ARTICULUS SECUNDUS.

De proprietatibus transcendentalibus entis earumque oppositis etc. Id est, de *unitate, veritate, et bonitate*.—De multitudine, falsitate, et malo.—De numero, identitate et distinctione.—De pulchritudine, de gratia seu venustate—et sublimi.

51

DISPUTATIO 7.^a—Quid sit unum.—Quid unicum.—Propositio. *Omne ens est unum*.—Unitatis classes et divisiones.—Unitas transcendentalis, — indivisibilitatis, — compositionis, — artificialis, — moralis, — aggregationis.—Unitas realis.—Unitas rationis.—Unitas individualis.—Unitas formalis.—Unitas numerica.. . . .

52

De principio individuationis.—Opiniones.—Propositio. *Quod naturam individuum constituit, non est aliquid re distinctum ab ipsa natura, quæ fit individua, sed omnis natura individuatur per suam ipsam realitatem*.

56

Quid sint multa.—Multa sunt, quæ in aliquo entitatis genere divisionem habent.—De numero.—Numerus est collectio unitatum.—Numeri elementa sunt: 1.º unitas: 2.º divisio: 3.º similitudo seu unitas logica multorum. Numerus vocatur *homogeneus* et *heterogeneus*.. . . .

57

DISPUTATIO 8.^a—De identitate et distinctione.—Identitas potest esse metaphysica, physica et moralis.—Identitas est absoluta vel relativa.—De similibus.—Quid sit similitudo, — triplex ejus origo.—Propositio I. *Definiri nequit utrum, necne duo perfecte similia in mundo existant*.—Propositio II. *Impossibile non est duo entia perfecte similia existere*.—Solvitur Leibnizii difficultas.—Distinctio est: *aliqua unitatis carentia*.—Dicitur absolute, vel cum aliquo addito. Primo modo: opponitur unitati et identitati logicæ.—Secundo: opponitur identitati essentiali et vocatur *diversitas*; quæ definitur; *carentia unitatis genericæ*.—Distinctio dividitur in realem, et logicam seu rationis.—Utraque potest esse adæquata vel inadæquata, positiva vel negativa.—Distinctio realis: alia est realis major, vel realis absoluta, vel realissima, quæ

etiam appellatur substantialis: alia est modalis, seu, ut dicunt, realis minor. *Propositio III. Ratio qua fit ut una eademque res pluribus ac diversis conceptibus percipiatur, tum in intellectûs imperfectione, tum in objectorum perfectione sita est.* *Propositio IV. Substantia à suis modis contingentibus distinguitur distinctione reali inadæquata et negativa.* De oppositione. *Oppositio contraria, — contradictoria.* 58

DISPUTATIO 9.^a—De veritate transcendentali.—Veritatis definitio.—Veritas logica.—Veritas metaphysica.—Res veræ per accidens vel secundum quid.—Per se, vel absolute. Res dicuntur veræ per comparisonem ad intellectum.—Propositio. Quidquid in rerum natura est, verum est; sive Omne ens est verum.—De falsitate.—Falsitatis definitio.—Non datur in rebus falsitas, seu non est falsitas metaphysica.—Res tamen dicuntur improprie falsæ respectu ad intellectum nostrum.—Corollaria. Res non dicuntur falsæ simpliciter, sed solum secundum quid. Falsitas et error sunt nihilum privativum. Quomodo veritas dicatur esse una.—Refutatio Progressismi.—Propositio. Veritas, quæ est objectum intellectûs humani, capax mutationis et progressûs esse nequit.—Objectio. 68

DISPUTATIO 10.^a—De perfectione.—Perfectionis definitio.—Conditiones ad perfectionem requisitæ.—De perfectionibus totalibus et partialibus.—Perfectio totalis est relativa vel absoluta.—Perfectiones partiales, aliæ sunt simplices, aliæ secundum quid vel mixtæ.—De Bono.—Bonum vel bonitas definitur: quod est alicui conveniens.—Boni notiones. Bonum dividitur in verum et apparens.—Quid sit verum bonum.—Quid bonum apparens.—Ratio boni dividitur in absolutam et relativam.—Quid sit bonum absolutum seu secundum se.—Quid relativum seu bonum alteri.—Unum et alterum potest esse physicum vel morale.—Communissima boni divisio est, quæ rationem boni dividit in honestam, delectabilem et utilem.—Quid sit bonum honestum, quid delectabile, quid utile.—Propositio. Omne ens est bonum.—Sequitur: Omne bonum esse ens.—De Malo.—Malum est privatio boni vel carentia perfectionis convenientis.—Non est ali-

qua realitas aut affectio positiva.—Malum differt á nihilo.—Nota.—Dividitur malum 1.º in absolutum, et relativum; seu in malum secundum se, et malum alteri.—Dividitur 2.º in physicum et morale.—3.º In malum culpæ et malum pœnæ.—Harum divisionum explanationes.—Propositio I. *Malum non potest esse nisi in subjecto bono.*—Propositio II. *Malum habet causam bonam.*—Animadversio.—Propositio III. *Repugnat dari substantiam et naturam malam.*—Colliges 1.º Subjectum nulla ex parte bonum esse merum nihil. 2.º Nullam rem esse absolute malam. 3.º Turpissime errasse nonnullos hæreticos putantes peccatum originale esse malam substantiam. 74

DE ORDINE.

Ordo á S. P. Augustino definitur: *Parium dispariumque sua cuique loca tribuens dispositio.*—Nota.—Ordinis partitio in universalem et particularem.—Ordo potest dici simplex et compositus.—Tum res, tum operationes ordinantur.—Ex rerum in spatio ordinatione resultat ordo staticus;—staticus—symmetricus;—staticus—harmonicus.—Ex ordinatione operationum emanat ordo dynamicus, qui finalis et chronologicus esse potest. Ex juribus et officiis resultat ordo moralis. Nota 1.º Ordo minime est arbitrarius: 2.º Res potest diversimode ordinari pro diversitate relationum. 83

DE PULCHRITUDINE.

Pulchritudinis definitio.—Pulchrum differt á bono.—Tria ad pulchritudinem constituendam concurrunt.—Pulchritudo dividitur in idealem, realem, et moralem.—Quid hæ pulchritudinis species sint. 85

DE GRATIA, SEU VENUSTATE. 86

DE SUBLIMI.

Ejus definitio.—Sublimis notio generari videtur ex excessu quodam relativo pulchritudinis.—Duæ

sublimis species,—sublime mathematicum et dynamicum. 87

SECTIO TERTIA.

DE ENTIUM PERFECTIONE QUOAD ESSE, ET ESSENDI MODUM.

Animadversio. 87

DISPUTATIO 11.^a—Notiones finiti et infiniti.—Omnes infiniti ideam habent.—Idea infiniti absque contradictione negari nequit.—Conceptus infiniti duplex est; alter confusus et initialis; alter explicitus et formalis.—Quid sit finitum.—Quid infinitum.—Infiniti idea est positiva.—Est negatio negationis.—Infiniti notio non est intuitiva, nec arbitraria, sed discursiva, conceptualis, et aliquo sensu indeterminata.—Infinitum est semper in actu.—Quid intelligatur per infinitam in potentia, seu melius per indefinitum.—Theorema I. *Ens actu infinitum est possibile.*—Theorema II. *Ens actu infinitum necessario existit.*—Objectio.—Theorema III. *Infinitum actu pertransiri nequit, videlicet, numerari nequit, aut mensurari quocumque modo.*—Theorema IV. *Finitum quodvis per finiti additionem non potest infinitum evadere.*—Colliges: Contradictorias esse ideam numeri et ideam infiniti simpliciter.—Theorema V. *Repugnat finitum maximum et optimum finitorum.*—Theorema VI. *Indefinitum nunquam potest actu infinitum fieri.*—Theorema VII. *Multitudo actu infinita repugnat.*—Corollarium 1.^m Repugnat tam multitudo simultanea, quam successiva.—2.^m Infinitum non est multitudo.—Solvuntur objectiones. 88

DISPUTATIO 12.ª—De ente necessario et contingenti.—Theorema I.—*Omne ens in se vel necessarium est, vel contingens.*—Theorema II. *Ens necessarium est ens á se.*—Theorema III. *Ens necessarium non potest esse in statu puræ possibilitatis, seu; Ens á se necessario existit.*—Theorema IV. *In Ente necessario non sunt modi proprie dicti, seu accidentia.*—De Ente Contingenti.—Theorema I. *Ens contingens est ens ab alio.*—Theorema II. *Ens contin-*

gens potest esse in statu meræ possibilitatis seu; eo solo quod sit possibile non existit. — Theorema III. *Quod contingens est, existere nequit, nisi ab aliqua causa producat.* — Theorema IV. *In ente contingenti sunt modi proprie dicti.* — De ente simplici, et composito. — Quid sit simplicitas; quid compositio. — Simplex secundum substantiam. — Secundum quantitatem. — Secundum qualitatem. — Simplicitas absoluta. — Compositum physicum, — metaphysicum. — De Toto. — De Æterno. — Quid æternitas. — Quid Ævum. — Quid sit temporaneum. — Mutationis definitio. — Tria sunt mutationis elementa. — Ens mutabile; — Ens immutabile: — De identitate. — Identitas: 1.º absoluta: 2.º relativa: 3.º moralis — Theorema I. *Omne ens est mutabile, vel immutabile.* — Theorema II. *Ens immutabile est ens necessarium.* — Theorema III. *Ens mutabile est ens contingens.* — Duplici ratione ens contingens ad existentiam venire potest: ex nihilo sui; et ex nihilo sui et subjecti. — Primus modus dicitur productio, alter creatio. — Quid sit annihilatio. — Ad annihilationem non requiritur actio positiva, sed tantummodo subtractio actionis conservatrici. — Quid corruptio, — Quomodo accidentes esse cessent. 96

SECTIO QUARTA.

DE QUATOR PRIMIS CATEGORIIS, SEU SPECIALIBUS MODIS ENTIS.

De modo, quo categoriæ in Ontologia considerantur. — Utrum esse substantiale sit prima categoria. 105

DISPUTATIO 13.ª — De substantia. — Supposito. — Subsistencia. — Persona. — Natura. — De accidentibus. — Attinguntur variæ quæstiones

§. I.

De substantia. — Substantiæ, prout categoria est, definitio. — Adversus Pantheistas animadversiones. — Substantiæ definitio á Cartesio tradita refutatur. — Propositio I. *Substantiæ notionem experientia cui-*

que obvia suppeditat. Propositio II. Definitio substantiæ á nobis tradita est bona; seu; Substantia est ens, quod per se est, neque indiget alio tanquam subjecto cui inhæreat.—Hinc sequitur: 1.º Nos ideam substantiæ habere:—2.º Hanc ideam claram esse.—Errare Lockium:—3.º Substantiæ notionem arbitrariam non esse.—Propositio III. *Nos cognoscimus quidem quid sit substantia universim et per oppositionem ad accidens; minime vero compertum habemus, quid determinatas substantias intrinsecè constituat.* 106

DIVISIONES.

Substantia est simplex vel composita, completa vel incompleta.—Nota 1.º Essentiam substantiæ compositæ esse diversam.—2.º Compositam substantiam dividi posse. 3.º Partes físicas, quæ substantiam compositam constituunt, esse totidem substantias.—Quid sit substantia completa et incompleta.—Tam personæ, quam suppositi notio.—Hypostasis.—Subsistentia.—Persona idem est ac suppositum, sed rationale.—Cum persona dicitur individua significatur: 1.º substantiam debere esse singularem: 2.º debere esse completam: 3.º habere debere subsistentiam propriam sibi.—Naturæ definitio. 110

Quæstiones variæ et corollaria ad Sacram Theologiam spectantes.—Identitas personæ in quo reponenda?—Lockii error refutatur. 113

§. II.

De Accidente.—Accidentis definitio.—Accidens latius et strictius accipi potest.—Quædam accidentia intrinsecus afficiunt proprium subjectum; quædam vero non intrinsecus.—Substantia et accidens dicuntur ens analogice, non univoce.—Accidentia relativa realiter distinguuntur á subjecto.—De accidentibus modalibus.—Modi dupliciter considerari possunt.—Accidentia física seu absoluta distinguuntur á substantia distinctione reali modalis, id est, reali inadæquata et negativa.—Accidentia non sunt aliqua entia positiva.—Objectio.—Responsio.—Non datur rea-

lis distinctio inter corpoream substantiam ejusque
 essentielles proprietates.—Utrum accidentia conser-
 vari possint á Deo separata á substantia.—Nota.—
 Divisiones accidentium á Scholasticis admissæ.—
 Dividebant etiam ipsi inhæsiõnem in actualem et ap-
 titudinalem,—quid hæ sint.—Divisiones á modernis
 admissæ.—Quid nos doceat fides circa accidentia in
 Augustissima Eucharistia sensibus apparentia.—Ad
 solvendam quæstionem requiruntur cognitiones et so-
 lutiones aliarum quæstionum, quas sapientes nondum
 habent.—Quæ verisimilia sint indicantur.—Confite-
 mur ignorantiam nostram.—Quem nos docere valeat
 grato animo suscipiemus,—in memoriam tamen revo-
 catur agi de Mysteriis menti inaccessis. 116

DISPUTATIO 14.^a—De Categoria *quantitatis*.—Quan-
 titatum diversitas; — item partes.—De continuæ ex-
 tensionis constitutione ac divisibilitate.—De continui
 terminis.—Omnes categoriæ, præter substantiam,
 sunt accidentia.—Quomodo ad substantiam referan-
 tur.—Definitur quantitas,—ejus divisiones.—Quid
 sit quantitas discreta,—multitudo.—Quid sit quan-
 titas continua;—continua ad sensum,—continua per
 partium contiguitatem;—proprie ac vere continua.
 —Continuum permanens ac successivum.—Quid sit
 linea,—quid superficies.—Limes lineæ est punctum,
 —quid hoc sit.—Terminus communis qui et quid sit,
 —Tempus præsens.—Partes aliquotæ,—aliquantæ,—
 proportionales.—Opiniones circa continuæ extensionis
 constitutionem ac divisibilitatem.—Propositio I. *Con-
 tinuum proprie dictum in partes proportionales sine
 fine dividi potest*.—Animadversio.—Tres quæstiones
 circa continui terminos;—primæ et secundæ breviter
 respondetur.—Ad tertiam sit: Propositio II. *Termini
 quantitatis vere continuæ nihil sunt positivi, sed me-
 ræ privationes*.—Nota. 122

DISPUTATIO 15.^a—De categoria *relationis*.—Quid
 sit relatio et quotuplex.—Relationes reales.—Expli-
 catur quid relatio denotet prout categoria est.—Sola
 relatio realis est categoria.—Definitur relatio,—Quid
 sit subjectum relationis,—quid terminus,—quid fun-
 damentum.—Ratione fundamenti relatio alia est in-
 trinseca, alia extrinseca;—explicantur.—Relatio realis

et logica explicantur.—Realis perfecta,—imperfecta,
 —ejusdem denominationis,—diversæ denominationis.
 —Conditiones ad relationem realem.—Rejiciuntur
 entitates superadditæ rebus, seu formæ quædam á non-
 nullis Scholasticis admittæ.—Prop. *Manifestum est*
esse in rerum natura relationes reales.—Prob. 1.
 ex ordine rerum et harmonia ac pulchritudine:—2.
 ex dependentia creaturæ á Creatore ac ex mutua de-
 pendentia partium cujuslibet corporis:—3. ab ipsis
 Mathematicis.—Relatio inter actiones liberas et mo-
 rum regulam est realis.—Relatio realis inter Perso-
 nas divinas.—Sabellii hæresis.—Qua de causa non-
 nulli negarunt relationes reales? 127

DISPUTATIO 16.ª De categoria *Qualitatis*.—Defi-
 nitur qualitas et explicatur.—Qualitates, quæ ip-
 sum esse substantiæ perficiunt, definiuntur et expli-
 cantur.—Qualitates, quæ ordinantur ad substantiæ
 operationes perficiendas, sunt: 1. potentiæ natura-
 les.—Quid hæ sint.—Definiuntur et explicantur: 2.
 Habitus,—definiuntur.—3. Actus immanentes,—defi-
 niuntur.—Propositio I. *Quædam qualitates contrarium*
habent, non tamen omnes.—Explicatur. Propositio
 II. *Qualitates sensibiles et quæ compositæ sunt,*
habitus item et actus sunt graduum capaces, non ve-
ro figuræ et potentiæ naturales, saltem in eodem
subjecto. Explicatur prop.—Habitus acquisiti et in-
 fusi definiuntur et explicantur.. . . . 132

SECTIO QUINTA.

DE RELIQUIS SEX CATEGORIIS.

DISPUTATIO 17.^a—De categoriis *actione et passione*.
 —Quid actio sit,—quid passio,—quid agere,—defini-
 tur.—Actio et passio distinguuntur ab ipso esse sub-
 stantiæ *create*,—et numerantur inter accidentia.—In
 Divina Substantia, quæ est actus purissimus, actio
 non distinguitur ab ipsa Substantia.—Quomodo actio
 et passio distinguantur inter se.—Actio immanens;—
 transiens.—Immanens est perfectio agentis,—tran-
 siens patientis.—Animadversiones circa actionem
 transeuntem.—Substantia creata non potest agere,

nisi in materiam præexistentem, cum qua aliquo modo conjungatur;—quot et quales sint hi modi conjunctionis.—Substantia infinitæ virtutis agit per voluntatem,—et non indiget materiâ præexistente.—Substantia, quæ in aliam agit, nihil agere potest præter id, ad quod erat in potentia.

De principio,—quid sit definitur.—Principiatum.—Connexio inter principium et principiatum intrinseca et extrinseca.—Principium *cognitionis*,—principium *essendi*,—principium *existendi* definiuntur.—Alia principii definitio.—Prioritas principii præ principiato triplex.—Explicantur.—Processio,—definitur quid sit.—Latius patet, quam generatio.—Generatio—quid sit explicatur.—Causæ definitio et explicatio.—Nota, causâ considerari potest vel *formaliter*, vel *materialiter*.—Principium et causa in quo differant.—Nota magni momenti.—Demonstratur quatuor esse causarum classes,—efficientem, videlicet,—materiale, —formalem, et finale.—Explicatur in quo consistat causa exemplaris et ad formalem effectui extrinsecam reducitur.—Ab his differunt occasio et conditio. 136

DISPUTATIO 18.ª—Causa efficiens sola proprie causa,—hujus definitio.—Ad causam efficientem pertinet activitas,—activitatis definitio.—Quid sit occasio, et in quo differat á causa.—Assertiones.—I.^a *Non datur effectus sine causa*.—II.^a *Nullum ens sui ipsius causa efficiens esse potest*.—III.^a *Duo entia non possunt esse sibi invicem causa efficiens*.—IV. *Quidquid perfectionis est in effectu, aliquo modo præcontinetur in causa*.—Perfectio effectus præcontineri potest in causa: 1.º formaliter: 2.º eminenter: 3.º virtualiter.—Quo sensu intelligenda sunt tria axiomata. V. *Certissimum est nos causæ efficientis ideam genericam habere, licet non cognoscamus in quo præcisè causalitas sive interna, sive externa sita sit*.—Perperam duæ hujus propositionis partes á Davide Humio confunduntur.—VI.^a *Causæ idea generica experientiæ ope acquiritur, estque notio objectiva*.—Principii causalitatis certitudo facile demonstratur contra Scepticos. VII.^a *Principium causalitatis est analyticum et absolute certum*.—Objectiones. 142

DISPUTATIO 19.ª—De causæ efficientis divisionibus.

—Causa considerari potest ratione temporis,—modi,
 —et ratione conditionis, seu speciei effectûs producti.
 —Præcipuæ causæ efficientis divisiones:—1.º dividi-
 tur in liberam et necessariam:—2.º in causam per se,
 et per accidens.—3.º Est causa principalis, vel ins-
 trumentalis:—4.º adæquata, vel inadæquata:—5.º
 proxima et remota:—6.º univoca,—æquivoca,—et
 analogâ:—7.º potest esse physica vel moralis.—8.º
 Denique dividitur in primam seu creatricem, et in
 secundam.—Causæ secundæ sunt vere causæ efficien-
 tes, contra quod sentiunt Malebranchius, Debreyne
 et alii.—Propositio. *Causæ secundæ non sunt meræ
 occasiones, sed veræ ac propriæ causæ efficientes.*
 Probatur: 1.º quoad spiritus: 2.º quoad corpora.—Di-
 solvuntur difficultates. 151

DE RELIQUIS CAUSARUM SPECIEBUS.

Quid sit causa finalis; quid finis.—De medio ad finis
 assecutionem.—Finis dividitur in finem operis, et finem
 operantis.—In efficiendum et obtinendum.—In proxi-
 mum et remotum vel ultimum.—Circa finem distinguen-
 dus est ordo intentionis et executionis.—Ex iis patet,
 omnem agentem agere propter finem.—Quid sit
 causa materialis.—Quid sit causa formalis.—Quomo-
 do causa formalis influat in effectum.—Nota 1.ª circa
 materiam et formam.—2.ª De nomine formæ.—3.ª
 Quid sit produci ex nihilo sui, et ex nihilo sui et
 subjecti. 159

DISPUTATIO 20.ª.—De categoria *Ubi*.—Loci notio.—
 Quid per *Ubi* intelligatur.—Quomodo *Spatium* nobis
 repræsentetur.—De *Spatio* absoluto, seu puro.—*Spa-*
tium ideale nihil aliud est quam possibilitas corporum,
 seu extensio possibilis.—Duo notanda.—Distinguen-
 da sunt imaginationis phantasmata à conceptu ideali.
 —De *Spatio* physico.—De *Spatii* fundamento.—Scoti
 et Lessii opinio explicatur.—Æternitas Dei licet suc-
 cessionis expers, omnem successionem complectitur.
 —Immensitas Dei omnes extensiones tam reales,
 quam possibles in sua simplicissima Unitate conti-
 net.—Ex iis patet quare concipiamus *Spatium* infi-
 nitum, æternum....—*Loci* secundum Aristotelem de-

finitio.—Loci limites.—Motus.—Potest esse absolutus vel relativus.—Quid sit *quies*.—Notio distantiae.—Utrum detur vacuum reale;—non repugnat.—Esse in loco *circumscriptive* solis corporibus convenit; esse in loco *definitive* ad substantias spirituales pertinet.—Ab iis duobus modis differt præsentia Dei: ac etiam præsentia Christi in Eucharistiæ Sacramento.—Explicantur. 162

DISPUTATIO 21.^a—De categoria *Quando*, quæ est octava.—Quid *Quando* significet.—Durationis definitio.—Tres species durationis distinguendæ sunt, nempe *Æternitas*, *Ævum*, *Tempus*.—Hujus categoriæ tractatio versari debet circa ea, quæ ad notionem temporis pertinent.—Quid sit tempus.—Tempus est *ordo successorum quatenus successorum*.—Temporis notio tria elementa continet: nempe, *præsens*, *præteritum* et *futurum*.—Ex indivisibilis momenti fluxu tempus constare concipimus.—Tempus concipimus ut essentialiter *unum*.—Tempus *absolutum* ac *purum*—In quo spatii et temporis ideæ convenient, —et in quo discrepent.—Tempus reale à rerum successione non distinguitur.—Quid sit successio amplius explicatur.—Corollaria circa tempus.—Quid sit *præsens*, *præteritum* et *futurum*.—Quid sit *coexistentia*.—Tempus absolutum nihil aliud est quam possibilitas successiois.—De mensura temporis.—Mensura temporis est *mutatio aliqua perpetua et uniformis*.—Motus relativus est mensura *naturalis* et *artificialis*. 168

DISPUTATIO 22.^a—De postremis duabus categoriis, nempe *situ* et *habitu*.—Quid sit situs.—*Situs* differt ab *Ubi*.—*Situs* metaphoricè spiritibus accommodatur.—*Habitus* definitur....—In quo consistat essentia *habitus*.—*Habitus* neque *indumentum*, neque *habens indumentum* est, sed est aliquid medium.—Species *habitus* sunt arma et vestes.—Tam arma, quam vestes in varias species subdividuntur.—De prædicamentis satis dictum est.—Ad Studentes allocutio.—Ontologiæ finis. 174

SECUNDA METAPHYSICÆ PARS.

METAPHYSICA SPECIALIS.

Quæ nobis supersunt scrutanda.—Metaphysicæ pars, quam aggredimur, *Cosmologia* vocatur.—Dua-
bus Sectionibus hæc tractatio absolvenda.—Breviori
calamo subjectam materiam percurremus.—Præmit-
tenda MUNDI definitio, ex hac quid sit *Cosmologia*
innotescet. 177

SECTIO PRIMA.

DE MUNDO CORPOREO IN SE SPECTATO, DE EJUS ORIGINE
AC UNITATE, PERFECTIONE ET FINE.

ARTICULUS PRIMUS.

DE CORPORUM ELEMENTIS ET PROPRIETATIBUS.

DISPUTATIO 1.^a—Expositio, atque Crisis systema-
tum circa corporum constitutiva elementa.—Tria præ-
cipua Systemata tantum attingemus.—Cavendum est
in hac quæstione tam à methodo *idealistica*, quam
empirica.—Quid per *elementa* corporum intelligatur. 179

Systema ATOMICUM *exponitur ac rejicitur*.—Hujus
systematis auctores et propugnatores Leucippus, De-
mocritus et Epicurus, inter antiquos; inter recentio-
res vero Gassendus et ex parte Cartesius.—Hoc sys-
tema vocatur *Atomismus* ac etiam *Systema* mecha-
nicum—*Rejicitur*. 180

Systema DYNAMICUM *exponitur ac rejicitur*.—Hoc
systema à Pythagorica Philosophia inventum Leib-
nitius exposuit et Boschovichius illustrare tentavit.
—Fundatur præcipue is Systemate monadum et har-
monix præstabilitæ, quæ cum absurda sint, præfatum
systema corruat necesse est.—Multa ex iis etiam
Leibnitio visa sunt incredibilia.—Neque admitti po-
test hoc systema correctum à Boschovichio. 181

Huic simile est systema transcendentalium philo-
sophorum, qui ajunt, corpora constare viribus *atracti-
vis* et *repulsivis*.—Ex hoc sequitur horrendus Pan-

theismus.—Præfatum systema impugnatur:—1.° Vires attractivæ supponunt subjectum; ergo supponunt corpora.—2.° Quid sunt hæ vires? Suntne puncta an atomi? Suntne unum an plura? divisibiles an indivisibiles? 185

Systema ANATOMISMI CHIMICI.—Hujus Systematis explicatio.—Propugnatores.—Hocce systema nodum difficultatis minime solvit.—Rejicitur. 186

Systema unicum acceptabile est ATOMISMUM DYNAMICUM, seu Scholasticorum.—Systematis expositio.—Objectio.—Responsio juxta mentem S. P. Aug.—Responsionis confirmatio.—Corollarium. 188

DISPUTATIO 2.^a De corporum essentia.—Quid sit corpus definitur ac determinatur.—Assertio I. *Corporum essentia non consistit in cumulo proprietatum seu attributorum, quæ in ipsis reperuntur.* Assertio II. *Corporum essentia non consistit in tribus dimensionibus seu in extensione.* 1.° Quia datur trina dimensio absque corpore. 2.° Quia ut extensio existat, præsupponi debet aliquid, quod sit extensionis fundamentum. 3.° In Eucharistia est verum corpus D. N. J. C. non ratione dimensionis, sed ratione substantiæ. Assertio III. *Nec corporum essentia constitui potest in actuali impenetrabilitate*, quia corpus sine ista vere existere potest.—Demonstratur. Assertio IV. *Essentia corporis reponenda est in ratione substantiæ compositæ ex partibus realiter distinctis, ordinatis ad se invicem et ad totum, aptæque ad trinam recipiendam dimensionem.*—Confirmatur 1.° ex ipsa essentiæ definitione et notione; 2.° ex ipsa corporis ratione.—Corollaria. 1. Non repugnat, duo corpora esse simul in uno eodemque loco.—Confirmatur.—2 Corpus reale J. C. in Eucharistia partibus realiter distinctis constat ordinatis tum ad se invicem, tum ad totum, non vero ad locum etc. 190

Ad completam corporis notionem requiritur, præter essentiæ cognitionem, cognitio proprietatum, quæ ab essentia utcumque dimanant.—Proprietates, quas nobis experientia offert, aliæ sunt omnibus corporibus communes, ab ipsis inseparabiles ac permanentes;—aliæ sunt quidem inseparabiles ac permanentes, non vero omnibus communes;—aliæ autem

sunt variables et sequuntur varios corporis status. —Harum omnium numeratio, — ordinatio, — ac definitio. — Extensio ac impenetrabilitas seu vis resistendi intimius examinantur. — Vis resistendi considerari potest tum in ordine ad corpus, tum in ordine ad locum. — Utriusque definitio — et confirmatur, duo corpora posse esse simul in uno loco. — Animadversio. — Præsentia sacramentalis J. C. in Eucharistia non est *quantitativa*, — hanc vero, seu *quasi-definitivam* habet J. C. in cœlo. — Igitur non repugnat Jesum C. esse simul in cœlo et in pluribus Altaribus. — Animadversio circa apparitiones Angelorum et Sanctorum animarum.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE NUNDI UNITATE, SERIE ET NEXU ENTIUM. — DE
MUNDI ORIGINE, PERFECTIONE AC FINE.

DISPUTATIO 3.^a De mundi unitate, deque entium serie et nexu.

Quæstio de mundi unitate sub duplici respectu considerari potest: — 1.º an collectio hæc et universitas rerum, quam mundum appellamus, sit *unica*: 2.º an inter corpora hujus collectionis sit *unitas*. — Prima quæstio subdividi potest. — Si pro mundi nomine intelligitur hic planetes, quem incolimus, multa fuerunt tum inter antiquos, tum inter modernos opinionamenta de mundorum pluralitate. — Quid sentiendum? Pluralitas non repugnat, — explicatur sensus. — Quid nos doceat fides. — Sensus SS. Patrum explicatur. — Si vero intelligitur universitas rerum ex cœli terræque compagine coagmentata, etiam fuerunt divisi Philosophi. — Quid sentiendum? — Pluralitas etiam hoc sensu non repugnat. — Respondetur difficultati à Balmesio optime propositæ. — De mundi extensione. — Respondetur huic quæstioni cum S. P. Augustino. — De figura mundi. — Diversitas opinionum antiquorum. — Quid sentiant SS. Patres. — Quid probabilius?

Quæstio sub altero respectu consideratur. — Est in mundo admirabilis entium, generum, specierum, individuorum, proprietatum varietas. — Ratio harum varietatum est, ut Divinæ perfectiones modo possi-

bili manifestentur.—Doctrina S. Thomæ.—In hac mirabili varietate est mirabilior connexio et unitas.—Recensetur entium series, seu creaturarum *scala*.—Hujus gradus sunt, videlicet, *Mineralia; Plantæ; Belluæ; Homines; Angeli*.—De monstrantur doctrinâ S. Thomæ.—Animadversio contra *legem continuitatis* Leibnitii et aliorum.—Diversæ rerum naturæ, quamvis inter se quammaxime distent, existunt inter se colligatæ et in mirabilem unitatem conspirant.—Demonstratur: 1.° ratione *naturalis innexus*: 2.° ratione *mutuæ actionis, et influxûs*:—3.° ratione *temporis* et ratione *ordinis*.—Hic nexus vocatur *dynamicus*:—4.° ratione *causalitatis finalis*. Hic vocatur nexus *teleologicus*.—Corollarium.—Finis omnium Deus O. M. 200

DISPUTATIO 4.^a—DE MUNDI ORIGINE.

Recensentur errores circa mundi originem, et ad tres reducuntur classes.—Refertur vera doctrina.—Animadversio circa vires humanæ rationis sibi relictæ ad quæstionem solvendam.—Primus error pantheismus.—Animadversio circa hunc errorem.—Pessimus est hodiernorum pantheismus, quam antiquorum.—Pantheismi notæ characteristicæ.—Hodiernorum pantheismus insana theomachia est.—Ad duas reducitur classes. 207

§. I.

Quid EMANATIO TRANSIENS.—Sub qua forma appareat inter Indos;—in media ætate;—hodie.—Ejus historia apud Indos.—Utrum pantheismus contineatur in libris sacris Indorum *Vedas* appellatis.—De geogoniis Ægyptiorum et Persarum.—Mystagogæ et vates Græcorum,—Schola Jonica et Pithagorica,—Schola Neoplatonica primum Romæ, deinde in Alexandria, ultimo Athenis.—Judæi Kabbalistæ.—Desiit denique in id, quod hodie vocant *Spiritismum*.—Arabes.—Scotus Erigena.—Realistæ heterodoxi.—Almaricus Carnotensis.—David de Dinando,—Beguardi.—Frat. Eckartur.—sæculo XVI Zuinglius.—Horum mysticismus.—Quid mysticismus Catholicus.—Orthodoxus, seu Theologia mystica,—et heterodoxus.—Julianus Sanz del Rio.—Emillius Castellar. . . 210

§. II.

Quid EVOLUTIO IMMANENS TUM REALIS, TUM IDEALIS.

Schola *vedantica* Indorum.—*Uyasa* et *Kapila*.—Sectatores hujus systematis.—Exponitur pantheismus vedanticorum, —Bauddhistæ et Djainas.—Horum somnia á modernis exsuscitantur,—eorum affinitates.—Schola Eleatensis,—Hujus scholæ principia á neotericis usurpantur.—Stoici.—Desiit in scepticismum. Exsuscitat sæculo IX. Scotus Erigena sub forma mystica,—sæculo XVI. Jordanus Bruno,—Baruch Spinoza.—Hujus pantheismus exponitur;—ipse illum desumit á Cartesio.—Pantheismus sub forma *evolutionis immanentis idealis* continetur in criticismo Kantii,—ejus discipuli.—Systema pantheisticum Fichtei,—idem Schellingii;—idem Hegelii exponitur.—H. Ahrens,—J. Salvador,—hujus impietas in Moysem.—Pantheismus in Hispania; pantheismus sub variis formis in Gallia,—Lamennasius,—Cousim.—Theoria Hegeliana,—ejus applicationes ad historiam, religionem et politicam.—Progressus indefinitus. 216

Præcedens historia pantheismi paucis comprehenditur.—Ex hactenus dictis satis colligitur, omnes pantheisticos errores in eo convenire, quod unicum substantiam admittant, licet eam variis nominibus insigniant.—Hæc nomina.—De formula, quâ pantheismus exprimitur.—Definitio.—Damnatur á SS. D. N. Pio PP. IX. in Alloc. *Maxima quidem* et in Encyclica *Quanta cura*, in syllabo adjecto. 226

Ad pantheismum impugnandum transitum facimus.

Refutatur pantheismus primo generatim.—Propositio I. *Pantheismus est systema, quod cum experientia tum interna, tum externa pugnat, est absurdum in se, et quam quod maxime perniciosum.*

Prima pars probatur: 1.º ex propria personalitate: 2.º ex variis animi affectionibus: 3.º ex libertate arbitrii.—2.ª *prob.:* 1.º ex ipso sensationis actu: 2.º ex multiplicitate objectorum: 3.º ex corporum extensione.—3.ª *pars demonstratur:* 1.º ex absurda Pantheistarum methodo: 2.º ex eorum absurdo principio: 3.º et 4.º ex absurdis Pantheismi consecrariis.—Objectio.—Responsio.—4.ª *pars prob:* 1.º ex eo quod pantheismus

ad rationalismum ducit: 2.º quia in eadem ac atheismus absurda incurrit: 3.º quia humanam libertatem tollit: 4.º animarum immortalitatem infititur: 5.º denique admissio Pantheismo, discrimen inter bonum et malum omnino evanescet, ac in praxi turpissimus crearetur *egoismus*, necnon suimet adoratio.—Solvuntur difficultates. 228

DISPUTATIO 5.^a.—Quaedam adversus pantheismi determinatas formas adnotantur.

Propositio II. *Emanatio transiens est absurda et repugnans.*—Demonst. 242

Propositio III. *Baruch Spinosæ pantheisticum systema est falsum in se et contradictorium, nititurque assertionibus eminenter sophisticis.*—Probatur prima pars ex concessis ab ipso Spinoza: P. 2.^a pars ex definitione attributi ab Spinoza admissa, nec non ex absurdis in Spinosismo contentis: P. 3.^a pars ex absurda Substantiæ definitione ab Spinoza tradita. —Pantheistarum argumentatio exponitur ac refutatur. 243

Prop. IV. *Pantheismus idealis Germanorum est eminenter absurdus et impius.*—Demonst.—Contradictiones et absurditates Fichtei,—idem Schellingii,—idem Hegellii.—Nihilismus transcendentalium,—Dialectica ridicula et absurda Fichtei et Hegellii.—Quid et qualis sit Deus Fichtei, Schellingii et Hegellii.—Quid sentiat Oken,—quid moneat Wilmius. F. Lamennasius, H. Ahrens, J. Salvador.—Respondent Cousinio et disjiciunt ejus erroneam sententiam circa creationem ex nihilo S. P. Augustinus, et S. Thomas.—Conclusio.—Origo et progressus omnium errorum descripti pulcherrime à S. P. Augustino. 248

DISPUTATIO 6.^a.—Duo alteri errores circa mundi originem recensentur et refutantur.

§. I.

Alius error est eorum, qui somniantur mundum semper fuisse in eo statu, in quo nunc est.—Hi bifariam dividuntur,—alli ponunt mundum increatum, æternum.—Referuntur antiqui et moderni patroni hujus erroris.—Prop. I. *Absurdum quam quod maxi-*

num est ponere mundum esse increatum. Demonst. 1.º ex eo quod mundus sit contingens, non á se, et ex aliis mundi imperfectionibus: 2.º ex eo quod sit multipliciter finitus: 3.º ex divina revelatione, et ex omnium populorum traditionibus: 4.º ex pluribus conjecturis deductis tum ex historicis, tum ex origine scientiarum, artium etc.—Prop. II. *Mundus fuit á Deo conditus non ex necessitate naturæ, sed libera voluntate.*—Est contra Stoicos, Neoplatonicos seu eclecticis, Robinetum, Voltairium, Carolum de Sodat, Montesquieum, Cousinum etc. Demonst. 1.º ex eo quod mundus sit effectus causæ intelligentis: 2.º ex eo quod in mundo resplendeant tum fines particulares, tum finis ultimus: 3.º ex possibilibus, et Dei Omnipotentia: 4.º ex eo quod Deus libertate in operibus *ad extra* carere non possit: 5.º ex absurdibus.—Respondetur difficultatibus.—Hæc quæstio: Quid Deus ageret antequam mundum creasset? est absurda.—Respondetur cum S. P. Augustino, et S. Bonaventura. 254

§. II.

Tertius error circa mundi originem est eorum, qui dixerunt, mundum non esse quidem æternum, sed æternam esse materiam, ex qua mundus effectus fuit.—Hi bifariam dividuntur.—Hilozoitæ,—Epicurei,—Plato,—Materialistæ Germani et Galli,—R. Cartesius.—Prop. I. *Materia, ex qua mundus constat, non est á se.* Demonst.—Prop. II. *Materia produci debuit ex nihilo.*—Demonstratur a S. Anselmo et S. P. Aug.—Corollaria.—Prop. III. *Rejiciendum est absurdum CAUSALISTARUM systema.* Quatuor afferuntur demonstrationes.—Verba Tullii.—Prop. IV. *Ergo Mundus non fuit á Deo factus ex materia improducta præexistente, sed productus fuit ex nihilo.* Demonst.: 1.º Verbis S. Justini:—2.º Verbis S. P. Augustini: 3.º Tertulliani:—Concludit S. Bernardus.—Solvuntur diff.—Prop. V. *Corporum mundanorum distinctio et ordo á Deo est materiæ Creatore.*—Contra quos sit propositio,—ejus sensus.

—Demonst.: 1.º ex eo, quod Deus sit agens intelligens, ideoque operatur propter finem:—2.º verbis S. P., ex eo quod impossibile sit, ut actualis mundi ordo ex materiæ viribus plasmaretur:—3.º probat Lactantius ex admirabili structura, et instintu et solertia animalium, præsertim vero ex superioribus hominis facultatibus. 261

Duæ animadversiones in præterita.—Duo quærenda: 1.º Utrum determinari possit mundi ætas, et qualis sit.—Omnia creata sunt in instanti *causaliter, invisibiliter et potentialiter*.—Quomodo intelligendi sint illi mirabiles dies sex, quos memorat Moyses.—Spiritus Domini super aquas.—Quomodo omnia fecundabat et plasmabat.—An immediate.—An sex momentis angelicis.—An diebus sex naturalibus.—An temporis spatiis plus minusve longioribus? Definiri non potest.—Communiôr opinio.—Populorum annales et observationes geologicæ confirmant Moysis narrationem.—Quam ætatem assignet mundo Moyses.—Chronologorum opiniones diversæ.—Quæritur 2.º Utrum mundus potuerit esse ab æterno, seu utrum repugnet creatio ab æterno.—Quinam affirmaverint, esse possibilem creaturam ab æterno.—Quinam negaverint.—Nullam inveno repugnantiam creaturam aliquam esse ab æterno, seu sine temporis initio.—Demonst. tum ex parte Dei, tum ex parte creaturæ,—tum ex parte ipsius creationis nullam esse repugnantiam.—Non ex hoc sequitur, creaturam esse æternam.—Resolvuntur difficultates, et explicatur assertum. 273

ARTICULUS TERTIUS.

DE MUNDI PERFECTIONE ET FINÆ.

DISPUTATIO 7.^a—Mundi finis quis et qualis.—Mundus actualis est perfectissimus in suo genere, sed non optimus possibilium.—Solvuntur Leibnitii et Mallebranchii scrupula.

§. I.

Deum, qui est sapientissimus, in mundi creatione aliquem finem se dignum intendisse evidens est.

—Dico I. *Dici nequit, divinam Voluntatem PROPRIE ad agendum moveri sine, qui dicitur operantis.*—Ratio.—Quare diximus *proprie.*—Gloria Dei intrinseca.—Dico II. *Dici tamen debet, Divinam Bonitatem esse Deo rationem volendi quaecumque extra se vult.*—Ratio.—Est in operibus Dei finis operis.—Dico III. *Ordinantur ergo omnia ad Divinam Bonitatem, non ut aliquam perfectionem, aut voluptatem illi conferant, sed ut divinas perfectiones manifestent.*—Rationes partis negativæ.—Tres afferuntur rationes pro parte affirmativa.—Doctrina S. Thomæ.—Explicatur quomodo tam res diversæ ad divinas perfectiones manifestandas concurrant, seu ad Dei gloriam extrinsecam.—Quomodo concurrant creaturæ rationales.—Deus hunc finem et *absolute* vult et *efficaciter* assequitur.—Corollaria. 278

§. II.

Quomodo existimanda est et dimetienda perfectio alicujus rei.—Duo sunt attendenda.—Notandum.—Applicatur hæc doctrina ad determinandam mundi perfectionem.—Mundus est pro fine suo perfectissimus.—Ratio.—Doctrina S. Patris.—Tamen dici nequit, mundum esse omnium possibilium perfectissimum, seu optimum.—Demonstratur a priori—et ad absurdum.—Optimismus progressistarum, — hujus verus auctor, — iisdem urgetur difficultatibus.—Continuus mundi progressus in infinitum est absurdus, intrinseceque contradictorius. 282

SECTIO SECUNDA.

DE EFFECTIBUS IN MUNDO, SIVE NATURALIBUS, SIVE SUPERNATURALIBUS.

DISPUTATIO 8.^a—Quid sit natura, — naturæ lex, — et res naturalis.—De ordinis supernaturalis possibilitate ac de legum Physicarum contingentia absoluta, et constantia hypothetica.

Origo vocis *nature*, — ejus stricta significatio, — variæ ejus significationes ab hac prima derivatæ.—

Duo significat cum ad rerum universitatem significandam adhibetur.—Quo sensu interdum Patres voce naturæ utantur.—Quo sensu et quare Deus etiam natura dicatur.—Quid sint leges naturæ explicatur, et determinatur.—Item quid sit *cursum naturæ*,—quid *ordo naturalis*.—Definitur quid sit naturale, et quotuplici modo dicatur.—Quid naturale secundum *cursum*.—Quid secundum *ordinem*.—Naturali respectu alicujus naturæ particularis opponitur diversimode voluntarium, violentum, artificiale;—quid hæc sint.—Naturali respectu naturæ universæ opponitur diversimode fortuitum, et supernaturale.—Quid sit fortuitum,—quid sit supernaturale explicatur, ac determinatur.—Supernaturale quoad *exigentiam* universæ naturæ creatæ,—et quoad *vires*.—Error Gioberti et naturalistarum.—Exsistit ordo naturalis.—Assertio.—*Præter ordinem naturalem hocque incolumi possibilis est ordo supernaturalis*.—Explicatur ac demonstratur assertio—Propositio. *Leges naturales, seu physicæ relate ad Deum sunt absolute contingentes, relate vero ad se ipsas, et ad quascumque creatas vires necessariae sunt*.—Prænotandum.—Explicatur ac demonstratur propositio quoad utramque partem.—Corollaria—Præoccupatur difficultas contra miracula.

DISPUTATIO 9.^a—DE MIRACULI NOTIONE, SPECIEBUS ET GRADIBUS.

Miraculi vox unde derivetur.—Duo admirationem causant.—Causa occultissima Deus,—tum in se, tum quoad nos.—Oppositum ei, quod evenire debuerat, duplex.—In adæquata notione miraculi tres conceptus includuntur,—explicantur.—Opinio à Benedicto XIV. exposita.—In quo præcise consistat miraculum.—Definitio miraculi explicatur.—Singularis Heuttevilli, Bonneti et aliorum opinio refutatur.—Demonstratur nostra definitio.—Natura corporea non obedit Angelis, nisi in accidentalibus.—Miraculorum species determinantur, et comparatur doctrina S. Thomæ ex variis locis.—Tres miraculorum species.—In unaquaque dantur gradus.—Corollaria.—Quare creatio non sit miraculum.—Exponitur sensus S. Patris Aug.—Discrimen miraculi ab

operibus miris, et præstigiis.—Notæ, quibus discerni possunt.—Explicatur sensus, quo dicitur miraculum *contra naturam*, ipsis verbis S. P. Augustini. 295

DISPUTATIO 10.—DE MIRACULORUM CAUSA EFFICIENTE ET FINALI.

Solus Deus potest esse causa efficiens miraculorum.

—Demonst.—Causa miraculorum finalis posita est in eo, ut sint signum divinæ Voluntatis in favorem alicujus doctrinæ, benevolentiae erga innoxios, aut iræ erga protervos.—Angeli miracula proprie dicta per se efficere non possunt,—possunt tamen ut instrumenta, et Dei administri;—hoc de angelis malis dici non potest.—Doctrina S. Thomæ.—Errores circa miraculorum possibilitatem.—Præoccupatur difficultas.—Prop. *Miracula et intrinsece, et extrinsece possibilis sunt.*—Demonst. utraque pars.—Resolvuntur difficultates.—Explicatur et confirmatur nostra doctrina verbis S. P. August.—Somnia et fabellæ sunt miracula paganorum, et hæreticorum.—Non tamen repugnat, Deum aliqua inter ipsos facere ad eorumdem majorem confusionem.—Prop. *Cognosci cum certitudine potest existentia facti, quod naturæ ordinem, ac facultatem excedit, si hoc factum sensibile sit.* Demonst.—Respondetur alteri Humii diffic.—ASSERTIO. *Ex consideratione facti mirabilis una cum ejusdem adjunctis, cognosci potest, ut plurimum, utrum illud sit signum divinum, an non; cum vero hoc cognosci certo nequit, si ejusmodi factum signum divinum non est, semper indicia suppetunt ad dubitandum de ejus origine.*—Demonst. et explicatur ASSERTIO per singulas partes.—CONCLUSIO COSMOLOGIÆ. 303

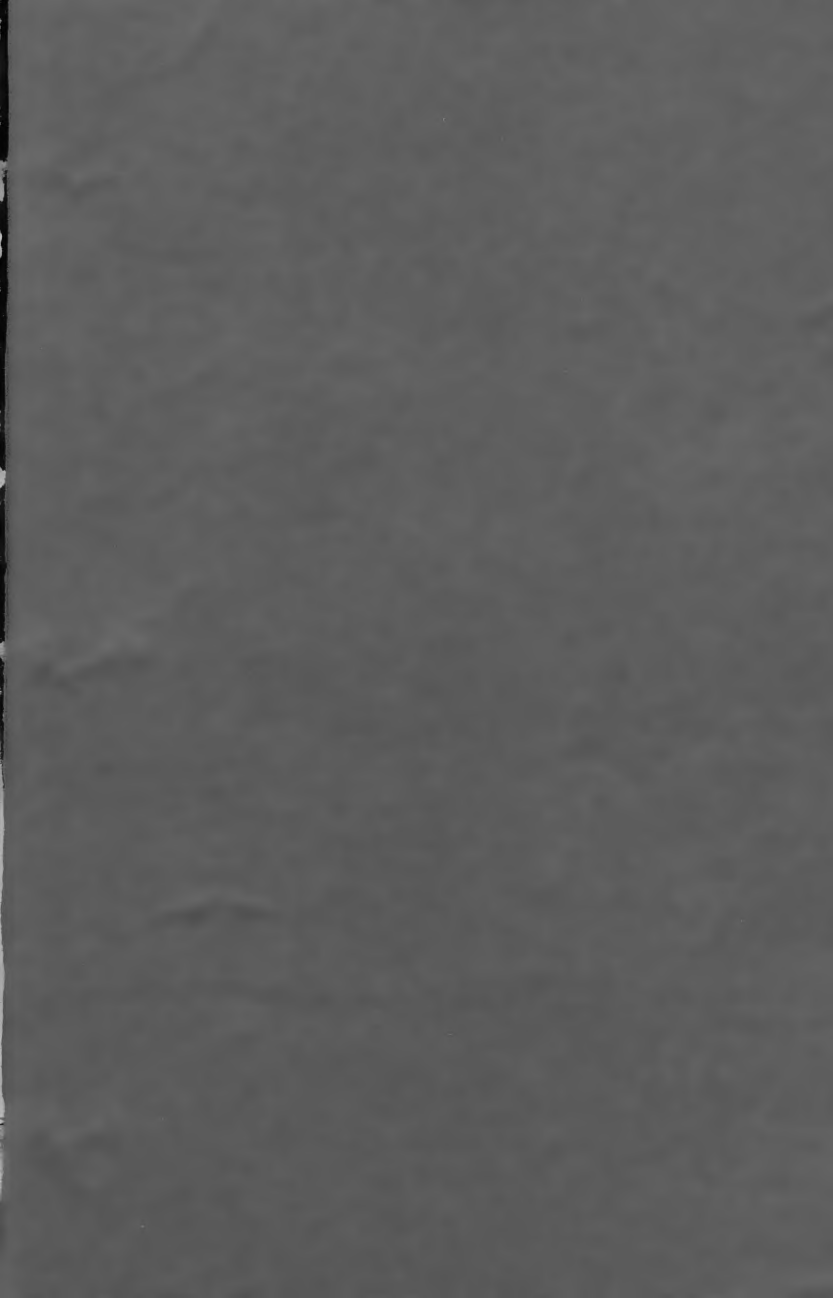
Corrigenda. 322

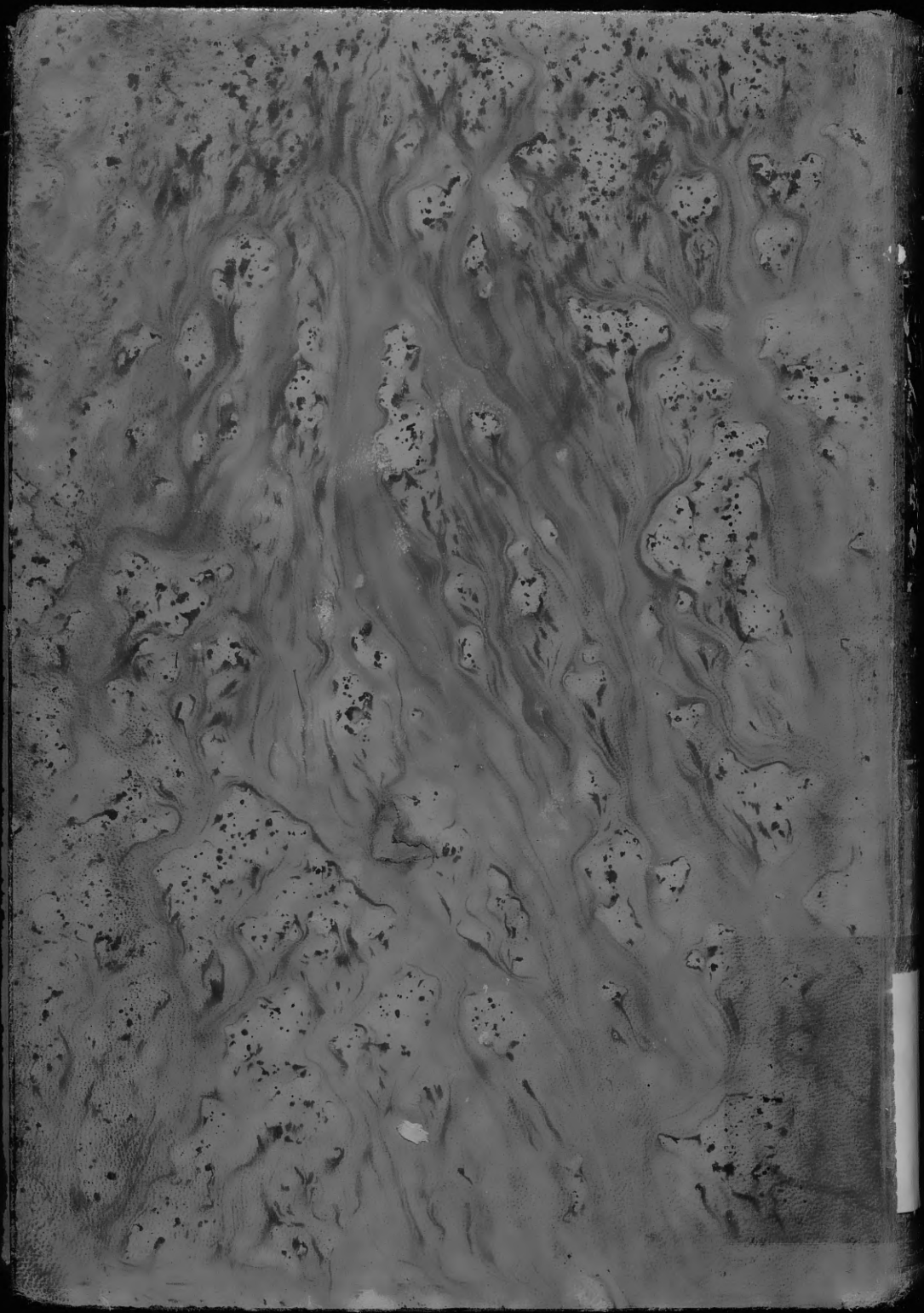
SL 1159 (Vol.2)

40213

40000126570

P. ALVAREZ

A. JESU

LECTIONES

PHILOSOPHIAE

SE

1. 159

(V. 2)

